

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Α. ΜΕΓΑ

ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΔΙΑ ΤΗΝ Α' ΤΑΞΙΝ ΤΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ 1950

ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

1950 ΜΕΓ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Α. ΜΕΓΑ

Γ Ε Ω Γ Ρ Α Φ Ι Α
ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΔΙΑ ΤΗΝ Α' ΤΑΞΙΝ ΤΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ 1950

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ ΚΑΙ ΠΩΣ ΜΑΝΘΑΝΟΜΕΝ ΑΥΤΗΝ

Συχνά κάμνετε περιπάτους και έκδρομάς εις τὰς ἐξοχὰς γύρω ἀπὸ τὸν τόπον, ὅπου κατοικεῖτε. Κατὰ τοὺς περιπάτους αὐτοὺς βλέπετε λόφους καὶ κοιλάδας, ποτάμια καὶ λίμνας, δάση καὶ ἀγρούς· κάποτε ἐπισκέπτεσθε καὶ κανὲν γειτονικὸν χωρίον ἢ γειτονικὴν πόλιν. Γνωρίζετε βέβαια καὶ διάφορα μέρη τῆς πόλεώς σας, π.χ. τὴν ἀγορὰν, τὸ ταχυδρομεῖον, τὸ δημαρχεῖον, μερικὰ ἐργοστάσια καὶ καταστήματα κτλ.

Τὰ μέρη αὐτὰ εἶναι πλησίον τῆς κατοικίας σας καὶ τὰ εἶδατε τόσον συχνά, ὥστε ἐμάθατε ἀκριβῶς καὶ ποῦ εἶναι καὶ τί εἶναι καὶ εἰς τί χρησιμεύουν. Ὄταν ἐμανθάνετε αὐτὰ τὰ πράγματα, ἐμανθάνετε Γεωγραφίαν· διότι ἡ Γεωγραφία διδάσκει τί ὑπάρχει εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τῆς Γῆς, ποῦ κατοικοῦν ἄνθρωποι καὶ ποῖα εἶναι τὰ ἔργα καὶ ὁ βίος των· με ὀλίγας λέξεις, ἡ Γεωγραφία μᾶς δίδει ἀκριβῆ γνῶσιν τῆς ἐπιφανείας τῆς Γῆς.

Ὁ καλύτερος λοιπὸν τρόπος διὰ νὰ μάθωμεν Γεωγραφίαν εἶναι νὰ βλέπωμεν με τὰ μάτια μας τοὺς τόπους καὶ τὰ πράγματα.

Ἄλλ' ἡ Γῆ εἶναι τόσον μεγάλη, ὥστε μᾶς εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐπισκεφθῶμεν οἱ ἴδιοι ὅλους τοὺς τόπους τῆς. Διὰ τοῦτο διδασκόμεθα δι' αὐτοὺς ἀπὸ εἰκόνας καὶ χάρτας καὶ ἀπὸ περιγραφὰς ἄλλων ἀνθρώπων, οἱ ὅποιοι τοὺς ἐπεσκέφθησαν. Θὰ γίνῃ δὲ τὸ μάθημά μας πολὺ εὐκολώτερον καὶ εὐχάριστον, ἂν προηγουμένως κάμωμεν ἐκδρομάς εἰς τὰ περὶχωρὰ μας καὶ με προσοχὴν παρατηρήσωμεν τοὺς τόπους καὶ τὰ πράγματα, τὰ ὁποῖα περιλαμβάνουν. Κάθε πέτρα, κάθε φυτὸν, κάθε στάλα

βροχής ἔχουν τὸ καθένα κάτι νὰ μᾶς διηγηθοῦν διὰ τὸ ἔργον, τὸ ὁποῖον ἐκτελοῦν εἰς τὸν κόσμον αὐτόν. "Ὅταν δὲ ἐννοήσωμεν τὴν ἰδιαιτέραν μας πατρίδα, τὴν ὁποίαν βλέπομεν, θὰ δυνάμεθα νὰ ἐννοῶμεν καὶ τὰς χώρας, τὰς ὁποίας δὲν βλέπομεν. "Ἔτσι θὰ γνωρίσωμεν καὶ τὴν μεγαλυτέραν μας πατρίδα, τὴν Ἑλλάδα, καὶ θὰ μάθωμεν καλύτερα νὰ τὴν ἐκτιμῶμεν καὶ νὰ τὴν ἀγαπῶμεν.

2. ΜΕΤΡΗΣΕΙΣ

1.—"Ὅταν ἐπιχειρῶμεν μίαν ἐκδρομὴν, πρέπει βέβαια νὰ γνωρίζωμεν ποῖον δρόμον θὰ ἀκολουθήσωμεν, διὰ νὰ φθάσωμεν εἰς τὸν σκοπὸν μας. Ἄλλὰ μόνον αὐτὸ δὲν ἀρκεῖ. Πρέπει νὰ γνωρίσωμεν καὶ πόσῃ ἀπόστασιν ἔχομεν νὰ βαδίσωμεν.

Τὰς ἀποστάσεις τὰς μετροῦμεν μὲ τὸ μέτρον· 1000 μέτρα εἶναι 1 χιλιόμετρον.

"Ὅταν βαδίζωμεν εἰς μίαν δημοσίαν ὁδόν, βλέπομεν εἰς κάθε χιλιόμετρον ἓνα λίθον τοποθετημένον εἰς τὴν μίαν πλευρὰν τῆς ὁδοῦ. Κάθε λίθος ἔχει γραμμένον ἓνα ἀριθμόν, ὁ ὁποῖος φανερῶνει πόσα χιλιόμετρα ἀπέχει τὸ σημεῖον αὐτὸ ἀπὸ τὸ κέντρον τῆς πόλεως ἢ τοῦ χωρίου.

Εἰς τὰς σιδηροδρομικὰς ὁδοὺς τὴν ἀπόστασιν τοῦ ἑνὸς χιλιομέτρου τὴν ὑποδιαιοῦν καὶ εἰς διαστήματα 100 μέτρων.

Διὰ νὰ διατρέξωμεν πεζοὶ ἀπόστασιν ἑνὸς χιλιομέτρου, χρειαζόμεθα συνήθως 12 λεπτά. "Ὡστε εἰς μίαν ὥραν διατρέχομεν 5 χιλιόμετρα.

"Ἄν λοιπὸν γνωρίζωμεν πόσον ἀπέχει ἓνας τόπος ἀπὸ τὸ μέρος, ὅπου εὐρισκόμεθα, ἢμποροῦμεν νὰ εἴπωμεν πότε θὰ φθάσωμεν εἰς αὐτόν. Καὶ ἀντιθέτως, ἀπὸ τὸν χρόνον, τὸν ὁποῖον χρειαζόμεθα, διὰ νὰ φθάσωμεν εἰς ἓνα τόπον, εὐρίσκομεν τὴν ἀπόστασιν του.

Ἀσκήσεις.—1. Μέτρησε ἐπὶ τῆς ὁδοῦ ἀπόστασιν 100 μ. Ἐπειτα βάδισε εἰς τὴν ἀπόστασιν αὐτὴν καὶ συγχρόνως ἀρίθμησε τὰ βήματά σου. Πόσα βήματα χρειαζέσῃ δι' 100 μέτρα; Πόσα ἑκατοστὰ τοῦ μέτρου εἶναι τὸ βῆμα σου;—2. Ὑπολόγησε τὴν ἀπόστασιν μεταξὺ δύο δένδρων καὶ κατόπιν μέτρησέ τὴν πρῶτα μὲ τὰ βήματά σου καὶ ἔπειτα

μὲ τὸ μέτρον.— 3. Πόσα λεπτὰ τῆς ὥρας χρειάζεσαι, διὰ νὰ βαδίσης κανονικῶς ἀπόστασιν ἑνὸς χιλιομέτρον εἰς τὴν δημοσίαν δόδον; — 4. Ὅρισε μὲ τὰ βήματα ἢ μὲ τὴν ὥραν τὴν ἀπόστασιν τῆς οἰκίας σου ἀπὸ τὸ σχολεῖον.— 5. Ὀνόμασε τόπους, οἱ ὁποῖοι ἀπέχουν μιᾶς ὥρας ἀπόστασιν ἀπὸ τὴν πατρίδα σου.

2.— Διὰ νὰ μετρήσωμεν μίαν ἐπιφάνειαν, μεταχειριζόμεθα ὡς μονάδα τὸ τετραγωνικὸν μέτρον, δηλ. ἕν τετράγωνον, τοῦ ὁποίου κάθε πλευρὰ ἔχει μῆκος 1 μέτρον. Μεγαλύτερον μέτρον ἐπιφανείας εἶναι τὸ τετραγωνικὸν χιλιόμετρον, τοῦ ὁποίου κάθε πλευρὰ εἶναι 1 χιλιόμετρον.

Ἀσκήσεις.— 1. Μετρήσατε τὸ μῆκος καὶ τὸ πλάτος τῆς σχολικῆς αἰθούσης καὶ εὔρετε τὸ μέγεθος τῆς ἐπιφανείας.— 2. Εὔρετε ὁμοίως τὴν ἐπιφάνειαν τῆς ἀλλῆς τοῦ σχολείου σας.

3.— Διὰ νὰ μετρήσωμεν τὸ ὕψος ἑνὸς κτιρίου, μεταχειριζόμεθα τὰ μέτρα μῆκους. Τὸ ὕψος ὁμοῦ ἑνὸς λόφου ἢ ἑνὸς βουνοῦ δὲν δυνάμεθα νὰ τὸ εὔρωμεν, ἂν μετρήσωμεν μὲ τὴν μετροταινίαν τὴν δόδον, ἢ ὅποια ἀνέρχεται εἰς τὴν κορυφήν του. Διὰ νὰ τὸ εὔρωμεν, πρέπει νὰ φαντασθῶμεν μίαν γραμμὴν κάθετον ἀπὸ τὴν κορυφήν τοῦ βουνοῦ ἕως τὴν βάσιν του.

Ὡς βάσιν δι' ὅλα τὰ ὑψώματα τῆς Γῆς λαμβάνομεν τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης. Ἔτσι λέγομεν: ἡ κορυφή τοῦ Ὑμητοῦ κεῖται 1027 μέτρα ὑψηλότερα ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης ἢ ἀπλῶς: ὁ Ὑμηττὸς ἔχει ὕψος 1027 μ. Ὁ Ὀλυμπος ἔχει ὕψος 2918 μ.

1. Τὸ ὕψος ἑνὸς βουνοῦ.

Εἰς τοὺς σιδηροδρομικοὺς σταθμοὺς ἔχουν γραμμένον τὸ ὕψος ποῦ ἔχει ὁ σταθμὸς ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης· αὐτὸ λέγεται ὑψόμετρον. Ἐπίσης εἰς τὰς κορυφὰς πολλῶν βουνῶν εὐρίσκομεν γραμμένον εἰς πινακίδας τὸ ὑψόμετρον των.— Ποῖον εἶναι τὸ ὕψος τοῦ τόπου σας ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης;

3. ΕΙΚΟΝΕΣ ΚΑΙ ΧΑΡΤΑΙ

Διὰ νὰ γνωρίσωμεν τόπους καὶ χώρας, τὰς ὁποίας δὲν ἐπεσκέφθημεν, μεταχειριζόμεθα εἰκόνας καὶ χάρτας.

Αἱ εἰκόνας μᾶς δεικνύουν τὰ τοπία, ὅπως παρουσιάζονται εἰς τοὺς ὀφθαλμούς μας. Οἱ χάρται παρουσιάζουν μεγαλύτερα μέρη τῆς Γῆς· ἀλλ' αὐτοὺς δὲν ἠμποροῦμεν νὰ τοὺς ἐννοήσω-

2. Φωτογραφία ἀπὸ ἀεροπλάνου: Τὸ κεντρικὸν μέρος τῶν Ἀθηνῶν.

(Φωτογραφία Τοπογρ. Ὑψηλ. Ὑπουργ. Συγκοινωνίας)

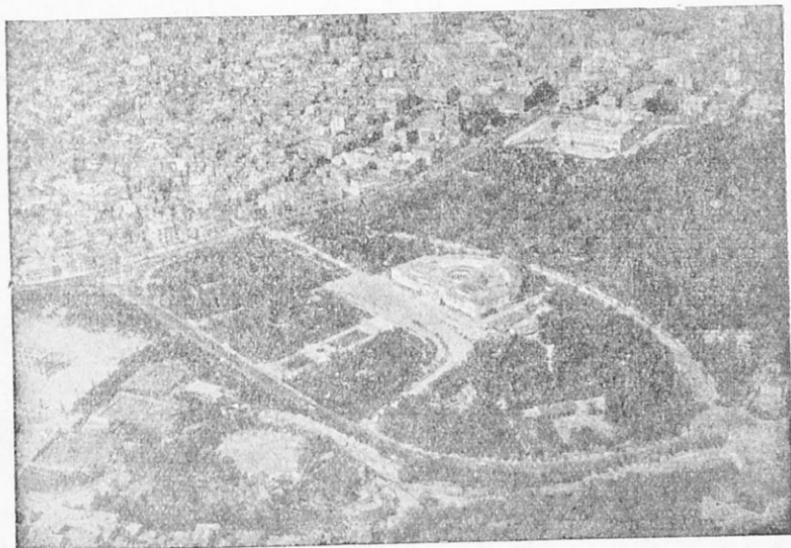
μεν ἀμέσως· διότι περιέχουν σημεῖα καὶ χρώματα, τὰ ὁποῖα πρέπει πρωτύτερα νὰ μάθωμεν νὰ ἐξηγώμεν.

1. Φωτογραφίαι ἀπὸ ἀεροπλάνου.—Ἡ εἰκὼν 2 εἶναι φωτογραφία ἀπὸ ἀεροπλάνου. Εἰς αὐτὴν βλέπομεν τὸ κεντρικὸν μέρος τῶν Ἀθηνῶν ὅπως τὸ βλέπουν οἱ ἀεροπόροι μας, ποὺ πετοῦν ἐπάνω ἀπὸ τὰς Ἀθήνας.

Τὸ μεγάλο οἰκοδόμημα εἰς τὸ δεξιὸν ἄκρον τῆς εἰκόνας εἶναι τὰ Παλαιὰ Ἀνάκτορα. Ἐμπρὸς ἀπὸ αὐτὰ εἶναι τὸ Μνη-

μεῖον τοῦ Ἀγνώστου Στρατιώτου καὶ ἡ πλατεῖα τοῦ Συντάγματος.

Ἀπὸ τὴν πλατεῖαν αὐτὴν ἀρχίζει ἡ ὁδὸς Σταδίου, ἡ ὁποία φέρει εἰς τὴν πλατεῖαν τῆς Ὁμονοίας. Ἀριστερὰ τῆς ὁδοῦ Σταδίου καὶ μὲ τὴν ἴδιαν διεύθυνσιν εἶναι αἱ λεωφόροι Πανεπιστημίου καὶ Ἀκαδημίας. Τὰ τρία μεγάλα οἰκοδομήματα μὲ τοὺς ὠραίους κήπους, ποὺ φαίνονται μεταξὺ τῶν λεωφόρων αὐτῶν,

3. Φωτογραφία ἀπὸ ἀεροπλάνου: Τὰ Παλαιὰ Ἀνάκτορα καὶ τὸ Ζάππειον.

(Φωτογραφία Τοπογρ. Ὑψηρ. Ὑπουργ. Συγκοινωνίας)

εἶναι κατὰ σειρὰν ἡ Ἀκαδημία, τὸ Πανεπιστήμιον καὶ ἡ Βιβλιοθήκη, ὠραιότατα κτίρια τῶν Ἀθηνῶν. Ὅπισω ἀπὸ τὸ Πανεπιστήμιον εἶναι τὸ Δημοτικὸν Νοσοκομεῖον.

Τὰ Παλαιὰ Ἀνάκτορα φαίνονται καὶ εἰς τὴν εἰκόνα 3. Παραπλευρῶς εἶναι ὁ Βασιλικὸς κήπος μὲ τὸ Ζάππειον καὶ τοὺς στύλους τοῦ ναοῦ τοῦ Ὀλυμπίου Διός. Ἀριστερὰ τοῦ Ζαππείου εἶναι ἡ λεωφόρος Ἀμαλίας, ἡ ὁποία ὁδηγεῖ πρὸς τὸν ἱερὸν βράχον τῆς Ἀκροπόλεως. Ἐμπρὸς ἀπὸ τὸ Ζάππειον διέρχεται

ἡ λεωφόρος "Ὀλγας, ἡ ὁποία φέρει διὰ τῆς γεφύρας τοῦ Ἰλισσοῦ εἰς τὸ κατάλευκον Στάδιον.

Μὲ τὰς εἰκόνας αὐτὰς εἰς τὰς χεῖρας ἑνὸς ξένου θὰ ἤμπορῶσεν εὐκόλῃ νὰ εὕρῃ τὸν δρόμον, διὰ νὰ ὑπάγῃ ἀπὸ τὴν πλα-

4. Σχεδιογράφημα τοῦ κεντρικοῦ μέρους τῶν Ἀθηνῶν.

τεῖαν τῆς Ὀμονοίας εἰς τὴν Ἀκρόπολιν ἢ εἰς τὸ Στάδιον. Θὰ ἐπερνοῦσεν ἀπὸ τὸ ὠραιότερον μέρος τῶν Ἀθηνῶν καὶ θ' ἀνέβαινεν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, διὰ νὰ θαυμάσῃ τὰ λείψανα τῆς τέχνης τῶν ἐνδόξων προγόνων μας.

2. Σχέδια.—Ὁ ξένος μας δὲν θὰ ἠμποροῦσεν εὐκολὰ νὰ ἔχῃ εἰκόνας τῶν Ἀθηνῶν ἀπὸ ἀεροπλάνου· θὰ ἠμποροῦσεν ὁμως εἰς ἓν περίπτερον νὰ προμηθευθῇ ἓν σχέδιον τῶν Ἀθηνῶν, ὁμοιον μὲ τὴν ἀπέναντι εἰκόνα. Αὕτῃ δεικνύει τὰ μέρη τῶν Ἀθηνῶν, τὰ ὅποια εἶδομεν καὶ εἰς τὰς δύο φωτογραφίας. Εἶναι ὡς νὰ τὰ βλέπη κανεὶς καὶ πάλιν ἀπὸ ὑψηλά· ἄλλ' εἰς τὸ σχέδιον παριστάνονται μόνον αἱ βάσεις, μὲ τὰς ὁποίας τὰ διάφορα οἰκοδομήματα στηρίζονται εἰς τὴν γῆν.

Μὲ τὸ σχέδιον αὐτὸ ὁ ξένος μας θὰ ἠμποροῦσε πολὺ εὐκολὰ νὰ ὑπάγῃ ἀπὸ τὸ ξενοδοχεῖον τοῦ εἰς τὴν Ἀκρόπολιν. Τὸ σχέδιον μάλιστα τὸν διευκολύνει περισσότερον, διότι εἰς αὐτὸ εἶναι σημειωμένα τὰ ὀνόματα τῶν ὁδῶν καὶ τῶν δημοσίων οἰκοδομημάτων, ἐνῶ εἰς μίαν φωτογραφίαν τοῦτο εἶναι ἀδύνατον. Ἐπειτα, εἰς μίαν φωτογραφίαν ὄλα δὲν φαίνονται ἐξ ἴσου καθαρά, ὅπως εἰς ἓν σχέδιον. Τὸ σχέδιον λέγεται ἀλλέως καὶ σ χ ε δ ι ο γ ρ ά φ η μ α.

3. Κλίμαξ.—Ὅπως εἰς τὴν φωτογραφίαν, ἔτσι καὶ εἰς τὸ σχέδιον οἱ τόποι καὶ τὰ οἰκοδομήματα φαίνονται πολὺ μικρότερα ἀπὸ ὅ,τι πραγματικῶς εἶναι. Ἄν ὁμως ἠξεύρωμεν πόσας φορές μικρότερα παριστάνονται εἰς τὸ σχέδιον, ἠμποροῦμεν νὰ τὰ φαντασθῶμεν εἰς τὸ πραγματικόν των μέγεθος.

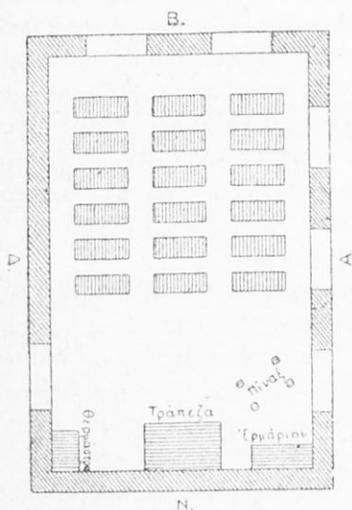
Διὰ νὰ ἐνοήσωμεν τοῦτο καλύτερον, ἄς ἴδωμεν πῶς γίνεται ἓν σχέδιον. Καὶ πρῶτον ἄς κατασκευάσωμεν τὸ σχέδιον τῆς σχολικῆς μας αἰθούσης εἰς τὸν πίνακα.

Προηγουμένως πρέπει νὰ παρατηρήσωμεν ποία εἶναι ἡ ἀνατολικὴ πλευρὰ τῆς αἰθούσης. Ποία εἶναι ἡ βορεῖα πλευρὰ; Ποῖον εἶναι τὸ μῆκος κάθε πλευρᾶς; Εἰς ποίαν πλευρὰν καὶ εἰς ποίαν θέσιν εἶναι ἡ θύρα καὶ τὰ παράθυρα;

Θέτομεν τὸν πίνακα ὀριζοντίως εἰς τὸ πάτωμα τῆς αἰθούσης καὶ προσέχομεν, ὥστε αἱ δύο μακραὶ πλευραὶ τοῦ νὰ εἶναι ἐστραμμέναι ἢ μία πρὸς Βορρᾶν καὶ ἡ ἄλλη πρὸς Νότον. Ἐπειτα σημειώνομεν κάθε πλευρὰν τοῦ δωματίου εἰς τὸν πίνακα κατὰ τὴν διεύθυνσιν, τὴν ὁποίαν ἔχει καὶ εἰς τὸ δωμάτιον.

Ἐπειδὴ ὁ πίναξ εἶναι πολὺ μικρότερος ἀπὸ τὸ πάτωμα, πρέπει νὰ μικρύνωμεν τὰς πλευρὰς εἰς τὸ ἰχνογράφημά

μας. Κανονίζομεν π. χ. νά γίνη δέκα φορές μικρότερον. Τότε διά κάθε μέτρον σύρομεν γραμμὴν ἑνὸς δεκάτου τοῦ μέτρου. Ἄν δηλ. ἡ αἴθουσά μας ἔχη μῆκος 8 μέτρων καὶ πλάτος 6 μέτρων, κάμνομεν τὸ ἰχνογράφημά μας μὲ μῆκος 8 δεκάτων τοῦ μέτρου καὶ μὲ πλάτος 6 δεκάτων τοῦ μέτρου. Εἰς τὰς ἀναλόγους θέσεις ἀφήνομεν ἀνοίγματα διὰ τὴν θύραν καὶ διὰ τὰ παράθυρα. Τέλος ἰχνογραφοῦμεν τὴν ἔδραν καὶ τὰ θρανία, καὶ αὐτὰ μὲ μέγεθος τὸ δέκατον τοῦ πραγματικοῦ.

5. Σχέδιον σχολικῆς αἰθούσης.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὅλα εἰς τὸ ἰχνογράφημά μας γίνονται 10 φορές μικρότερα ἀπὸ ὅ,τι πραγματικῶς εἶναι. Τότε λέγομεν : τὸ ἰχνογράφημα εἶναι κατασκευασμένον ὑπὸ κλίμακα σμικρύνσεως. Ἡ κλίμαξ αὕτη σημειώνεται $1 : 10$ ἢ $\frac{1}{10}$.

Στηρίζομεν τώρα τὸν πίνακα ἔτσι, ὥστε ὁ Βορρᾶς νά ἔλθῃ πρὸς τὰ ἐπάνω. Τότε δεξιὰ μας θά εἶναι ἡ Ἀνατολή, ἀριστερὰ ἡ Δύσις καὶ κάτω ὁ Νότος.

Ἄς ἰχνογραφήσωμεν τώρα τὴν αἴθουσαν καὶ εἰς τὸ τετράδιόν μας. Τὸ τετράδιον πάλιν εἶναι μικρότερον ἀπὸ τὸν πίνακα καὶ δι' αὐτὸ πρέπει νά μικρύνω-

μεν περισσότερο τὰς πλευράς. Διὰ κάθε μέτρον σύρομεν τώρα γραμμὴν ἑνὸς ἑκατοστοῦ τοῦ μέτρου καὶ ὅλα τὰ ἰχνογραφοῦμεν 100 φορές μικρότερα ἀπὸ τὸ πραγματικόν· ἡ κλίμαξ τώρα εἶναι $1 : 100$.

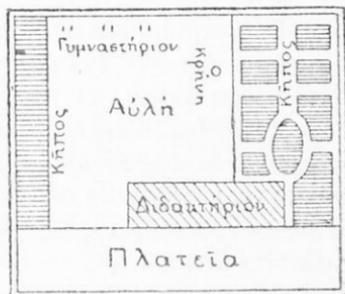
Ἄν τώρα θελήσωμεν νά σχεδιάσωμεν εἰς τὸν πίνακα ἢ εἰς τὸ τετράδιον τὸ σχολεῖον μας μὲ ὅλην τὴν περιοχὴν του, πρέπει νά μικρύνωμεν ἀκόμη περισσότερο τὰς διαστάσεις τῶν γραμμῶν, διὰ νά χωρέσουν περισσότερο οἰκοδομήματα καὶ τόποι εἰς τὸ σχέδιόν μας. Τοιοιτοτρόπως ἢ σμίκρυνσις τῆς κλίμα-

κος προχωρεῖ, ὥστε καὶ ὀλόκληρος πόλις ἠμπορεῖ νὰ χωρέσῃ εἰς ἓν τεμάχιον χάρτου. Εἰς τοὺς μεγάλους μάλιστα χάρτας ἡ πόλις μας κατανατᾷ ἕνας μικρὸς μαῦρος κύκλος.

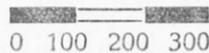
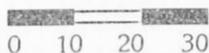
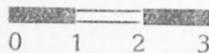
Διὰ νὰ γίνῃ λοιπὸν ἓν σχεδιογράφημα πόλεως, χρειάζεται πολλὴ ἐργασία· διότι πρέπει μὲ προσοχὴν νὰ μετρηθοῦν ὅλοι οἱ δρόμοι καὶ τὰ οἰκοδομήματα, προτοῦ παρασταθοῦν εἰς τὴν θέσιν των. Τὸ σχέδιον τῶν Ἀθηνῶν (εἰκὼν 4) ἔγινε μὲ κλίμακα 1 : 10.000· δηλαδή 1 μέτρον εἰς τὸ σχέδιον παριστάνει ἀπόστασιν 10.000 μέτρων καὶ 1 ἑκατοστὸν τοῦ μέτρου εἰς τὸ σχέδιον παριστάνει ἀπόστασιν 100 μέτρων εἰς τὴν πόλιν.

Ὡστε, ἂν γνωρίζωμεν τὴν κλίμακα, μὲ τὴν ὁποίαν εἶναι χαραγμένον ἓν σχεδιογράφημα, εὐκόλως εὐρίσκομεν τὰς ἀποστάσεις τῶν τόπων, τοὺς ὁποίους παριστάνει. Ἡ κλίμαξ 1 : 1000 εἶναι μικροτέρα ἀπὸ τὴν κλίμακα 1 : 100· διότι κάθε ἀντικείμενον εἰς αὐτὴν παριστάνεται μικρότερον παρὰ εἰς τὴν κλίμακα 1 : 100. Ὅσον δὲ μικροτέρα εἶναι ἡ κλίμαξ ἑνὸς σχεδίου, τόσον μεγαλύτερα εἶναι ἡ περιοχὴ, τὴν ὁποίαν παριστάνει.

Τὴν κλίμακα σμικρύνσεως τὴν παριστάνομεν ὡς ἑξῆς :

6. Σχέδιον σχολείου
μὲ τὴν περιοχὴν του.

Ἀσκήσεις.—1. Ποῖον εἶναι τὸ μῆκος καὶ τὸ πλάτος τοῦ δωματίου σας; Ποία εἶναι ἡ βορρεια τοῦ πλευρὰ καὶ ποία ἡ ἀνατολική; Κάμετε τὸ σχέδιον τοῦ δωματίου σας μὲ κλίμακα 1:10.—2. Ποῖον εἶναι τὸ μῆκος καὶ τὸ πλάτος τῆς αὐλῆς σας; Ποία εἶναι ἡ βορρεια πλευρὰ τῆς; Εἰς ποῖον μέρος τῆς αὐλῆς εἶναι ἡ οἰκία σας; Κάμετε τὸ σχέδιον τῆς αὐλῆς σας μὲ κλίμακα 1:100. Σημειώσατε εἰς αὐτὸ τὴν θέσιν τῆς

οἰκίας. Διὰ τὰ τὴν τοποθετήσετε ἀκριβῶς εἰς τὸ σχέδιον, πρέπει προ-
 τύτερα νὰ μετρήσετε ἀκριβῶς μὲ τὸ μέτρον τὰς ἀποστάσεις καὶ νὰ τὰς
 ὑπολογίσετε μὲ τὴν ἰδίαν σμίκρυνσιν, δηλαδή ὑπὸ τὴν ἰδίαν κλίμακα.
 —β. Μέτρηση εἰς τὸ σχέδιον τῶν Ἀθηνῶν τὸ μῆκος τῆς ὁδοῦ Σταδίου
 καὶ εὔρε μὲ τὴν κλίμακα τὸ πραγματικόν της μῆκος.

4. Χάρται.—Ἄν τὸ σχεδιογράφημα παριστάνη μεγάλο τμή-
 μα μιᾶς χώρας ἢ καὶ ὀλόκληρον χώραν, τότε λέγεται χάρτης
 γεωγραφικός. Ἡ ἐπάνω πλευρὰ τοῦ χάρτου δεικνύει πάντο-
 τε τὸν Βορρᾶν.

Οἱ χάρται, τοὺς ὁποίους μεταχειρίζομεθα, διὰ νὰ μάθωμεν
 Γεωγραφίαν, ἔγιναν μὲ μικρὰν κλίμακα. Δι' αὐτὸ δεικνύουν μό-
 νον τὰ κυριώτερα σημεῖα τῆς ἐπιφανείας τῆς Γῆς. Τὴν μορφήν
 μάλιστα τοῦ ἐδάφους (ὄρη, πεδιάδας κτλ.) τὴν δεικνύουν μὲ ὠ-
 ρισμένα χρώματα. Π. χ. τὸ πράσινον χρῶμα παριστάνει τόπους
 χαμηλοὺς, ἕως 200 μέτρα ἐπάνω ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θα-
 λάσσης (χώρα πεδινή). Τὸ κίτρινον χρῶμα δεικνύει τόπους,
 τῶν ὁποίων τὸ ὕψος εἶναι ἀπὸ 200 ἕως 500 μέτρα (χώρα λο-
 φώδης). Τέλος τὸ φαιὸν χρῶμα δεικνύει τόπους, οἱ ὅποιοι περ-
 νοῦν τὰ 500 μέτρα κατὰ τὸ ὕψος (ὄρεινὴ χώρα). Ἄν τὰ ὄρη
 φθάνουν εἰς μεγάλα ὕψη, τότε ὅσα μέρη εἶναι ὑψηλότερα ἀπὸ
 1500 μέτρα παριστάνονται μὲ μελανόφαιον ἢ ἐρυθρόφαιον χρῶ-
 μα, αἱ δὲ χιονοσκεπεῖς κορυφαὶ μὲ λευκόν.

Εἰς μίαν εἰκόνα τὸ ὕψος τῶν διαφόρων ἀντικειμένων καὶ
 ἢ στρογγυλότης των διακρίνονται προπάντων μὲ τὴν σκιάν,
 τὴν ὅποιαν ταῦτα ρίπτουν, ὅταν φωτίζονται ἀπὸ τὴν μίαν πλευ-
 ράν. Ὅμοίως καὶ εἰς τοὺς χάρτας μας τὰ ὄρη καὶ αἱ ὄροσειραὶ
 δεικνύονται καὶ μὲ τὴν σκίαν· οἱ χαρτογράφοι δηλαδή σύ-
 ρουν μικρὰς καὶ πυκνάς γραμμάς, τὴν μίαν πλησίον τῆς ἄλλης,
 καὶ ἔτσι δεικνύουν τὴν διεύθυνσιν τῶν κλιτύων. Ὅσον ἀποτο-
 μωτέρα εἶναι ἡ κατωφέρεια τοῦ ὄρους, τόσον πυκνότεραι καὶ
 βραχύτεραι εἶναι αἱ μικραὶ γραμμαί, τόσον σκοτεινότερα φαίνε-
 ται ἡ θέσις της ἐπὶ τοῦ χάρτου. Ἀντιθέτως τὰ ὀμαλά πλάγια
 φαίνονται φωτεινότερα.

Παρατήρησε τὸν χάρτην σου! Μὲ ποῖον χρῶμα παριστά-
 νει τὰς θαλάσσας καὶ τὰς λίμνας; Δεῖξε μερικοὺς ποταμούς.

Πῶς τοὺς διακρίνεις ἀπὸ τὰς γραμμὰς τῆς συγκοινωνίας, δηλ. ἀπὸ τὰς ἀμαξίτας ὁδοὺς καὶ ἀπὸ τοὺς σιδηροδρόμους; Εἰς τὸ ἄκρον τῶν χαρτῶν ὑπάρχει καὶ ἐξήγησις τῶν σημείων, μὲ τὰ ὁποῖα σημειώνονται αἱ πόλεις, αἱ κωμοπόλεις καὶ τὰ χωρία.

Σημείωσις.—Ἄν ἓνας γεωγραφικὸς χάρτης εἶναι σχεδιασμένος μὲ κλίμακα 1 : 100.000, τότε κάθε ἀπόστασις ἐπὶ τοῦ χάρτου εἶναι 100.000 φορές μικροτέρα ἀπὸ τὴν πραγματικότητα. Ἐπομένως, ὅταν ἡ κλίμαξ εἶναι 1 : 100.000, τότε τὸ 1 ἑκατοστόμετρον ἐπὶ τοῦ χάρτου ἀντιστοιχεῖ εἰς τὴν πραγματικότητα μὲ 1 χιλιόμετρον· ὅταν ἡ κλίμαξ εἶναι 1 : 200.000, τότε τὸ 1 ἑκατοστόμετρον ἐπὶ τοῦ χάρτου ἀντιστοιχεῖ μὲ 2 χλμ. εἰς τὴν πραγματικότητα. Καὶ γενικῶς: ὅσα εἰς ἑκατοντάδας χιλιάδων ἔχει ὁ διαιρέτης τῆς κλίμακος, τόσα χιλιόμετρα παριστάνει τὸ 1 ἑκατοστόμετρον τοῦ χάρτου εἰς τὴν πραγματικότητα.

Μὲ κλίμακα 1 : 1.000.000 ἓν χιλιοστόμετρον ἐπὶ τοῦ χάρτου ἀντιστοιχεῖ εἰς τὴν πραγματικότητα μὲ 1 χιλιόμετρον, μὲ κλίμακα 1 : 2.000.000 ἓν χιλιοστόμετρον ἐπὶ τοῦ χάρτου ἀντιστοιχεῖ μὲ 2 χλμ. εἰς τὴν πραγματικότητα. Ὡστε: ὅσα ἑκατομμύρια ἔχει ὁ διαιρέτης τῆς κλίμακος, τόσα χιλιόμετρα παριστάνει τὸ 1 χιλιοστόμετρον τοῦ χάρτου.

Αἱ συνηθέστεραι κλίμακες εἶναι αἱ ἑξῆς :

1 :	25.000,	1 ἑκατοστ. τοῦ χάρτου=	250 μ.	εἰς τὴν πραγματικότητα
1 :	50.000,	1 » » »	=500 μ.	» » »
1 :	100.000,	1 ἑκατοστ. τοῦ χάρτου=	1 χλμ.	εἰς τὴν πραγματικότητα
1 :	200.000,	1 » » »	= 2 χλμ.	» » »
1 :	500.000,	1 » » »	= 5 χλμ.	» » »
1 :	1.000.000,	1 χιλιοστ. τοῦ χάρτου =	1 χλμ.	εἰς τὴν πραγματικότητα
1 :	5.000.000,	1 » » »	= 5 χλμ.	» » »
1 :	10.000.000,	1 » » »	=10 χλμ.	» » »

Ἀσκήσεις.— 1. Ὁ χάρτης τῆς σελίδος 16 δίδει τὸ σχῆμα τῆς Ἀττικῆς μὲ κλίμακα 1 : 1.000.000. Εἰς αὐτὸν εἶναι σημειωμένη ἡ θέσις τῶν Ἀθηνῶν, τοῦ Πειραιῶς, τῆς Ἐλευσίνος, τῶν Μεγάρων, τῆς Κηφισιάς, τοῦ Μαραθῶνος καὶ τοῦ Λαυρίου. Δεικνύονται ἐπίσης αἱ

γραμμάι, τὰς ὁποίας ἀκολουθεῖ ὁ σιδηρόδρομος, ὡς καὶ ἡ ἀμαξιτὴ δόδος πρὸς τὸν Μαγαθῶνα. Ποία εἶναι ἡ ἀπόστασις ἀπὸ τὰς Ἀθήνας α') ἕως τὴν Ἐλευσίνα καὶ β') ἕως τὸ Λαύρειον;—2. Μέτρησε ἐπὶ τοῦ χάρτου τὴν ἀπόστασιν Ἀθηνῶν-Μαγαθῶνος. Ὁ Σπῦρος Λούης ἔτρεχε 14 χλμ. τὴν ὥραν! Εἰς πόσας ὥρας ἔτρεξε τὸν Μαγαθῶνιον δρόμον;—3. Εἰς ποίαν διεύθυνσιν ἀπὸ τὰς Ἀθήνας εἶναι τὸ Λαύρειον; Εἰς

7. Χάρτης τῆς Ἀττικῆς.

ποίαν ἢ Αἴγινα;—4. Ἐῶρε εἰς τὸν χάρτην τὴν ἰδιαιτέραν σου πατρίδα. Μὲ ποίον χρωμὶ δεικνύει τὸ ἔδαφός της; Εἶναι πεδινὸν ἢ ὄρειον;—5. Τί μῆκος παριστάνει εἰς τὴν πραγματικότητα 1 ἑκατοσιόμετρον τοῦ χάρτου σου; Πόση εἶναι καὶ εὐθείαν ἢ ἀπόστασις μεταξὺ Ἀθηνῶν καὶ Χαλκίδος, μεταξὺ Ἀθηνῶν καὶ Θεσσαλονίκης κατὰ τὴν κλίμακα τοῦ χάρτου σου;

4. Ο ΧΑΡΤΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ (Ἀσκήσεις εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ χάρτου).

1. Τὰ ὄρια τῆς Ἑλλάδος. — 1. Ποῖα πελάγη βρέχουν τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ Ἀνατολᾶς καὶ ποῖα ἀπὸ Δυσμᾶς; Ποῖας θα-

λάσσης μέρη εἶναι τὰ πελάγη αὐτά;—2. Εὔρε ἐπὶ τῆς παραλίας τοῦ Ἰονίου πελάγους τὸ ἀκρωτήριον Στυλος (ἀπέναντι τῆς Κερκύρας). Ἀκολούθησε ἀπὸ αὐτὸ τὴν ἐρυθρὰν γραμμὴν, ἡ ὁποία διευθύνεται ὡς τόξον πρὸς Α καὶ καταλήγει εἰς τὸ ἀνατολικὸν στόμιον τοῦ Ἐβρου ποταμοῦ. Αὕτη εἶναι ἡ ὄροθετικὴ γραμμὴ τῆς Ἑλλάδος. Ἡ ὄροθετικὴ γραμμὴ τῆς Ἑλλάδος δεικνύει, ἕως ποῦ ἐκτείνεται πρὸς Βορρᾶν καὶ πρὸς Ἀνατολάς τὸ Ἑλληνικὸν κράτος. Ὅπου αὕτη ἀκολουθεῖ τὴν ράχιν ἑνὸς βουνοῦ ἢ τὸν ροῦν ἑνὸς ποταμοῦ, ἀποτελεῖ φυσικὸν ὄριον. Ὅπου ὅμως τὸ ἔδαφος εἶναι ὀμαλόν, π.χ. εἰς τὰς πεδιάδας, ἐκεῖ τοποθετοῦν λίθους, διὰ νὰ δεικνύουν τὸ σύνορον (ὄροσημα).—3. Μὲ ποῖα κράτη ἡ Ἑλλάς ἔχει κοινὰ ὄρια; Ὀνόμασε τὰ γειτονικὰ κράτη.—4. Εὔρε τὰ κράτη αὐτὰ εἰς τὸν χάρτην τῆς Εὐρώπης. Ποῖα ἀπὸ τὰ κράτη αὐτὰ εἶναι μικρότερα τῆς Ἑλλάδος καὶ ποῖα μεγαλύτερα ἀπὸ αὐτήν;—5. Εὔρε εἰς τὸν χάρτην τὴν ἰδιαιτέραν σου πατρίδα. Εἰς ποίαν χώραν τῆς Ἑλλάδος εὐρίσκεται αὕτη;—6. Ποίας ἄλλας χώρας τῆς Ἑλλάδος γνωρίζεις; Ὅρισε τὴν θέσιν ἐκάστης ἐν σχέσει πρὸς τὴν πόλιν σας.—7. Εὔρε εἰς τὸν χάρτην τὰς Ἀθήνας, τὰς Πάτρας, τὸν Βόλον, τὰ Ἰωάννινα, τὴν Θεσσαλονίκην, τὴν Φλώριναν, τὰς Σέρρας, τὴν Καβάλλαν, τὴν Ξάνθην, τὴν Ἀλεξανδρούπολιν, τὴν Μυτιλήνην, τὴν Κέρκυραν, τὰ Χανιά.

2. Αἱ ἑλληνικαὶ χώραι καὶ νῆσοι. — 1. Εὔρε εἰς τὸν χάρτην τὰς κυριωτέρας ὄροσειράς καὶ τοὺς σπουδαιότερους ποταμοὺς τῆς Ἑλλάδος καὶ ὀνόμασέ τους. Ποῦ ὑπάρχουν μεγάλαι πεδιάδες;—2. Παρατήρησε τὴν διεύθυνσιν ποῦ ἔχουν αἱ κυριώτεραι ὄροσειραὶ τῆς Ἑλλάδος.—3. Τὸ Ἰόνιον καὶ τὸ Αἰγαῖον πέλαγος ποῦ εἰσχωροῦν βαθύτερον εἰς τὴν ξηρὰν καὶ ποίους κόλπους σχηματίζουν;—4. Εὔρε τὸν Ἰσθμὸν τῆς Κορίνθου.

Τὸ Ἰόνιον πέλαγος εἰς δύο σημεῖα εἰσχωρεῖ βαθύτερον εἰς τὴν ξηρὰν καὶ σχηματίζει βαθεῖς κόλπους, τὸν Κορινθιακὸν καὶ τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον. Ἀπέναντί των εἰς τὴν παραλίαν τοῦ Αἰγαίου πελάγους ὑπάρχουν ἐπίσης βαθεῖς κόλποι, ὁ Σαρωνικὸς καὶ ὁ Μαλιακός.

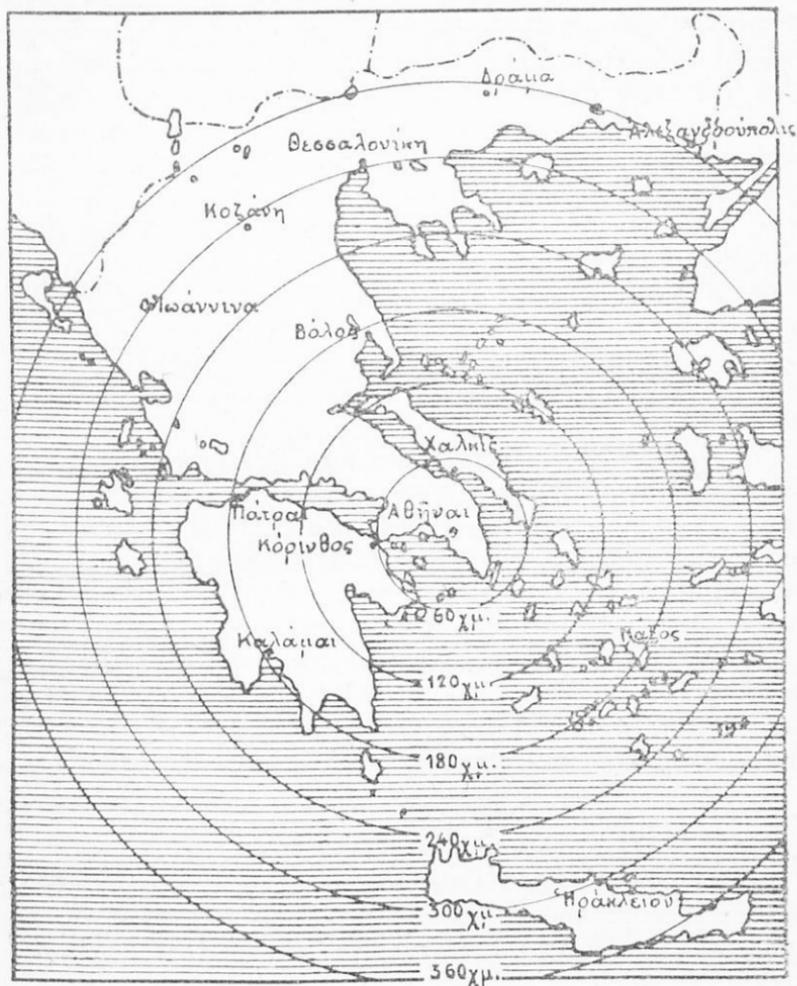
Ὁ Κορινθιακὸς ἀπὸ τὸ ἓν μέρος καὶ ὁ Σαρωνικὸς ἀπὸ τὸ

ἄλλο ἀποχωρίζουν πρὸς Νότον μίαν μεγάλην χερσόνησον, τὴν **Πελοπόννησον**. Καὶ βορειότερον μεταξὺ τοῦ Ἀμβρακικοῦ καὶ τοῦ Μαλιακοῦ κόλπου στενεύει πάλιν ἡ ξηρά, ἀλλ' ὄχι τόσον πολὺ· διότι εἰς τὸ μέσον ὑπάρχουν ὄρη ὑψηλά, τὰ Ἄγραφα καὶ ἡ Ὄθρυς. Καὶ ἐδῶ ὅμως χωρίζεται ἀπὸ τὸν κορμὸν τῆς χερσονήσου ἐν ἄλλο τμήμα, ἡ **Στερεὰ Ἑλλάς**. Ἡ Πελοπόννησος καὶ ἡ Στερεὰ ἀποτελοῦν τὰς **νοτίας χώρας τῆς Ἑλλάδος**.

Πρὸς Βορρᾶν τῆς γραμμῆς, ἡ ὁποία συνδέει τὸν Ἀμβρακικὸν μὲ τὸν Μαλιακὸν κόλπον, ἐκτείνεται τὸ βόρειον τμήμα τῆς Ἑλλάδος, ἡ **βορεία Ἑλλάς**.

Μία μακρὰ ὄροσειρά, ἡ ὁποία ἐκτείνεται ἀπὸ Βορρᾶ πρὸς Νότον (ἡ Πίνδος), διαιρεῖ τὴν βορείαν Ἑλλάδα εἰς δυτικὸν καὶ ἀνατολικὸν μέρος. Τὸ δυτικὸν μέρος περιλαμβάνει τὴν **Ἠπειρον**. Τὸ ἀνατολικὸν διὰ μιᾶς πλαγίας ὄροσειρᾶς (Χάσια-Καμβούνια-Πιέρια-Ὀλυμπος) ὑποδιαιρεῖται εἰς τὴν **Θεσσαλίαν** καὶ τὴν **Μακεδονίαν**. Ἡ Μακεδονία ἐκτείνεται πρὸς Ἀνατολάς ἕως τὸν Νέστον ποταμὸν. Πέραν αὐτοῦ ἀπλώνεται ἡ **Θράκη**.

Ἀσκήσεις.—1. *Μὲ ποίαν κλίμακα εἶναι σχεδιασμένος ὁ χάρτης σου τῆς Ἑλλάδος; Ποίαν ἀπόστασιν εἰς τὴν πραγματικότητα παριστάνει μῆκος ἑνὸς ἑκατοστομέτρου ἐπὶ τοῦ χάρτου σου;*—2. *Εὔρε πόσον ἀπέχει ὁ τόπος σου ἀπὸ τὰς Ἀθήνας καὶ ἀπὸ τὴν Θεσσαλονίκην.*—3. *Οἱ κύκλοι εἰς τὸν ἀπέναντι χάρτην ἐγράφησαν μὲ ἄνοιγμα τοῦ διαβήτου πρὸς ἀναλογεῖ μὲ 60, 120, 180, 240, 300 καὶ 360 χλμ. Ὅλοι ἔχουν τὸ ἴδιον κέντρον (τὰς Ἀθήνας) καὶ λέγονται ὁ μ ὀ κ ἐ ν τ ρ ο ι. Μὲ τὴν βοήθειαν αὐτῶν εὐρίσκομεν τὴν ἀπόστασιν ἑνὸς τόπου ἀπὸ τὸ κέντρον αὐτό. Ἡ ἀπόστασις ὅμως ὑπολογίζεται κατ' εὐθεΐαν γραμμὴν (διὰ τοῦ ἀέρος). Ποῖαι ἀπὸ τὰς πόλεις, πρὸς σημειώνονται εἰς τὸν χάρτην αὐτὸν, εὐρίσκονται εἰς ἀπόστασιν 60 χλμ. ἀπὸ τὰς Ἀθήνας; Ποῖαι εἰς ἀπόστασιν 180 χλμ. καὶ ποῖαι εἰς ἀπόστασιν 300 χλμ.;*—4. *Εὔρε εἰς τὸν χάρτην σου τὴν ἰδιαιτέραν σου πατρίδα. Μὲ κέντρον τὴν πατρίδα σου γράψε ὁμοκέντρον κύκλους μὲ ἄνοιγμα τοῦ διαβήτου 100, 200, 300 χλμ. Ποῖαι πόλεις εὐρίσκονται εἰς ἀπόστασιν 100 καὶ ποῖαι εἰς ἀπόστασιν 300 χλμ. ἀπὸ τὸν τόπον σου;*

8. Χάρτης της Ελλάδος.

(Κλίμαξ 1 : 6.000.000)

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΑΙ ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΑΙ ΠΕΡΙΟΧΑΙ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Α'. ΝΟΤΙΑ ΕΛΛΑΣ

1. Η ΑΤΤΙΚΗ*

Ἀρχίζομεν τὰς ἐκδρομάς μας ἀπὸ τὸ κέντρον τῆς Ἑλλάδος, τὰς Ἀθήνας. Περιέγραψε τὸ ταξίδιον ἀπὸ τὴν ἰδιαίτεράν σου πατρίδα ἕως τὰς Ἀθήνας. [Σιδηροδρομικὴ (ἢ ἀτμοπλοικὴ) γραμμὴ, οἱ κυριώτεροι σταθμοί, ἡ χώρα διὰ τῆς ὁποίας θὰ διέλθετε. Διάρκεια ταξιδίου, ἀπόστασις, διεύθυνσις, πρὸς τὴν ὁποίαν εὐρίσκονται αἱ Ἀθηναὶ ἐν σχέσει πρὸς τὴν πόλιν σας].

Ὅπως εἶδομεν ἄνωτέρω (εἰκ. 7), ἡ περιοχὴ, εἰς τὴν ὁποίαν εὐρίσκονται αἱ Ἀθηναὶ, ἀποτελεῖ χερσόνησον καὶ λέγεται μὲ τὸ ἀρχαῖον τῆς ὄνομα Ἀττικὴ. Εἰς ποίαν χώραν τῆς Ἑλλάδος εὐρίσκεται ἡ Ἀττικὴ; Ποῖον μέρος τῆς χώρας αὐτῆς ἀποτελεῖ;

Α'. ΤΟ ΛΕΚΑΝΟΠΕΔΙΟΝ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

1. Γενικὴ ἄποψις.—Ὅταν ἰστάμεθα εἰς ἓν ὑψηλὸν μέρος τῶν Ἀθηνῶν, βλέπομεν, ὅτι ὁ ὀρίζων γύρω μας πρὸς τὰς περὶ σσοτέρας διευθύνσεις κλείεται ἀπὸ βουνὰ (Ἵμηττός, Πεντε-

* Ἡ ἐξέτασις τῆς Ἀττικῆς γίνεται διεξοδικῶς πρὸς παροχὴν τῶν ἀπαραιτήτων θεμελιωδῶν γεωγραφικῶν ἐννοιῶν καὶ σχέσεων εἰς τοὺς μαθητάς. Αὕτη θὰ χρησιμεύσῃ εἰς τὸν διδάσκοντα ἐν τῇ λοιπῇ Ἑλλάδι καὶ ὡς ὑπόδειγμα, κατὰ τὸ ὁποῖον οὗτος θὰ πραγματευθῇ τὴν φυσικὴν περιοχὴν, ἐν ᾗ τὸ γυμνάσιον. Ἐπιροτιμῆθη δὲ ἡ Ἀττικὴ, ἐπεὶδὴ ἀποτελεῖ μικράν καὶ εὐσύνοπτον γεωγραφικὴν περιοχὴν μὲ σαφεῖς τοὺς φυσικοὺς χαρακτῆρας.

λικόν, Πάρνης, Αιγάλεως). Πρὸς τὰ νοτιοδυτικὰ ὄμως ὁ ὄριζων εἶναι ἀνοικτός· διότι πρὸς τὴν διεύθυνσιν αὐτὴν ἀπλώνεται θάλασσα, ὁ Σαρωνικὸς κόλπος. "Αν προσέξωμεν καλύτερον, θὰ ἴδωμεν, ὅτι τὸ ἔδαφος ἀπὸ τοὺς πρόποδας τῶν βουνῶν αὐτῶν ἕως τὴν παραλίαν κλίνει ἐλαφρῶς πρὸς τὴν θάλασσαν. "Ωστε ὅλη ἡ ἔκτασις γύρω εἰς τὰς Ἀθήνας ὁμοιάζει μὲ λεκάνην, ἀποτελεῖ **λ ε κ α ν ο π ἔ δ ι ο ν**, τὸ ὁποῖον ἔχει κλίσιν πρὸς τὰ ΝΔ.

9. Χάρτης τῆς Ἀττικῆς.

(Κλίμαξ 1 : 1.000.000)

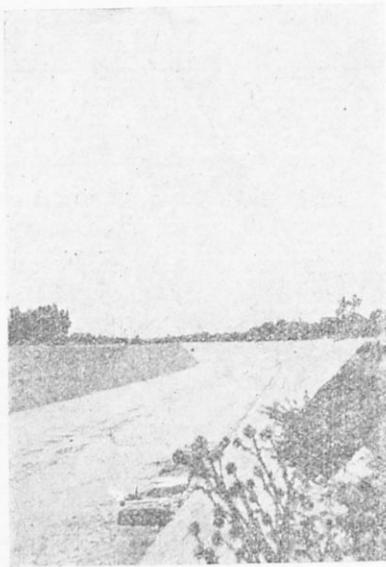
Μία χαμηλὴ βουνοσειρὰ (τὰ Τουρκοβούνια) διασχίζει τὸ λεκανοπέδιον τῶν Ἀθηνῶν ἀπὸ ΒΑ πρὸς ΝΔ καὶ καταλήγει εἰς σειρὰν λόφων (Λυκαβηττός, Ἀκρόπολις, Ἄρειος Πάγος, Πνύξ, λόφος τῶν Νυμφῶν ἢ τοῦ Ἀστεροσκοπείου, λόφος τοῦ Φιλοπάππου). Μερικοὶ ἀπὸ αὐτοὺς εἶναι ὀνομαστοὶ ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους χρόνους.

Ἡ βουνοσειρὰ αὕτῃ διαίρει τὸ ἀθηναϊκὸν λεκανοπέδιον εἰς δύο ἄνισα μέρη. Μεγαλύτερον εἶναι τὸ δυτικὸν μέρος, τοῦ

ὁποῖου τὰ νερά μαζεύονται εἰς τὴν κοίτην τοῦ Κηφισοῦ ποταμοῦ. Εἰς τὸ ἀνατολικὸν μέρος, τὸ ὁποῖον εἶναι μικρότερον, ρεεὶ ὁ Ἰλισὸς ποταμὸς. Καὶ οἱ δύο αὐτοὶ ποταμοὶ χύνονται εἰς τὸν ὄρμον τοῦ Φαλήρου. Θὰ ἐξετάσωμεν τὸν μεγαλύτερον ἀπὸ αὐτούς, τὸν Κηφισόν.

2. Ὁ Κηφισὸς ποταμὸς.—”Ἄν προχωρήσωμεν ἀπὸ τὰς Ἀθήνας εἰς τὴν Ἱερὰν ὁδόν, θὰ συναντήσωμεν τὴν γέφυραν τοῦ Κηφισοῦ.

Ἡ γέφυρα συνδέει τὰς δύο ὄχθας τοῦ ποταμοῦ. Μεταξὺ αὐτῶν εἶναι ἡ κοίτη ὡς μία μεγάλη ἀβλαξ, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ ποταμὸς κυλίνει τὰ ὕδατά του. Συνήθως τὸ ρεῦμα τοῦ ποταμοῦ εἶναι χαμηλὰ καὶ ἤσυχον εἰς τὴν κοίτην του. Ἄλλὰ μετὰ μίαν δυνατὴν βροχὴν γίνεται ὀρμητικὸν καὶ ὑψώνεται πολὺ. Τὰ σημεῖα, εἰς τὰ ὁποῖα τὸ ὕδωρ φθάνει, ὅταν γίνεται πλημμύρα, ἠμποροῦμεν καὶ τώρα νὰ τὰ διακρίνωμεν εἰς τὰς ὄχθας καὶ εἰς τὰς βάσεις τῆς γεφύρας.

10. Ἡ κοίτη τοῦ Κηφισοῦ καὶ τομὴ αὐτῆς.

διεύθυνσιν αὐτὴν, τότε δεξιὰ μας ἔχομεν τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ καὶ ἀριστερά μας τὴν ἀριστεράν ὄχθην. Καθὼς εἶναι γνωστόν, τὸ ὕδωρ ρεεὶ πάντοτε πρὸς τὰ

κάτω. Ἐπομένως ἀπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ποταμοῦ εὐρίσκομεν καὶ τὴν κλίσιν τοῦ ἑδάφους.

Παρατηροῦμεν τὸν ροὺν τοῦ ποταμοῦ. Οὗτος ἀπὸ ἐδῶ ἕως τὰς ἐκβολὰς εἶναι εὐθύς· διότι κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἔκαμαν εἰς τὸ μέρος αὐτὸ τοῦ ποταμοῦ μεγάλα ἔργα, μὲ τὰ ὁποῖα ἐκανόνισαν τὴν κοίτην του. Μὲ μηχανήματα δηλ. τὴν ἐβάθυναν καὶ τὴν ἐπλάτυναν. Ἔτσι τὸ πλάτος τῆς κοίτης ἔγινε 30 μέτρα καὶ τὸ ὕψος τῆς 8 μέτρα.

Πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν ὅμως, ὅπου δὲν ἔγιναν τοιαῦτα ἔργα, ὁ ροὺς τοῦ ποταμοῦ δὲν εἶναι εὐθύς· ἀλλοῦ στρέφεται ἑλαφρῶς δεξιὰ, ἀλλοῦ κάμπει ἀποτόμως ἀριστερά.

Διευθυγόμεθα πρὸς μίαν ἀπὸ αὐτὰς τὰς καμπάς. Βλέπομεν, ὅτι πρὸς τὴν μίαν ὄχθην τὸ ὕδωρ τοῦ ποταμοῦ ρεεῖ μὲ ὄρμην καὶ ἀναπηδᾷ μὲ ἀφρόν· ἐδῶ ὁ ποταμὸς ἀπέφαγε τὸν βράχον, ἀπέσπασε λίθους καὶ χῶματα καὶ τὰ παρέσυρε μακρὰν. Ἔτσι ἡ ὄχθη αὐτὴ ἔγινεν ἀπόκρημνος.

Ἀντικρὺ τούναντίον τὸ ὕδωρ κινεῖται ἀργὰ καὶ δὲν ἔχει πλέον τὴν δύναμιν νὰ παρασύρῃ χαλίκια καὶ ἄμμον· ἐδῶ τὸ βάθος τοῦ ποταμοῦ εἶναι μικρότερον καὶ ἡ ὄχθη του ἔχει ἑλαφρὰν κλίσιν.

Προπάντων ὅταν εἶναι πλημμύρα, ὁ ποταμὸς κυλεῖ εἰς τὴν κοίτην του λίθους καὶ ἄλλα ὑλικά. Οἱ λίθοι αὐτοὶ συγκρούονται ὁ ἓνας μὲ τὸν ἄλλον, αἱ ἄκραι των τρίβονται καὶ ἔτσι οἱ λίθοι γίνονται στρογγύλοι. Τοὺς στρογγύλους αὐτοὺς λίθους τοὺς ὀνομάζομεν κροκάλας.

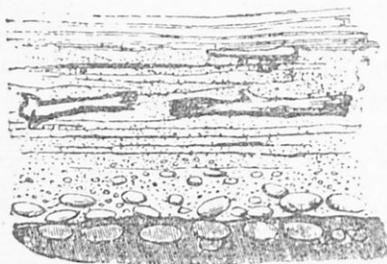
Γενικῶς τὰ ὕδατα, τὰ ὁποῖα ρέουν, ἔχουν μεγάλην δύναμιν· ἀποτρώγουν τὸ ἕδαφος καὶ μεταφέρουν χῶμα, ἄμμον καὶ κροκάλας εἰς μεγάλην ἀπόστασιν καὶ τὰ ἀποθέτουν εἰς τὰς ὄχθας ἢ τὰ ἐκφορτώνουν εἰς τὴν θάλασσαν. Προπάντων ἐν καιρῷ πλημμύρας παρασύρουν ὅ,τι εὐρεθῆ εἰς τὸν δρόμον των καὶ κάμνουν μεγάλην καταστροφήν.

3. Ἡ πεδιάς τοῦ Κηφισοῦ. — Τὸ ἕδαφος καὶ ἀπὸ τὰς δύο ὄχθας τοῦ ποταμοῦ εἶναι ὀμαλὸν καὶ σχεδὸν ἐπίπεδον· ἀποτελεῖ πεδιάδα, εἰς τὴν ὁποῖαν ὑπάρχουν ἀγροὶ σπαρμένοι, λαχάνοκηποι καὶ ἔλαιῶνες.

Εἰς μερικά μέρη πλησίον τοῦ ποταμοῦ βλέπομεν μεγάλους λάκκους, σκαμμένους εἰς τὸ ἔδαφος. Ἔργαται ἐξάγουν ἀπὸ αὐτοὺς χῶμα (πηλὸν) καὶ μὲ αὐτὸ κατασκευάζουσι κεραμίδια, πλίνθους καὶ πήλινα ἀγγεῖα.

Ἄν παρατηρήσωμεν τὰ τοιχώματα ἐνὸς ἀπὸ τούτων λάκκων αὐτούς, ἠμποροῦμεν νὰ διακρίνωμεν, ὅτι τὸ ἔδαφος τῆς πεδιάδος εἶναι στρωμένον κανονικῶς, ὡς νὰ σχηματίζη στρώματα. Πόθεν προέρχεται τοῦτο ;

Ὁ Κηφισὸς κατὰ τὸν κάτω ροῦν του δὲν ἔρρεε πάντοτε εἰς τὴν σημερινήν του κοίτην. Αὐτῇ, προτοῦ τὴν κανονίσουσι, ἦτο

11. Στρώματα τοῦ ἔδαφους εἰς τὰς ἐκβολὰς ποταμοῦ.

ἀβαθῆς καὶ δι' αὐτὸ ὁ ποταμὸς συχνὰ ἤλλασσε διεύθυνσιν ἄλλοτε δηλ. ἔρρεε δεξιότερα καὶ ἄλλοτε ἀριστερώτερα. Ὅταν λοιπὸν συνέβαιναν συνεχεῖς καὶ ραγδαῖαι βροχαί, τὰ νερὰ ὑψώνοντο εἰς τὴν κοίτην τοῦ ποταμοῦ, ἐξεχειλίζαν ἀπὸ τὰς ὄχθας καὶ ἐπλημμυροῦσαν τὴν πεδιάδα. Ὅταν ὁμως τὰ θολὰ

νερὰ ἠρεμοῦσαν, τότε ἡ λεπτὴ ἄμμος καὶ τὸ χῶμα, τὰ ὁποῖα περιεῖχον, κατεκάθηντο καὶ ἐσχημάτιζον παχὺ στρώμα λάσπης (ί λ ὕ ν). Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὀλόκληρος ἡ πεδιάς ἐστρώθη μὲ τὰς ὕλας αὐτάς, τὰς ὁποίας ὁ ποταμὸς ἀπὸ χιλιᾶδων ἐτῶν ἀπέθεσεν εἰς αὐτήν. Δι' αὐτὸ καὶ τὸ ἔδαφός της εἶναι στρωμένον κανονικῶς.

Τὰ στρώματα τοῦ ἔδαφους, τὰ ὁποῖα κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον σχηματίζονται, τὰ λέγομεν *προσχώσεις*. Ὅταν τὸ ὕψος τῆς πεδιάδος ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης εἶναι μικρόν, τότε ἡ πεδιάς λέγεται *βαθύπεδον*.

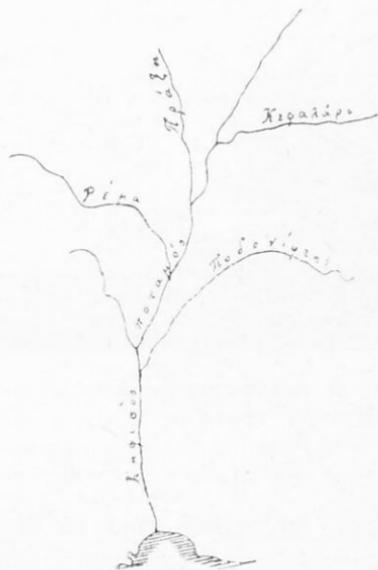
4.—Πόθεν ὁ Κηφισός, καθὼς καὶ κάθε ποταμὸς, παραλαμβάνει τὸν πηλὸν καὶ τὴν ἄμμον καὶ τὰ χαλίκια, τὰ ὁποῖα ἀποθέτει εἰς τὴν κοίτην

ἢ εἰς τὰς ὄχθας του; Καί πρῶτον, πόθεν τροφοδοτεῖται ὁ ποταμός;

Ἄν προχωρήσωμεν πρὸς τὴν κοιλάδα τοῦ Κηφισοῦ, θὰ συναντήσωμεν διαφόρους ρυάκας, οἱ ὅποιοι χύνονται εἰς αὐτόν, ἄλλοι ἀπὸ τὴν δεξιὰν καὶ ἄλλοι ἀπὸ τὴν ἀριστεράν του ὄχθην (Ποδονίφτης, Πράξη, Κεφαλάρι). Αὐτοὶ εἶναι οἱ παραπόταμοι τοῦ Κηφισοῦ.

Ἄν προχωρήσωμεν ἀκόμη πρὸς τὰ ἐπάνω, θὰ φθάσωμεν εἰς ἕν ἀπλοῦν ρυάκιον μεταξὺ Πάρνηθος καὶ Πεντελικοῦ καὶ τέλος εἰς τὴν πηγὴν τοῦ ποταμοῦ. Ὅπως αἱ ρίζαι ἑνὸς δένδρου φέρουν τροφήν εἰς τὸν κορμόν, ἔτσι καὶ τὰ ρυάκια τροφοδοτοῦν τὸν ποταμόν.

Ὁ Κηφισὸς μὲ ὄλους τοὺς παραποτάμους του ἀποτελεῖ ἕν ποτάμιον σύστημα. Ὁ Ἴλισὸς ἐπίσης ἄλλο ποτάμιον σύστημα. Ὑψώματα τοῦ ἐδάφους, καὶ τὰ πλεον μικρά, εἶναι ἡ αἰτία, διὰ τὴν ὁποίαν ἕν ρυάκιον ρέει πρὸς τοῦτον, ἄλλο πρὸς ἐκεῖνον τὸν ποταμόν. Ὡστε τὰ ὑψώματα αὐτὰ χωρίζουν τὴν ροὴν τῶν ὑδάτων κατὰ διάφορον διεύθυνσιν, ἀποτελοῦν δηλ. ὑδροκριτικὴν γραμμὴν μεταξὺ δύο ποταμίων συστημάτων (βλ. εἰκ. 13).

12. Ὁ Κηφισὸς ποταμὸς μὲ τοὺς παραποτάμους του.

Ὅταν ὁμως βρέχη, σχηματίζονται εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἐδάφους ἀναρίθμητα ἄλλα ρυάκια. Αὐτὰ, ἐνῶ κατέρχονται, ρέουν διαρκῶς μὲ μεγαλυτέραν ταχύτητα, ξεπλύνουν τὴν ἐπιφάνειαν καὶ παρασύρουν ἄμμους καὶ χώματα καὶ χαλίκια. Εἰς τὰ βουνὰ μάλιστα, ὅπου αἱ βροχαὶ εἶναι δυνατώτεροι καὶ ἡ κλίσις τοῦ ἐδάφους μεγαλυτέρα, τὰ ρυάκια εἶναι ταχύτερα καὶ ὀρμητι-

κώτερα. Δι' αὐτὸ δὲν παρασύρουν μόνον ἄμμους καὶ λίθους, ἀλλὰ καὶ ἀποτρῶγουν τὸ ἔδαφος, διὰ τοῦ ὁποίου καταβαίνουν.

Καὶ τὰ ρυάκια αὐτὰ ἀκολουθοῦν τὴν κλίσιν τοῦ ἔδαφους καὶ χύνονται εἰς τὴν κοίτην τοῦ ποταμοῦ. Δι' αὐτὸ τὰ ὕδατα τοῦ ποταμοῦ μετὰ μίαν βροχὴν εἶναι πολὺ θολὰ, ἐν καιρῷ δὲ πλημμύρας συμπαρασύρουν πολλὰς καὶ βαρείας ὕλας.

Ἀπὸ ὅσα εἶδομεν, συμπεραίνομεν, ὅτι τὸ ἔδαφος τοῦ Ἰθ-

13. Οἱ ποταμοὶ εἰς τὴν εἰκόνα αὐτὴν ρέουν πρὸς διαφόρους διευθύνσεις. Ἡ κορυφογραμμὴ τοῦ ὄρους, ἢ ὁποία χωρίζει τὰ ὕδατα τῶν ποταμῶν αὐτῶν, ἀποτελεῖ τὴν ὕδροχωρίτιζήν γραμμὴν μεταξὺ δύο ποταμίων σπημάτων.

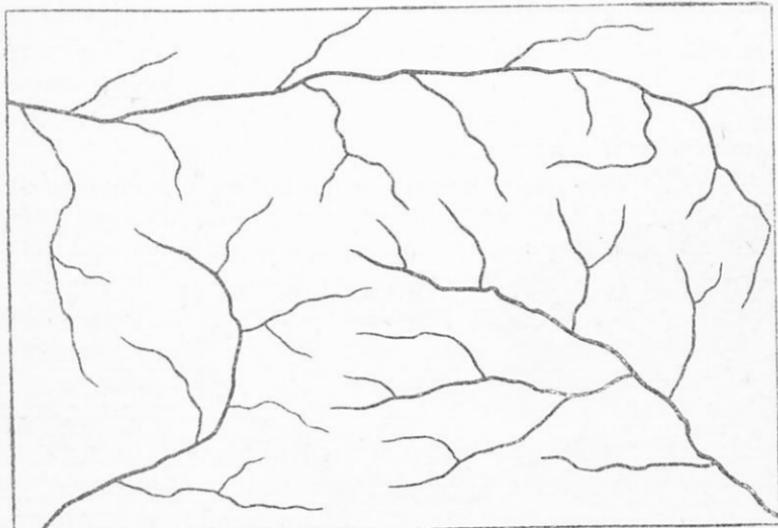
ναϊκοῦ βαθυπέδου, ἀπὸ τὰ Πατήσια ἕως τὴν παραλίαν, προέρχεται ἀπὸ τὰς προσχώσεις τοῦ Κηφισοῦ καὶ ἀποτελεῖται ἀπὸ πληθὺς καὶ ἄμμους ἀνακατευμένους. Ἐπειδὴ λοιπὸν τὸ ἔδαφος αὐτὸ ἐγεννήθη ἀπὸ προσχώσεις, λέγεται προσχώσιγενές. Τὸ ἔδαφος αὐτὸ εἶναι μαλακὸν καὶ περιέχει τὰ συστατικά, τὰ ὁποῖα χρειάζονται τὰ φυτὰ, διὰ νὰ βλαστήσουν. Εἶναι γόνιμον ἔδαφος. Δι' αὐτὸ ὀλόκληρος ἡ πεδιάς καλλιεργεῖται καλῶς.

5. Κλίμα καὶ βλάστησις. Ἀσχολία τῶν κατοίκων.— Ἡ ὄροσειρὰ Κιθαιρῶνος-Πάρνηθος προφυλάσσει ὀλόκληρον τὸ λεκανοπέδιον τῶν Ἀθηνῶν ἀπὸ τοὺς ψυχροὺς ἀνέμους τοῦ Βορρᾶ. Διὰ τοῦτο ὁ χειμῶν εἶναι μαλακὸς καὶ ὀχιμόνον ἢ ἐλαία

καί ἡ συκῆ, ἀλλά καί ἡ πορτοκαλέα καί ἡ λεμονέα (ἐσπεριδοειδῆ) καί τὰ φοινικοειδῆ, πού εἶναι δένδρα θερμῶν χωρῶν, ἀντέχουν καί εὐδοκιμοῦν.

Ἐκτός αὐτοῦ τὸ λεκανοπέδιον εἶναι ἀνοικτὸν πρὸς τὴν θάλασσαν· δι' αὐτὸ ἡ θαλασσιὰ αὔρα, ἡ ὁποία κατὰ τὸ θέρος πνέει ἀπὸ τὸν Σαρωνικὸν (ὁ μπάτης), εἰσχωρεῖ εἰς τὴν πεδιάδα καί μετριάζει τὴν ὑπερβολικὴν ζέστην (θαλάσσιον κλίμα).

Αἱ βροχαὶ ὅμως, τὰς ὁποίας δέχεται τὸ λεκανοπέδιον, κα-

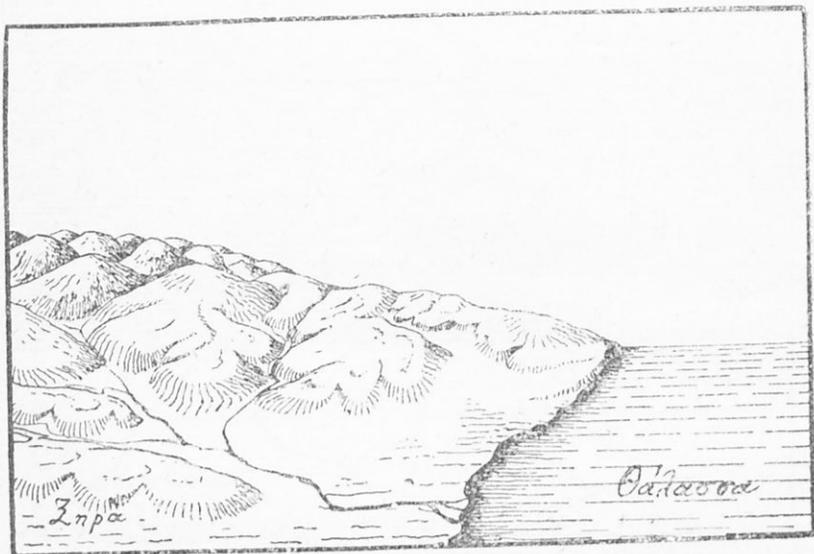
14. (Άσκηση). Σημείωσε τὰς ὑδροκλιματικὰς γραμμὰς μεταξὺ τῶν ποταμίων συστημάτων εἰς τὸ σχῆμα τοῦτο.

θῶς καί ὅλη ἡ Ἀττικὴ, εἶναι ὀλιγοσταὶ καί κυρίως πίπτουν κατὰ τὸ φθινόπωρον καί τὸν χειμῶνα. Τοῦτο προέρχεται ἀπὸ τοὺς ἐξῆς λόγους:

Εἰς τὴν Ἀττικὴν ἐπικρατοῦν τὸν περισσότερον καιρὸν τοῦ ἔτους οἱ βόρειοι καί βορειοανατολικοὶ ἄνεμοι. Οἱ ἄνεμοι αὐτοὶ εἶναι ψυχροὶ καί ξηροὶ καί μόνον τὸν χειμῶνα φέρουν ὀλίγας βροχάς, σπανίως δὲ καί χιόνια. Κατὰ τὸ θέρος ὅμως, ὅτε πνέουν κανονικὰ καί ὀνομάζονται ἐτησίαι (μελτέμια), εἶναι τόσον ξηροὶ, ὥστε ἀπομακρύνουν κάθε ἴχνος ὑγρασίας.

Τὸ φθινόπωρον ἀρχίζουν νὰ πνέουν οἱ νότιοι ἄνεμοι, οἱ ὁποῖοι ἔρχονται ἀπὸ τὴν Μεσόγειον θάλασσαν καὶ εἶναι ὑγροί. Τότε ἀρχίζει ἡ βροχερά ἐποχή, ἀλλὰ καὶ τότε βρέχει μόνον κατ' ἀραιὰ διαστήματα καὶ μὲ βροχὰς ραγδαίας. Ἔτσι τὰ περισσότερα νερὰ ρέουν εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἐδάφους καὶ χύνονται εἰς τὴν θάλασσαν.

Ὡστε ἡ Ἀττικὴ, καὶ ἰδίως τὸ λεκανοπέδιον τῶν Ἀθηνῶν, εἶναι ἀπὸ τὰς ξηροτέρας περιοχὰς τῆς Ἑλ-

15. (Ἀσκησις). Παράστησε μὲ βέλη τὴν κυκλοφορίαν τοῦ ὕδατος. Περιέγραφέ τὴν κατὰ τὴν ἐξῆς σειρὰν: Θάλασσα, ἐξάτμισις, νέφη, βροχὴ, πηγὴ, οὐάξ, ποταμός, ἐκβολαί.

λάδος. Δι' αὐτὸ οἱ ποταμοὶ τῆς, μόνον ὅταν βρέξη, ἔχουν τὴν ὄψιν ποταμοῦ, κατὰ δὲ τὸ θέρος διατηροῦν πολὺ ὀλίγον ὕδωρ.

Διὰ τὸ πότισμα τῶν λαχανοκήπων, τῶν ἀνθοκήπων καὶ τῶν ἀμπέλων χρησιμοποιοῦν τότε τὸ ὕδωρ, τὸ ὁποῖον ἀντλοῦν ἀπὸ τὰ πηγάδια τῆς πεδιάδος.

Ἡ θερμότης λοιπόν, τὸ κανονικὸν πότισμα καὶ ἡ ἐπιμελής καλλιέργεια συντελοῦν, ὥστε ἡ πεδιάς εἰς μεγάλην ἔκτασιν νὰ ὁμοιάζῃ μὲ καταπράσινον κῆπον. Δι' αὐτὸ

καὶ ὁ Βοτανικὸς Κήπος τῶν Ἀθηνῶν ἔγινε πλησίον τοῦ Κηφισοῦ, εἰς αὐτὸν δὲ εὐρίσκομεν καὶ φυτὰ θερμότερων χωρῶν. Τὴν εὐφορίαν τοῦ ἐδάφους μαρτυροῦν καὶ αἱ πανύψηλοι λεῦκαι, αἱ ὁποῖαι σκιάζουσι τὴν Ἱερὰν ὁδόν.

Ἀπὸ τὰ ἀνωτέρω ἐννοοῦμεν, ὅτι αἱ ἀσχολῖαι τῶν κατοίκων τῆς πεδιάδος εἶναι κυρίως γεωργικαί. Μεγάλην ἔκτασιν καταλαμβάνουσι οἱ λαχανόκηποι καὶ οἱ ἀνθόκηποι, ἐπειδὴ τὰ προϊόντα τῶν εὐρίσκουσι εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ εἰς τὸν Πειραιᾶ καλὴν ἀγοράν. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἡ ἄργιλος εἶναι ἄφθονος εἰς τὴν πεδιάδα, πολλὰ εἶναι ἐκεῖ τὰ κεραμοουργεῖα καὶ τὰ ἐργοστάσια τῆς ἀγγειοπλαστικῆς.

6. Τὰ ὑψηλὰ καὶ λοφώδη μέρη τοῦ λεκανοπεδίου.—

Εἰς τὰ ἄκρα τοῦ βαθυπέδου τὸ ἔδαφος ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἀνέρχεται, ὥστε εἰς τοὺς πρόποδας τῆς Πάρνηθος καὶ τοῦ Πεντελικοῦ φθάνει τὰ 300 μέτρα ἐπάνω ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης. Καὶ πρὸς μὲν τὴν Πάρνηθα ἀπλώνεται ὑψηλὴ πεδιάς, τὸ ὑψίπεδον τῶν Ἀχαρνῶν, πρὸς δὲ τὸ Πεντελικὸν ὁ τόπος ἔχει πολλοὺς λόφους. Οἱ λόφοι αὐτοὶ σκεπάζονται ἄλλοῦ μὲ ὠραῖα πεῦκα καὶ ἄλλοῦ μὲ ἄγρους καὶ κήπους ὀπωροφόρων δένδρων.

Διὰ τὰ ἐννοήσωμεν τὴν σύστασιν τοῦ ἐδάφους εἰς τὰ λοφώδη καὶ ὄρεινά μέρη, εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐπισκεφθῶμεν ἓν λατομεῖον.

Τὸ ἀπότομον τοίχωμα τοῦ λατομείου μᾶς δεικνύει μίαν τομὴν εἰς τὴν κλιτὺν τοῦ λόφου. Ἐπάνω ὑπάρχει λεπτὸν στρώμα ἀπὸ χῶμα, εἰς τὸ ὁποῖον εἶναι ἀνακατευμένα χαλίκια καὶ ἄμμος· εἶναι τὸ χαλαρὸν ἔδαφος, εἰς τὸ ὁποῖον βλαστάνουσι τὰ φυτὰ (φυτικὸν ἔδαφος). Ὑποκάτω ὑπάρχει στερεὸς βράχος, ἀπὸ τὸν ὁποῖον οἱ ἐργάται μὲ σιδηρὰ ἐργαλεῖα ἐξάγουσι λίθους, μὲ τοὺς ὁποίους κτίζομεν τὰς οἰκίας μας.

Τὸ μαλακὸν χῶμα, ὁ σκληρὸς βράχος, ἡ ἄμμος μὲ τὰ χαλίκια λέγονται πετρώματα.

Οἱ λίθοι τῶν λατομείων εἰς τὰ Τουρκοβούνια εἶναι ἀσβεστόλιθοι. Εἶναι ἓν πέτρωμα, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἀποτελοῦνται καὶ

ή Πάρνης και ὁ Αἰγάλεως, καθὼς καὶ τὰ περισσότερα βουνὰ τῆς Ἑλλάδος.

Τὸ πέτρωμα αὐτὸ ἔχει πολλοὺς πόρους καὶ δὲν συγκρατεῖ τὸ ὕδωρ, ποὺ ἀπορροφᾷ τὸ ἔδαφος, ἀλλὰ τὸ ἀφήνει νὰ κατασταλάζη καὶ νὰ διαρρέῃ εἰς ὑπογείους αὐλακὰς καὶ εἰς καταβόθρας. Δι' αὐτὸ τὰ ἐδάφη, τὰ ὁποῖα εὐρίσκονται ἐπάνω εἰς πετρώματα ἀσβεστολίθου, εἶναι ξηρά.

Ἐνῶ ἡ ἐποχὴ τῆς ξηρασίας εἰς τὴν Ἀττικὴν διαρκεῖ συνήθως 5-6 μῆνας, τὰ βουνὰ τῆς στολίζονται κατὰ τὸ πλεῖστον μὲ ὠραῖα δάση ἀπὸ πευκά καὶ ἀπὸ θάμνους ἀειθαλεῖς (δάφνη,

16. Τομὴ τοῦ ἐδάφους πλησίον μιᾶς οδοῦ.

μυρτιά, σχίνος, κουμαριά, ἀγριελαιά κτλ.). Ἡ Πάρνης μάλιστα ἀπὸ ὕψος 800 μέτρων καὶ ἄνω σκεπάζεται μὲ ὠραιότατον δάσος ἐλάτης· διότι τὰ δένδρα αὐτὰ ἀντέχουν εἰς τὴν ξηρασίαν.

Τὰ φυτὰ ὅμως, τὰ ὁποῖα καλλιεργοῦμεν εἰς τοὺς κήπους (λαχανικά, ἄνθη, ὄπωροφόρα), καθὼς καὶ αἱ ἄμπελοι, χρειάζονται πότισμα κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ θέρους. Ἐχουν δὲ ἀνάγκην καὶ ἀπὸ λιπάσματα, διότι τὰ ἐδάφη τῆς Ἀττικῆς εἶναι ἀδύνατα, δηλαδὴ δὲν ἔχουν ἀρκετὰς θρεπτικὰς οὐσίας, ποὺ χρειάζεται τὸ φυτὸν διὰ τὴν τροφήν του.

Εἰς τὰ ὑψηλά μέρη τῆς Ἀττικῆς ἐπικρατεῖ ἡ καλλιέργεια τῆς ἀμπέλου, τῆς ἐλαίας, τῆς συκῆς καὶ τῶν ὀπωροφόρων δένδρων. Ἐπειδὴ δὲ τὸ κλίμα εἶναι θερμόν, ἡ γῆ ἀνταμείβει τὸν φιλόπονον καλλιεργητὴν. Παράγονται ὀπωρικά, σũκα, σταφύλια, οἶνος, ἔλαιον, σανὸς καὶ ὀλίγα σιτηρά.

Ἀπὸ τὰ ἀνωτέρω ἐννοοῦμεν, ὅτι ἡ κυρία ἀσχολία τῶν χωρικῶν εἰς τὸ βόρειον καὶ βορειοανατολικὸν τμήμα τοῦ λεκανοπεδίου τῶν Ἀθηνῶν εἶναι ἡ ἀμπελοουργία, ἡ κηπουρικὴ καὶ ἡ γεωργία.

Διὰ τὰ προϊόντα των οἱ χωρικοὶ εὐρίσκουν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ εἰς τὸν Πειραιᾶ καλὴν ἀγοράν. Ἐπειδὴ δὲ αἱ πόλεις αὗται χρειάζονται πολὺ γάλα, πρὸ πάντων διὰ τὰ παιδιὰ καὶ διὰ τοὺς ἀρρώστους, πολλοὶ τρέφουν ἀγελάδας μὲ ἐκλεκτὴν τροφήν (λάχανα, πίτυρα καὶ βαμβακόσπορον). Ὡστε πολλοὶ ἄνθρωποι ζοῦν ἀπὸ τὸ εἰσόδημα αὐτό, καθὼς καὶ ἀπὸ τὴν ὀρνιθοτροφίαν.

Τὸ κλίμα εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Πεντελικοῦ εἶναι ξηρὸν καὶ ὑγιεινόν. Ἐπειδὴ δὲ καὶ τὸ ὕψος τοῦ τόπου εἶναι ἀρκετὸν (300 μ. ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης) καὶ πηγαὶ ἀναβλύζουσι πολλαὶ (Κεφαλᾶρι), δι' αὐτὸ καὶ τὸ θέρος εἶναι δροσερὸν καὶ ἡ βλάστησις πλουσία. Λόφοι στολισμένοι μὲ ὠραιότατα πεῦκα, κῆποι γεμάτοι ἄνθη, κερασέας καὶ ἄλλα ὀπωροφόρα δένδρα, κάμνουν τὸ μέρος αὐτὸ τὸ ὠραιότερον τῆς Ἀττικῆς. Δι' αὐτὸ ἐκεῖ ἀνεπτύχθησαν ὡς προάστια τῶν Ἀθηνῶν ἡ **Κηφισιά**, τὸ **Ἀμαρουσίον**, τὸ **Ἡράκλειον** καὶ τὸ **Χαλάνδριον**. Καὶ πολλὰ θεραπευτήρια καὶ ἀναρρωτήρια ἐκτίσθησαν ἐκεῖ, καθὼς καὶ ἐπάνω εἰς τὴν Πάρνηθα.

7. Αἱ Ἀθῆναι καὶ ὁ Πειραιεύς. — Εἰς τὸ μέσον σχεδὸν τοῦ λεκανοπεδίου εὐρίσκονται αἱ **Ἀθῆναι**, ἡ πρωτεύουσα τῆς Ἑλλάδος.

Ἀπὸ τὴν κορυφὴν τοῦ Λυκαβηττοῦ (ὕψος 277 μ.) ἔχομεν θαυμασίαν ἄποψιν. Ὡς «θάλασσα ἀσάλευτος» ἀπλώνεται ἡ μεγάλη πόλις κάτω ἀπὸ καταγάλανον οὐρανόν. Μέσα ἀπὸ τὸ πέλαγος τῶν οἰκιῶν ἐξέχουσι οἱ θόλοι καὶ τὰ κωδωνοστάσια τῶν ἐκκλησιῶν. Τὴν λευκότητα τῆς εἰκόνας μόνον μερικοὶ πρά-

σινοι τόποι διακόπτουν· είναι ὁ Βασιλικὸς κήπος καὶ ὁ κήπος τοῦ Ζαπτείου, τὸ ἄλσος τῆς Ἀκροπόλεως, τὸ ἄλσος τοῦ πεδίου τοῦ Ἄρεως καὶ οἱ μικροὶ, ἀλλὰ ὠραϊότατοι κήποι τοῦ Μουσείου καὶ τῶν διαφόρων πλατειῶν. Μερικὰ οἰκοδομήματα ἐπιβάλλονται μὲ τὸν ὄγκον των καὶ προσελκύουν ἰδιαιτέρως τὸ βλέμμα μας· διακρίνομεν τὰ Παλαιὰ Ἀνάκτορα, τὴν Ἀκαδημίαν, τὸ Πανεπιστήμιον, τὴν Ἐθνικὴν Βιβλιοθήκην, τὸ Μετσόβιον Πολυτεχνεῖον, τὸ Μουσεῖον, τὸ Ἀρσάκειον, τὸ νοσοκο-

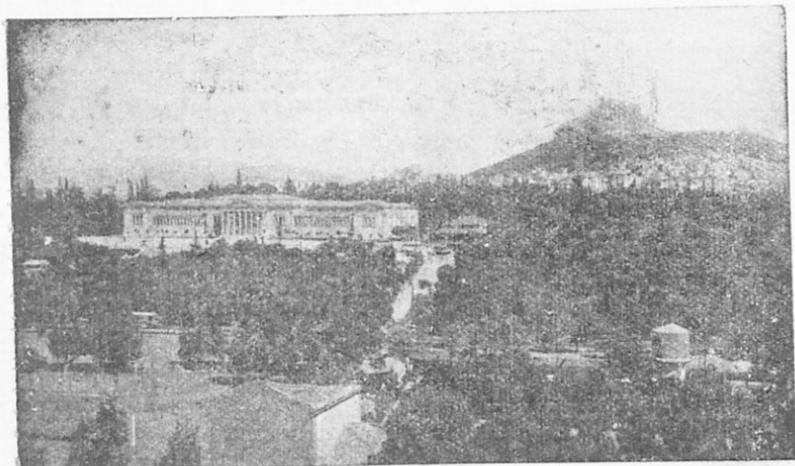

17. Ὁ Παρθενών, ναὸς τῆς Παρθένου Ἀθηνῶς.

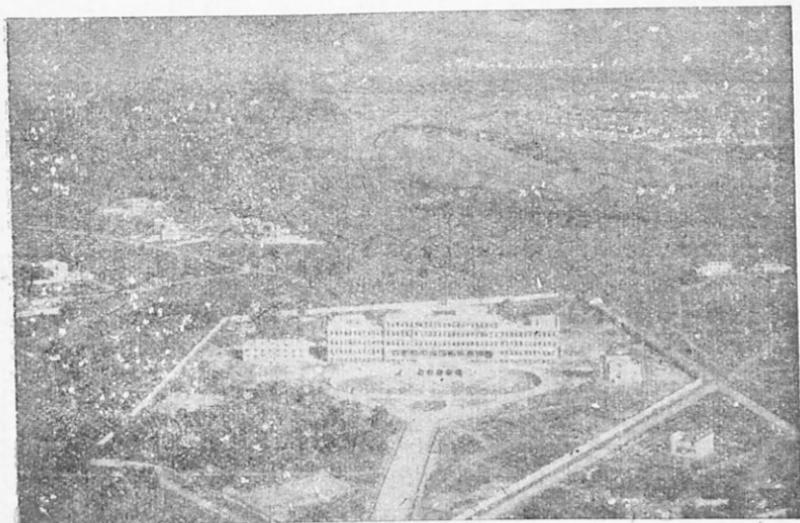
μεῖον τοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ, τὸ Ἀστεροσκοπεῖον κ.ἄ.

Στρέφομεν τώρα τὸ βλέμμα πρὸς Νότον. Πρὸς τὴν διευθύνσιν αὐτὴν αἱ Ἀθηναὶ ἔχουν σχεδὸν ἐνωθῆ μετὰ τὸ Παλαιὸν καὶ τὸ Νέον Φάληρον καὶ μετὰ τὸν Πειραιᾶ.

Ὁ Σαρωνικὸς ἀνταναικλᾷ τὸ φῶς καὶ λάμπει ὡς καθρέπτης. Πολλὰ εἶναι τὰ πλοῖα, ποὺ αὐλακώνουν τὰ νερά του. Ἄλλα ἀναχωροῦν καὶ ἄλλα διευθύνονται εἰς τὸν λιμένα τοῦ Πειραιῶς· μεταφέρουν ἐπιβάτας καὶ ἐμπορεύματα ἢ κάρβουνα καὶ διάφορα ὑλικά διὰ τὰ ἐργοστάσιά του.

18. Τὸ Ζάππειον μετὸν Λυκαβηττὸν εἰς τὸ βάθος.

19. Τὸ νέον κτίριον τοῦ Ἄρσακειοῦ.
Εἶναι τὸ μεγαλύτερον καὶ ὠραιότερον ἐκπαιδευτήριον τῶν Ἀθηνῶν.
(Φωτογρ. Τοπογρ. Ὑψηρ. Συγκοινωνίας)

Νέφος καπνού υψώνεται επάνω από τὸν Πειραιᾶ. Διακρίνομεν τὰς καπνοδόχους τῶν ἐργοστασίων, ὅπου χιλιάδες ἐργατῶν ἐργάζονται.

20. Ἐν ἀπὸ τὰ κομψότερα οἰκοδομήματα τῶν Ἀθηνῶν, τὸ Ἀστεροσκοπεῖον. (Φωτ. Τοπ. Ὑψηλ. Ὑπ. Συγκοινωνίας)

3) Ἐχει ἐπικοινωνίαν μὲ τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Ἑλλάδος διότι τὰ βουνά, τὰ ὁποῖα περιβάλλουν τὸ λεκανοπέδιον τῶν Ἀθηνῶν, ἀφήνουν μεταξύ των διόδους, διὰ τῶν ὁποίων διέρχονται σιδηροδρομικαὶ γραμμαὶ καὶ ὁδοὶ αὐτοκινήτων. (Εὔρε τὰς διόδους αὐτὰς εἰς τὸν χάρτην).

4) Ἐχει θέσιν κεντρικὴν καὶ ἐπικοινωνεῖ κατὰ θάλασσαν μὲ ὅλας τὰς ἀκτὰς καὶ τὰς νήσους τῆς Ἑλλάδος.

5) Εὐρίσκεται εἰς τὸ μέσον τῶν θαλασσίων ὁδῶν, αἱ ὁποῖαι φέρουν ἀπὸ τὴν Δυ-

Ἐν βλέμμα εἰς τὸν χάρτην τῆς Ἑλλάδος καὶ εἰς τὸ σχέδιον τοῦ Πειραιῶς (εἰκ. 21) ἀρκεῖ, διὰ νὰ μᾶς δεῖξη ποῖα πλεονεκτήματα ἔχει ἐκ φύσεως ὁ λιμὴν του.

1) Εἶναι εὐρύχωρος καὶ ἀρκετὰ βαθύς, ὥστε εἰσπλέον εἰς αὐτὸν καὶ μεγάλα πλοῖα.

2) Εἶναι ἀσφαλής, διότι τὰ γύρω ὑψώματα τὸν προφυλάσσουν ἀπὸ τοὺς ἀνέμους.

3) Ἐχει ἐπικοινωνίαν μὲ τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Ἑλλάδος διότι

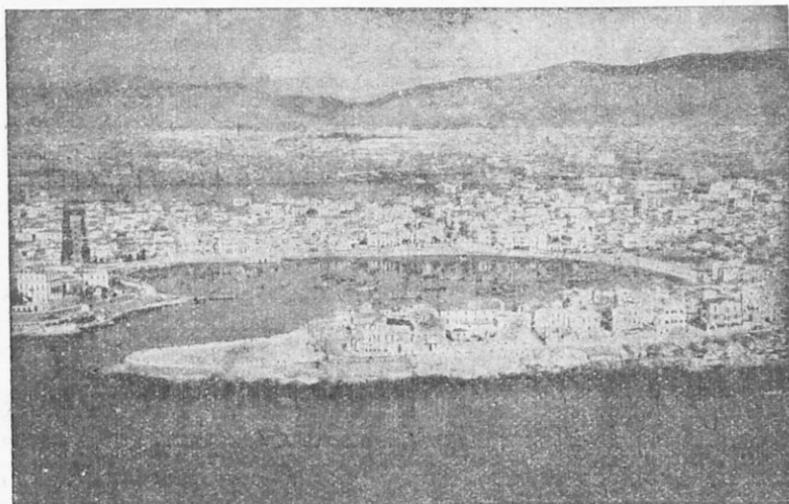

21. Σχεδιογράφημα τοῦ Πειραιῶς.

τικὴν Μεσόγειον πρὸς τὸν Ἑλλήσποντον καὶ τὴν διώρυγα τοῦ Σουέζ.

Ἐκ τῶν λόγων αὐτῶν ἐννοοῦμεν διατὶ ὁ λιμὴν τοῦ Πειραιῶς ἔχει πολὺ μεγάλην κίνησιν. Κατὰ τὰ τελευταῖα μάλιστα ἔτη ἀπέκτησε καὶ μεγάλας ἀποθήκας καὶ ἀποβάθρας, ὥστε ἐγένετο ὁ μεγαλύτερος ἐμπορικὸς μας λιμὴν. Εἶναι δὲ καὶ τὸ σπουδαιότερον βιομηχανικὸν κέντρον τῆς πατρίδος μας.

Τὸ ἥμισυ σχεδὸν ἀπὸ τὰ προϊόντα, τὰ ὁποῖα εἰσάγομεν

22. Ὁ Πειραιεύς, ὅπως φαίνεται ἀπὸ ἀεροπλάνου.

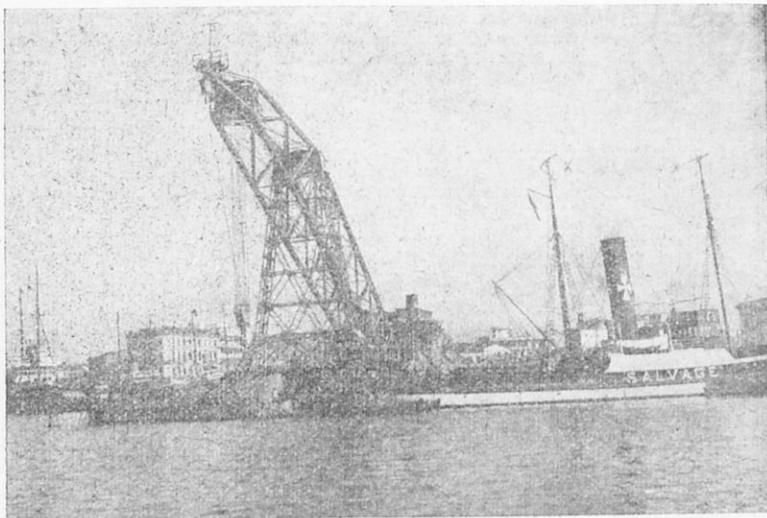
Ἐμπρὸς ὁ λιμὴν τῆς Ζέας (Πασαλιμάνι) ὀπίσθω ὁ κεντρικὸς λιμὴν.

(Φωτογρ. Τοπογρ. Ὑπηρ. Ὑποθηρ. Συγκοινωνίας.)

ἀπὸ ξένους τόπους, συγκεντρώνονται εἰς τὸν Πειραιᾶ. Εἰς τὸν Πειραιᾶ εἶναι οἱ μεγαλύτεροι ἀλευρόμυλοι, καθὼς καὶ τὰ μεγαλύτερα μηχανουργεῖα, ὅπου κατασκευάζονται ἄροτρα, ἀντλῖαι καὶ ἄλλα σιδηρᾶ μηχανήματα. Ἐκεῖ ὑπάρχει ἓνα μεγάλο ἐργοστάσιον χημικῶν λιπασμάτων διὰ τοὺς ἀγρούς, καθὼς καὶ βαμβακοκλωστήρια καὶ ὑφαντήρια, ὅπου κατασκευάζονται βαμβακερά, μάλλινα καὶ μεταξωτὰ ὑφάσματα καὶ ὠραῖοι τάπητες. Ἐπίσης ὑπάρχουν ἐργοστάσια ζυμαρικῶν, σαπωνοποιίας,

οίνοπνευματοποιίας, ύαλουργίας, καπνοῦ καὶ σιγαρέτων κ. ἄ. Εἰς τὸ Νέον Φάληρον ὑπάρχουν μεγάλα μεταξουργεῖα.

Διπλὴ γραμμὴ ἠλεκτρικοῦ σιδηροδρόμου, τροχιόδρομοι καὶ ἀμαξιταὶ ὁδοὶ συνδέουν τὸν Πειραιᾶ μετὰ τὰς Ἀθήνας. Ὁ σιδηροδρόμος φθάνει ὑπογείως μέσα εἰς τὸ κέντρον τῶν Ἀθηναίων, εἰς τὴν Πλατεῖαν τῆς Ὁμονοίας, πρόκειται δὲ νὰ ἐπεκταθῇ καὶ ἕως τὴν Κηφισίαν.

23. Ἐν ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα μηχανήματα, μετὰ τὰ ὁποῖα ἐξεβάθουν τὸν λιμένα τοῦ Πειραιῶς κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη.

(Φωτογραφία Μεγαλοποιονόμου)

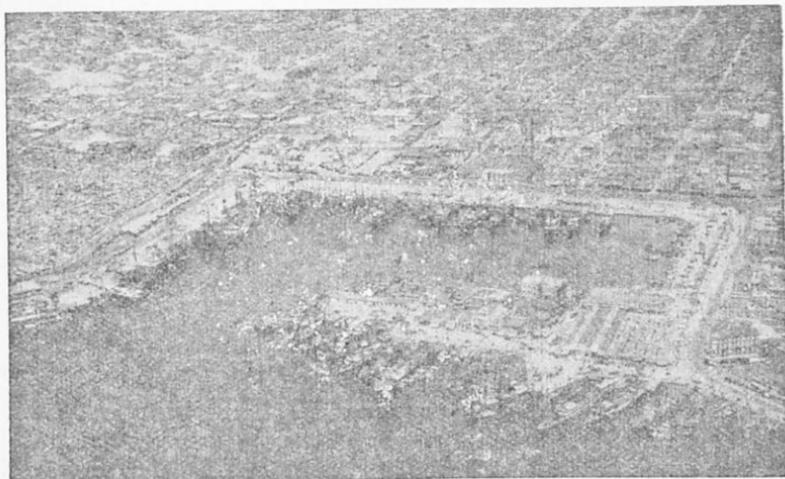
Καὶ εἰς τὰς Ἀθήνας ὑπάρχουν πολλὰ ἐργοστάσια, ὅπου κατασκευάζονται ὑφάσματα, τάπητες, ἐπιπλα, σιγαρέτα, πάγος καὶ ζῆθος κτλ.

Αἱ Ἀθῆναι εἶναι ἡ πρωτεύουσα τῆς Ἑλλάδος. Ὅπως δὲ κατὰ τὸν παλαιὸν καιρὸν, ἔτσι καὶ σήμερον αἱ Ἀθῆναι εἶναι ἡ πρώτη πόλις τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν. Τὸ Πανεπιστήμιον, τὸ Πολυτεχνεῖον καὶ αἱ ἄλλαι ἀνώταται σχολαὶ συγκεντρῶνουν εἰς τὰς Ἀθήνας σπου-

δαστὰς ἀπὸ ὅλας τὰς ἑλληνικὰς χώρας. Ἔχουν δὲ ὠραίας οἰκοδομὰς, εὐθείας ὁδοὺς, πλατείας μὲ κήπους κτλ.

Ὡραῖα καὶ δροσερὰ εἶναι καὶ τὰ προάστια καὶ αἱ ἐξοχαὶ τῶν Ἀθηνῶν, ἡ Κηφισιά, τὸ Ἀμαρούσιον, τὸ Χαλάνδριον, τὸ Παλαιὸν καὶ τὸ Νέον Φάληρον, ἡ Γλυφάδα κτλ.

Μὲ τὴν κατασκευὴν τῆς τεχνητῆς λίμνης εἰς τὸν Μαραθῶνα αἱ Ἀθῆναι καὶ ὁ Πειραιεὺς ἀπέκτησαν καὶ ἄφθονον καὶ καθάρωτατον ὕδωρ.

24. Ὁ λίμνη τῶν Ἀλῶν εἰς τὸν Πειραιᾶ.

Ἐκεῖ τὰ πλοῖα πλευροῦσιν διὰ τὴν ἐπιβίβασιν καὶ ἀποβίβασιν τῶν ταξιδιωτῶν.

(Φωτογρ. Τοπογρ. Ὑληρ. Ὑπογρ. Συγκοινωνίας.)

Μέγα ἐργοστάσιον ἠλεκτροπαραγωγῆς χορηγεῖ εἰς τὰς δύο πόλεις ρεῦμα ἠλεκτρικὸν διὰ τὸν φωτισμὸν καὶ τὴν κίνησιν.

Ἔτσι αἱ Ἀθῆναι (725.000 κάτ.) καὶ ὁ Πειραιεὺς (340.000) μὲ τὰ προάστια τῶν ἀνεπτύχθησαν εἰς δύο ἀπὸ τὰς πλέον πολιτισμένας μεγαλοπόλεις τῆς Εὐρώπης. Ὁ πληθυσμὸς τῶν ἀνέρχεται σήμερον εἰς 1.125.000, ἐνῶ πρὸ 100 περίπου ἐτῶν μόλις ἔφθανε τὰς 14.000. Ἐπειδὴ δὲ εἰς τὰς Ἀθήνας σώζονται καὶ τὰ σπουδαιότερα μνημεῖα τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος, πολ-

λοι περιηγηταί ἔρχονται κατ' ἔτος, διὰ νά ἐπισκεφθοῦν τήν Ἀκρόπολιν καί τά μουσεῖα.

Β'. ΤΑ ἌΛΛΑ ΛΕΚΑΝΟΠΕΔΙΑ ΤΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ

Ἐκτός τοῦ λεκανοπεδίου τῶν Ἀθηνῶν ὑπάρχουν εἰς τήν Ἀττικὴν καί ἄλλα λεκανοπέδια μέ μικράς ἐπίσης πεδιάδας.

Πρὸς Δυσμὰς εἶναι τὰ **λεκανοπέδια τῆς Ἐλευσίνας** καί τῶν **Μεγάρων**, πρὸς τὰ ΒΑ ἢ **πεδιάς τοῦ Μαραθῶνος** καί πρὸς Ἀνατολάς ἢ **πεδιάς τῶν Μεσογείων**. Καί αὐτὰ εἶναι ἐστραμμένα πρὸς τήν θάλασσαν καί ἔχουν τὸ ἴδιον γλυκὺ κλίμα μέ τὸ Ἀθηναϊκὸν λεκανοπέδιον.

25. Ἡ Μονὴ τοῦ Δαφνίου ἐπὶ τῆς ὁδοῦ πρὸς τὴν Ἐλευσίνα. Εἶναι ἐν ἀπὸ τὰ ὀραϊότερα βυζαντινὰ μνημεῖα τῆς Ἀττικῆς.

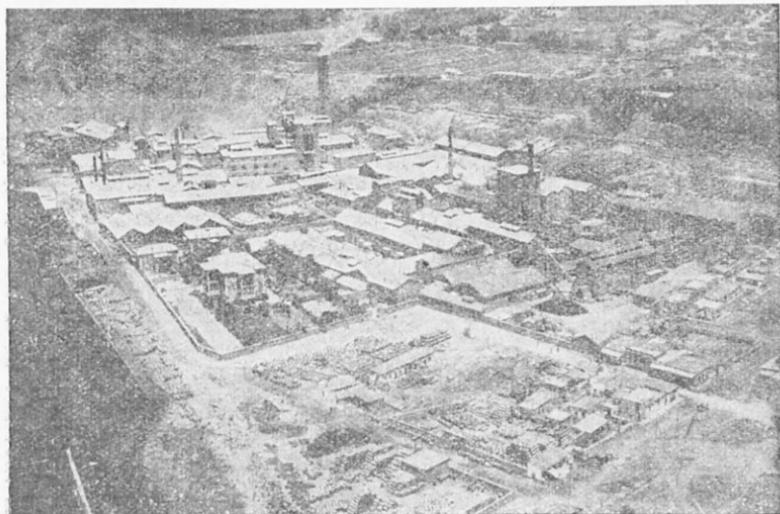
1. Ἡ **πεδιάς τῆς Ἐλευσίνας** μέ τὸ ἀρχαῖον τῆς ὄνομα λέγεται **Θριάσιον πεδίον**. Ἀπὸ τὴν πεδιάδα τῶν Ἀθηνῶν χωρίζεται διὰ τοῦ χαμηλοῦ ὄρους Αἰγάλεω, ἀλλὰ συγκοινωνεῖ μέ αὐτὴν διὰ τῆς διόδου τοῦ Δαφνίου.

Ἐπειδὴ ἡ νῆσος Σαλαμίς φράσσει τὸν κόλπον τῆς Ἐλευσίνας, ἡ πεδιάς αὐτὴ εἶναι περισσότερο κλειστὴ καί ἔχει θέρος θερμόν.

Ὅπως εἰς τὴν πεδιάδα τῶν Ἀθηνῶν ὁ Κηφισός, τοιοῦτοτρόπως καί ἐδῶ ὁ **Σαρανταπόταμος** καί οἱ ἄλλοι ρύακες ἐσκέπασαν τὴν πεδιάδα μέ παχὺ στρώμα γῆς. Ἐδῶ εὐδοκιμοῦν πολὺ τὰ σιτηρά. Δι' αὐτὸ τὸν παλαιὸν καιρὸν εἰς τὴν Ἐλευσίνα ὑπῆρχε μέγας ναός, ὅπου ἐλάτρευον τὴν **Δήμητρα**, τὴν θεάν τῆς γεωργίας. Διὰ τοῦτο καί ἡ ὁδός, ἢ ὁποῖα συνέδεε τὰς Ἀθήνας μέ τὴν Ἐλευσίνα, ἐλέγετο **Ἰερά**. Μέ τὸ ὄνομα δὲ αὐτὸ τὴν ὀνομάζομεν καί σήμερον.

Σήμερον ἡ Ἐλευσίς εἶναι βιομηχανικὴ πόλις μὲ 9000 κατοίκους. Τὰ μεγάλα ἐργοστάσιά της παράγουν τιμμένα, σάπωνας, οἶνους καὶ οἶνοπνεύματα κ. ἄ.

Ἡ πεδιάς τῆς Ἐλευσίνος εἶναι σπουδαία καὶ διὰ τὰς συγκοινωνίας· διότι εἰς αὐτὴν συναντῶνται αἱ ὁδοί, αἱ ὁποῖαι συνδέουν τὴν Ἀττικὴν καὶ τὴν Βόρειον Ἑλλάδα μὲ τὴν Πελοπόννησον.

26. Ἐργοστάσια τιμέντων εἰς τὴν Ἐλευσίνα.

Ἀριστερὰ ἡ ἀποβάθρα, ὅπου οἱ σάκκοι φορτιῶνται εἰς τὰ πλοῖα καὶ μεταφέρονται εἰς διάφορα μέρη.

(Φωτογρ. Τοπογρ. Ὑπηρ. Ὑπουργ. Συγκοινωνίας)

2. Ἡ πεδιάς τῶν Μεγάρων εἶναι ἐπίσης ἐστραμμένη πρὸς τὴν θάλασσαν, τὸ δὲ ἔδαφός της ἐσηματίσθη ὁμοίως ἀπὸ προσχώσεις. Ἡ ἄμπελος καὶ ἡ ἐλαία εἶναι ἐδῶ τὰ κυριώτερα φυτά. Δι' αὐτὸ οἱ κάτοικοι ἀσχολοῦνται κυρίως εἰς τὴν ἀμπελοργίαν, τὰ δὲ **Μέγαρα** εἶναι γεωργικὴ πόλις μὲ 13.000 κατοίκους.

3. Ἡ πεδιάς τοῦ Μαραθῶνος εἶναι μικροτέρα, ἀλλ' ἔνδο-

27. Μεγαρίτισσα.

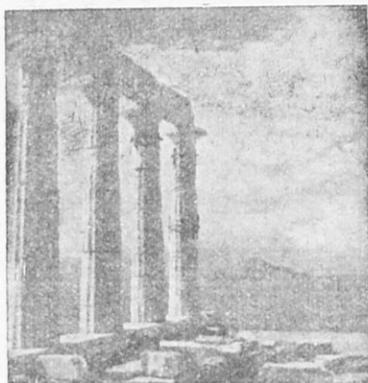
ή οποία υπάρχει μεταξύ του Ὑμηττοῦ καὶ τοῦ Πεντελικοῦ.

Τὸ ἔδαφος τῶν Μεσογείων, ὅπου εἶναι πεδινόν, προέρχεται ἀπὸ προσχώσεις καὶ εἶναι πολὺ γόνιμον. Οἱ κάτοικοι τὸ καλλιεργοῦν μὲ μεγάλην ἐπιμέλειαν. Ὅλη ἡ ἔκτασις εἶναι κατάφυτος ἀπὸ ἀμπέλους, ἐλαίας καὶ ὀπωροφόρα δένδρα. Περιφήμοι εἶναι οἱ οἶνοι τοῦ **Μαργοπούλου** καὶ τῶν ἄλλων χωρίων τῆς Μεσογαίας, (**Κορωπί**, **Λιόπεσι**).

ξος διὰ τὴν νίκην τῶν Ἀθηναίων κατὰ τῶν Περσῶν. Ὁ τάφος τῶν **Μαραθωνομάχων**, ποὺ ἔπεσαν τὸ 490 π. Χ. εἰς τὴν μάχην, σώζεται ἀκόμη πλησίον τῆς παραλίας.

Ἡ ἀμπελουργία εἶναι καὶ ἐδῶ ἡ κυρία ἀσχολία τῶν κατοίκων. Ἀλλ' ὁ **Μαραθῶν** εἶναι μικρὸν χωρίον (2.500 κάτοικοι).

4. Μεγαλύτερα καὶ εὐφρωτέρα εἶναι ἡ **πεδιάς τῶν Μεσογείων**, ἡ ὁποία ἐκτείνεται ἀπὸ τὸν Ὑμηττὸν ἕως τὰ βουνὰ τῆς Λαυρεωτικῆς. Μετὸ λεκανοπέδιον τῶν Ἀθηνῶν συγκοινωνεῖ διὰ τῆς διόδου.

28. Ἐρείπια ἀπὸ τὸν ναὸν τοῦ Ποσειδῶνος εἰς τὸ Σούνιον.

Γ'. ΤΑ ΟΡΕΙΝΑ ΜΕΡΗ ΤΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ

1. **Ἡ Λαυρεωτική.**—Τὸ νότιον μέρος τῆς Ἀττικῆς εἶναι ὄρεινόν καὶ καταλήγει εἰς τὸ ἀκρωτήριον **Σούνιον**. Ἐκεῖ τὸν παλαιὸν καιρὸν ὑπῆρχε ναὸς τοῦ Ποσειδῶνος, ἀπὸ τὸν ὁποῖον σήμερον σώζονται δώδεκα κίονες.

Τὰ βουνὰ τῆς Λαυρεωτικῆς δὲν εἶναι ὑψηλά. Τὰ πετρώ-

29. Λαυρεῖον. Εἴσοδος εἰς μεταλλεῖον.

(Φωτογραφία Μεγαλοικονόμου)

ματὰ των εἶναι κρυσταλλοσχιστώδη καὶ περιέχουν μεταλλεύματα μολύβδου, ψευδαργύρου, σιδήρου καὶ χαλκοῦ. Τὰ μεταλλεῖα τοῦ Λαυρεῖου ἦσαν ἀνέκαθεν τὰ πλουσιώτερα τῆς Ἑλλάδος. Ἐκεῖ εἰς ὑπογείους στοὰς ο' ἐργάται σκάπτουν καὶ ἐξάγουν μεταλλεύματα. Δι' αὐτὸ οἱ κάτοικοι τοῦ Λαυρεῖου εἶναι σχεδὸν ὅλοι ἐργάται (7.000 κάτ.).

2. **Ἡ βορεία Ἀττική.** — Πρὸς βορρᾶν τῆς πεδιάδος τοῦ Μαραθῶνος ἡ χώρα εἶναι ὄρεινή (ἀρχαία **Διακρία**). Ἐδῶ ὑπάρχει ἡ τεχνητὴ λίμνη, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν ὑδρεύονται αἱ Ἀθῆναι καὶ ὁ Πειραιεὺς. Εἰς τὴν κοιλάδα δηλ. τοῦ **Χαράδρου** κατεσκεύασαν πρὸ ἐτῶν ἓνα μεγάλο φράγμα· ἔτσι τὰ νερὰ τῆς βροχῆς σταματοῦν καὶ σχηματίζουν τὴν τεχνητὴν λίμνην.

Βορειότερον, πλησίον τοῦ Ὁρωποῦ, ὑπάρχουν ὄρυχεῖα,

30. Τὸ φράγμα τῆς λίμνης τοῦ Μαραθῶνος.

Ἐκ τῆς ἐδῶ τὰ νερὰ διοχετεύονται μὲ ὑλόγειον σήραγγα εἰς Ἀθῆνας καὶ Πειραιᾶ.

ὅπου πολλοὶ ἐργάται ἀσχολοῦνται εἰς τὴν ἐξαγωγήν λιγνίτου. Ὁ λιγνίτης εἶναι εἶδος γαιάνθρακος, ὁ ὁποῖος χρησιμεύει διὰ τὴν θέρμανσιν καὶ διὰ τὴν κίνησιν τῶν σιδηροδρόμων καὶ τῶν μηχανῶν τῶν ἐργοστασίων.

Πολλοὶ ἐπίσης ἐργάζονται καὶ εἰς τὰ λατομεῖα τῆς Πεντέλης, ὅπου ἐξάγουν λευκὰ μάρμαρα.

Τὰ λαμπρὰ οἰκοδομήματα τῶν Ἀθηνῶν τὸν παλαιὸν και-

ρόν, καθὼς καὶ σήμερον, τὰ ἔκτισαν μὲ τὰ μάρμαρα τῆς Πεντέλης.

Δ'. ΑΙ ΝΗΣΟΙ ΤΟΥ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

Εἰς τὴν Ἀττικὴν ἀνήκουν καὶ αἱ νῆσοι Σαλαμίς καὶ Αἴγινα.

Ἡ Σαλαμίς (κοινῶς Κούλουρη) ἔχει σχῆμα κυκλικόν καὶ κλείει ἀπὸ Νότου τὸν κόλπον τῆς Ἐλευσίνας. Ἡ εἴσοδος εἰς τὸν κόλπον γίνεται ἀπὸ τὰ δύο στενά ποῦ ὑπάρχουν, ἓν πρὸς τὴν Ἀττικὴν (στενὸν Κερατινίου) καὶ ἄλλο πρὸς τὴν Μεγαρίδα (Πέραμα, πλάτ. 500 μ.). Εἰς τὸ στενὸν τοῦ Κερατινίου οἱ Ἕλληνες τὸ 480 π. Χ. ἐνίκησαν τὸν τριπλάσιον στόλον τοῦ Ξέρξου. Ἐδῶ εἶναι σήμερον ὁ ναύσταθμος τοῦ Βασιλικοῦ μας Ναυτικοῦ.

Ἡ νῆσος εἶναι σχεδὸν γυμνή ἀπὸ δάση. Τὰ μόνα προϊόντα τῆς εἶναι οἶνος, ἔλαιον καὶ ὀλίγα σιτηρά. Δι' αὐτὸ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς κατοικοὺς τῆς (20.000) ἀσχολοῦνται εἰς τὴν ἀλιεῖαν ἢ ἐργάζονται εἰς τὸν Βασιλικὸν Ναύσταθμον.

Εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς νήσου (10.000 κάτοικοι) ὑπάρχει ὁ τάφος τοῦ στρατηγοῦ Γεωργίου Καραϊσκάκη.

Ἡ Αἴγινα στολιζέται μὲ ὠραῖα δάση ἀπὸ πεῦκα καὶ εἶναι τόπος παραθερισμοῦ. Οἱ κάτοικοι ἀσχολοῦνται κυρίως εἰς τὴν ἀλιεῖαν σπόγγων, εἰς τὴν κατασκευὴν πηλίνων ἀγγείων καὶ εἰς τὴν καλλιέργειαν τῶν σιτηρῶν καὶ τῆς ἀμπέλου. Ἡ πρωτεύουσα τῆς Αἰγίνης ἔχει 6.000 κατοικοὺς, ὅλος δὲ ὁ πληθυσμὸς τῆς νήσου ἀνέρχεται εἰς 11.000.

31. Ἀσβεστοζάμινος. Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς χωρικοὺς μας καταγίνονται εἰς τὴν κατασκευὴν ἀσβέστου.

ΕΙ. ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΙΣ ΤΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ

1. **Όρια. Μορφή τοῦ ἐδάφους.**— Ἡ Ἀττικὴ ἀποτελεῖ τριγωνικὴν χερσόνησον, ἣ ὅποια πρὸς Βορρᾶν ἔχει ὡς ὄριον τὴν ὄροσειρὰν Κιθαιρῶνος-Πάρνηθος, πρὸς Νότον δὲ τελειώνει εἰς τὸ ἀκρωτήριον Σούνιον.

Ἄλλαι μικρότεραι ὄροσειραὶ ἐκτείνονται εἰς τὸ ἐσωτερικὸν κατὰ διαφόρους διευθύνσεις (ἢ Πεντέλη ἀπὸ Δ πρὸς Α, ὁ Αἰγάλεως καὶ ὁ Ὑμηττός ἀπὸ Β πρὸς Ν). Αἱ ὄροσειραὶ αὐταὶ δι-

32. Αὐλὸν (Κακοσάλεσι). Αἱ χοριzaὶ τῆς Ἀττικῆς κατὰ τὰς πανηγύρεις χορεύουν εἰς τὰ προαίτια τῶν ναῶν ἢ εἰς ἀνοικτοὺς χώρους.

(Φωτογραφία Ν. Ζωγράφου)

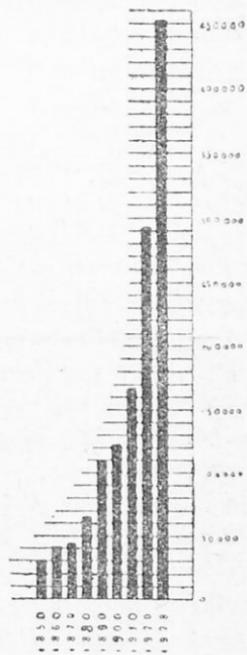
αιροῦν τὴν Ἀττικὴν εἰς διάφορα λεκανοπέδια, τὰ ὅποια εἶναι ἀνοικτὰ πρὸς τὴν θάλασσαν· ἀποτελοῦν μικρὰς πεδιάδας, τὰς ὁποίας διακρίνομεν μὲ τὰ ὀνόματα : τῶν Ἀθηνῶν, τῆς Ἐλευσίνος, τοῦ Μαραθῶνος, τῶν Μεσογειῶν καὶ τῶν Μεγάρων. Εἰς τὸ νότιον ἄκρον τῆς Ἀττικῆς ὑψώνονται τὰ ὄρη τῆς Λαυρεωτικῆς.

2. Ἡ θέσις καὶ αἱ φυσικαὶ καλλοναὶ τῆς Ἀττικῆς.—

Ἡ Ἀττικὴ φημίζεται διὰ τὸ ξηρὸν καὶ ὑγιεινὸν τῆς κλίμα καὶ διὰ τὰς φυσικὰς καλλονὰς τῆς. Αἱ μαγευτικαὶ ἀκταί, ὁ γαλανὸς οὐρανός, τὰ χρώματα, μὲ τὰ ὁποῖα βάφονται κατὰ τὴν δύσιν τὰ βουνὰ τῆς, κάμνουν τὴν Ἀττικὴν μίαν ἀπὸ τὰς ὠραιότερας περιοχὰς ὅχι μόνον τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ καὶ ὅλης τῆς Εὐρώπης.

Τὰ προϊόντα τῆς γεωργίας, τῆς ἀμπελοργίας καὶ τῆς ὀρυκτωρυχίας εἰς τὴν Ἀττικὴν εἶναι ὀλίγα. Ἄρα ἡ Ἀττικὴ δὲν ἔχει μεγάλον φυσικὸν πλοῦτον. Ἐχει ὅμως καλὴν γεωγραφικὴν θέσιν, δηλ. θέσιν κεντρικὴν καὶ σπουδαίαν διὰ τὰς συγκοινωνίας καὶ διὰ τὸ ἐμπόριον ἔχει δὲ καὶ ἐξαιρετικὸν λιμένα εἰς τὸν Πειραιᾶ. Δι' αὐτὸ εἰς τὴν Ἀττικὴν ἀνεπτύχθησαν αἱ μεγαλύτεραι πόλεις τῆς Ἑλλάδος, αἱ Ἀθῆναι καὶ ὁ Πειραιεύς.

Ἀσκήσεις. — 1. Σχεδιαγράφησε τὴν Ἀττικὴν καὶ σημείωσε τὰ ὄρη, τοὺς ποταμοὺς καὶ τὰς σπουδαιότερας πόλεις τῆς. — 2. Παράστησε μὲ βέλη τὰς διενθύνσεις, πρὸς τὰς ὁποίας ἀναχωροῦν οἱ σιδηρόδρομοι ἀπὸ τὰς Ἀθῆνας. — 3. Παρατήρησε εἰς τὸ ἀπέναντι σχῆμα πῶς ἐμεγάλωσαν αἱ Ἀθῆναι εἰς τὸ διάστημα 80 ἐτῶν. Πόσος ἦτο ὁ πληθυσμὸς τῶν τὸ 1850, τὸ 1900 καὶ τὸ 1928; Μεταξὺ ποίων ἐτῶν ὁ πληθυσμὸς τῶν Ἀθηνῶν ἐμεγάλωσε περισσότερον; Ξεύρεις διατί; — 4. Κατὰ τὸ ἔτος 1936 εἰς τὸν λιμένα τοῦ Πειραιῶς κατέπλεσαν 6570 ἀτμόπλοια καὶ 2920 ἰστιοφόρα. Πόσα ἀτμόπλοια καὶ πόσα ἰστιοφόρα ἀναλογοῦν εἰς ἐκάστην ἡμέραν;

33. Πῶς ἠῤῥῆσεν ὁ πληθυσμὸς τῶν Ἀθηνῶν κατὰ τὰ τελευταῖα 80 ἔτη.

(Στατιστικὴ Ὑπηρεσία)

2. Η ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ

Ἐκ τῆς παραλίαν τοῦ Φαλήρου, ὅταν ὁ ὀρίζων εἶναι καθαρός, ἡμποροῦμεν νὰ διακρίνωμεν τὰ ἀπέναντι βουνὰ τῆς Πελοποννήσου. Πρὶν διευθυνθῶμεν πρὸς τὴν Πελοπόννησον, ἄς παρατήρησωμεν αὐτὴν εἰς τὸν χάρτην.

1 *Εἰς ποίαν διεύθυνσιν ἀπὸ τὴν ἰδιαιτέραν πατριίδα σου εὐρίσκειται ἡ Πελοπόννησος ;* — 2. *Ποῖα πελάγη περιβρέχουν τὴν Πελοπόννησον ; Ποῖος κόλπος τὴν ἀποχωρίζει ἀπὸ τὴν Ἰωνικήν καὶ ποῖος ἀπὸ τὴν ἄλλην Στερεάν Ἑλλάδα ; Ποίους ἄλλους κόλπους σχηματίζουν τὰ πελάγη αὐτὰ εἰς τὴν Πελοπόννησον ;* — 3. *Ὄνόμασε τὰς μεγαλύτερας χερσονήσους καὶ τὰ κυριώτερα ἀκρωτήρια.* — 4. *Ποῖα νῆσοι εὐρίσκονται πλησίον τῶν ἀκτῶν τῆς Ἀργολικῆς χερσονήσου ;* — 5. *Μὲ τί ὁμοιάζει τὸ σχῆμα τῆς Πελοποννήσου ;* — 6. *Εὔρε εἰς τὸν χάρτην τὸν ἰσθμὸν τῆς Κορίνθου καὶ τὸν πορθμὸν τοῦ Ρίου.* — 7. *Ποῖα εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον ἡ μορφή τοῦ ἐδάφους τῆς Πελοποννήσου ; Ποῦ ὁ χάρτης δεικνύει πεδινὰ μέρη ;* — 8. *Ὄνόμασε τὰ ὑψηλότερα ὄρη τῆς Πελοποννήσου. Ποῖον εἶναι τὸ ὕψος των ἐν συγκρίσει πρὸς τὸ ὑψηλότερον ὄρος τῆς περιοχῆς σας ;* — 9. *Ὄνόμασε τοὺς μεγαλύτερους ποταμοὺς τῆς Πελοποννήσου. Πόθεν πηγάζει καθεὶς καὶ ποῦ ἐκβάλλει ;* — 10. *Ποῦ ὑπάρχουν λίμναι ;* — 11. *Ποίους τόπους τῆς Πελοποννήσου γνωρίζεις ἀπὸ τὴν ἱστορίαν ; Ποίας πόλεις ; Εὔρε τας εἰς τὸν χάρτην.*

Α'. ΤΟ ΟΝΟΜΑ ΤΗΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ ΚΑΙ Ο ΙΣΘΜΟΣ ΤΗΣ ΚΟΡΙΝΘΟΥ

Τὸ ὄνομα τῆς ἡ Πελοποννήσου ἔλαβεν ἀπὸ ἕνα πανάρχαιον βασιλεῖα τῆς, τὸν Πέλοπα. Μὲ τὴν τομὴν δὲ τοῦ Ἰσθμοῦ ἔγινε πράγματι νῆσος, ἐνῶ πρωτότερα ἦτο μόνον κατ' ὄνομα.

Ἡ τομὴ τοῦ Ἰσθμοῦ ἔγινε πρὸ 46 ἐτῶν. Ἔσκαψαν δηλ. εἰς τὸν Ἰσθμὸν μίαν βαθεῖαν αὐλάκα (δὶ ὠ ρ υ γ α) καὶ ἤνωσαν τὸν Σαρωνικὸν μὲ τὸν Κορινθιακὸν κόλπον. Ἐτσι τὰ πλοῖα, τὰ ὁποῖα πρωτότερα ἔπρεπε νὰ κάμνουν τὸν γύρον τῆς Πελοποννήσου, τώρα περνοῦν ἀμέσως ἀπὸ τὴν μίαν θάλασσαν εἰς τὴν ἄλλην.

Τὸ μήκος τῆς διώρυγος εἶναι 6.300 μέτρα, τὸ πλάτος τῆς 25 μ. καὶ τὸ βάθος τῆς 8 μ. (κάτω ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θα-

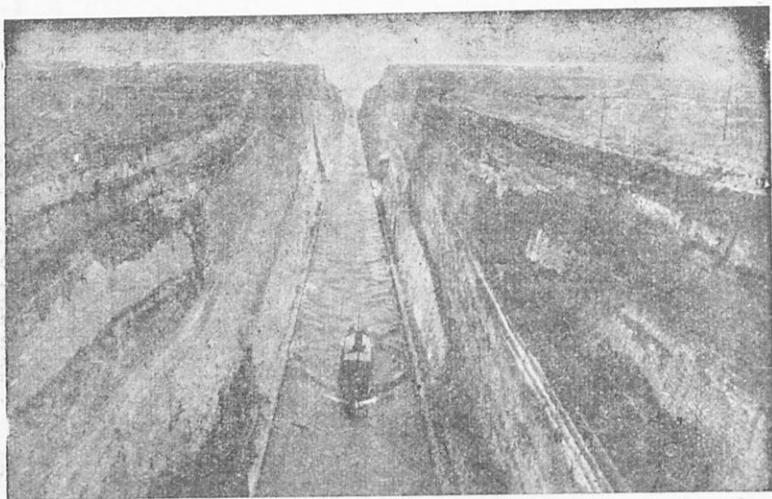
34. Χάρτης τῆς Πελοποννήσου ὑπὸ κλίμακα 1 : 2.000.000

λάσσης). Ἡ κίνησις εἰς τὴν διώρυγα εἶναι μεγάλη. Ὑπελογί-
σθη, ὅτι κάθε ἡμέραν περνοῦν ἀπὸ ἐκεῖ περίπου 20 ἀτμόπλοια
καὶ 4 ἰστιοφόρα.

Β'. ΜΟΡΦΗ ΤΟΥ ΕΔΑΦΟΥΣ

“Όπως ό χάρτης μᾶς δεικνύει, τó μεγαλύτερον μέρος τῆς Πελοποννήσου εἶναι όρεινόν. ”Αν προσέξωμεν καλύτερον, θά διακρίνωμεν, ότι αἱ όροσειραὶ τῆς εἰς μὲν τó κεντρικόν καὶ δυτικόν μέρος διευθύνονται ἀπό ΒΔ πρὸς ΝΑ, εἰς δὲ τó ἀνατολικόν μέρος ἀπό Δυσμῶν πρὸς Ἐνατολάς.

Εἰς τὰ βόρεια τῆς Πελοποννήσου ὑψώνονται τρία μεγάλα ὄρη, ὁ Ἐρύμανθος, τὰ Ἄροάνια (Χελμός) καὶ ἡ Κυλλήνη. Αἱ κορυφαὶ τῶν φθάνουν εἰς ὕψη 2200-2300 μέτρων. Ἐπὸ τὰ ὄρη αὐτὰ διακλαδίζονται πρὸς Βορρᾶν μὲν τó Παναχαϊκόν

35. Ἡ διώρυγὴ τῆς Κορίνθου.

(Βοδιάς), πρὸς Νότον δὲ δύο όροσειραὶ : τó Ἄρτεμίσιον καὶ τó Μαίναλον. Αἱ όροσειραὶ αὐταὶ περικλείουν μεταξύ τῶν ἔν ὕψηλόν όροπέδιον. Ὡς συνέχειά τῶν εἶναι νοτιώτερον ὁ Πάριων, ὁ ὁποῖος ἀπολήγει εἰς τó ἀκρωτήριον Μαλέαν.

Πρὸς Δυσμᾶς τῶν ὄρέων αὐτῶν ἐκτείνεται μία ἄλλη όροσειρά, ἡ ὁποία ἀρχίζει μὲ τó Λύκαιον καὶ τὰ Νόμια ὄρη καὶ τελειώνει μὲ τόν Ταῦγετον. Τό ὄρος αὐτό ἔχει τὴν ὕψηλότεραν κορυφὴν τῆς Πελοποννήσου (2400 μ.) καὶ καταλήγει εἰς τó Ταίναρον.

Τέλος χαμηλά ὄρη (**Ἰθώμη, Μαθίας**) ὑψώνονται εἰς τὴν νοτιοδυτικὴν χερσόνησον, τὴν Μεσσηνιακὴν. Αὐτὴ καταλήγει εἰς τὸ ἀκρωτήριο **Ἀκρίτας**.

Τὰ ὄρη τῆς βορειοανατολικῆς Πελοποννήσου (**Ἀραχναῖον, Δίδυμον**) εἶναι χαμηλά καὶ ἔχουν διεύθυνσιν ἀπὸ Δυσμῶν πρὸς Ἀνατολάς.

Μεταξὺ τῶν ὄροσειρῶν αὐτῶν ὑπάρχουν σειραὶ ἀπὸ ὑψηλὰ ὀροπέδια (τῆς Τριπόλεως, τῆς Μεγαλοπόλεως).

Χαμηλαὶ πεδινὰ ἐκτάσεις ὑπάρχουν εἰς τὰ βορειοδυτικὰ παράλια (Ἡλεία) καὶ εἰς τοὺς μυχούς τῶν κόλπων τῆς Πελοποννήσου. Ἐκεῖ σχηματίζονται μικραὶ, ἀλλ' εὐφοροὶ πεδιάδες: ἡ Ἀργολικὴ, ἡ Λακωνικὴ καὶ ἡ Μεσσηνιακὴ. Τέλος στενὴ παραλιακὴ λωρὶς ἐκτείνεται κατὰ μῆκος τῆς παραλίας τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου.

Γ'. ΥΔΑΤΑ

Ὁ μεγαλύτερος ποταμὸς τῆς Πελοποννήσου εἶναι ὁ **Ἀλφειός**. Ἄλλοι σχετικῶς μεγάλοι ποταμοὶ τῆς Πελοποννήσου εἶναι ὁ **Πηνειὸς** καὶ ὁ **Πάμισος**. Οἱ ποταμοὶ αὗτοὶ ρέουν εἰς τὸ δυτικὸν μέρος τῆς Πελοποννήσου. Ἀντιθέτως ὁ **Ἰναχος** ποταμὸς, ὁ ὁποῖος ρεεῖ εἰς τὸ ἀνατολικὸν μέρος, ἔχει τόσον ὀλίγα ὕδατα, ὥστε δὲν κατορθώνει νὰ φθάσῃ εἰς τὴν θάλασσαν.

Γενικῶς ἔχομεν νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι τὸ ὕδωρ τῆς βροχῆς, τὸ ὁποῖον πίπτει καθ' ὄλον τὸ ἔτος εἰς τὸ ἀνατολικὸν μέρος τῆς Πελοποννήσου, καθὼς καὶ εἰς τὴν ἄλλην ἀνατολικὴν Ἑλλάδα, μόλις φθάνει τὸ ἡμῖς τοῦ ὕδατος, τὸ ὁποῖον πίπτει εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα. Ἄν δηλ. ἀφήσωμεν ἀνοικτὰ εἰς τὸ ὑπαιθρον δύο ἐντελῶς ἴσα καὶ ὅμοια δοχεῖα, ἓν εἰς τὸ Ναύπλιον καὶ ἄλλο εἰς τὴν Κυπαρισσίαν, τὸ ὕδωρ, τὸ ὁποῖον θὰ μαζευθῆ καθ' ὄλον τὸ ἔτος, εἰς μὲν τὸ πρῶτον δοχεῖον θὰ ἔχη ὕψος 50 ἑκατοστῶν τοῦ μέτρου, εἰς δὲ τὸ δεῦτερον 92 ἑκατοστῶν.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον εὐρίσκομεν, ὅτι τὸ ἐτήσιον μέσον ὕψος βροχῆς

εἰς τὰς Ἀθήνας εἶναι 40 ἑκατοστὰ τοῦ μέτρου

» τὸ Ναύπλιον » 50 » » »

» τὴν Τρίπολιν » 80 » » »

εἰς τὰς Καλάμας	εἶναι	84	ἑκατοστά	τοῦ	μέτρου
» τὴν Κυπαρισσίαν	»	92	»	»	»
» τὴν Δημητσάναν	»	110	»	»	»
» τὴν Ζάκυνθον	»	112	»	»	»
» τὴν Κέρκυραν	»	120	»	»	»

Ἐκ τούτων ἴσως προέρχεται τοῦτο;

Εἰς τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὸν χειμῶνα φυσοῦν πότε οἱ βόρειοι ἢ βορειοανατολικοὶ ἄνεμοι καὶ πότε οἱ νότιοι ἢ νοτιοδυτικοὶ ἄνεμοι. Οἱ πρῶτοι εἶναι ψυχροὶ καὶ ξηροὶ· οἱ δεῦτεροι, οἱ ὅποιοι ἔρχονται ἀπὸ τὴν Μεσόγειον θάλασσαν, εἶναι ὑγροὶ καὶ φέρουν βροχάς. Αἱ ὑψηλαὶ ὄροςσειραὶ, αἱ ὅποιαί ἐκτείνονται καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὰ ΒΔ πρὸς τὰ ΝΑ, ἀναγκάζουν τοὺς νοτιοδυτικούς καὶ τοὺς νοτίους ἀνέμους νὰ ἀνέλθουν ὑψηλότερα. Ἐνῶ λοιπὸν ἀνέρχονται, φθάνουν εἰς ψυχρότερα στρώ-

36. Πῶς σχηματίζεται ἡ βροχὴ εἰς τὰ βουνά.

ματα ἀέρος καὶ ψύχονται· ἐκεῖ οἱ ὕδατμοὶ τῶν συμπυκνώνονται, ὑγροποιοῦνται καὶ πίπτουν ὡς βροχή. Δι' αὐτὸ γενικῶς εἰς τὰ βουνὰ πίπτουν περισσότεραι βροχαὶ καὶ οἱ ποταμοὶ ἔχουν τὰς πηγὰς τῶν εἰς

αὐτὰ. Ἄλλ' ὅταν τὰ νέφη περάσουν ἐπάνω ἀπὸ τὰς ὄροσειράς καὶ φθάσουν εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα, τότε δὲν ἔχουν πλέον ἀρκετὴν ποσότητα ἀπὸ ὕδατιμούς.

Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ἡ δυτικὴ Ἑλλάς ἔχει μεγαλυτέρους ποταμούς καὶ πλουσιωτέραν βλάστησιν, ἐνῶ ἡ ἀνατολικὴ εἶναι πτωχοτέρα. Δι' αὐτὸ καὶ ἡ ἐνέργεια τῶν ποταμῶν εἰς τὴν δυτικὴν πλευρὰν τῆς Πελοποννήσου εἶναι πολὺ σπουδαιότερα παρὰ εἰς τὴν ἀνατολικὴν.

Μᾶς εἶναι γνωστὸν, ὅτι οἱ ποταμοὶ τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν ὑλῶν, τὰς ὁποίας συμπαρασύρουν ἀπὸ τὸ ἔδαφος, τὸ ἐκφορτώνουν εἰς τὰς ἐκβολὰς τῶν καὶ με' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐπεκτείνουν τὴν παραλίαν. Ἔτσι ὁ Ἄλφειός ἐσχημάτισεν εἰς τὴν δυτικὴν ἀκτὴν μεγάλην ἀμμώδη ἑκτασιν, τὴν λιμνοθάλασσαν τῆς Ἀγουλινίτσας. Ἐπειδὴ δὲ εἰς τὰ ἀβαθῆ νερὰ οἱ ἰχθύες ἀποθέτουν ἡσυχῶς καὶ ἀσφαλῶς τὰ αὐγά τῶν καὶ ἐν γένει

ζοῦν μὲ ἄνεσιν, αἱ λιμνοθάλασσαι εἶναι τὰ καταλληλότερα μέρη διὰ τὴν ἰχθυοπαραγωγὴν. Δι' αὐτὸ εἰς τὴν Ἀγουλινίτσαν ὑπάρχει ἰχθυοτροφεῖον, ὅπου ψαρεύουν κεφάλους, χέλια καὶ ἄλλα ψάρια εἰς μεγάλην ποσότητα. Ἔχουν ὁμως οἱ τόποι αὐτοὶ καὶ ἓνα μέγαλον κακόν, τὴν ἐλονοσίαν.

Ἐκτὸς αὐτοῦ οἱ ποταμοὶ τῆς δυτικῆς Πελοποννήσου μὲ τὰς πλημμύρας των ἐσκέπασαν τὰ χαμηλὰ μέρη, ὅσα ἦσαν πλησίον εἰς τὰς ὄχθας των, μὲ ἄφθονον ἰλύν. Ἔτσι ἐδημιούργησαν ἐκεῖ εὐφορα βαθύπεδα.

Δ'. ΚΛΙΜΑ

Οἱ νότιοι καὶ νοτιοδυτικοὶ ἄνεμοι, οἱ ὁποῖοι ἔρχονται ἀπὸ τὴν Μεσόγειον, δὲν φέρουν μόνον βροχὰς εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἀλλ' ἔχουν ἐπίδρασιν εὐνοϊκὴν καὶ εἰς τὸ κλίμα τῶν παραλίων μερῶν τῆς.

Ὅταν λουώμεθα εἰς τὴν θάλασσαν, παρατηροῦμεν, ὅτι τὰ νερὰ θερμαίνονται ὑπὸ τοῦ ἡλίου ἀργότερα παρὰ ἡ ξηρὰ, ἀλλὰ καὶ ἀργότερα ψύχονται. Δι' αὐτὸ καὶ οἱ ἄνεμοι, οἱ ὁποῖοι ἔρχονται ἀπὸ τὴν θάλασσαν, εἶναι δροσεροὶ μὲν κατὰ τὸ θέρος, θερμοὶ δὲ κατὰ τὸν χειμῶνα ὥστε τὰ παράλια μέρη ἔχουν γενικῶς δροσερὸν θέρος καὶ γλυκὺν χειμῶνα. Τοιοῦτο κλίμα λέγεται θαλάσσιον.

Τὸ ἐσωτερικὸν ὁμως τῆς Πελοποννήσου δὲν εἶναι ἀνοικτὸν πρὸς τὴν θάλασσαν, διότι ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τὸ περιβάλλον ὕψηλὰ βουνά. Αὐτὰ ἐμποδίζουν τοὺς θαλασσίους ἀνέμους νὰ φθάσουν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς χώρας καὶ νὰ μετριάσουν τὸ ψυχρὸς τοῦ χειμῶνος καὶ τὴν ζέστην τοῦ θέρους. Δι' αὐτὸ ὁ χειμῶν ἐκεῖ εἶναι πολὺ ψυχρὸς· θὰ ἦτο δὲ καὶ τὸ θέρος πάρα πολὺ θερμόν, ἂν δὲν ἦσαν τὰ ὄροπέδια τοῦ ἐσωτερικοῦ πολὺ ὕψηλὰ (650 - 700 μέτρα ἐπάνω ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης). Ὅταν ἓνας τόπος ἔχη τὸν μὲν χειμῶνα ψυχρόν, τὸ δὲ θέρος θερμόν, λέγομεν, ὅτι ἔχει κλίμα ἠπειρωτικόν.

Ἀπὸ ὅσα εἶπομεν, συμπεραίνομεν τὰ ἑξῆς :

1) Ὅσον πλησιέστερα πρὸς τὴν θάλασσαν εἶναι ἓνας τόπος, τόσο θερμότερον χειμῶνα καὶ δροσερότερον θέρος ἔχει· καὶ 2) ὅσον ὕψη-

λότερα από την επιφάνειαν τῆς θαλάσσης κεῖται ἕνας τόπος, τόσον ψυχρότερος εἶναι.

Ἡ Πελοπόννησος λοιπόν, ἂν καὶ βρέχεται ὀλόγυρα ἀπὸ θάλασσαν, δὲν ἔχει εἰς ὅλα τὰ μέρη της τὸ ἴδιον κλίμα. Τὸ κλίμα ὅμως, δηλ. ἡ θερμότης, οἱ ἄνεμοι καὶ ἡ ὑγρασία, ἔχει μεγάλην ἐπίδρασιν εἰς τὴν βλάστησιν τῶν φυτῶν, ἐπομένως καὶ εἰς τὰς ἀσχολίας καὶ εἰς τὴν ζωὴν τῶν ἀνθρώπων· δι' αὐτὸ θὰ ἐξετάσωμεν χωριστὰ τὴν κεντρικὴν καὶ χωριστὰ τὰς παραλιακάς ζώνας τῆς Πελοποννήσου.

Ε'. ΑΙ ΦΥΣΙΚΑΙ ΠΕΡΙΟΧΑΙ ΤΗΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

1. ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ

Ὅρη ὕψηλά περιβάλλουν τὴν κεντρικὴν Πελοπόννησον ἀπὸ ὅλας τὰς πλευράς της. Καὶ τὰ μὲν βόρεια ὄρη (Ἐρύμανθος, Ἄροάνια, Κυλλήνη) κλείουν τὴν κεντρικὴν Πελοπόννησον ἀπὸ Βορρᾶ, ὡς νὰ ἀποτελοῦν τεῖχος ἀδιαπέραστον. Τὰ ὄρη ὅμως, τὰ ὁποῖα ὑψώνονται εἰς τὰς ἄλλας πλευράς της (Ἄρτεμίσιον, Πάρνων, Ταῦγετος, Νόμια), ἀφήνουν μεταξὺ των χαμηλὰς διόδους. Ἀπὸ τὰς διόδους αὐτάς διέρχονται αἱ ὁδοὶ τῆς συγκοινωνίας (σιδηρόδρομοι, ἀμαξιταὶ ὁδοί).

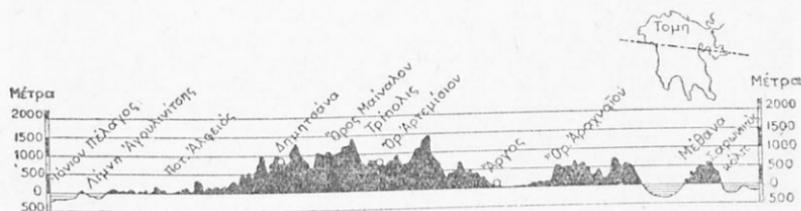
Ἡ κεντρικὴ Πελοπόννησος μὲ τὸ ἀρχαῖον της ὄνομα λέγεται Ἄρκαδία. Εἶναι χώρα ὕψηλῃ. Τὸ Μαίναλον ὄρος, τὸ ὁποῖον ἐκτείνεται ἀπὸ Βορρᾶ πρὸς Νότον, χωρίζει τὴν Ἄρκαδίαν εἰς δύο λεκάνας: τὴν λεκάνην τῆς ἀνατολικῆς Ἄρκαδίας καὶ τὴν λεκάνην τῆς δυτικῆς Ἄρκαδίας.

1. Ἡ λεκάνη τῆς ἀνατολικῆς Ἄρκαδίας ἀποτελεῖ ὕψηλὸν ὄροπέδιον, τὸ ὄροπέδιον τῆς Τριπόλεως (ὑψος 650-700 μ. ἐπάνω ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης). Τὸ ὄροπέδιον αὐτὸ δὲν ἔχει διέξοδον πρὸς τὴν θάλασσαν. Δι' αὐτὸ τὰ ὕδατά του ἀλλοῦ μὲν σχηματίζουν ἔλη καὶ λίμνας (Στυμφαλῖς), ἀλλοῦ δὲ βυθίζονται εἰς καταβόθρας, δηλαδὴ εἰς χάσματα τῆς γῆς καὶ ρέουν ὑπογείως. Ἔτσι ἡ λίμνη, τὴν ὁποίαν τὰ ὕδατα ἐσχημάτιζαν ἄλλοτε εἰς τὴν Φενεόν, ἀπεξηράνθη. Διότι τὰ ὕδατά της μὲ τὴν πλείον των ἤνοιξαν τὴν καταβόθραν, ἡ ὁποία εἶχε φραχθῆ. Τώρα τὰ νερὰ ρέουν ὑπογείως καὶ χύνονται εἰς τὴν κοίτην τοῦ

Λάδωνος ποταμοῦ. Καί τούτου δὲ τὰ ὕδατα χάνονται μέσα εἰς καταβόθρας καὶ πάλιν ἀναφαίνονται παρακάτω.

Καθὼς εἴπομεν, τὸ ὄροπέδιον ἔχει τραχὺν χειμῶνα. Ἡ θερμοκρασία εἰς τὴν Τρίπολιν κατέρχεται τὸν χειμῶνα καὶ κάτω ἀπὸ τὸ μηδέν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ διαφορὰ τῆς θερμοκρασίας μεταξὺ θέρους καὶ χειμῶνος εἶναι ἀρκετὰ μεγάλη (βαθμοὶ 18), δι' αὐτὸ οὔτε ἡ λεμονέα, οὔτε ἡ ἐλαία ἠμποροῦν νὰ ἀνθέξουν. Εὐδοκιμοῦν ὅμως τὰ σιτηρά, ἡ ἄμπελος καὶ τὰ γεώμηλα. Προπάντων φημίζονται τὰ κρασιά τῆς Τεγέας.

Ἐπειδὴ τὸ ὄροπέδιον εἶναι ἀρκετὰ ὑψηλόν, τὸ θέρος εἶναι ὀροσερὸν καὶ πολλοὶ πηγαίνουν εἰς τὴν Τρίπολιν πρὸς παραερισμόν. Ἡ Τρίπολις εἶναι κτισμένη εἰς τοὺς ἀνατολικοὺς πρό-

37. Κάθετος τομὴ τῆς Πελοποννήσου ἀπὸ Δ πρὸς Α.

ποδας τοῦ Μαινάλου ὄρους καὶ ἔχει κλίμα ὕγιεινόν. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἡ θέσις τῆς εἶναι κεντρικὴ, ἡ Τρίπολις κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας ἦτο πρωτεύουσα τῆς Πελοποννήσου. Δι' αὐτὸ αἱ πρῶται μεγάλαι μάχαι τῶν Ἑλλήνων ἐναντίον τῶν Τούρκων εἰς τὴν Πελοπόννησον κατὰ τὸ 1821 ἔγιναν εἰς τὰ περὶχωρα τῆς Τριπόλεως (Βαλτέτσι).

Σήμερον ἡ Τρίπολις εἶναι κέντρον ἐμπορικόν καὶ διοικητικόν τῆς Ἀρκαδίας. Ἐχει 15.000 κατοίκους καὶ συνδέεται σιδηροδρομικῶς μετὰ τὸ Ἄργος καὶ μετὰ τὰς Καλάμας. Δρόμοι ἀμαξιτοὶ τὴν συνδέουν μετὰ τὰς κυριωτέρας κωμοπόλεις τῆς Ἀρκαδίας καὶ μετὰ τὴν Σπάρτην.

2. Ἡ Δυτικὴ Ἀρκαδία εἶναι πολὺ ὀρεινὴ (ὄρη τῆς Γορτυνίας) καὶ μόνον μίαν στενὴν καὶ μακρὰν λεκάνην περικλείει, τὴν λεκάνην τῆς Μεγαλοπόλεως. Αὕτη διευθύνεται ἀπὸ τὰ ΒΔ

πρός τὰ ΝΑ καὶ εἶναι χαμηλότερα ἀπὸ τὴν προηγουμένην (ὕψος 500 μ.). Τὰ ὕδατα τῆς λεκάνης αὐτῆς μαζεύονται εἰς τὴν κοίτην τοῦ Ἄλφειου· ἔτσι εὐρίσκουν διέξοδον μεταξὺ τῶν βουνῶν τῆς Ἀνδριτσαίνης καὶ χύνονται εἰς τὸ Ἴόνιον πέλαγος.

Ἄλλοτε ἡ λεκάνη αὐτὴ ἦτο βυθὸς λίμνης καὶ δι' αὐτὸ τὸ ἔδαφός της ἀποτελεῖται ἀπὸ πηλοῦς καὶ ἄμμου. Καὶ ἐδῶ παράγονται σιτηρὰ καὶ οἶνοι. Κέντρον τῆς περιοχῆς εἶναι ἡ **Μεγαλόπολις** (3000 κάτ.), ἡ ὁποία εὐρίσκεται εἰς τὸ μέσον τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Τριπόλεως-Καλαμῶν.

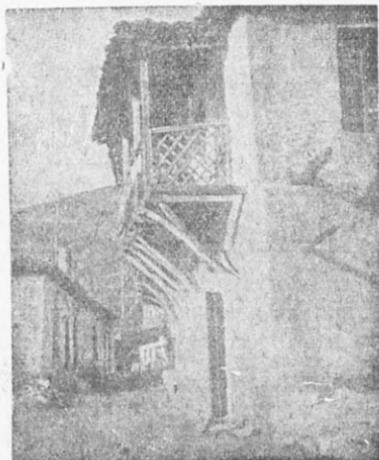
38. Δημητσάνα, ἡ ἱστορική κοιμόπολις τῆς Ἀρκαδίας.

Τὰ ὄρεινά μέρη τῆς δυτικῆς Ἀρκαδίας (ἐπαρχίας **Γορτυνίας**) δὲν ἔχουν ἀρκετὰ καλλιεργήσιμα μέρη. Δι' αὐτὸ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς κατοίκους ἀποδημοῦν εἰς ἄλλας πόλεις καὶ ἐπιδίδονται εἰς τὰς τέχνας καὶ τὸ ἐμπόριον. Ἀπὸ τὰς πολλὰς κώμας τῆς Γορτυνίας ἀναφέρομεν τὰ **Λαγαδιά** (4000 κάτ.) καὶ τὴν **Δημητσάναν** (2000), ἡ ὁποία εὐρίσκεται εἰς ὕψος 1000 μ. καὶ εἶναι πατρίς τοῦ ἔθνομάρτυρος Πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε' καὶ τοῦ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανοῦ. Αὕτη εἶχε ἐπὶ Τουρκοκρατίας περίφημον Σχολὴν μὲ μεγάλην βιβλιοθήκην, κατὰ τὸν Ἱερὸν δὲ Ἀγῶνα εἶχε 14 πυριτιδομύλους, οἱ ὅποιοι εἰργάζοντο

νυχθημερόν, διὰ νὰ ἐφοδιάζουσαν πυρίτιδα εἰς τοὺς Ἕλληνας ποὺ ἐπολέμουν.

3. Τὰ ὄρη τῆς Ἀρκαδίας.—Τὰ βόρεια ἀρκαδικὰ ὄρη (Ἐρύμανθος ἢ Ὀλωνός, Ἀροάνια ἢ Χελμός, Κυλλήνη ἢ Ζήρια) ἀποτελοῦν ἓνα συμπαγῆ ὄγκον. Κατὰ τὸ πλεῖστον ἀποτελοῦνται ἀπὸ ἀσβεστόλιθον καὶ παρουσιάζουν ἀποτόμους κλιτῶς καὶ βαθείας χαράδρας καὶ βάραθρα. Εἰς μίαν ἀπότομον κλιτῶν τοῦ Χελμοῦ μία πηγὴ πίπτει ἀπὸ ὕψος 200 μέτρων ὡς καταρράκτης (ὕδατα τῆς **Στυγός**, κοινῶς Μαυρονέρι).

Γενικῶς τὰ ὄρη τῆς Ἀρκαδίας δέχονται πολλὰς βροχὰς καὶ δι' αὐτὸ εἶναι γεμάτα ἀπὸ πηγὰς καὶ ἀπὸ δάση. Εἰς τὰ χαμηλότερα μέρη (ἕως ὕψος 700 μέτρων) φυτρῶνουν ἡ πεύκη, ἡ κυπάρισσος καὶ ἡ βαλανιδέα. Ἀπὸ 700 μ. ἕως 900 μ. εὐδοκιμεῖ ἡ δρυς καὶ ἡ καστανέα. Τέλος ἀπὸ 900 μ. ἕως 1900 μ. τὰ δάση ἀποτελοῦνται μόνον ἀπὸ ἐλάτην, ὄξυαν καὶ ὑψηλὴν πεύκην (ἢ πεύκην αὐστριακὴν). Πέραν ἀπὸ τὴν ζώνην αὐτὴν τὸ ψῦχος εἶναι τόσοσ δριμύ, ὥστε κανὲν δένδρον δὲν ἠμπορεῖ ν' ἀναπτυχθῇ (ἀ λ π ι κ ῆ ζ ὶ ν η).

39. Δρόμος εἰς ἓν χωριὸν τῆς Ἀρκαδίας (τὰ Μαγούλιανα) με' ὠραίους ἐξώστας.

Περίφημον εἶναι εἰς τὴν Ἀρκαδίαν τὸ δάσος τῶν ἐλατῶν τῆς **Βυτίνης**, ὅπου εἰς ὕψος 1200 μ. ὑπάρχει σανατόριον.

Τὰ δάση αὐτὰ παρέχουν εἰς τοὺς κατοίκους ξυλείαν δι' οἰκοδομὴν καὶ διὰ καύσιμον ὕλην. Ἀλλὰ καὶ βοσκὴν διὰ τὰ ποιμνία παρέχουν τὰ ὄρη τῆς Ἀρκαδίας, καθὼς καὶ τῆς ἄλλης Πελοποννήσου. Δι' αὐτὸ πολλὰ πρόβατα καὶ αἴγες βόσκουν εἰς τὰ πλάγια τῶν. Ἐπειδὴ δὲ εἶναι ἄφθονα εἰς τὸν τόπον τὰ

μαλλιά, αἱ γυναῖκες ὑφαίνουν τάπητας (χαλιά, ἀντρομίδες), τοὺς ὁποίους πωλοῦν καὶ εἰς τὸ ἐμπόριον. Εἰς τὴν Τρίπολιν μάλιστα ὑπάρχουν ἐργοστάσια φανελλοποιίας.

2. Η ΔΥΤΙΚΗ ΚΑΙ ΒΟΡΕΙΑ ΠΑΡΑΛΙΑ

Γύρω εἰς τὸ ὄρεινόν αὐτὸ κέντρον αἱ ἄκται τῆς Πελοποννήσου πρὸς μὲν τὸ Αἰγαῖον εἶναι στεναὶ καὶ ἀπόκρημνοι, πρὸς

40. Ο Χελμός χιονισμένος, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὸ ἀεροπλάνον.

(Φωτογρ. Τοπογρ. Ὑψηρ. Ὑπουργ. Συγκοινωνίας)

δὲ τὸ Ἴόνιον εἶναι πλατεῖαι καὶ χαμηλαί. Θὰ ἐξετάσωμεν πρῶτον τὰ δυτικὰ καὶ τὰ βόρεια παράλια.

1. Ἡ δυτικὴ πλευρὰ τῆς Πελοποννήσου περιλαμβάνει χαμηλὰς πεδιάδας, αἱ ὁποῖαι εἶναι ἀνοικταὶ πρὸς τὴν θάλασσαν καὶ πρὸς τοὺς ΝΔ. ἀνέμους, ἔχουν διὰ τοῦτο κλίμα θ α λ α σ σ ι ο ν καὶ κανονικὰς καὶ ἀφθόνας βροχὰς. Χιῶν σπανιώτατα πίπτει, διότι τὰ ὑψηλὰ ὄρη τῆς Πελοποννήσου προφυλάσσουν τὰ πεδινὰ αὐτὰ μέρη ἀπὸ τοὺς ψυχροὺς βορείους ἀνέμους. Δι"

ὅλα αὐτὰ ἢ βλάστησις εἰς τὴν πλευρὰν αὐτὴν τῆς Πελοποννήσου εἶναι πλουσιωτάτη. Προπάντων εἰς τὴν Μεσσηνίαν καὶ εἰς τὴν Ἡλείαν ὑπάρχουν ὠραιότατα δάση ἀπὸ δάφνας καὶ πικροδάφνας, μύρτους, σχίνους, ρεῖκια, σπάρτα καὶ ἄλλους θάμνους.

Τὸ ἔδαφος εἰς τὰς πεδιάδας αὐτὰς ἀποτελεῖται ἀπὸ πηλοῦς καὶ ἄμμου· εἶναι προσχωσιγενές καὶ ποτίζεται ἀπὸ μεγάλους σχετικῶς ποταμοῦς (Πηνειὸς καὶ Ἀλφειὸς εἰς τὴν

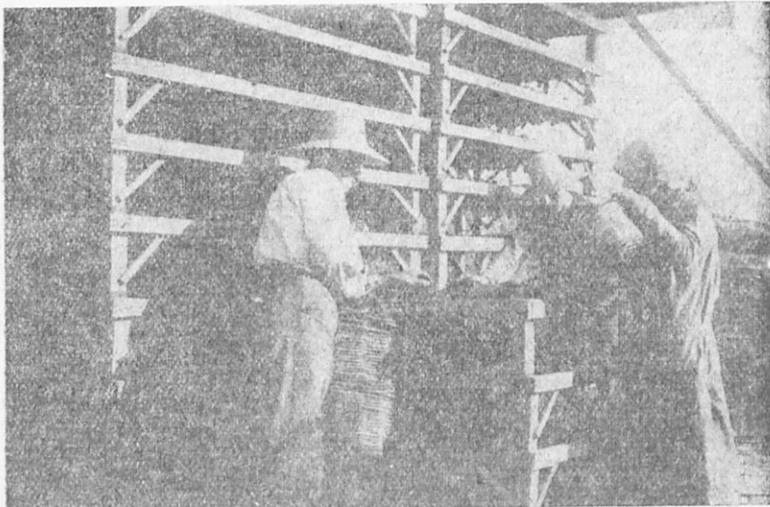
41. Ἀπλώμα σταφίδος πρὸς ἀποξήρανσιν εἰς ἓνα ἄλωνι.

(Φωτογραφία ΑΣΟ)

Ἡλείαν, Πάμισος εἰς τὴν Μεσσηνίαν). Δι' αὐτὸ αἱ πεδιάδες αὐταὶ εἶναι εὐφορώταται καὶ κατάφυτοι ἀπὸ ἀμπέλια καὶ σταφιδαμπέλους, ἐλαιῶνας καὶ κήπους ὀπωροφόρων δένδρων καὶ λαχανικῶν. Ἀρκετὰς ὅμως ἐκτάσεις καταλαμβάνουν καὶ οἱ ἀγροὶ τοῦ σίτου. Εἰς μερικὰ μέρη τῆς Μεσσηνίας, ὅπου ὁ Πάμισος πλημμυρίζει, παράγονται ὄρυζα καὶ βάμβαξ. Τόσον δὲ γλυκὺ εἶναι τὸ κλίμα εἰς τὴν Μεσσηνίαν, ὥστε εὐδοκιμοῦν ἐκεῖ καὶ φυτὰ θερμῶν χωρῶν, καθὼς ὁ φοῖνιξ καὶ ἡ βανανέα. Μερικὰ

μάλιστα ἔτη ὠριμάζουσι καὶ οἱ καρποὶ τῶν. Ὡστε ὁλόκληρος ἡ Μεσσηνία ὁμοιάζει μὲ θαυμάσιον κήπον.

Πλουσία εἶναι ἡ βλάστησις καὶ εἰς τὴν Ἡλείαν, ὅπου ἐπίσης ἐπικρατεῖ ἡ καλλιέργεια τῆς σταφιδαμπέλου. Ὑπάρχουσι ὅμως ἐκεῖ καὶ μεγάλα λιβάδια, ὅπως εἰς τὴν Ἀμαλιάδα καὶ εἰς τὴν Μανωλάδα, ὅπου τρέφονται ἀγελάδες καὶ ἄλλα μεγάλα ζῶα, φημίζεται δὲ τὸ βούτυρον καὶ τὸ γιαούρτι τῆς Μανωλάδας.

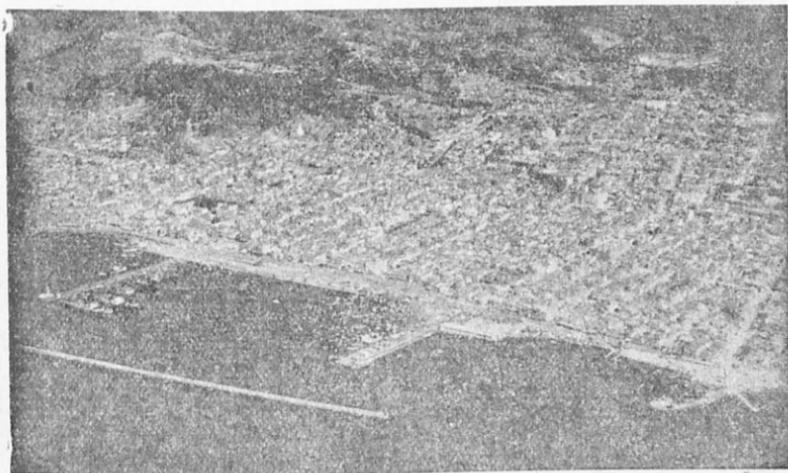
42. Ἄλλοι ἀπλώνουσι τὴν σταφίδα κάτω ἀπὸ ὑπόστεγα, διὰ νὰ τὴν προστατεύουσι ἀπὸ τὴν βροχὴν.

2. Εἰς τὴν βορείαν πλευρὰν τῆς Πελοποννήσου (Κορινθία, Αἰγιάλεια, Ἀχαΐα), ἡ παραλία εἶναι χαμηλὴ, ἀλλ' ὄχι καὶ πλατεῖα· ἀποτελεῖ παραλιακὴν λωρίδα, ἡ ὅποια εἶναι κατάφυτος ἀπὸ σταφιδαμπέλου καὶ ἐλαίας. Εἰς τὴν περιοχὴν μάλιστα τοῦ Αἰγίου καὶ τῆς Κορίνθου παράγεται ἡ καλύτερα σταφίς (κορινθιακὴ). Ἐκεῖ παράγεται καὶ ξανθὴ σουλτανίνα, τὴν ὁποίαν πωλοῦν καὶ νωπὴν ὡς σταφυλὴν.

Ὅλη λοιπὸν ἡ παραλία τῆς Πελοποννήσου πρὸς Δυσμὰς τοῦ Ἰσθμοῦ ἕως τὰς ἐκβολὰς τοῦ Παμῖσου ἀποτελεῖ ἓνα συ-

νεχῆ καὶ ἀπέραντον ἀμπελῶνα σταφίδος, μέσα εἰς τὸν ὁποῖον εἶναι φυτευμένοι καὶ ἐλαῖαι καὶ πορτοκαλέαι καὶ συκαῖ.

3 Ἡ **σταφίς** εἶναι τὸ κύριον προϊόν τῆς Πελοποννήσου. Εἰς κανὲν ἄλλο μέρος τοῦ κόσμου, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ περίχωρα τῆς Σμύρνης, δὲν γίνονται τόσον καλαὶ σταφίδες. Δι' αὐτὸ ἡ κορινθιακὴ σταφίς πωλεῖται εἰς ξένας χώρας (Ἀγγλίαν, Ὀλλανδίαν, Γερμανίαν) μὲ πολὺ καλὴν τιμὴν.

43. Αἶ Πάτραι καὶ ὁ λιμὴν των, ἀπὸ ἀεροπλάνου.
Ὁ κεντρικὸς λιμὴν προφυλάσσεται μὲ ἓνα μεγάλον κυματοθραύστην.

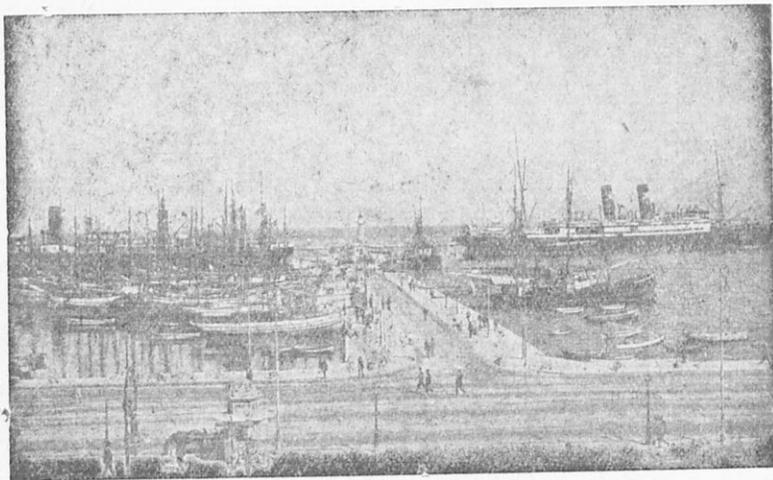
(Φωτογρ. Τοπογρ. Ὑληρ. Ὑπουργ. Συγκοινωνίας)

Ὁ Αὐγουστος εἶναι ὁ μὴν τῆς ζωηροτέρας κινήσεως καὶ ἐργασίας εἰς τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς Πελοποννήσου· τότε οἱ παραγωγοὶ τρυγοῦν καὶ ξηραίνουν τὴν σταφίδα, οἱ δὲ ἔμποροι τὴν μαζεύουσι εἰς ἀποθήκας. Κατόπιν τὴν συσκευάζουσι εἰς κιβώτια καὶ σάκκους, τὴν φορτώνουσι εἰς πλοῖα καὶ τὴν ἐξάγουσι εἰς ξένας ἀγοράς (ἐξαγωγικὸν ἐμπόριον).

Κύριοι λιμένες ἐξαγωγῆς τῆς σταφίδος εἶναι αἱ **Πάτραι**, αἱ **Καλάμαι**, τὸ **Αἴγιον** καὶ τὸ **Κατάκωλον**. (Ὅρισατε τὴν θέσιν των ἐπὶ τοῦ χάρτου). Ἐπειδὴ ὁμως ὅλη ἡ σταφίς μας

δὲν ἐξοδεύεται εἰς τὰς ξένας ἀγοράς, δι' αὐτὸ εἰς τὰς Πάτρας, εἰς τὰς Καλάμας, εἰς τὸ Αἴγιον καὶ εἰς τὸν Πύργον ὑπάρχουν ἐργοστάσια, ὅπου ἀπὸ τὴν σταφίδα παράγουν οἰνόπνευμα φωτιστικὸν καὶ ποτά.

4. Ἄλλα ἐκλεκτὰ προϊόντα τῆς περιοχῆς αὐτῆς εἶναι τὰ σῦκα, αἱ ἐλαῖαι καὶ τὸ ἔλαιον, τὰ πορτοκάλια καὶ τὰ σταφύλια. Καὶ αὐτά, προπάντων τὰ σῦκα καὶ τὰς ἐλαίας τῶν Καλαμῶν, τὰ ἐξάγουν καὶ τὰ πωλοῦν καὶ εἰς ξένους τόπους.

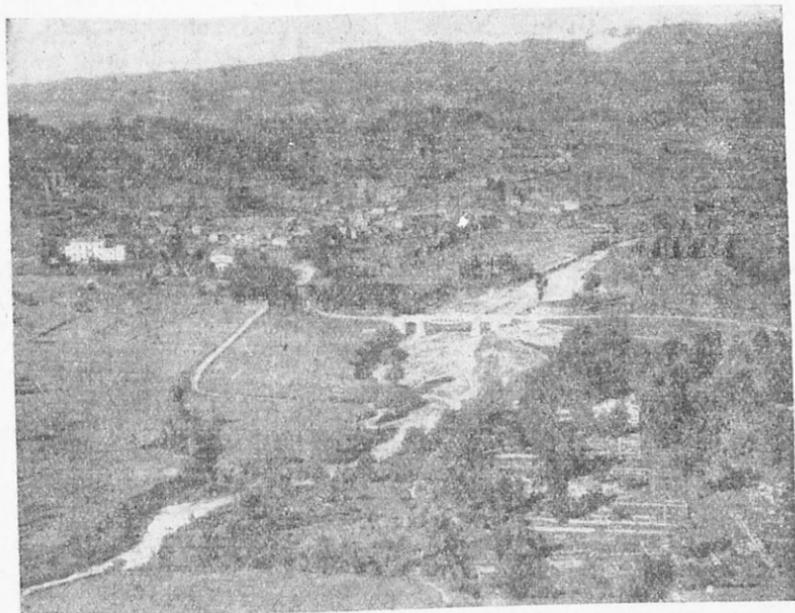
44. Ὁ λιμὴν τῶν Πατρῶν.

Εἰς τὴν μεσσηνιακὴν πεδιάδα ὑπάρχουν καὶ πολλοὶ μορεῶνες. Μὲ τὰ φύλλα τῆς μορέας οἱ κάτοικοι τρέφουν μεταξοσκώληκας καὶ παράγουν μέταξαν. Δι' αὐτὸ εἰς τὰς Καλάμας ὑπάρχουν μεταξουργεῖα, ὅπου κατασκευάζονται μεταξωτὰ ὑφάσματα.

Εἰς τὰς Πάτρας καὶ εἰς τὸ Αἴγιον λειτουργοῦν καὶ ἐργοστάσια χαρτοποιίας· διότι ἔχουν ἄφθονα νερά (Γλαῦκος, Σελινόυδς), τὰ ὅποια χρειάζονται διὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ χάρτου. Τὸ ὑλικὸν ὁμῶς τὸ φέρουν ἀπὸ ξένους τόπους, ὅπου ὑπάρχουν μεγάλα δάση. Ἐκεῖ μὲ μηχανήματα κόπτουν τὰ ξύλα, τὰ δὲ πριονίδια τὰ ἀλέθουν εἰς τὸ νερὸ καὶ τὰ μεταβάλλουν εἰς

πολτὸν. Ἀπὸ τὸν πολτὸν αὐτὸν γίνεται τὸ χαρτί, εἰς τὸ ὁποῖον γράφομεν. Τὸ χαρτί τῶν τετραδίων μας εἶναι ἀπὸ τὰ ἐργοστάσια αὐτὰ τῆς Πελοποννήσου.

Ἀπὸ ὅσα εἶπομεν, ἐννοοῦμεν, ὅτι πολλοὶ ἄνθρωποι εἰς τὰς Πάτρας, εἰς τὰς Καλάμας, εἰς τὸ Αἴγιον καὶ εἰς τὸν Πύργον ἀσχολοῦνται μὲ τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν· διὰ τοῦτο αἱ πόλεις αὐταὶ ἔχουν πολλοὺς κατοίκους (Πάτραι 80.000, Καλάμαι 35.000, Πύργος 20.000, Αἴγιον 15.000 κατοίκους).

45. Ἡ Ὀλυμπία, ἀπὸ ἀεροπλάνου. Δεξιὰ τὰ ἐρεῖπια ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους ναοὺς, εἰς τὸ μέσον ὁ Κλάδεος, παραπόταμος τοῦ Ἀλφειοῦ.

(Φωτογρ. Τοπογρ. Ὑψηρ. Ὑπονογρ. Συγκοινωνίας)

5. Αἱ Πάτραι εἶναι μία ἀπὸ τὰς ἐμπορικωτέρας καὶ ὠραιοτέρας πόλεις ὅλης τῆς Ἑλλάδος. Ἐχει καλὴν ρυμοτομίαν καὶ μέγα ἐργοστάσιον, τὸ ὁποῖον κινεῖται μὲ τὰ ὕδατα τοῦ ποταμοῦ Γλαύκου καὶ παράγει ἠλεκτρικὸν ρεῦμα διὰ τὸν φωτισμὸν καὶ διὰ τὴν κίνησιν. Ἐχει καὶ μεγάλον τεχνητὸν λιμένα, εἰς

τὸν ὁποῖον προσεγγίζουν καὶ ξένα πλοῖα. Δι' αὐτὸ ἔχει κατ' εὐθειᾶν συγκοινωνίαν καὶ μὲ ξένα μέρη.

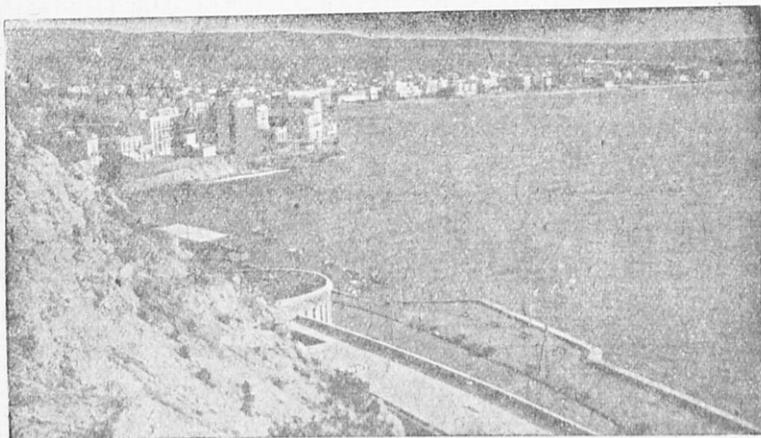

46. Ἐρείπια ἀπὸ ἑναὶ ναοῦ
τῆς παλαιᾶς Κορίνθου.
(Φωτογρ. Μ. Χουδάκη)

Τεχνητὸς καὶ ἄρκετὰ εὐρύχωρος εἶναι καὶ ὁ λιμὴν τῶν **Καλαμῶν**· εἶναι ὁ δευτέρος λιμὴν τῆς Πελοποννήσου κατὰ τὴν κίνησιν. Δύο λεωφόροι συνδέουσιν τὸν λιμένα μὲ τὴν πόλιν, ἡ ὁποία ἀπέχει 1500 μέτρα ἀπὸ τὴν παραλίαν.

Ὁ **Πύργος** εὐρίσκεται εἰς τὸ μέσον μεγάλης σταφιδοφόρου πεδιάδος καὶ ἀπέχει μίαν ὥραν ἀπὸ τὴν θάλασσαν· δι' αὐτὸ ἔχει ὡς ἐπίνειον τὸ **Κατάκω-**

λον, μὲ τὸ ὁποῖον συνδέεται μὲ διακλάδωσιν τοῦ σιδηροδρόμου. Ἄλλη διακλάδωσις ἀπὸ τὸν Πύργον διευθύνεται πρὸς

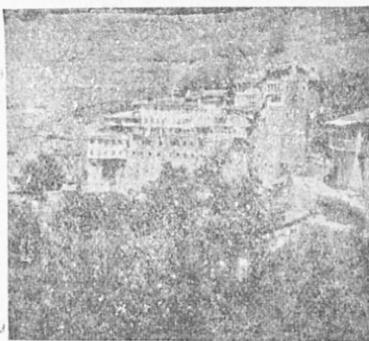

47. Τὸ Λουτρακί. Ἀπὸ τὰ ἀνοίγματα τοῦ βράχου ἀναβλύζουσιν θερμὰ ὕδατα, τὰ ὁποῖα ἔχουν ἰαματιζὴν δύναμιν (πηγαὶ ἰαματικά).

Ἄνατολᾶς καὶ τελειώνει εἰς ἓν κατάφυτον τοπίον. Ἐκεῖ εἶναι ἡ ἀρχαία **Ὀλυμπία**, ὅπου τὸν παλαιὸν καιρὸν ἐγένοντο ο

Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες. Εἰς τὸ μουσεῖον τῆς Ὀλυμπίας φυλάσσονται ὠραιότατα ἀγάλματα, τὰ ὅποια εὐρέθησαν ἐκεῖ, καθὼς ὁ Ἑρμῆς τοῦ Πραξιτέλους καὶ ἡ Νίκη τοῦ Παιωνίου.

Κέντρον παραγωγῆς καὶ συσκευασίας σταφίδος εἶναι καὶ ἡ Κόρινθος (13.000), ἀπὸ τὴν ὁποῖαν ἔλαβε τὸ ὄνομα τῆς ἡ κορινθιακῆ σταφίς. Ἡ πόλις κεῖται πλησίον τοῦ Ἴσθμοῦ. Τὸ 1928 κατε-

στράφη τελείως ἀπὸ σεισμοὺς καὶ ἐκτίσθη ἐκ νέου μὲ ἀντισεισμικὰς οἰκοδομὰς. Ἡ παλαιὰ Κόρινθος ἀπέχει μίαν ὥραν ἀπὸ τὴν παραλίαν καὶ ἔχει

48. Τὸ Μέγα Σπήλαιον, παλαιὸν μοναστήριον, κτισμένον εἰς τὰ τοιχώματα ἑνὸς βράχου. Ἐκτὸς τὸν Ἰούλιον τοῦ 1934 καὶ ἐκτίσθη ἐκ νέου

πολλὰ ἀρχαῖα μνημεῖα (ναοὺς, ἀγορὰς, θέατρα κτλ.). Αὐτὰ μαρτυροῦν, ὅτι ἡ Κόρινθος τὸν παλαιὸν καιρὸν ἦτο ἡ πλουσιωτέρα πόλις τῆς Ἑλλάδος. Ἀπέναντι τῆς Κορίνθου, εἰς τὸν Ἴσθμόν, ἀνεπτύχθη τὸ Λουτρόκι, ὡς ὠραία λουτρόπολις.

Ἄλλα κέντρα παραγωγῆς σταφίδος εἶναι ἡ Σικωνία (Κιάτο) (5.000 κάτ.) καὶ τὸ Εὐλόκαστρον (4000) εἰς τὴν Κορινθίαν, ἡ Ἀμαλιάς (15.000), ἡ Γαστούνη (4.000) καὶ τὰ Λεχαινὰ (3500) εἰς τὴν Ἡλείαν, ἡ Κυπαρισσία (6.000), οἱ Γαργαλιᾶνοι (9000) καὶ τὰ Φιλιατρὰ (10.000) εἰς τὴν Τριφυλίαν, ἡ Μεσσήνη ἢ Νησι (7.000), τὸ Μελιγαλὰ καὶ τὸ Ζευγολατιὸ εἰς τὴν Μεσσηνίαν καὶ ἄλλαι μεγάλαι γεωργικαὶ κωμοπόλεις.

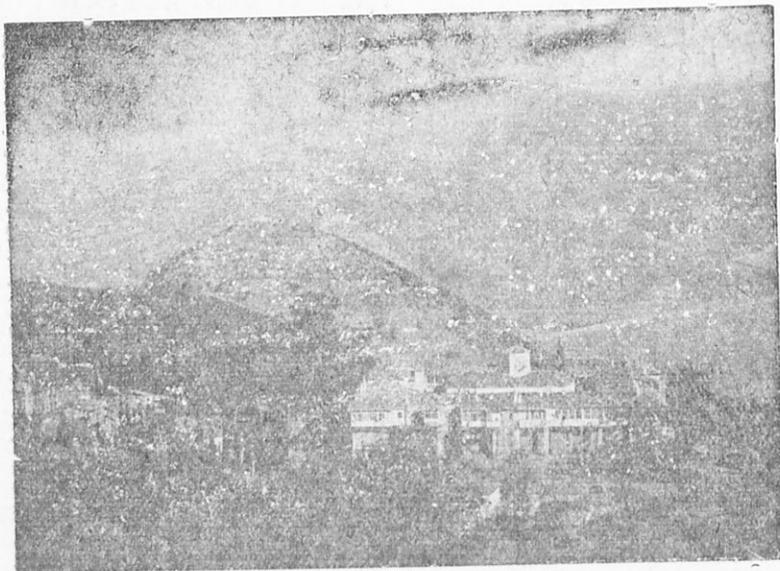

49. Ὁ ὁδοντωτὸς σιδηρόδρομος τῶν Καλαβρυτῶν

φουλίαν, ἡ Μεσσήνη ἢ Νησι (7.000), τὸ Μελιγαλὰ καὶ τὸ Ζευγολατιὸ εἰς τὴν Μεσσηνίαν καὶ ἄλλαι μεγάλαι γεωργικαὶ κωμοπόλεις.

Ἐν γένει ἡ Μεσσηνία, ἡ Ἡλεία καὶ τὰ βόρεια παράλια τῆς Πελοποννήσου, ἕνεκα τῆς εὐφορίας τοῦ ἐδάφους των, ἔχουν πολλές πόλεις καὶ κωμοπόλεις· εἶναι αἱ πυκνότερον κατοικημένοι καὶ πλουσιώτεροι ἀπὸ ὅλας τὰς ἄλλας χώρας τῆς Πελοποννήσου.

Εἰς τὰ βόρεια ὄμωσ τῆς Πελοποννήσου ὑπάρχει μία ὄρεινὴ περιοχή, ἡ ὁποία εἶναι μὲν πτωχή, ἀλλ' ὀνομαστὴ εἰς τὴν νέαν μας ἱστορίαν· εἶναι ἡ περιοχή τῶν **Καλαβρῦτων** μετὰ τὰς ἱεράς

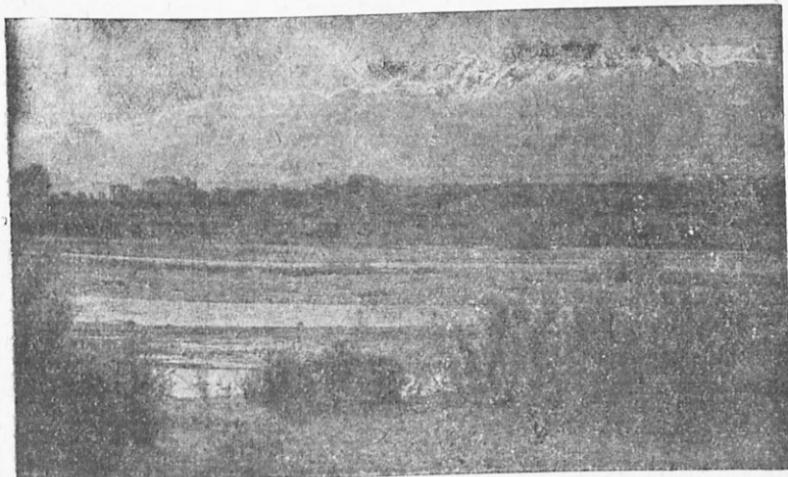

50. Ἡ Μονὴ τῆς Ἁγίας Λαύρας.

Μονὰς τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου καὶ τῆς Ἁγίας Λαύρας, ἀπὸ ὅπου ἤρχισεν ὁ ἀγὼν διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ ἔθνους μας. Διότι πρῶτοι οἱ Καλαβρυτινοὶ εἰς τὴν Μονὴν τῆς **Ἁγίας Λαύρας** ἐκήρυξαν τὴν 25 Μαρτίου 1821 τὴν Ἐπανάστασιν καὶ πρῶτα τὰ Καλάβρυτα ἠλευθερώθησαν ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Δι' αὐτὸ πολλοὶ σήμερον ἐπισκέπτονται τὴν Μονὴν αὐτὴν, ὅπου φυλάσσεται τὸ λάβαρον τοῦ Ἱεροῦ Ἀγῶνος. Τὸ ταξίδι ἕως τὰ Καλάβρυτα γίνεται μετὰ τὸν ὁδοντωτὸν σιδηρόδρομον, ὁ ὁποῖος ἀρχίζει

ἀπὸ τὸ **Διακοφτὸ** (πλησίον τοῦ Αἰγίου) ἀπὸ ἐκεῖ ἕως τὴν μονὴν συνεχίζεται μὲ τὸ αὐτοκίνητον. Εἶναι δὲ καὶ ἡ θέσις, ὅπου εὐρίσκεται ἡ μονή, μαγευτικὴ.

Ἱστορικὴ εἶναι καὶ ἡ περιοχὴ τῆς **Πύλου** εἰς τὴν δυτικὴν παραλίαν τῆς Μεσσηνίας. Ἐκεῖ εἶναι τὸ **Μανιάκι**, ὅπου ὁ ἀτρόμητος Παπαφλέσσας ἔπεσε τὸ 1825 μὲ τοὺς τριακοσίους του, ὅπως ὁ Λεωνίδας εἰς τὰς Θερμοπύλας. Εἰς τὸν εὐρύχωρον δὲ λιμένα τῆς Πύλου οἱ στόλοι τῆς Ἀγγλίας, Γαλλίας καὶ Ρωσίας κατέστρεψαν τὸν στόλον τοῦ Ἰμβραήμ καὶ τὸν ἠνάγκασαν νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα.

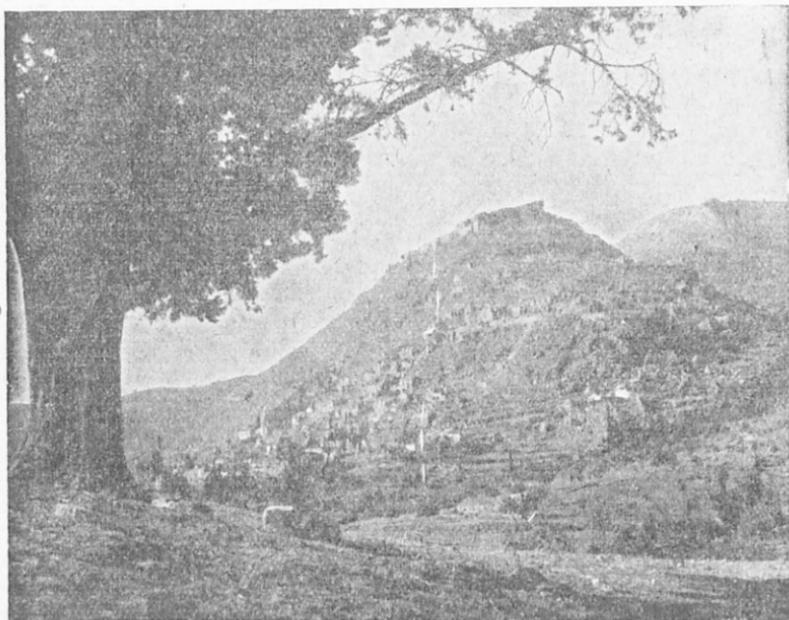
51. Ἡ κοιλάς τοῦ Εὐρώτα μὲ τὸν Ταῦγετον χιονισμένον εἰς τὸ βάθος.

Τὴν κίνησιν τοῦ ἐμπορίου εἰς τὰ μέρη αὐτὰ τῆς Πελοποννήσου διευκολύνει ὁ σιδηρόδρομος, ὁ ὁποῖος ἀπὸ τὴν Κόρινθον προχωρεῖ πρὸς τὰς Πάτρας καὶ διὰ τοῦ Πύργου φθάνει εἰς τὰς Καλάμας. Ἄλλη πάλιν γραμμὴ διασχίζει τὴν Πελοπόννησον διαγωνίως. Αὕτη συνδέει τὴν Κόρινθον καὶ τὰς Καλάμας διὰ τῆς Τριπόλεως. Καθὼς δὲ εἶδομεν, καὶ βοηθητικαὶ γραμμαὶ συνδέουν μερικοὺς τόπους μὲ τὰς κυρίας σιδηροδρομικὰς γραμμάς, καθὼς τὰ Καλάβρυτα, τὴν Ὀλυμπίαν, τὸ Κατάκωλον, τὴν Κυπαρισσίαν κ.τ.λ. Ὡστε ἡ Πελοπόννησος ἔχει καλὴν σι-

δηροδρομικήν συγκοινωνίαν· ἔχει δὲ καὶ πυκνήν συγκοινωνίαν μὲ αὐτοκίνητα.

3. Η ΝΟΤΙΑ ΠΛΕΥΡΑ ΤΗΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

Ὁ Ταῦγετος ἀπὸ τὸ ἓν μέρος καὶ ὁ Πάρνων ἀπὸ τὸ ἄλλο περιβάλλουν τὴν πλατεῖαν κοιλάδα, εἰς τὴν ὁποῖαν ρεεὶ ὁ **Εὐρώτας** ποταμός. Ἡ κοιλάς αὐτὴ διευθύνεται ἀπὸ τὰ ΒΔ πρὸς τὰ ΝΑ καὶ ἀποτελεῖ συνέχειαν τῆς λεκάνης τῆς Μεγαλοπό-

52. Ὁ Μυστράς. Εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ λόφου εἶναι τὸ κάστρον, εἰς τὰς κλιτῆς τὰ σπίτια καὶ τὰ παλάτια τῶν ἀρχόντων.

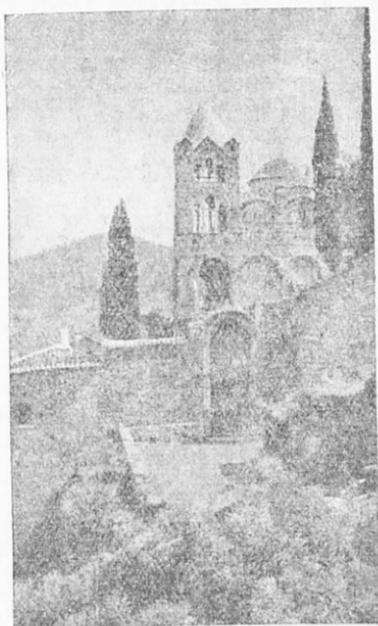
(Φωτογραφία «Σφίγξ»)

λεως. Καὶ αὐτῆς τὸ ἔδαφος ἐγένεν ἀπὸ προσχώσεις. Ἐπειδὴ δὲ εἶναι ἐστραμμένη πρὸς τοὺς νοτίους ἀνέμους, ἔχει θαλάσσιον κλίμα καὶ εἶναι κατάφυτος ἀπὸ ἐλαιῶνας, μορεῶνας καὶ πορτοκαλεῶνας.

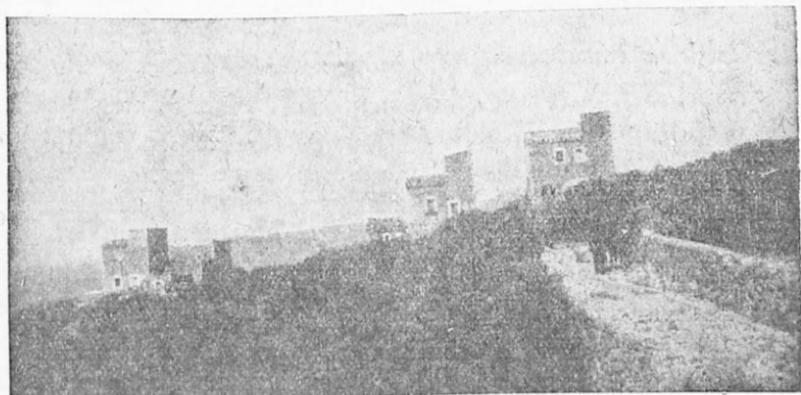
Κέντρον τῆς Λακωνίας εἶναι ἡ **Σπάρτη**. Ἡ σημερινὴ πόλις

εἶναι κτισμένη εἰς τὴν θέσιν τῆς ἀρχαίας Σπάρτης καὶ ἔχει 10.000 κατοίκους. Ἐχει λαμπρὰν ρυμοτομίαν καὶ ὠραίους κήπους. Ἀλλὰ δυστυχῶς δὲν ἀπέκτησεν ἀκόμη σιδηροδρομικὴν συγκοινωνίαν καὶ μόνον μίαν αὐτοκινητικὴν γραμμὴν τὴν συνδέει μὲ τὴν Τρίπολιν καὶ μὲ τὸ δίκτυον τῶν σιδηροδρόμων τῆς Πελοποννήσου.

Ἐνῶ δὲ ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν Σπάρτην ὀλίγα μόνον ἴχνη ἔμειναν, ὄχι μακρὰν ἀπὸ αὐτὴν, εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Ταυγέτου, σώζεται ὁλόκληρος νεκρὰ πόλις μετὰ τὰ παλάτια τῶν ἀρχόντων τῆς καὶ τὰς ὠραίας βυζαντινὰς ἐκκλησίας τῆς. Εἶναι ὁ **Μυστράς**, ἡ δοξασιμένη πρωτεύουσα τοῦ Δεσποτάτου τοῦ Μορέως.

53. Ἡ Παντάνασσα, θαυμασιὰ ἐκκλησία τοῦ Μυστρά.

54. Μάνη. Ἀπὸ παλαιότερους χρόνους οἱ Μανιάται κτίζουν τὰ σπιτία των ὡς πύργους.

Εἰς τὰ ἄκρα τῆς εὐφόρου πεδιάδος ὑπάρχουν ὠραιότατα χωρία. Τὰ προϊόντα των, προπάντων τὸ ἔλαιον, ἐξάγονται ἀπὸ τὸ **Γύθειον** (8.000 κάτ.), τὸν κύριον λιμένα τῆς Λακωνίας.

55. Δρόμος εἰς τὸ Γύθειον.

Ἡ περιοχή τοῦ Ταυγέτου λέγεται ἰδιαίτερος **Μάνη**. Ἄν κα εἶναι πετρώδης, ἔχει πολλὰ μικρὰ χωρία. Ταῦτα εὐρίσκονται κατὰ τὸ πλεῖστον ὑψηλά, δηλαδή ἐπάνω εἰς βαθμίδας τοῦ ὄρους. Ἐκεῖ εὐδοκίμει ἡ ἐλαία. Τὸ ἔλαιον μάλιστα τῆς Μάνης εἶναι ἐξαιρετικῆς ποιότητος.

Ἐπειδὴ δὲ τὰ βουνά τῆς Μάνης εἶναι ἀπόκρημα, οἱ Τοῦρκοι ποτὲ δὲν ἐπάτησαν τὴν Μάνην καὶ οἱ Μανιάται ἐζήσαν ἐλευθεροὶ καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας. Ἄλλ' ἐπειδὴ τὸ ἔδαφος εἶναι ἄγονον, πολλοὶ ἀπὸ τοὺς κατοικοὺς ἀναγκάζονται νὰ ξενιτεύονται, διὰ νὰ εὗρουν ἐργασίαν. Μεγαλυτέρα κωμόπολις εἶναι ἐδῶ ἢ **Ἀρεόπολις**.

4. Η ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΠΑΡΑΛΙΑ

Πρὸς τὸ Αἰγαῖον αἱ ἄκται τῆς Πελοποννήσου, καθὼς εἵπομεν, εἶναι ἀπόκρημνοι καὶ στεναί· ἐπειδὴ δὲ τὰς κτυποῦν οἱ ΒΑ. ἄνεμοι, οἱ ὅποιοι εἶναι ψυχροί, ἔχουν τὸν χειμῶνα κάπως τραχύν. Δι' αὐτὸ ἡ σταφιδάμπελος ἐδῶ δὲν εὐδοκίμει. Ἡ ἐλαία ὅμως, ἡ ὅποια εὐδοκίμει καὶ εἰς πτωχὰ ἀκόμη ἐδάφη, καλλιεργεῖται εἰς τὰ παράλια τῆς Ἀργολίδος καὶ τῆς Κυνουρίας καὶ ἕως ὕψος 800 μέτρων ἐπάνω ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης. Προπάντων τὸ λάδι τοῦ **Κρανιδίου** φημίζεται διὰ τὴν ποιότητά του, καθὼς καὶ τὰ κρασιὰ καὶ τὰ ὀπωρικά τοῦ **Ἄστρους** καὶ τοῦ **Λεωνιδίου**. (*Εὔρε τὰς πόλεις αὐτὰς εἰς τὴν χάρτην*).

Νοτιώτερον ἢ **Μονεμβασία** εἶναι κτισμένη ἐπάνω εἰς μίαν βραχῶδη νησίδα. Μία λιθίνη γέφυρα τὴν συνδέει μὲ τὴν ἀπέναντι ξηρὰν.

Μόνον μία πεδιάς ὑπάρχει εἰς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τῆς Πελοποννήσου καὶ αὐτὴ μακρὰν ἀπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς θαλάσσης, ἢ **Ἀργολικῆ**. Ὅπως εἰς τὴν Ἀττικὴν, ἔτσι καὶ εἰς τὴν Ἀργολίδα ἡ ξηρασία διαρκεῖ πολλοὺς μῆνας. Τότε χρησιμοποιοῦν διὰ πότισμα τὰ ὕδατα τῶν φρεάτων.

Κύρια προϊόντα τῆς Ἀργολικῆς πεδιάδος εἶναι ὁ σῖτος, ὁ καπνός, τὰ λαχανικά καὶ τὰ πεπόνια (ἀργίτικα). Ἐπειδὴ δὲ ὑπάρχει ἀφθονία λαχανικῶν καὶ ὀπωρικῶν, εἰς τὸ **Ἄργος** (13.000 κάτ.) καὶ εἰς τὸ **Ναύπλιον** (8.000) ὑπάρχουν ἐργοστάσια, ὅπου τὰ συσκευάζουν εἰς κυτία καὶ ἔτσι τὰ συντηροῦν νωπὰ (συντηρημέναι τροφαί, κονσέρβες). Εἰς ἄλλα ἐργοστάσια τῶν πόλεων αὐτῶν ἐπεξεργάζονται τὰ φύλλα τοῦ καπνοῦ καὶ κατασκευάζουν σιγαρέτα. Ὅπου λοιπὸν ὑπάρχει ἀφθονία ἐνὸς προϊόντος, ἐκεῖ ἀναπτύσσεται καὶ βιομηχανία αὐτοῦ. (Π. χ. φανελοποιία Τριπόλεως, μεταξουργία Καλαμῶν, οἰνοπνευματοποιία Πατρῶν καὶ Πύργου, ἐπεξεργασία καπνοῦ καὶ λαχανικῶν εἰς τὸ Ἄργος καὶ εἰς τὸ Ναύπλιον).

56. Μονεμβασία.

Ἡ Ἀργολίς ἔχει καὶ πολλὰ ἀξιοθέατα μέρη, καθὼς τὰς **Μυκήνας** καὶ τὴν **Τίρυνθα**, ὅπου ὑπάρχουν εἰρημνίαι ἀπὸ παλαιότατα ἀνάκτορα, τὴν **Ἐπίδαυρον** μὲ τὸ ἱερὸν τοῦ Ἀσκληπιοῦ καὶ τὸ ὠραῖον θεάτρὸν τῆς, κ. ἄ. Δι' αὐτὸ πολλοὶ ξένοι ἐπισκέπτονται τὰ μέρη αὐτά. Ἐχει δὲ καὶ τόπους, οἱ ὅποιοι ἐδοξάσθησαν κατὰ τὴν μεγάλην Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν, καθὼς τὰ **Δερβενάκια**, τὰς στενάς διόδους μεταξὺ Ἄργους καὶ Κορίνθου, ὅπου ὁ Κολοκοτρώνης κατέστρεψεν ἓνα μέγαλον τουρκικὸν στρατὸν (1822). Τέλος τὸ **Ναύπλιον** μὲ τὰ βενετικά του φρούρια (Ἀκροναυπλία, Παλαμήδι, Μπούρτζι) ὑπῆρξεν ἡ πρώτη πρωτεύουσα τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος.

ΣΤ. ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ ΚΑΙ ΕΜΠΟΡΙΟΝ

Τὰ προϊόντα τῶν ἀγρῶν, τῶν λιβαδίων καὶ τῶν δασῶν, τὰ ὁποῖα ἐπεξεργάζεται ἡ βιομηχανία, λέγονται πρῶται ὕλαι ἢ ἀκατέργαστα προϊόντα. Αὐτὰ οἱ παραγωγοὶ ἢ οἱ ἔμποροι τὰ μεταφέρουν ἀπὸ τοὺς τόπους τῆς παραγωγῆς εἰς τὰ κέντρα τῆς βιομηχανίας. Οἱ βιομήχανοι εἰς τὰ ἔργοστάσια τῶν τὰ μεταβάλλουν εἰς βιομηχανικὰ προϊόντα, κατόπιν δὲ τὰ ἀποστέλλουν παντοῦ πρὸς πώλησιν.

Ἡ μεταφορὰ τῶν πρώτων ὑλῶν καὶ τῶν προϊόντων τῆς βιομηχανίας γίνεται μὲ τοὺς σιδηροδρόμους, μὲ τὰ πλοῖα, μὲ τὰ αὐτοκίνητα καὶ τὰ ἄλλα μέσα τῆς συγκοινωνίας. Ἡ ἀγορὰ καὶ ἡ πώλησις καὶ ἡ μεταφορὰ τῶν ἀκατεργάστων

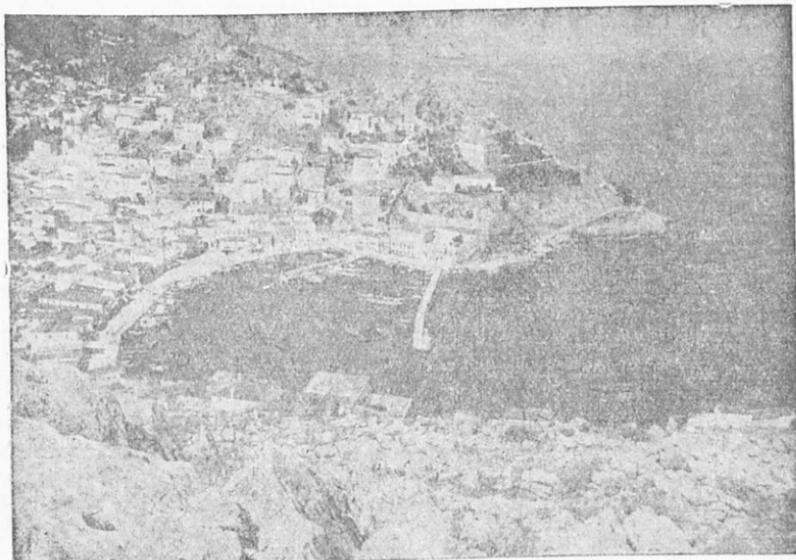
57. Τὸ Μπούρτζι, φρούριον βενετικόν, κτισμένον εἰς μίαν νησίδα εἰς τὸν κόλπον τοῦ Ναυπλίου.

καὶ τῶν κατεργασμένων προϊόντων ἀποτελοῦν τὸ ἔμποριον.

Ἡ ποσότης τοῦ σίτου, ἡ ὁποία παράγεται εἰς τὰς πεδιάδας καὶ εἰς τὰ ὄροπέδια τῆς Πελοποννήσου, καὶ μὲ τὴν καλυτέραν ἔσοδειαν, δὲν ἐπαρκεῖ νὰ θρέψῃ ὀλόκληρον τὸν πληθυσμὸν τῆς. Διότι οἱ κάτοικοι τῆς Πελοποννήσου ὑπερβαίνουν τὸ ἕν ἑκατομύριον. Δι' αὐτὸ οἱ ἔμποροι εἰσάγουν σίτον καὶ ἄλευρα ἀπὸ ἄλλα μέρη. Αἱ Πάτραι μάλιστα καὶ αἱ Καλάμαι ἔχουν καὶ μεγάλους ἀλευρομύλους. Αἱ πόλεις αὐταί, καθὼς καὶ τὸ Γύθειον καὶ τὸ Ναύπλιον, εἶναι λιμένες εἰσαγωγικοῦ ἔμπορίου. Εἶναι δὲ καὶ λιμένες ἐξαγωγικοῦ ἔμπορίου, διότι ἐκεῖ οἱ ἔμποροι φορτώνουν τὴν σταφίδα, τὰ σῦκα, τὸ ἔλαιον κ.τ.λ. καὶ τὰ ἐξάγουν εἰς ξένους τόπους πρὸς πώλησιν.

Ζ'. ΑΙ ΝΗΣΟΙ ΤΗΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

Πλησίον τῆς ἀνατολικῆς παραλίας τῆς Ἀργολίδος εἶναι δύο νῆσοι μικραὶ μὲν καὶ ἄγονοι, ἀλλ' ἐνδοξόταται εἰς τὴν ἱστορίαν: ἡ Ἔδρα καὶ αἱ Σπέτσαι. Αὐταὶ μαζί με μίαν ἄλλην μικρὰν νῆσον τοῦ Αἰγαίου, τὰ Ψαρά, ἠγωνίσθησαν τὸ 1821 μετὰ καράβια τῶν ἐναντίον τοῦ τουρκικοῦ στόλου. Ἡ Ἔδρα

58. Ἡ Ἔδρα. Ἡ μεγάλη οἰκοδομὴ εἰς τὸ ἀριστερὸν ἄκρον τοῦ λιμένος εἶναι ἡ οἰκία τῶν Κουντουριωτῶν.

(4.000 κάτ.) εἶναι πατρίς τοῦ Μισαούλη, τοῦ Σαχτούρη, τοῦ Κουντουριώτη καὶ ἄλλων ἀγωνιστῶν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως. Αἱ Σπέτσαι (4.000 κάτ.) εἶναι πατρίς τῆς Μπουμπουλίνας, τῶν Ἀναργύρων κ.ἄ. Οἱ κάτοικοί των σήμερον ἀσχολοῦνται μετὰ τὴν ναυτιλίαν καὶ τὴν ἀλιεῖαν τῶν σπόγγων.

Η'. ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ ΤΗΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

Ἡ Πελοπόννησος, καθὼς καὶ ὅλη ἡ Ἑλλάς, εἶναι διηρημένη εἰς νομοὺς. Αὐτὸ γίνεται, διὰ νὰ διευκολύνεται ἡ διοίκησις τοῦ τόπου. Κάθε νομὸς ἔχει μίαν πρωτεύουσαν, εἰς τὴν

ὁποῖαν ἐδρεύει εἰς ἀντιπρόσωπος τῆς Κυβερνήσεως, ὁ νομάρχης. Αὐτὸς ἐπιβλέπει, διὰ νὰ τηρηταὶ ἡ τάξις καὶ ἡ ἀσφάλεια εἰς ὅλον τὸν νομόν.

Ἡ Πελοπόννησος διοικητικῶς διαιρεῖται εἰς ἕξι νομούς: 1) νομὸς Ἀργολίδος καὶ Κορινθίας μὲ πρωτεύουσαν τὸ Ναύπλιον· 2) νομὸς Ἀρκαδίας μὲ πρωτεύουσαν τὴν Τρίπολιν· 3) νομὸς Λακωνίας μὲ πρωτεύουσαν τὴν Σπάρτην· 4) νομὸς Μεσσηνίας μὲ πρωτεύουσαν τὰς Καλάμας· 5) νομὸς Ἠλείας μὲ πρωτεύουσαν τὸν Πύργον· καὶ 6) νομὸς Ἀχαΐας μὲ πρωτεύουσαν τὰς Πάτρας.

Θ'. ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΙΣ ΤΗΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

Μορφὴ τοῦ ἐδάφους	ὄρη: Παγαχαϊκόν, Ἐρύμανθος (Ὠλώνος), Ἀροῦνια (Χελμός), Κυλλίνη (Ζήρια), Ἀρτεμίσιον, Μαίναλον, Πάργων (Μαλεβός), Λύκαιον, Νόμια ὄρη. Ταῦγετος (2.400 μ.) Ἰθώμη, Μαθίας, Ἀραχναῖον, Δίδυμον. ὄρη: Τριπόλεως, Μεγαλοπόλεως. Πεδιὰδες: ἡ τῆς Ἠλείας, τοῦ Ἀργους, τῆς Λακωνίας, τῆς Μεσσηνίας.					
Ποταμοὶ	Ἀλφειὸς, Πηνειὸς, Πάμισος, Εὐρώτας, Ἰναχος, Σελινοῦς.					
Λίμναι	Στυμφαλὶς, Ἀγουλινίτις.					
Γεωργικὴ παραγωγὴ τοῦ ἔτους 1937	Εἶδη καλλιέργειας	Καλλιεργούμεναι ἐκτάσεις εἰς στρέμματα	Ἀξία τῆς παραγωγῆς εἰς δραχμὰς			
	Σιτηρὰ	2.500.000	1 166.000.000			
	ὄσπρια	155.000	80.000.000			
	Λαχανικὰ, γεώμηλα κ.τ.λ.	155.000	340.000.000			
	Καπνὸς, βάμβαξ	100.000	135.000.000			
	Ἀμπελοὶ	460.000	443.000.000			
	Σταφίς	620.000	1 273.000.000			
	Ἐλαιον	—	500.000.000			
	Ἐλαῖαι	—	10.000.000			
	Πορτοκάλια, λεμόνια, μανδάρinia	—	71.300.000			
Κτηνοτροφία: ἀριθμὸς ζώων ἔτους 1937	Βόες καὶ ἀγελάδες	Ἴπποι	Ἡμίονοι	Πρόβατα	Αἴγες	Χοῖφοι
	54.000	78.000	57.000	1.500.000	1.020.000	123.000

Διοικητικὴ διαίρεσις	Ἐπιφάνεια εἰς τ. χλμ.	Πληθυσμὸς *		Αἱ σπουδαιότεραι πόλεις (κάτοικοι εἰς χιλιάδας)
		ἐν ὄλῳ	κατὰ τ.χμ.	
Νομὸς Ἀργολίδος καὶ Κορινθίας	4626	200 000	42	Ναύπλιον 8, Ἄργος 13, Κόρινθος 13, Σικυωνία (Κιάτο) 5, Ξυλόκαστρον 4, Ὕδρα 4, Σπέτσαι 4.
Νομὸς Ἀρκαδίας	4327	170 000	40	Τρίπολις 15, Μεγαλόπολις 3, Δημητσάνα 2, Λαγκάδια 4, Λεωνίδιον 3,5.
Νομὸς Λακωνίας	4198	145 000	35	Σπάρτη 10, Γύθειον 8, Ἀρεόπολις, Οἴτυλον.
Νομὸς Μεσσηνίας	3406	240 000	70	Καλάμαι 35, Μεσσήνη 7, Γαργαλιάνοι 9, Φιλιατρά 10, Κυπαρισσία 6, Πύλος 3, Μεθώνη 2, Κορώνη 2.
Νομὸς Ἠλείας	2147	187 000	87	Πύργος 20, Ἀμαλιάς 15, Γαστούνη 4, Λεχαινά 3,5, Κατάκωλον.
Νομὸς Ἀχαΐας	2956	222 000	75	Πάτραι 80, Αἴγιον 15, Καλάβρυτα 2,5.
Ὅλη ἡ Πελοπόννησος	21 660	1 174 000	54	

10. Ἀσκήσεις.—1. Κάμε ἐν σχέδιον τῆς Πελοποννήσου καὶ σημείωσε εἰς αὐτὸ τὰ ὄρη, τοὺς ποταμοὺς καὶ τὰς σπουδαιότερας πόλεις.—2. Παράσθησε μὲ βέλη τὰς διευθύνσεις, πρὸς τὰς ὁποίας ἀναχωροῦν οἱ σιδηροδρομοὶ α') ἀπὸ τὴν Κόρινθον, β') ἀπὸ τὸ Ἄργος, γ') ἀπὸ τὸν Πύργον.—3. Ἀπὸ ποίας πόλεις τῆς Πελοποννήσου θὰ διέλθῃς, ἂν ταξιδεύσῃς ἀπὸ τὴν Κόρινθον ἕως τὴν Ὀλυμπίαν;—4. Μὲ ποίας πόλεις τῆς παραλλίας ἔχει συγκοινωνίαν ἡ Τρίπολις;—5. Κατάταξε τὰς κυριώτερας πόλεις τῆς Πελοποννήσου κατὰ πληθυσμὸν καὶ σημείωσε εἰς ποῖον νομὸν ἀνήκει καθεμία.—6. Ποῖον πλοῦν

* Ὁ πληθυσμὸς σημειοῦται κατὰ τὰ στοιχεῖα τῆς ἀπογραφῆς τῆς 16 Ὀκτωβρίου 1940.

ἔπρεπε ν' ἀκολουθήσουν τὰ πλοῖα, διὰ τὰ ταξιδεύσουν ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ εἰς τὰς Πάτρας, προτοῦ γίνῃ ἡ διῶρυξ τῆς Κορίνθου ;—7. Καί' ἔτις διέροχονται διὰ τῆς διῶρυγος τῆς Κορίνθου περίπου 7300 ἀτμόπλοια καὶ 1460 ἰστιοφόρα. Πόσα ἀναλογοῦν τὴν ἡμέραν ;—8. Ποῖος νομὸς εἶναι πικνότερα κατοικημένοι καὶ ποῖος ἀραιότερα ; Ἐξήγησε τὴν αἰτίαν τούτου.—9. Εὔρε εἰς τὸν πίνακα τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς τῆς Πελοποννήσου ποῖον εἶδος καλλιεργεῖται εἰς μεγαλυτέραν ἔκτασιν καὶ ποῖον ἀποδίδει μεγαλύτερον εἰσόδημα.

3. Η ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΣ

(Ἐκτὸς τῆς Ἀττικῆς)

Ἡ Ἀττικὴ, τὴν ὁποίαν ἐξητάσαμεν προηγουμένως, εἶναι ἓν μέρος τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος. Τώρα θὰ ἐξετάσωμεν τὴν ὑπόλοιπον Στερεάν Ἑλλάδα, ἡ ὁποία ἐκτείνεται βορείως τῆς ὁροσειρᾶς Κιθαιρῶνος - Πάρνηθος.

1. Ὅρισε τὴν θέσιν τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος ἐν σχέσει πρὸς τὴν Πελοπόννησον.—2. Εὔρε εἰς τὸν χάρτην τὸ ὄρος Ὀθρυν.—3. Μέτρησε μὲ τὴν κλίμακα τὴν ἀπόστασιν μεταξὺ Μαλιακοῦ καὶ Ἀμβρακικοῦ κόλπου.—4. Ποῖαι χῶραι τῆς Ἑλλάδος ἐφθίσκονται πρὸς Βορρᾶν τῆς γραμμῆς αὐτῆς ;—5. Ποία μεγάλη νῆσος ἐφθίσκεται πρὸς Ἀνατολὰς τῆς Στερεᾶς καὶ ποῖος κόλπος τὴν χωρίζει ἀπὸ αὐτὴν ;—6. Ποῖοι κόλποι ὑπάρχουν εἰς τὴν νοτιάν παραλίαν τῆς Στερεᾶς ;—7. Ὀνόμασε τὰ ὑψηλότερα ὄρη τῆς Στερεᾶς καὶ σύγκρινέ τα μὲ τὸ ὑψηλότερον ὄρος τῆς περιφερείας σου.—8. Ποῦ ὁ χάρτης δεικνύει πεδινὰ μέρη καὶ ποῖος ποταμὸς ρεεῖ εἰς καθένα ἀπὸ αὐτὰ ; Ἀπὸ ποῦ πηγάζει ἕκαστος καὶ πρὸς ποῖαν διεύθυνσιν ρεεῖ ;—9. Ὀνόμασε τὰς μεγαλυτέρας λίμνας τῆς Στερεᾶς.—10. Εὔρε εἰς τὸν χάρτην τὸν Μαραθῶνα, τὰς Θερμοπύλας, τὴν Σαλαμίνα, τὰς Πλαταιάς, τοὺς Δελφούς. Τί γνωρίζεις δι' αὐτὰ ἀπὸ τὴν ἱστορίαν ;

Ἡ Στερεὰ Ἑλλάς ἐκτείνεται πρὸς Βορρᾶν τοῦ Ἰσθμοῦ ἕως τὴν Ὀθρυν καὶ ἕως τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον. Τὴν ὠνόμασαν δὲ Στερεάν, ἐπειδὴ εἰς τὰς ἀρχὰς τὰ σύνορά μας ἐφθάναν ἕως τὴν Ὀθρυν καὶ ἦτο ἡ μόνη «στερεά»· τὰ ἄλλα μέρη τοῦ Κράτους ἦσαν νῆσοι.

Ἵψηλαί ὄροσειραὶ καταλαμβάνουν ὁλόκληρον τὸ κεντρικὸν μέρος τῆς Στερεᾶς. Αὐταὶ διευθύνονται ἀπὸ Βορρᾶ πρὸς Νότον καὶ ἔχουν διάφορα ὀνόματα: **Ἄγραφα, Τυμφρηστός, Βαρδούσια, Γκιώνα, Παρνασσός**. Αἱ ὄροσειραὶ αὐταὶ διαιροῦν τὴν Στερεάν Ἑλλάδα εἰς ἀνατολικὸν καὶ δυτικὸν τμήμα. Θὰ ἐξετάσωμεν πρῶτον τὴν ἀνατολικὴν καὶ κατόπιν τὴν δυτικὴν Στερεάν Ἑλλάδα.

Α'. Η ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΣ

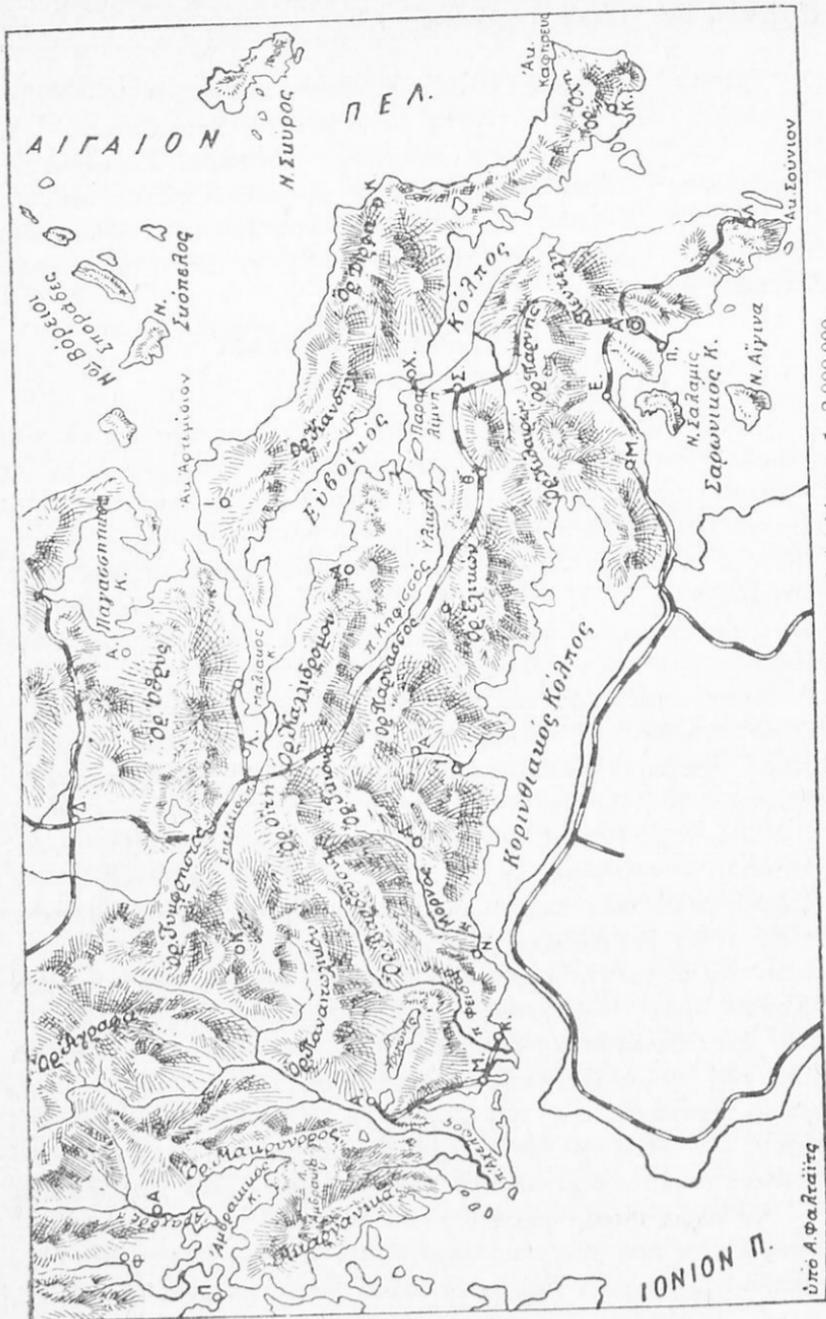
1. ΜΟΡΦΗ ΤΟΥ ΕΔΑΦΟΥΣ

Ὅπως μᾶς δεικνύει ὁ χάρτης, τὸ ἔδαφος τῆς ἀνατολικῆς Στερεᾶς εἶναι ὄρεινόν, ἀλλ' ἔχει καὶ ἀρκετὰ πεδινὰ μέρη. Αἱ ὄροσειραὶ ἔχουν διεύθυνσιν ἀπὸ Δυσμῶν πρὸς Ἄνατολάς καὶ σχηματίζουν παραλλήλους γραμμάς. Τὰ ὀνόματά των εἶναι: **Ὄθρυς, Οἶτη-Καλλίδρομον, Παρνασσός, Ἐλιῶν-Κιθαιρών, Πάρνης**. Εἶναι ὄρη σχιστολιθικά καὶ ἀσβεστολιθικά. Χαμηλότεραι ὄροσειραὶ ἐκτείνονται καὶ κατὰ μῆκος τῆς παραλίας τοῦ Εὐβοϊκοῦ κόλπου (βουνά τῆς **Ἀταλάντης**).

Μεταξὺ τῶν ὄροσειρῶν αὐτῶν ὑπάρχουν πλατεῖαι κοιλάδες καὶ πεδιάδες: ἡ **κοιλὰς τοῦ Σπερχειοῦ**, ἡ **κοιλὰς τοῦ Βοιωτικοῦ Κηφισοῦ**, ἡ **πεδιάς τῆς Λεβαδείας**, ἡ **πεδιάς τῶν Θηβῶν** καὶ ἡ **κοιλὰς τῆς Ἀμφίσσης**.

Ἀπὸ τοὺς τόπους αὐτοὺς μόνον δύο κοιλάδες εἶναι ἀνοικταὶ πρὸς τὴν θάλασσαν, ἡ **κοιλὰς τοῦ Σπερχειοῦ** καὶ ἡ τῆς **Ἀμφίσσης**. Αἱ πεδιάδες ὅμως τῆς **Λεβαδείας** καὶ τῶν **Θηβῶν**, καθὼς εἶναι περιτριγυρισμέναι ἀπὸ βουνά, ὁμοιάζουν μὲ λεκάνας. Δι' αὐτὸ τὰ νερὰ τοῦ **Κηφισοῦ** ἄλλοτε δὲν εὕρισκον διέξοδον πρὸς τὴν θάλασσαν καὶ ἐγέμιζον ὁλόκληρον τὴν λεκάνην τῆς **Κωπαΐδος**. Πρὸ ἐτῶν ὅμως ἔσκαψαν κάτω ἀπὸ τὰ βουνά τῆς παραλίας μίαν σήραγγα καὶ ἀπὸ τότε τὰ νερὰ τοῦ ποταμοῦ χύνονται εἰς τὴν θάλασσαν. Ἔτσι ἀπεξήραναν ὁλόκληρον τὴν λεκάνην. Νοτιώτερον ὅμως, εἰς τὴν περιοχὴν τῶν **Θηβῶν**, ὑπάρχουν δύο μικραὶ λίμναι, ἡ **Ἵλική** καὶ ἡ **Παραλίμνη**.

Ἄν τώρα παρατηρήσωμεν τὴν διάταξιν, ποὺ ἔχουν αἱ πεδιάδες καὶ αἱ κοιλάδες τῆς ἀνατολικῆς Στερεᾶς, βλέπομεν, ὅτι εὕρισκονται εἰς μίαν σειράν, ἡ ὁποία διακόπτεται ἀπὸ χαμηλά

59. Χάρτης τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος ὑπὸ κλίμακα 1 : 2.000.000.

ὑπὸ Α. Φαλλεῖτη

ὕψωματα. Ἔτσι ἦτο εὐκόλον νὰ στρώσουν σιδηροδρομικὴν γραμμὴν, διὰ νὰ συνδέσουν τὴν Ἀττικὴν καὶ τὴν Πελοπόννησον μὲ τὴν βορείαν Ἑλλάδα. Τὸ μεγαλύτερον ἐμπόδιον ἦτο εἰς τὰ βόρεια, μεταξὺ τῆς κοιλάδος τοῦ Βοιωτικοῦ Κηφισοῦ καὶ τῆς κοιλάδος τοῦ Σπερχειοῦ. Διὰ νὰ διέλθῃ λοιπὸν ἀπὸ ἐκεῖ ὁ σιδηρόδρομος, ἤνοιξαν εἰς τὸ βουνὸν μίαν μεγάλην σήραγγα, τὴν σήραγγα τοῦ **Μπράλλου** (μῆκος 2110 μ.).

Ὁ σιδηρόδρομος αὐτὸς εἶναι ἡ κυρία γραμμὴ τῆς συγκοινωνίας εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα. Τὴν γραμμὴν δὲ αὐτὴν τὴν συναντᾷ εἰς τὸ χωρίον Μπράλλον καὶ ἡ ἀμαξιτὴ ὁδός, ἡ ὁποία ἔρχεται ἀπὸ τὴν Ἀμφισσαν.

2. ΜΟΡΦΗ ΤΗΣ ΠΑΡΑΛΙΑΣ

Ἡ παραλιακὴ γραμμὴ τῆς ἀνατολικῆς Στερεᾶς εἶναι ὀδοντωτή, ὡσάν δαντέλλα. Ἡ θάλασσα δηλ. εἰσχωρεῖ βαθέως εἰς τὴν ξηρὰν καὶ σχηματίζει κόλπους μὲ ἀρίστους φυσικοὺς λιμένας. Διότι καὶ ὁ Εὐβοϊκὸς καὶ ὁ Κορινθιακὸς εἶναι σχεδὸν κλειστοὶ κόλποι καὶ προφυλάσσονται ἀπὸ τὰς τρικυμίας.

Δυστυχῶς ὀλίγοι μόνον ἀπὸ τοὺς λιμένας αὐτοὺς ἀπέκτησαν σημασίαν διὰ τὸ ἐμπόριον (Ἰτέα, Στυλῖς). Διότι τὰ βουνά, τὰ ὁποῖα ὑψώνονται κατὰ μῆκος τῆς παραλίας τοῦ Εὐβοϊκοῦ, τὴν ἀποκλείουν ἀπὸ τὰς πεδιάδας τοῦ ἐσωτερικοῦ. Μόνον δὲ ὅπου καταλήγουν ὁδοὶ συγκοινωνίας ἀπὸ τὸ ἐσωτερικόν, ἐκεῖ ἤμπορεῖ νὰ ἀναπτυχθῇ λιμὴν ἐμπορικὸς.

3. ΥΔΑΤΑ ΚΑΙ ΚΛΙΜΑ

Ὅπως ἡ Ἀττικὴ καὶ ἡ ἀνατολικὴ πλευρὰ τῆς Πελοποννήσου, ἔτσι καὶ ἡ ἀνατολικὴ Στερεὰ εἶναι ἐκτεθειμένη εἰς τοὺς ξηροὺς καὶ ψυχροὺς βορειοανατολικοὺς ἀνέμους. Δι' αὐτὸ καὶ αὐτὴ δέχεται ὀλίγας βροχάς, ἀλλὰ πάντοτε περισσοτέρας ἀπὸ τὴν Ἀττικὴν (ὕψος βροχῆς κατ' ἔτος εἰς τὴν Λαμίαν 60 ἑκατοστά τοῦ μέτρου, εἰς τὰς Ἀθήνας 40 ἑκατοστά). Ἐπειδὴ δὲ καὶ τὰ βουνά τῆς ἀνατολικῆς Στερεᾶς εἶναι ὑψηλότερα καὶ σκεπάζονται τὸν χειμῶνα μὲ πολλὰ χιόνια, δι' αὐτὸ καὶ οἱ ποταμοὶ τῆς εἶναι πλουσιώτεροι εἰς ὕδατα.

Τὸ κλίμα ὅμως τῆς ἀνατολικῆς Στερεᾶς πρὸς Βορρᾶν τῆς

Πάρνηθος είναι τραχύ. Διότι αἱ πεδιάδες της, καθὼς εἶδομεν, εἶναι ἀποκλεισμένοι ἀπὸ τὴν θάλασσαν. Ἔτσι οἱ θαλάσσιοι ἄνεμοι δὲν φθάνουν εἰς τὸ ἐσωτερικόν, διὰ τὴν μετριάσασιν τὸ ψῦχος τοῦ χειμῶνος καὶ τὴν ζέσθην τοῦ θέρους. Δι' αὐτὸ εἰς τὰ πεδινὰ μέρη ὁ χειμῶν εἶναι ψυχρὸς καὶ τὸ θέρος θερμὸν (ἡπειρωτικὸν κλίμα).

4. Αἱ Διαφοροὶ Περιοχαὶ τῆς Ἀνατολικῆς Στερεᾶς

1. Αἱ νοτιώτεροι πεδιάδες τῶν Θηβῶν καὶ τῆς Τανάγρας ἔχουν μαῦρον χῶμα καὶ εἶναι εὐφοροί. Συχνὰ τὸν χειμῶνα τὸ χιόνι σκεπάζει τὰς πεδιάδας· αὐτὸ προφυλάσσει τὰ σπαρτὰ ἀπὸ τὸν παγερὸν βορρᾶν. Παράγονται ἄφθονα σιτηρὰ, ὄσπρια, οἶνος καὶ ἔλαιον. Δι' αὐτὸ αἱ Θῆβαι εἶναι πόλις γεωργικὴ, τὴν ὁποίαν περιβάλλουν κῆποι καὶ ἄμπελοι (13.000 κάτοικοι). Εἶναι κτισμένη εἰς τὴν θέσιν τῶν ἀρχαίων Θηβῶν. Εἰς τὰ νοτιοδυτικὰ τῶν σώζονται τὰ ἑρείπια τῶν Πλαταιῶν, ὅπου οἱ ἀρχαῖοι μας πρόγονοι ἐνίκησαν τὰς μυριάδας τῶν Περσῶν, ποὺ ἦλθαν διὰ τὴν νῆα τοῦς ὑποδουλώσασιν (479 π.Χ.).

2. Ἡ πεδιάς τῆς Λεβαδειᾶς.—Ὁ Βοιωτικὸς Κηφισὸς πηγάζει ἀπὸ τοῦς πρόποδας τοῦ Παρνασσοῦ καὶ εἶναι πλούσιος εἰς νερά. Ἀφότου τὰ νερά του εὖρον διέξοδον πρὸς τὴν θάλασσαν, ὀλόκληρος ἡ λεκάνη τῆς Κωπαίδος καλλιιεργεῖται. Τὸ χῶμα της εἶναι μαῦρον καὶ παχύ. Προέρχεται ἀπὸ τὸ σάπισμα τῶν φύλλων καὶ κλάδων, τὰ ὁποῖα τὰ νερά μετέφερον ἀπὸ τὰ γύρω δάση καὶ τὰ ἀπέθετον εἰς τὸν πυθμένα τῆς λίμνης. Τώρα ὅλη ἡ ἔκτασις ποτίζεται μὲ αὐλάκια ἀπὸ τὸν ποταμὸν· παράγει δὲ ἄφθονον βαμβάκι, λαχανικά, καπνὸν καὶ σιτηρὰ.

Διὰ τὴν κατεργασίαν τοῦ βάμβακος ὑπάρχουν εἰς τὴν Λεβάδειαν πολλὰ ἐργοστάσια. Αἱ μηχαναὶ τῶν κινουῦνται μὲ τὴν δύναμιν ποὺ ἔχουν τὰ νερά, ὅταν πίπτουν ἀπὸ ὕψος· διότι μία μεγάλη πηγή ("Ἐρκυνα) περνᾷ ἀπὸ τὸ μέσον τῆς πόλεως. Εἰς τὰ ἐργοστάσια αὐτὰ ἐκκοκκίζουν τὸ βαμβάκι καὶ τὸ στοιβάζουσιν εἰς δέματα. Εἰς ἄλλα ἐργοστάσια τὸ κλώθουν εἰς νήματα καὶ μὲ αὐτὰ ὑφαίνουν βαμβακερὰ ὑφάσματα. Ἡ Λεβάδεια εὕρισκεται εἰς ὠραίαν τοποθεσίαν καὶ εἶναι ἡ σπουδαιότερα πόλις τῆς περιφερείας, μὲ 13.000 κατοίκους.

Ὁλόκληρον τὸ μέρος αὐτό, ἀπὸ τὴν Πάρνηθα καὶ τὸν Κιθαίρωνα ἕως τὸν Παρνασσόν, λέγεται μὲ τὸ ἀρχαῖον τοῦ ὄνομα **Βοιωτία**.

3. Ἡ κοιλὰς τοῦ Βοιωτικοῦ Κηφισοῦ (βορεία Φωκίς).— Πρὸς Βορρᾶν τῆς Λεβαδείας ὁ σιδηρόδρομος ἀκολουθεῖ τὴν κοιλάδα τοῦ Κηφισοῦ. Ἀριστερὰ ὑψώνεται μὲ μεγαλοπρέπειαν ὁ Παρνασσός, δεξιὰ ἀπλώνονται τὰ βουνὰ τῆς Ἀταλάντης. Ἔτσι ἡ κοιλὰς αὐτὴ ἀποτελεῖ τὴν μόνην διάβασιν ἀπὸ Βορρᾶ πρὸς τὴν Βοιωτίαν. Ὡστε ἐκεῖνος ποῦ κατέχει τὴν διόδον αὐτὴν γίνεται κύριος καὶ ὅλης τῆς Βοιωτίας καὶ ἤμπορεῖ ἀπὸ αὐτὴν νὰ προχωρήσῃ καὶ πρὸς τὴν νοτίαν Ἑλλάδα. Δι' αὐτὸ κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους πολλαὶ μάχαι ἔγιναν εἰς τὴν Βοιωτίαν (Πλαταιαί, Λεῦκτρα, Χαιρώνεια, —στρατηγικὴ θέσις).

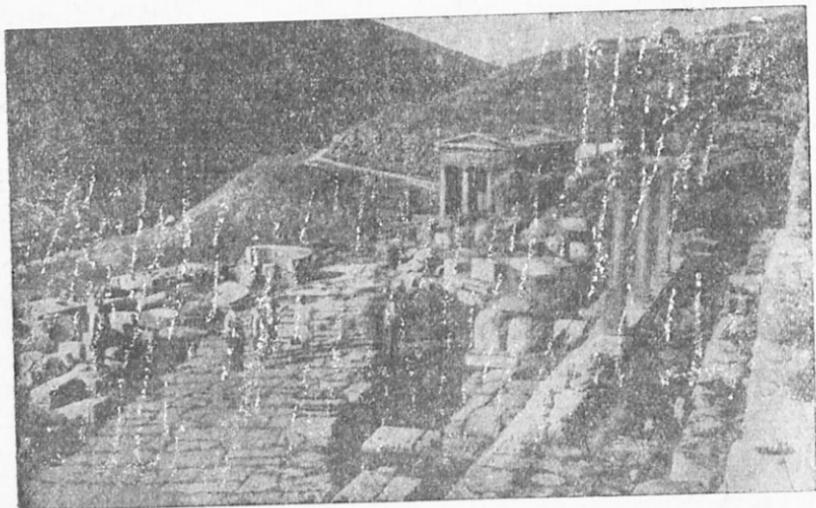
Ἡ περιφέρεια γύρω εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Κηφισοῦ ὀνομάζεται **βορεία Φωκίς**. Καθὼς προχωροῦμεν μὲ τὸν σιδηρόδρομον, συναντῶμεν ἀριστερὰ τὴν **Δαύλειαν**, τὴν **Τιθορέαν** (Βελίτσα), τὴν **Ἀμφίβουλειαν** (Δαδί, 4.000 κάτ.). Εἶναι κωμοπόλεις γεωργικαί. Οἱ κάτοικοί των ἐκτὸς τῶν σιτηρῶν καλλιεργοῦν καὶ τὸν καπνόν.

4. Ἡ κοιλὰς τῆς Ἀμφίσσης (νοτία Φωκίς) εἶναι ἐστραμμένη πρὸς τὸν Κορινθιακόν. Τὰ ὑψηλά ὄρη, τὰ ὅποια τὴν περιβάλλουν (Παρνασσός, Γκιώνα), τὴν προφυλάσσουν ἀπὸ τὸν ψυχρὸν βορρᾶν. Δι' αὐτὸ ἔχει κλίμα γλυκὺ. Ἐπειδὴ δὲ καὶ τὸ ἔδαφος τῆς ἐσχηματίσθη ἀπὸ προσχώσεις τοῦ ποταμοῦ Ὑλαίθου, ὀλόκληρος ἢ ἔκτασις εἶναι κατάφυτος ἀπὸ ἐλαιῶνας.

Αἱ ἐλαῖαι τῆς Ἀμφίσσης εἶναι ὀνομασταί. Ἡ **Ἀμφίσσα** (Σάλωνα, 6.000 κάτ.) εὐρίσκεται εἰς τὸ βάθος τῆς πεδιάδος καὶ ἔχει ὡς ἐπίνειον τὴν **Ἰτέαν**. Εἰς τὸ βόρειον ἄκρον τῆς κοιλάδος εἶναι ἡ **Γραβιὰ** μὲ τὸ ὀνομαστὸν **Χάνι**, ὅπου ὁ Ὀδυσσεὺς Ἀνδροῦτσος μὲ ἑκατὸν ἄνδρας ἐσταμάτησε πολὺν στρατὸν τῶν Τούρκων. Εἰς τὴν εἰσοδὸν τοῦ κόλπου τῆς Ἰτέας εἶναι τὸ **Γαλαξείδιον**, τὸ ὅποτον εἶχεν ἄλλοτε ἀξιόλογον ναυτικόν.

Ἀπὸ τὴν Ἰτέαν ὁδὸς ἀμαξιτὴ φέρει εἰς τὴν δυτικὴν πλαγιὰν τοῦ Παρνασσοῦ. Ἐκεῖ εἰς μίαν προεξοχὴν, ἐπάνω ἀπὸ μίαν βραχῶδη χαράδραν, εἶναι οἱ **Δελφοὶ** μὲ τὰ ἐρείπια τοῦ ἀρ-

χαίου Μαντείου. "Όπως εις τὴν Ὀλυμπίαν, ἔτσι καὶ εἰς τοὺς Δελφούς συνηθροίζοντο οἱ ἀρχαῖοι πρόγονοί μας, διὰ νὰ λα-

60. Ἡ ἱερὰ ὁδὸς τῶν Δελφῶν. Γύρω διάφορα ἐρείπια.

τρεῦσουν τὸν θεὸν Ἀπόλλωνα καὶ νὰ ἀγωνισθοῦν εἰς τὸ στάδιον (Δελφικοὶ ἀγῶνες). Ἀνατολικώτερον εἰς ὕψος 940 μ. εἶναι ἡ Ἀράχοβα (4.000 κάτ.) ἐν μέσῳ ἀμπελώνων. Ἐδῶ ὁ Καραϊσκάκης τὸ 1826 ἐνίκησε 2.000 Ἀλβανοὺς καὶ ἔστησε πυραμίδα μὲ τὰς κεφαλὰς τῶν.

61. Παλιὸ σπίτι εἰς τὴν Ἀράχοβαν.

Ἀπὸ ἐδῶ πολλοὶ περιηγηταὶ ἀναβαίνουν εἰς τὴν ὑψηλότεραν κορυφὴν τοῦ Παρνασσοῦ (ὕψος 2.460 μ.), διὰ νὰ θαυμάσουν ἀπὸ ἐκεῖ τὸν ἀνοικτὸν ὀρίζοντα καὶ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου. Ὑψηλός, ἀπομονωμένος καὶ ἀπότομος μὲ τὴν χιονισμένην κορυφὴν τοῦ Ὀ Παρνασσὸς ὑψώνεται μὲ μεγαλοπρέπειαν. Αἱ πλαγιαὶ τοῦ εἶναι δασώδεις. Εἰς τὴν ὑψηλότεραν ζώνην κυριαρχεῖ ἡ ἐλάτη, ἀλλ' ὑψηλότερα ἀπὸ 1800 μέτρα δὲν ὑπάρχουν δένδρα.

62. Ὁ Παρνασσός χιονισμένος, ὅπως φαίνεται ἀπὸ ἀεροπλάνου.
(Φωτογρ. Τοπογρ. Ὑψηρ. Ὑπουργ. Συγκοινωνίας)

Εἰς τὰς πλαγιάς τοῦ βουνοῦ καὶ εἰς τὰ χλοερά του λιβάδια βόσκουν πολλά ποιμνία καὶ εἶναι ἐκλεκτός ὁ τυρός τοῦ Παρνασσοῦ.

Τὰ ἄλλα βουνά τῆς ἰαυατολικῆς Στερεᾶς εἶναι χαμηλότερα. Δένδρον τῶν δασῶν εἰς αὐτὰ εἶναι ἡ πεύκη. Ἀπὸ αὐτὴν συλλέγεται χυμός, ἡ ρητίνη. Ἀλλ' οἱ συλλογεῖς ἀπὸ πλεονεξίαν πληγώνουν τὰ δένδρα βαθύτερον ἀπὸ ὅ,τι πρέπει καὶ τὰ καταστρέφουν.

5. Ἡ κοιλάς τοῦ Σπερχειοῦ (Φθιώτις).— Ὁ σιδηρόδρομος, ἀφοῦ ἀφήσῃ τὴν κοιλάδα τοῦ Κηφισοῦ, περνᾷ τὴν σήραγγα τοῦ Μπράλλου καὶ ἀρχίζει νὰ κατέρχεται τὰς ἀποκρήμνους πλαγιάς τῆς Οἴτης. Ἔτσι φθάνει εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Σπερχειοῦ.

Ὁ Σπερχεῖος πηγάζει ἀπὸ

63. Μία πλαγιά τοῦ Παρνασσοῦ εἰς ὕψος 1200 μ. μὲ ὄραια ἔλατα.

64. Βοσκόπουλο του Παρνασσού.
(Φωτογρ. Ν. Ζωγράφου)

τά ύψηλά ὄρη τῆς κεντρικῆς Στερεᾶς καὶ ἔχει πολλὰ νερά. Μὲ τὰς προσχώσεις του ἐπεκτείνει συνεχῶς τὴν παραλίαν. Ἔτσι τὸ στενὸν τῶν Θερμοπυλῶν, ἐνῶ εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Λεωνίδου εἶχε πλάτος 50 βημάτων, σήμερον ἀπλώνεται εἰς 3500 μ. Σχηματίζει ὁμως καὶ πολλὰ ἔλη, ἐξ αἰτίας τῶν ὁποίων τὸ κλίμα εἰς τὴν πεδιάδα εἶναι ἀνθυγιεινόν. Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη εἰς τὰς Θερμοπύλας ἔγιναν ἀνασκαφαὶ εἰς τὸν λόφον, ὅπου ἔπεσεν ὁ Λεωνίδας μὲ τοὺς τριακοσίους του, καὶ εὐρέθησαν βέλη, καθὼς καὶ ὀστᾶ τῶν ἡρώων.

Τὸ ἔδαφος τῆς πεδιάδος εἶναι εὐφορώτατον. Οἱ κάτοικοι καλλιεργοῦν τὸν ἀραβόσιτον, τὸν καπνόν, τὸν βάμβακα, τὰ πεπόνια καὶ τὰ ὀπωροφόρα.

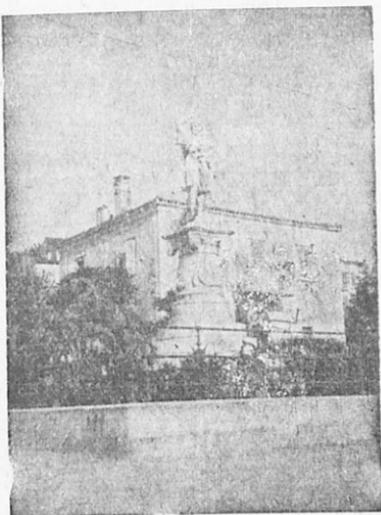
Πόλις, ὅπου συγκεντρώνονται τὰ προϊόντα τῆς περιοχῆς, εἶναι ἡ **Λαμία** (17.000). Ἔχει ἐργοστάσια ὑφαντικῆς καὶ κατεργασίας καπνοῦ. Εἰς αὐτὴν ὑπάρχει ὁ τάφος τοῦ Ἀθανασίου Διάκου, ὁ ὁποῖος ἔπεσεν ἡρωϊκῶς τὸ 1821 εἰς τὴν γέφυραν τῆς Ἀλαμάνας (Σπερχειοῦ).

65. Τὸ σπίτι ὅπου ἐγεννήθη ὁ Ἀθανάσιος Διάκος, εἰς τὴν Ἄνω Μουσουνίτσαν τῆς Παρνασσίδος.

Ἐπίνειον τῆς Λαμίας εἰς τὸν Μαλιακὸν κόλπον εἶναι ἡ **Στυλὶς** (3500 κάτ.). Μία διακλάδωσις τοῦ Λαρισσαϊκοῦ φθάνει ἕως αὐτὴν (Λιανοκλάδι - Λαμία - Στυλὶς).

Ἄραβόσιτος καὶ καπνὸς εἶναι τὰ προϊόντα καὶ τοῦ ὕψη-
λοῦ ὄροπεδίου τῆς Ὄθρυος. Τὸ
χαμηλότερον μέρος του σχημα-
τίζει τὴν λίμνην **Ευνιάδα**. Τώ-
ρα γίνονται ἐκεῖ μεγάλα ἐργα-
σία, διὰ νὰ ἀποξηράνουν τὸ
μέρος καὶ νὰ τὸ κάμουν κατάλ-
ληλον διὰ τὴν γεωργίαν. Κέν-
τρον τῆς περιφερείας αὐτῆς εἶ-
ναι ὁ **Δομοκός**.

66. Ὁ ἀνδριὰς τοῦ Ἀθανασίου
Διάκου εἰς τὴν Λαμίαν.

Ἀσκήσεις.— 1. Ποίας πόλεις
θὰ συναντήσης, ἂν ταξιδεύσης ἀπὸ
τὰς Ἀθήνας ἕως τὴν Λαμίαν;— 2.
Ποία εἶναι ἡ συντομωτέρα ὁδὸς
ἀπὸ τὰς Ἀθήνας πρὸς τοὺς Δελ-
φοὺς;— 3. Πῶς θὰ ταξιδεύσης ἀπὸ
τὴν Ἀμφισσαν ἕως τὴν Λαμίαν;—
4. Σύγκρινε τὰς ἐκβολὰς τοῦ Σπερ-
χειοῦ καὶ τοῦ Βοιωτικοῦ Κηφισοῦ.— 5. Παρακολούθησε εἰς τὸν χάρ-
την τὴν ἁμαξιτὴν ὁδὸν ἀπὸ τὰς Ἀθήνας ἕως τὴν Λαμίαν. Ποῦ ἡ ὁδὸς
αὕτη συναντᾶται μετὰ τὴν σιδηροδρομικὴν γραμμὴν;— 6. Πρὸς ποίας διευ-
θύνσεις ἀναχωροῦν οἱ σιδηροδρομοὶ ἀπὸ τὸ Λιανοκλάδι;

Β'. Η ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΚΑΙ Η ΔΥΤΙΚΗ ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΣ

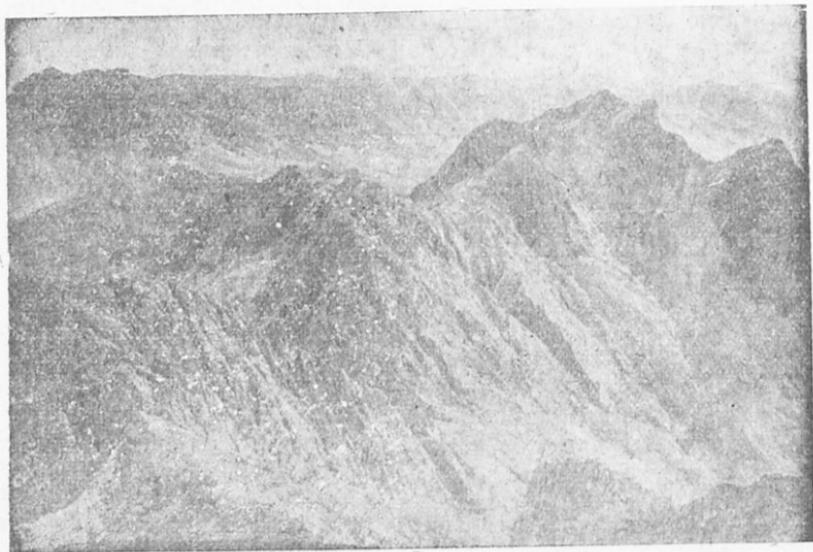
1. ΜΟΡΦΗ ΤΟΥ ΕΔΑΦΟΥΣ

Ἡ κεντρικὴ Στερεὰ εἶναι χώρα τελείως ὄρεινῆ. Τὰ ὄρη τῆς
εἶναι ὕψηλά καὶ ἀπόκρημα καὶ προχωροῦν ἀπότομα ἕως τὸν
Κορινθιακὸν κόλπον. Τὸ ὑψηλότερον ἀπ' αὐτὰ εἶναι ἡ **Γκιώνα**
ἢ κορυφὴ τῆς φθάνει εἰς ὕψος 2.500 μέτρων. Τῶν ἄλλων ὄρέων
αἱ κορυφαὶ περνοῦν τὰ 2.000 μέτρα: **Ἄγραφα** 2430 μ., **Τυμ-
φρηστός** (Βελοῦχι) 2300 μ., **Οἶτη** 2150 μ., **Κόραξ** (Βαρδούσια)
2480 μ., **Καλιακούδα** 2000 μ. Εἶναι βουνὰ δύσβατα, εἰς τὰ ὁποῖα

οί ποταμοί **Εϋήνος** (Φίδαρης) και **Δάφνος** (Μόρνος) ἤνοιξαν στενάς και βαθείας χαράδρας.

Πρὸς Δυσμὰς τῶν ὀρέων αὐτῶν διακλαδίζονται ἄλλαι ὄρσειραι: τὸ **Παναιτωλικόν**, ὁ **Ἀράκυνθος**, τὸ **Μακρυνόρος** και τὰ **Ἀκαρνανικὰ** ὄρη. Αὐτὰ καταλαμβάνουν τὴν δυτικὴν Στερεάν.

Ὅπως εἰς τὴν ἀνατολικὴν Στερεάν, ἔτσι και εἰς τὴν δυτικὴν ὑπάρχουν λεκανοειδεῖς πεδιάδες. Μία ἀπὸ αὐτὰς ἀπλώνεται μεταξὺ τοῦ Παναιτωλικοῦ και τῶν Ἀκαρνανικῶν ὀρέων, ἄλλη

67. Αἱ κορυφαὶ τῆς Γκιόνας, ὅπως φαίνονται ἀπὸ ἀεροπλάνου.

(Φωτογρ. Τοπογρ. Ὑψηρ. Ὑπομνημ. Συγκοινωνίας)

δὲ μεταξὺ τοῦ Παναιτωλικοῦ και τοῦ Ἀρακύνθου. Εἰς τὰ βαθύτερα μέρη τῶν λεκανοπεδίων τὰ νερά μαζεύονται και σχηματίζουν λίμνας, τὴν **Τριχωνίδα**, τὴν **Ὀζηρὸν** και τὴν **Ἀμβρακίαν**.

Τὴν δυτικὴν Στερεάν διασχίζει ἕνας μέγας ποταμός, ὁ **Ἀχελῷος**. Τὰς πηγὰς του ὁ Ἀχελῷος τὰς ἔχει πολὺ μακράν, εἰς τὸν **Ζυγὸν** τοῦ **Μετσόβου** (εὔρε τὸ **Μέισοβον** εἰς τὸν **χάρτην**). Ἄλλ' ἢ κοιλὰς του δὲν ἠμπορεῖ νὰ χρησιμεύσῃ διὰ τὴν συγκοινωνίαν, διότι τὴν φράσσουν πρὸς Βορρᾶν αἱ ὑψηλαὶ

όροσειραι τῆς Πίνδου. Δι' αὐτὸ ἡ δυτικὴ Στερεὰ δὲν ἔχει ἀπ' εὐθείας συγκοινωνίαν μὲ τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα, ἡ μόνη δὲ σιδηροδρομικὴ γραμμὴ, ποὺ ὑπάρχει εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα, ἀρχίζει ἀπὸ τὴν παραλίαν τοῦ Κρυονερίου καὶ φθάνει ἕως τὸ Ἄγρινιον.

Ἐπίσης αἱ κοιλάδες τῶν ποταμῶν Εὐήνου καὶ Μόρνου εἶναι σχεδὸν ἀδιάβατοι. Δι' αὐτὸ ἡ κεντρικὴ Στερεὰ ἔχει μίαν μόνον διέξοδον ἀπὸ τὴν κοιλάδα τοῦ Σπερχειοῦ (ὁδὸς Καρπενησίου - Λαμίας) καὶ ἡ **Ναύπακτος** (6000), ἃν καὶ ἔχει καλὸν λιμένα εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ Κορινθιακοῦ, δὲν ἀπέκτησεν ἔμπορικὴν σημασίαν.

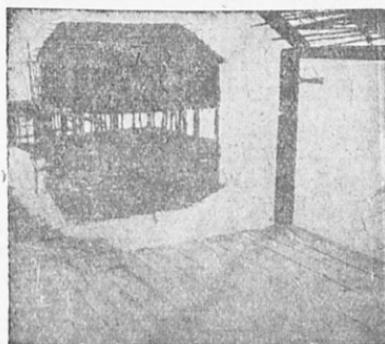
68. Ἡ κορυφὴ τοῦ Τυμφρηστοῦ (2316 μ.).

2. ΤΑ ΠΑΡΑΛΙΑ ΤΗΣ ΔΥΤΙΚΗΣ ΣΤΕΡΕΑΣ

Ὅπως εἰς τὴν ἀνατολικὴν Στερεάν, ἔτσι καὶ εἰς τὴν δυτικὴν ἡ παραλία σχηματίζει πολλοὺς κόλπους καὶ χερσονήσους. Εἰς τὰ βόρεια μάλιστα ἡ θάλασσα εἰσχωρεῖ βαθέως καὶ σχηματίζει ἓνα μέγαν κόλπον,

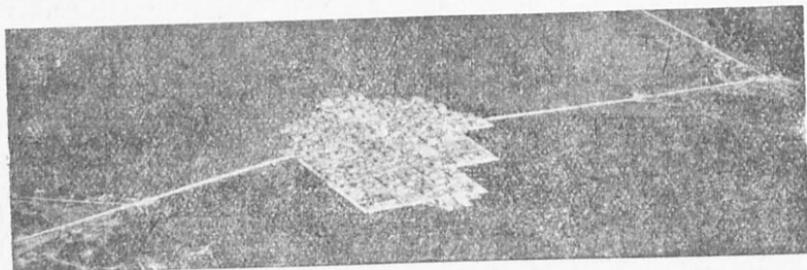
τὸν **Ἀμβρακιόν**. Ἐστὶ ἀποχωρίζεται μία μεγάλη χερσόνησος, ἡ **Ἀκαρνανικὴ**, ἡ ὁποία ἀπολήγει εἰς τὸ ἀκρωτήριον **Ἄκτιον**.

Ὅμοιος κόλπος ὑπάρχει καὶ εἰς τὴν νοτιαν πλευράν, ὁ **κόλπος τοῦ Μεσολογγίου**. Αὐτὸς εἶναι ἀβαθής, διότι ὁ Ἀχελῷος ἄλλοτε ἐχύνετο εἰς αὐτὸν καὶ τὸν ἐγένεσε μὲ ἄμμους καὶ χῶματα. Σήμερον ὁ ποταμὸς ἐκβάλλει δυτικώτερον εἰς τὸ Ἴόνιον· τὸ θαλάσσιον ὅμως ρεῦμα

69. Ψαράδικη καλύβα (πελάδα) εἰς τὴν λιμνοθάλασσαν τοῦ Μεσολογγίου.

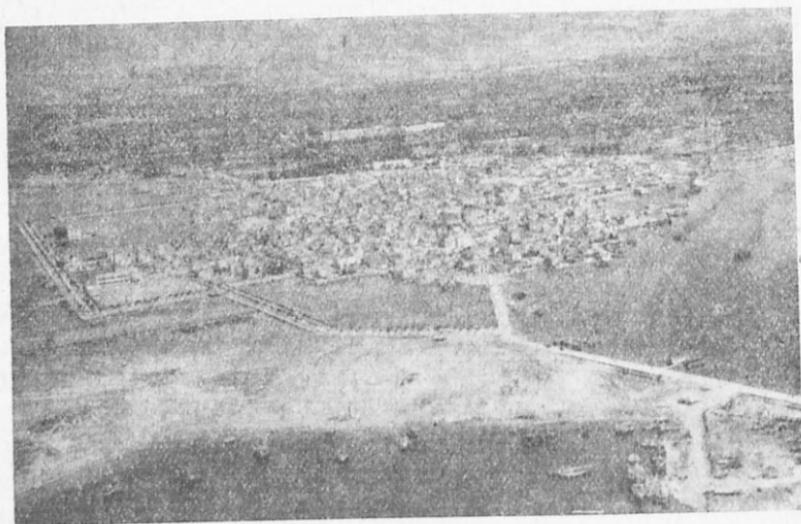
μεταφέρει μέγα μέρος τῆς ἄμμου ἀπὸ τὰς ἐκβολὰς τοῦ ποταμοῦ πρὸς Ἀνατολὰς καὶ τὸ ἀποθέτει ἐμπρὸς εἰς τὸ στόμιον τοῦ κόλπου. Ἔτσι σχηματίζονται ἐκεῖ στενόμακροι νησίδες, αἱ

70. Τὸ Αἰτωλικόν, κτισμένον εἰς μίαν νησίδα τῆς λίμνης, ὅπως φαίνεται ἀπὸ ἀεροπλάνου.

(Φωτογρ. Τοπογρ. Ὑψηρ. Ὑπογρ. Συγκοινωνίας.)

ὅποῖαι φράσσουν τὸν κόλπον ἀπὸ τὴν θάλασσαν καὶ τὸν μεταβάλλουν εἰς λιμνοθάλασσαν. Δι' αὐτὸ καὶ πολὺ μικρὰ πλοῖα δὲν ἠμποροῦν νὰ εἰσπλεύσουν ἐκεῖ. Εἶναι ὅμως ἡ λι-

71. Τὸ Μεσολόγι, ἀπὸ ἀεροπλάνου.

(Φωτογρ. Τοπογρ. Ὑψηρ. Ὑπογρ. Συγκοινωνίας.)

μνοθάλασσα αὐτὴ ἀπὸ τὰ πλουσιώτερα ἰχθυοτροφεῖα μας. Μὲ καλαμωτὰς εἶναι χωρισμένη εἰς μεγάλα τετράγωνα, μέσα εἰς τὰ ὁποῖα εἶναι κλεισμένα τὰ ψάρια (κέφαλοι, λαυράκια, τσιποῦρες). Εἶναι δὲ φημισμένον καὶ τὸ αὐγοτάραχον, ποῦ ἐξάγεται ἀπὸ τοὺς κεφάλους.

Εἰς μέρος πολὺ ἀβαθεῖς τῆς λιμνοθαλάσσης ὑπάρχουν ἄ-

72. Τὸ Ἡρώον, τόπος κατάνυτος ἔξω ἀπὸ τὸ Μεσολόγγι, ὅπου εἶναι θαμμένα τὰ ὀστέα τῶν ἡρώων, ποῦ ἔπεσαν κατὰ τὴν Ἐξοδον, τὸ 1826. Ἀριστερὰ εἶναι ὁ τάφος τοῦ Μάρκου Μπότσαρη.

(Φωτογρ. Τοπογρ. Ὑπηρ. Ὑπουργ. Συγκοινωνίας)

λυκαί. Ἐκεῖ τὸ νερὸ τῆς θαλάσσης ἐξατμίζεται καὶ ἀπομένει τὸ ἅλας, τὸ ὁποῖον χρησιμοποιοῦμεν εἰς τὴν μαγειρικὴν. Δι' αὐτό, ἂν καὶ τὸ ἔδαφος γύρω εἰς τὸν κόλπον εἶναι γεμάτο ἀπὸ ἔλη, ὑπάρχουν ἐδῶ ἀξιόλογοι πόλεις· τὸ ἔνδοξον **Μεσολόγγι** (10.000 κάτ.) καὶ τὸ **Αἰτωλικὸν** (4.000 κάτ.). Οἱ κάτοικοι τῶν ἀσχολοῦνται κυρίως εἰς τὴν ἀλιεῖαν καὶ εἰς τὴν παραγωγὴν ἄ-

λατος. Κατ' έτος τήν 10ην Ἀπριλίου Ὑπουργοὶ καὶ ἄλλοι ἐπίσημοι πηγαίνουν με πολεμικὰ τοῦ Στόλου μας εἰς τὸ Μεσολόγγι, διὰ νὰ παρευρεθοῦν εἰς τὸ μνημόσυνον τῶν ἡρώων, ποῦ ἔπεσαν κατὰ τήν Ἔξοδον τοῦ Μεσολογγίου τὸ 1826. Εἰς τὸ Μεσολόγγι ὑπάρχουν καὶ οἱ τάφοι τοῦ ἥρωος Μάρκου Μπότσαρη καὶ τοῦ φιλέλληνος λόρδου Βύρωνος.

Ὅπως ἡ λιμνοθάλασσα τοῦ Μεσολογγίου, ἔτσι καὶ ὁ Ἀμβρακικὸς κόλπος φημίζεται διὰ τὰ ψάρια του. Καὶ γενικῶς οἱ κόλποι τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, ὅσοι εἶναι κλειστοὶ καὶ ἔχουν μικρὸν βάθος (Εὐβοϊκός, Κορινθιακός, Ἀμβρακικός), ἔχουν πολλὰ ψάρια. Ἡ ἀλιεῖα λοιπὸν καὶ ἡ ναυτιλία ἀποτελοῦν τὴν σπουδαιότεραν ἀσχολίαν τῶν κατοίκων τῶν παραλίων μερῶν.

3. ΥΔΑΤΑ ΚΑΙ ΚΛΙΜΑ. ΒΛΑΣΤΗΣΙΣ. ΑΣΧΟΛΙΑΙ ΤΩΝ ΚΑΤΟΙΚΩΝ

Ὅπως εἰς τὴν Πελοπόννησον, τοιοῦτοτρόπως καὶ εἰς τὴν Στερεάν Ἑλλάδα τὸ δυτικὸν τμήμα ἔχει περισσοτέρας βροχὰς ἀπὸ τὸ ἀνατολικόν. Τὸ ἐτήσιον μέσον ὕψος βροχῆς εἶναι :

Μεσολόγγιον :	70	ἐκατοστὰ	τοῦ	μέτρου
Ἀγρίνιον :	90	»	»	»
Βόνιτσα :	100	»	»	»

Δι' αὐτὸ εἰς τὴν δυτικὴν Στερεάν καὶ οἱ ποταμοὶ ἔχουν πολλὰ νερά καὶ ἡ βλάστησις εἶναι πλουσία.

Ὁ Ἀχελῷος (Ἀσπροπόταμος) εἶναι ἀπὸ τοὺς μεγαλυτέρους ποταμοὺς τῆς Ἑλλάδος. Μὲ τὰ πολλὰ νερά του ποτίζει τὴν αἰτωλικὴν πεδιάδα, τὴν ὁποῖαν διασχίζει λοξῶς καὶ πολλὰς φοράς πλημμυρίζει. Μὲ τὴν ἄφθονον ἰλύν, τὴν ὁποῖαν ἐκφορτῶνει εἰς τὰς ἐκβολὰς του, ἤνωσε τὰς Ἐχινάδας νήσους με τὴν ξηρὰν καί, καθὼς εἶπομεν, φράσσει ὅλον ἐν περισσότερον τὸ στόμιον τῆς λιμνοθαλάσσης τοῦ Μεσολογγίου.

Καὶ τὸ κλίμα τῆς δυτικῆς Στερεᾶς εἶναι εὐνοϊκώτερον διὰ τὴν βλάστησιν τῶν φυτῶν ἀπὸ τὸ κλίμα τῆς ἀνατολικῆς. Ἡ μακρὰ σειρὰ τῶν ὑψηλῶν ὀρέων, τὰ ὁποῖα διασχίζουν τὴν κεντρικὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὰ ΒΔ πρὸς τὰ ΝΑ, προφυλάσσει τὴν δυτικὴν Στερεάν ἀπὸ τοὺς ψυχροὺς βορείους καὶ βορειοανατολικοὺς ἀνέμους. Δι' αὐτὸ εἰς τὰς πεδινὰς ἐκτάσεις τῆς Αἰτω-

λίας, καθὼς καὶ εἰς τὰ παράλια, εὐδοκίμει ἡ ἐλαία. Εἰς τὴν παραλίαν μάλιστα τῆς Ναυπάκτου καλλιεργεῖται καὶ ἡ σταφιδάμπελος.

Τὸ ἔδαφος τῆς αἰτωλικῆς πεδιάδος εἶναι εὐφορον, ἐπεὶδὴ προέρχεται ἀπὸ τὰς προσχώσεις τοῦ ποταμοῦ. Εἰς τὰ παραποτάμια μέρη ἐπικρατεῖ ἡ καλλιέργεια τοῦ ἀραβοσίτου καὶ τῶν ὀσπρίων. Ἀλλὰ τὸ κύριον προϊόν τῆς αἰτωλικῆς πεδιάδος εἶναι ὁ καπνός. Οὗτος εἶναι ἐξαιρετικῆς ποιότητος καὶ εὐρίσκει καλὴν ἀγοράν. Δι' αὐτὸ καὶ ἐργοστάσια ἐπεξεργασίας καπνῶν ὑπάρχουν εἰς τὸ Ἄγρίνιον, τὸ ὁποῖον εἶναι κέντρον ὅλης τῆς περιοχῆς (20.000 κάτ.).

Αἱ ὄρειναι περιοχαὶ τῆς δυτικῆς καὶ τῆς κεντρικῆς Στερεᾶς ἔχουν βαρὺν χειμῶνα. Αἱ πλούσιαι ὁμως βροχαὶ καὶ ἡ ἄφθονος χιών, ἡ ὁποία πίπτει εἰς τὰ βουνά, βοηθοῦν τὴν ἀνάπτυξιν τῶν δένδρων. Δι' αὐτὸ μεγάλα δάση σκεπάζουν τὰ πλάγια καὶ τὰς ράχεις τῶν βουνῶν. Τὰ δένδρα τῶν καὶ ἐδῶ εἶναι διάφορα, ἀναλόγως τοῦ ὕψους τῆς ὄρεινῆς ζώνης. Ἐπικρατοῦν ἡ δρυς, ἡ δξύα καὶ ἡ ἐλάτη.

Ὅπου τὰ δάση εἶναι πολὺ πυκνά, ἐκεῖ οἱ δασονόμοι ὀρίζουν ποῖα δένδρα πρέπει νὰ κοποῦν, διὰ νὰ ἀραιώσῃ τὸ δάσος. Ἀπὸ αὐτὰ οἱ ὑλοτόμοι κατασκευάζουν δοκοὺς καὶ σανίδας διὰ τὴν οἰκοδομίαν καὶ διὰ τὴν κατασκευὴν ἐπιπλῶν. Τότε ἐπιτρέπεται καὶ ἡ ξύλευσις. Ἀπὸ τοὺς κλάδους τῶν δένδρων οἱ κάτοικοι τῶν ὄρεινῶν μερῶν ἔχουν ξύλα καὶ κάρβουνα διὰ καύσιμον ὕλην. Ἐπεὶδὴ ὁμως εἰς τὴν ὄρεινὴν περιοχὴν λείπουν οἱ κατάλληλοι δρόμοι, οἱ κάτοικοι δὲν ἐκμεταλλεύονται ὅσον πρέπει τὰ δάση τῶν.

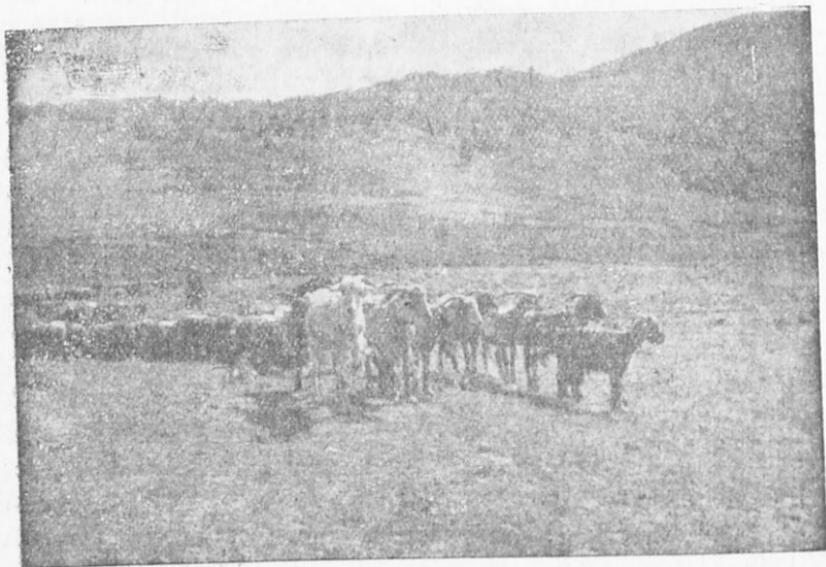
Διὰ τὴν μεταφορὰν τῆς ξυλείας χρησιμεύει κυρίως τὸ ρεῦμα τοῦ Ἀχελφῶς· ρίπτουν δηλαδὴ τὰ ξύλα εἰς τὸν ποταμὸν καὶ ἀφήνουν νὰ τὰ παρασύρῃ τὸ ρεῦμα. Αὐτὸ τὰ φέρει κάτω εἰς τὰ πεδινὰ μέρη.

Εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν (κοινῶς Ξηρόμερον), ἡ ὁποία εἶναι πλησίον τῆς θαλάσσης καὶ ἔχει κλίμα ὑγρὸν, ἐκτείνονται δάση βαλανιδέας. Ἐπεὶδὴ δὲ τὰ βαλανίδια εἶναι ἀρίστη τροφή διὰ χοίρους, πολλαὶ ἀγέλαι χοίρων τρέφονται εἰς τὰ Ἀκαρνανικὰ ὄρη καὶ εἰς τὸ Μακρυνόρος. Κέντρα τῆς κτηνοτροφίας αὐτῆς

είναι ὁ Ἄστακὸς (3000), ἡ Βόνιτσα (2000) καὶ ἡ Ἀμφιλοχία (Καρβασαρᾶς) (4000).

Ὡστε τὰ δάση δὲν στολίζουν μόνον τὰ βουνά, δὲν ἐξυγιαίνουν μόνον τὸν τόπον, ἀλλὰ φέρουν καὶ καλὸν εἰσόδημα εἰς μεγάλην τάξιν ἀνθρώπων.

Ἡ κυρία ὁμως ἀσχολία τῶν κατοίκων τῆς ὄρεινης Στερεᾶς εἶναι ἡ κτηνοτροφία αἰγῶν καὶ προβάτων καὶ ἡ γαλα-

73. Γυρισμὸς εἰς τὸ μαντρί.

κτοκομία· διότι τὰ ὄροπέδια καὶ αἱ ράχεις τῶν βουνῶν παρέχουν τροφήν ἀρκετὴν διὰ μικρὰ ζῶα. Ὄταν τὴν ἄνοιξιν τὰ χιόνια λιώνουν, τότε οἱ βοσκοὶ ἀφήνουν τὰ χειμαδιὰ καὶ ἀναβαίνουν εἰς τὸ βουνόν. Ἐκεῖ ὑπάρχει πλουσία βοσκή διὰ τὰ ποιμνιά των.

Τὰ προϊόντα τῆς κτηνοτροφίας εἶναι πολλὰ (γάλα, τυριά, βούτυρα, ἔρια, σφάγια, δέρματα). Ἄλλ' αὐτὰ δὲν ἐπαρκοῦν, διὰ νὰ συντηρήσουν πυκνὸν πληθυσμόν. Δι' αὐτὸ αἱ ὄρειναι περιοχαὶ τῆς Στερεᾶς εἶναι ἀραιότερα κατοικημένα, καὶ μόνον

μικραὶ κωμοπόλεις ἀνεπτύχθησαν ἐκεῖ. Τοιαῦτα εἶναι: τὸ **Καρπενήσιον** (ὕψος 1000 μ.) (4000 κάτ.) εἰς τὴν Εὐρυτανίαν, ἡ **Γρανίτσα** καὶ ὁ **Προυσσὸς** εἰς τὰ Ἄγραφα, τὸ **Λιδωρίκιον** (2000 κάτ.) εἰς τὴν Δωρίδα, ὁ **Ἄστακός**, ἡ **Ἀμφιλοχία** καὶ ἡ **Βόνιτσα** εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν.

Γ'. ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ ΤΗΣ ΣΤΕΡΕΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ἡ Στερεὰ Ἑλλάς διαιρεῖται διοικητικῶς εἰς τρεῖς νομοὺς: 1) Τὸν νομὸν Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας με πρωτεύουσαν τὰς Ἀθήνας· 2) τὸν νομὸν Φθιώτιδος καὶ Φωκίδος με πρωτεύουσαν τὴν Λαμίαν καὶ 3) τὸν νομὸν Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας με πρωτεύουσαν τὸ Μεσολόγγιον.

Δ'. ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΙΣ ΤΗΣ ΣΤΕΡΕΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Μορφὴ τῆς ξηρᾶς	*Ὀρη: Ἄγραφα, Τυμφρηστός, Κόραξ ἢ Βαρδούσια, Γκιώνα (250 μ.), Παρνασσός, Ὄθρυς, Οἶτη, Καλλίδρομον, Ἐλικόν, Κιθαιρών, Πάρνης, Πεντελικόν, Ὑμηττός, Αἰγάλεως, Γεράνεια, Πανατωλικόν, Ἀράκυνθος, Μακρυνόρος, Ἀκαρνανικά ὄρη. Πεδιάδες: Τοῦ Σπερχεῖοῦ, τῆς Κοπαΐδος, τῶν Θηβῶν, τῶν Ἀθηνῶν, τοῦ Μαραθῶνος, τῆς Μεσογαίας, τῆς Ἐλευσίνοσ, τῶν Μεγάρων, ἡ Αἰτωλική.					
Ποταμοὶ	Σπερχεῖός, Βοιωτικὸς Κηφισός, Ἀχελῷος, Εἴηνος, Μόρνος.					
Λίμναι	Τριχωνίς, Ἀμβρακία, Ὀξηρόσ, Ὑλική, Παραλίμνη.					
Γεωργικὴ παραγωγὴ τῆς Στερεᾶς (μετὰ τῆς Εὐβοίας) τοῦ ἔτους 1937	Εἶδη Καλλιέργειας	Καλλιεργούμενα ἐκτάσεις εἰς στρέμματα	*Ἀξία τῆς παραγωγῆς εἰς δραχμᾶς (1937)			
	Σιτηρὰ	2.500.000	1.175.000.000			
	*Ὄσπρια	200.000	95.500.000			
	Λαχανικά, γέωμηλα κ.λ.π.	104.100	257.500.000			
	Καπνός, βᾶμβαξ κ.λ.π.	500.000	750.000.000			
	*Ἀμπελοι	486.000	478.000.000			
	Σταφίς	1.720	4.000.000			
	*Ἐλαιον	—	200.000.000			
	Λεμόνια, πορτοκάλια, μανδάρinia	—	28.000.000			
*Ἀριθμὸς ζώων ἔτους 1937	Βόες καὶ ἀγελάδες	*Ἴπποι	*Ἡμίονοι	Πρόβατα	Αἴγες	Χοῖροι
	82.000	73.500	49.000	1.500.000	1.230.000	85.000

Διοικητική διαίρεσις	Ἐπιφάνεια εἰς τ. χλμ.	Πληθυσμὸς		Σπουδαιότεραι πόλεις (κάτοικοι εἰς χιλιάδας)
		ἐν ὄλῳ	κατὰ τ.χλ.	
Νομὸς Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας	6.685	1.394.000	208	Ἀθήναι 725, Πειραιεὺς 340, Ἐλευσίς 9, Μέγαρα 13, Θῆβαι 13, Λεβάδεια 13, Ἀράχοβα 4.
Νομὸς Φθιώτιδος καὶ Φωκίδος	6.390	213.000	38	Λαμία 17, Στυλῖς 3,5, Ὑπάτη, Ἀμφισσα 6, Γαλαξείδιον 2, Λιδωρικίον 2, Ἀμφίκλεια 4.
Νομὸς Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας	7.751	248.000	32	Μεσολόγγιον 10, Ἀργίριον 20, Ναυπακτὸς 6, Αἰτωλικὸν 4, Καρπενήσιον 4, Ἀστακὸς 3, Ἀμφιλοχία 4, Βό- νιτσα 2.
Ὅλη ἡ Στερεὰ Ἑλλάς	20.826	1.855.000		

Ἀσκήσεις.— 1. Πῶς θὰ μειαβῆς ἀπὸ τὰς Ἀθήνας εἰς τὸ Καρπενήσιον;— 2. Ποίαν ὁδὸν θ' ἀκολουθήσης, διὰ τὰ μεταβῆς γρηγορώτερα ἀπὸ τὰς Ἀθήνας εἰς τὸ Ἀργίριον;— 3. Κατάταξε τὰς κυριωτέρας πόλεις τῆς Στερεᾶς κατὰ τὸν πληθυσμὸν καὶ σημείωσε εἰς ποῖον νομὸν ἀνήκει ἐκάστη.— 4. Ἡ Ἀττικὴ καὶ ἡ Βοιωτία ἔχουν ἕκαστην 6685 τ. χλμ. Ὁ πληθυσμὸς των κατὰ μὲν τὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1920 εὑρέθη 634.000, κατὰ δὲ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1928 ἦτο 1.033.000, κατὰ δὲ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1940 ἦτο 1.394.000. Πόσοι κάτοικοι ἀναλογοῦν εἰς 1 τ. χλμ. κατὰ τὰς τρεῖς ἀπογραφάς;— 5. Σύγκρινε τὸν πληθυσμὸν τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος μὲ τὸν πληθυσμὸν τῆς Πελοποννήσου κατὰ τὴν πυκνότητα.— 6. Ποῖος ἀπὸ τοὺς νομοὺς τῆς Στερεᾶς καὶ τῆς Πελοποννήσου εἶναι πυκνότερα κατοικημένοι καὶ ποῖος ἀραιότερα καὶ διατί;— 7. Παράβαλε τὴν παραγωγὴν τῆς Στερεᾶς μὲ τὴν παραγωγὴν τῆς Πελοποννήσου ὡς πρὸς τὰ σιτηρά, τὸν καπνὸν καὶ τὴν σαφίδα.

Β'. ΒΟΡΕΙΑ ΕΛΛΑΣ

1. Η ΗΠΕΙΡΟΣ

1. Εὔρε εἰς τὸν χάρτην τὸ ἀκρωτήριο Στυλός (ἀπέναντι τῆς Κερκύρας) καὶ ἀκολούθησε ἀπὸ αὐτὸ τὴν ὄρθοεικὴν μας γραμμὴν πρὸς τὴν Ἀλβανίαν. Ποίαν διεύθυνσιν λαμβάνει ἡ γραμμὴ αὐτὴ καὶ εἰς ποίαν λίμνην καταλήγει;—2. Ποῖαι ὄροσειραὶ ὀρίζουν τὴν Ἠπειρον πρὸς Ἀνατολὰς καὶ ἀπὸ ποίας χώρας τὴν χωρίζουν;—3. Ποῖα τὰ ὄνόματα τῶν ὑψηλοτέρων κορυφῶν τῆς Πίνδου; Σύγκρινε τὸ ὕψος των μὲ τὸ ὕψος τῶν βουνῶν τοῦ τόπου σου.—4. Ποῖοι ποταμοὶ ἔχουν τὰς πηγὰς των εἰς τὰς δυτικὰς πλαγιάς τῆς Πίνδου καὶ ποίαν διεύθυνσιν λαμβάνει καθείς; Εἰς ποῖον κόλπον χύνεται ὁ Ἄραχθος καὶ εἰς ποῖον ὁ Ἀῶς;—5. Ποίους ἄλλους ποταμοὺς ἔχει ἡ Ἠπειρος καὶ ἀπὸ ποῦ πηγάζει ἕκαστος;—6. Ποίαν μορφήν ἔχει κατὰ τὸν χάρτην τὸ ἔδαφος τῆς Ἠλείρου; Ποῦ εἶναι πεδινόν;—7. Μὲ ποῖον μέρος τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος δυνατὸν νὰ ὁμοιάζη ἡ Ἠπειρος κατὰ τὴν μορφήν τοῦ ἔδαφους καὶ κατὰ τὰ ὕδατα;

Α'. ΟΡΙΑ

Ἡ Ἠπειρος ἀπλώνεται πρὸς Δυσμὰς τῆς Πίνδου ἀπὸ τὸν Ἀμβρακικὸν ἕως τὸν κόλπον τῆς Αὐλῶνος. Τὸ βόρειον ὅμως τμήμα της, ἂν καὶ ἔχει ἑλληνικὸν πληθυσμὸν, τὸ κατέχει ἡ Ἀλβανία.

Ὡς σύνορον μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Ἀλβανίας θεωροῦμεν τὴν γραμμὴν, ἡ ὁποία ἀρχίζει ἀπὸ τὸ ἀκρωτήριο Στυλός καὶ τελειώνει εἰς τὴν Λίμνην Πρέσπαν.

Β'. ΜΟΡΦΗ ΤΟΥ ΕΔΑΦΟΥΣ

Ἡ Πίνδος μὲ τὰς ὄροσειράς της καταλαμβάνει ὀλόκληρον τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τῆς Ἠλείρου. Αἱ ὄροσειραὶ της ἔχουν διεύθυνσιν ἀπὸ Βορρᾶ πρὸς Νότον· ὁμοιάζουν μὲ ὑψηλὰ τείχη, τὰ ὁποῖα χωρίζουν τὴν Ἠπειρον ἀπὸ τὴν Δυτικὴν Μακεδονίαν καὶ ἀπὸ τὴν Θεσσαλίαν. Τὸ μόνον σημεῖον, εἰς τὸ ὁποῖον ἡμπορεῖ κανεὶς νὰ διαβῇ ἀπὸ τὴν μίαν πλευρὰν εἰς τὴν ἄλλην,

εἶναι ἡ ράχis τοῦ Ζυγοῦ. Ἡ ράχis αὐτὴ εὐρίσκεται πλησίον τοῦ Μετσόβου εἰς ὕψος 1650 μέτρων.

Τὰ ὄρη τῆς Πίνδου εἶναι ὑψηλὰ καὶ ἔχουν διάφορα ὀνόματα: Βόϊον ἢ Γράμμος, Σμόλικας, Τύμφη, Λάγκμος ἢ Περιστέρι, Ἀθαμανικὰ ἢ Τζουμέγκα. Τὴν ὑψηλοτέραν κορυφὴν ἔχει ὁ Σμόλικας, ὁ ὁποῖος φθάνει εἰς ὕψος 2600 μέτρων.

Τὴν ἰδίαν διεύθυνσιν μὲ τὴν Πίνδον ἔχουν καὶ αἱ ἄλλαι ὄροσειραὶ, αἱ ὁποῖαι ἐκτείνονται ἢ μίᾳ πλησίον τῆς ἄλλης καὶ γεμίζουν ὄλην τὴν Ἠπειρον. Τὰ ὀνόματά των εἶναι: Πάπιγγον, Μιτσικέλι, Τόμαρος, Σουλιώτικα, Νεμέρτζικα, Κεραῦνια.

Ὅροπέδιον ὑπάρχει μόνον μεταξὺ Τομάρου καὶ Μιτσικελίου, τὸ ὄροπέδιον τῶν Ἰωαννίνων, τὸ ὁποῖον εὐρίσκεται εἰς ὕψος 500 μ. ἐπάνω ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης. Εἰς τὸ βαθύτερον αὐτοῦ μέρος τὰ νερὰ σχηματίζουν λίμνην, ἡ ὁποία λέγεται Παμβώτις. Τὰ νερὰ τῆς χύνονται ὑπογείως εἰς τὴν κοίτην τοῦ ποταμοῦ Θυάμιδος ἢ Καλαμᾶ. Πεδιάδα ἢ Ἠπειρος ἔχει μόνον εἰς τὰ νότια, τὴν Ἀμβρακικὴν ἢ πεδιάδα τῆς Ἄρτης.

Ἡ Ἠπειρος λοιπὸν κατὰ τὴν μορφήν τοῦ ἐδάφους ὁμοιάζει μὲ τὴν δυτικὴν Στερεάν. Ὅπως δὲ ἐκεῖνη, ἔτσι καὶ ἡ Ἠπειρος δὲν ἔχει ἀνοικτὴν ὁδὸν πρὸς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα· δι' αὐτὸ συγκοινωνεῖ μὲ αὐτὴν μόνον διὰ θαλάσσης καὶ δι' ἀέρος μὲ τὸ ἀεροπλάνον. Τώρα κατασκευάζεται μίᾳ μεγάλῃ ὁδῷ, ἡ ὁποία θὰ συνδέσῃ τὰ Ἰωάννινα μὲ τὴν Καλαμπάκαν διὰ τοῦ Μετσόβου. Δυστυχῶς καὶ ἡ ἐσωτερικὴ συγκοινωνία τῆς Ἠπείρου εἶναι δύσκολος, διότι ἔχει μίαν μόνον ἀξιόλογον ὁδόν, ἡ ὁποία συνδέει τὴν Πρέβεζαν μὲ τὰ Ἰωάννινα καὶ μὲ τὴν Κόνιτσαν.

Γ. Η ΠΑΡΑΛΙΑ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ

Ἄν ἐξαιρέσωμεν τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον, ἡ παραλία τῆς Ἠπείρου δὲν ἔχει μεγάλους κόλπους. Δι' αὐτὸ καλοὶ λιμένες ὑπάρχουν μόνον εἰς τὸ στόμιον τοῦ Ἀμβρακικοῦ, ὁ λιμὴν τῆς Πρεβέζης, καὶ βορειότερον εἰς τὴν Γουμένισσαν καὶ εἰς τοὺς Ἄγιους Σαράντα.

Οἱ ποταμοὶ Ἄραχθος καὶ Λοῦρος ἐκφορτῶνουν εἰς τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον πολλοὺς ἄμμους καὶ χῶματα. Δι' αὐτὸ

ὑπάρχουν ἐκεῖ λιμνοθάλασσαι (Λογαροῦ, Τσουκαλιού), αἱ ὁποῖαι εἶναι μεγάλα ἰχθυοτροφεῖα.

Δ'. ΑΙ ΦΥΣΙΚΑΙ ΠΕΡΙΟΧΑΙ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ

1. Ἡ ὄρεινὴ χώρα καὶ τὸ κεντρικὸν ὄροπέδιον. — Τὰ ὄρη τῆς Ἡπείρου εἶναι, ὅπως καὶ εἰς τὴν δυτικὴν Στερεάν, ἀσβεστολιθικά ἢ σχιστολιθικά. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἡ Ἡπειρος δέχεται,

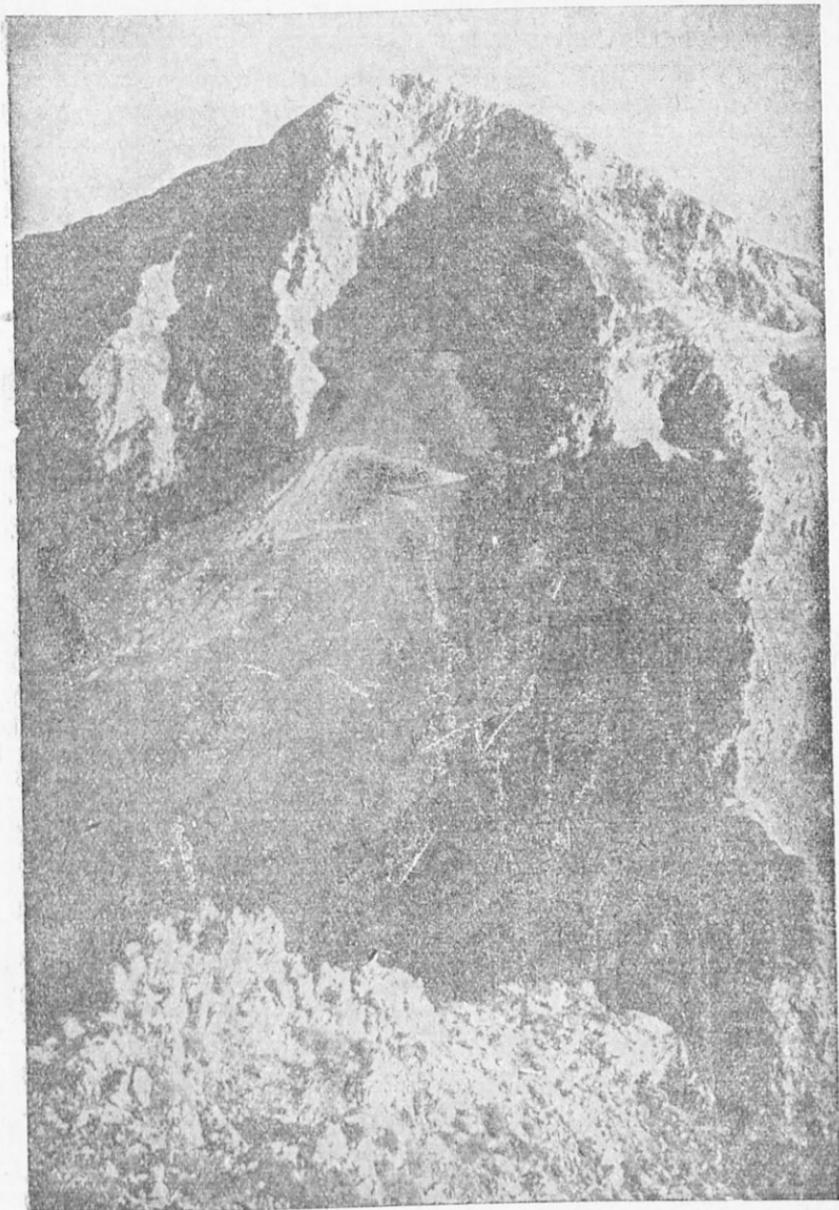

75. Παλαιὰ γέφυρα πλησίον τῆς Κονίτισης.

(Φωτογραφία Μ. Χρονόκη)

ὅπως καὶ ἡ δυτικὴ Στερεά, πολλὰς βροχὰς (ἄνω τοῦ 1 μέτρου κατ' ἔτος), τὰ βουνὰ τῆς ἔχουν πολλὰς πηγὰς καὶ σκεπάζονται μὲ πυκνὰ δάση. Δι' αὐτὸ οἱ ποταμοὶ τῆς Ἡπείρου εἶναι πολλοὶ καὶ ὄρητικοί· τὸν περισσότερον μάλιστα καιρὸν εἶναι ἀδιάβατοι.

Οἱ ποταμοὶ αὐτοὶ ἤνοιξαν εἰς τὰ βουνὰ στενάς καὶ βαθεῖας χαράδρας, εἰς τὰς ὁποῖας τὰ νερὰ κρημνίζονται μὲ βοήν. Ὅ

76. Ἡ κορυφή τοῦ ὄρους Λάχμου (Περιστέρι) ὕψ. 2292 μ.

(Φωτογραφία Ι. Παπαροόδου)

Ἄχέρων μάλιστα, ὁ ὁποῖος διασχίζει τὰ βραχώδη βουνά τοῦ Σουλίου, τρέχει μὲ τόσην βοήν καὶ θόρυβον εἰς τὰς ἀποτόμους καὶ σκοτεινὰς φάραγγας τῶν βουνῶν, ὥστε οἱ ἀρχαῖοι μας πρόγονοι ἐπίστευον, ὅτι ἐδῶ ἦτο ἡ εἴσοδος τοῦ Ἄδου.

Ἐπειδὴ τὰ ὄρη τῆς Ἠπειροῦ εἶναι ὑψηλά, ὁ χειμῶν εἰς τὴν ὄρεινὴν Ἠπειρον εἶναι τραχύς. Δι' αὐτὸ ἀναπτύσσονται ἐδῶ τὰ δένδρα τῶν ὑψηλῶν ζωνῶν, δηλ. ἡ δρυς, ἡ ἐλάτη, ἡ ὀξύα καὶ ἡ ὑψηλὴ πεύκη. Δασώδης εἶναι προπάντων ἡ περιοχὴ τῆς

77. Τὰ Ἰωάννινα, ὅπως φαίνονται ἀπὸ τὸ ἀεροπλάνον.

(Φωτογρ. Τοπογρ. Ὑπηρ. Ὑπουργ. Συγκοινωνίας)

Κονίτισης, ὅπου τὰ 35% τοῦ ἐδάφους εἶναι δασωμένα.

Εἰς τοὺς πρόποδας τῆς Πίνδου ὑπάρχουν 46 χωρία, τὰ **Ζαγοροχώρια**. Εἶναι χωμένα μέσα εἰς δάση ἀπὸ καστανέας καὶ δρυς. Οἱ κάτοικοί των, καθὼς καὶ τοῦ **Μετσόβου**, ζοῦν ἀπὸ τὴν ὕλοτομίαν καὶ ἀπὸ τὴν κτηνοτροφίαν. Ἐπειδὴ δὲ τὰ εἰσοδήματα ἀπὸ τὰς ἀσχολίας αὐτὰς εἶναι ὀλίγα, πολλοὶ ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῶν, ἄλλοτε ἐξενιτεύοντο εἰς μακρινοὺς τόπους. Ἐκεῖ προώδευον εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ ἐπλούτιζον, ἀλλὰ δὲν

ἐλησμόνουν τὴν Πατρίδα. Πολλοὶ ἀπὸ αὐτοὺς, καθὼς ὁ Ἀβέρωφ, ὁ Τσοίτσας, ὁ Στουρνάρας, ἀφῆκαν τὰς περιουσίας των εἰς τὸ ἔθνος. Ἀπὸ δωρεάς τοῦ Ἀβέρωφ ἐκτίσθη τὸ λευκὸν Στάδιον τῶν Ἀθηῶν καὶ κατεσκευάσθη τὸ δοξασμένον θωρηκτὸν τοῦ στόλου μας, ὁ «Ἀβέρωφ». Ἀπὸ δωρεάς τοῦ Τσοίτσα καὶ τοῦ Στουρνάρα ἐκτίσθη τὸ Μετσόβιον Πολυτεχνεῖον κ. τ. λ.

Τὸ κεντρικὸν ὄροπέδιον εἶναι κατάλληλον διὰ τὴν γεωργίαν. Παράγει σιτηρά, οἶνον καὶ ὀπωρικά. Εἰς τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον τοῦ ὄροπεδίου, εἰς τὰς ὄχθας τῆς Παμβώτιδος λίμνης, εἶναι κτισμένα τὰ Ἰωάννινα (22.000

78. Καλύβα σαρακατσάνικη. Οἱ Σαρακατσάνοι μας εἶναι σκορπισμένοι ἀπὸ τὴν Θεσσαλίαν ἕως τὰ βόρεια τῆς Ἠπείρου καὶ τῆς Μακεδονίας καὶ ζοῦν μὲ τὰ ποιμνία των ζοῦν νομαδικῶν.

κάτ.). Εἰς τὴν πόλιν αὐτὴν διασταυρῶνται ὁδοὶ ἀπὸ διάφορα μέρη τῆς χώρας. Δι' αὐτὸ τὰ Ἰωάννινα συγκεντρῶνουν τὴν ἐμπορικὴν κίνησιν ὀλοκλήρου τῆς Ἠπείρου. Ἔχουν δὲ καὶ μίαν περίφημον σχολὴν, τὴν Ζωσιμαίαν Σχολὴν, εἰς τὴν ὁποίαν κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας ἐδίδαξαν πολλοὶ σοφοὶ διδάσκαλοι. Τότε καὶ ἡ τέχνη (κεντητικὴ, ἀργυροχοϊκὴ, ἀρχιτεκτονικὴ) ἀνεπτύχθη πολὺ εἰς τὴν πόλιν αὐτὴν. Τέλος εἰς τὰ Ἰωάννινα ἔζησεν ὁ διαβόητος τύραννος τῆς Ἠπείρου Ἀλῆ πασᾶς.

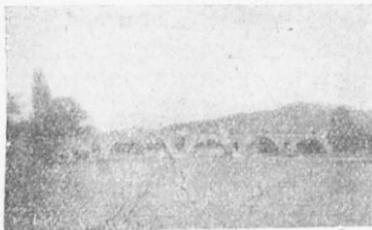
79. Σαρακατσάνισσες μὲ τὴν ρόκαν.

Πρὸς τὴν παραλίαν τοῦ Ἰονίου τὰ βουνὰ εἶναι χαμηλά. Ἐπειδὴ δὲ καὶ τὸ κλίμα εἶναι γλυκὺ (θαλάσσιον), εὐδοκιμεῖ ἐκεῖ ἡ ἐλαιὰ. Εἰς τὰς ἐλώδεις

ἐκτάσεις, αἱ ὁποῖαι ἀπλώνονται εἰς τὰς ἐκβολὰς τῶν ποταμῶν Καλαμᾶ καὶ Ἀχέροντος, οἱ κάτοικοι καλλιεργοῦν τὸν ἀραβόσιτον καὶ τὴν ὄρυζαν. Σπουδαιότεραι κωμοπόλεις εἶναι ἐδῶ οἱ **Φιλιᾶται** καὶ ἡ **Παραμυθιά** πλησίον τοῦ ὄρμου τῆς Γουμενίτσης, ἡ **Πάργα** καὶ τὸ **Μαργαρίτιον** νοτιώτερον. Πρὸς Ἀνατολὰς αὐτῶν ὑψώνονται τὰ ἀπόκρημνα βουνὰ τοῦ **Σουλίου**. Ἐκεῖ οἱ Σουλιῶται ἔζησαν ἐλεύθεροι ὡς ὄρεινός πολεμικός λαὸς καὶ ὑπερήσπισαν τὴν ἐλευθερίαν τῶν γενναίως ἐναντίον τῶν ἐπιθέσεων τοῦ Ἀλῆ πασᾶ.

Ἡ κυρία ἀσχολία τῶν κατοίκων τῆς ὄρεινῆς Ἠπείρου εἶναι ἡ κτηνοτροφία. Χιλιάδες προβάτων καὶ αἰγῶν βόσκουν εἰς τὰ πλάγια τῶν βουνῶν. Δι' αὐτὸ τὰ προϊόντα τῆς στάνης (τυριά, βούτυρον, μαλλιά καὶ σφάγια) εἶναι τὰ μόνα ποῦ περισσεύουν εἰς τὸν τόπον καὶ γίνεται ἐξαγωγή αὐτῶν ἀπὸ τοὺς λιμένας τῆς Πρεβέζης καὶ τῶν Ἀγίων Σαράντα.

2. Ἡ πεδιάς τῆς Ἀρτης.—Οἱ ποταμοὶ Ἀραχθὸς καὶ Λούρος μὲ τὰ χῶματα καὶ τὴν ἄμμον, ποῦ μεταφέρουν, ἐσχημάτισαν βορειῶς τοῦ Ἀμβρακικοῦ εὐφορωτάτην πεδιάδα. Ἡ πεδιάς αὕτῃ εἶναι ἀνοικτὴ πρὸς τὴν θάλασσαν καὶ ἔχει γλυκὺν χειμῶνα. Δι' αὐτὸ εἶναι κατάφυτος ἀπὸ ἐλαιῶνας καὶ πορτοκαλεῶνας, παράγει δὲ καὶ σιτηρὰ, ἰδίως ἀραβόσιτον, καὶ καπνόν. Ἐπειδὴ ὁμως εἰς τὰ χαμηλὰ μέρη σχηματίζονται πολλὰ ἔλη, ἐπικρατεῖ εἰς τὴν πεδιάδα ἡ ἐλονοσία. Τώρα γίνονται ἐκεῖ μεγάλαι ἐργασίαι, διὰ νὰ κανονίσουν τὴν κοίτην τῶν ποταμῶν καὶ νὰ ἀποξηράνουν τὰ ἔλη.

80. Τὸ γεφύρι τῆς Ἀρτας.

Αἱ σπουδαιότεραι πόλεις εὐρίσκονται εἰς τὰ ἄκρα τῆς πεδιάδος: ἡ Ἀρτα (9000 κάτ.) πλησίον τοῦ Ἀράχθου μὲ τὸ περίφημον γεφύρι καὶ τὰς ὡραίας βυζαντινὰς ἐκκλησίας τῆς, ἡ Φιλιππιάς πλησίον τοῦ Λούρου καὶ ἡ Πρέβεζα (10.000) εἰς τὸ στόμιον τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου. Ἡ πόλις αὕτῃ ἀποτελεῖ καὶ

τὸν κυριώτερον ἐμπορικὸν λιμένα τῆς νοτίας Ἠπειροῦ, διότι εἶναι τὸ τέρμα τῆς μεγάλης ὁδοῦ, ἡ ὁποία διασχίζει τὴν χώραν ἀπὸ Βορρᾶ πρὸς Νότον. Πρὸς Βορρᾶν τῆς Φιλιππιάδος εἶναι τὸ Μπιζάνι, ὅπου ὁ στρατὸς μας μὲ ἀρχιστράτηγον τὸν βασιλέα Κωνσταντῖνον ἐνίκησε τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1913 τοὺς Τούρκους καὶ ἤλευθέρωσε τὰ Γιάννενα.

3. Ἡ βόρειος Ἠπειρος. — Τὸ βόρειον τμήμα τῆς Ἠπειροῦ δὲν διαφέρει ἀπὸ τὴν ἄλλην Ἠπειρον οὔτε κατὰ τὴν φύσιν τῆς χώρας, οὔτε κατὰ τὸν χαρακτήρα τῶν κατοίκων. Καὶ τὴν βόρειον Ἠπειρον ὁ στρατὸς μας τὴν ἤλευθέρωσε τὸ 1912, καθὼς καὶ τὴν νοτίαν Ἠπειρον. Οἱ Βορειοηπειῶται μάλιστα ἠγωνίσθησαν καὶ μόνοι τῶν γενναίως διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῶν. Ἄλλ' αἱ Μεγάλαι Δυνάμεις τὸ 1921 παρεχώρησαν τὴν βόρειον Ἠπειρον εἰς τὴν Ἀλβανίαν. Ἔτσι αἱ περιφέρειαι Ἀργυροκάστρου, Δελβίνου, Λεσκοβικίου καὶ Χιμάρας εὐρίσκονται τώρα ἔξω ἀπὸ τὰ ἑλληνικὰ σύνορα.

Ε'. ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ

Ἡ νοτία Ἠπειρος διαιρεῖται εἰς τέσσαρας νομούς: 1) τὸν **νομὸν Ἄρτης** μὲ πρωτεύουσαν τὴν Ἄρταν· 2) τὸν **νομὸν Πρεβέζης** μὲ πρωτεύουσαν τὴν Πρέβεζαν· 3) τὸν **νομὸν Ἰωαννίνων** μὲ πρωτεύουσαν τὰ Ἰωάννινα· καὶ 4) τὸν **νομὸν Θεσπρωτίας** μὲ πρωτεύουσαν τοὺς Φιλιάτας.

ΣΤ'. ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΙΣ ΤΗΣ ΝΟΤΙΑΣ ΗΠΕΙΡΟΥ

Μορφὴ τοῦ ἐδάφους	Ὅρος: Βόϊον, Σμόλικας (2630 μ.), Τύμφη, Λάχιμος, Ἀθαμανικά, Πάτιγγον, Μιτσικέλι, Τόμαρος, Σουλιώτικα, Νεμέριτζικα, Κεραύνια. Ὅροπέδιο: Ἰωαννίνων. Πεδιάς: Ἀμβρακικὴ ἢ τῆς Ἄρτης.
Ποταμοὶ	Ἄραχθος, Λοῦρος, Ἀχέρων, Θύαμις ἢ Καλαμᾶς, Ἀφῶς.
Λίμναι	Παμβώτις.

Γεωργική παραγωγή έτους 1937	Είδη καλλιέργειας		Καλλιεργούμε- ναι έκτάσεις εις στρέμματα	Ἄξια τῆς πα- ραγωγῆς εἰς δραχμὰς		
	Σιτηρά			830 000	364 000.000	
ὄσπρια			37 000	27 000 000		
Λαχανικά, γεώμηλα κ.τ.λ.			33.000	47.000.000		
Καπνός, βάμβαξ			20.000	25.000.000		
* Ἀμπελοι			58.000	41.000 000		
Πορτοκάλια			—	27.000.000		

Ἄριθμὸς ζώων ἔτους 1937	Βόες καὶ ἀγελάδες	Ἴπποι	Ἡμίονοι	Πρόβατα	Αἴγες	Χοῖροι
		75.000	26.500	10.500	858.000	570 000

Νομοὶ	Ἐπιφά- νεια εἰς τ. χλμ.	Πληθυσμὸς		Σπουδαιότεραι πόλεις (κάτοικοι εἰς χιλιάδας)
		ἐν ὄλῳ	κατὰ τ.χμ.	
Ἰωαννί- νων	5065	162.000	32	Ἰωάννινα 22, Κόνιτσα 2. Μέτσοβον 3.
Ἄρτης	1741	65.000	37	Ἄρτα 9.
Πρεβέζης	1153	73.000	64	Πρέβεζα 10, Φιλιππιάς.
Θεσπρω- τίας	1592	62.000	39	Φιλιάται 2, Παραμυθιά 3, Μαργαρίτιον 2.
Σύνολον	9551	362.000		

Ἀσκήσεις.—1. Κάμε ἐν σχεδιογράφημα τῆς Ἠπείρου καὶ τοποθέτησε εἰς αὐτὸ τὰς σπουδαιότερας πόλεις.—2. Ποίαν ὁδὸν θ' ἀκολουθήσης, ἂν ταξιδεύσης ἀπὸ τὸν τόπον σου ἕως τὰ Ἰωάννινα ;—3. Εὗρε πόσοι κάτοικοι ἀναλογοῦν εἰς 1 τετραγωνικὸν χλμ. εἰς τὴν Ἠπειρὸν καὶ σύγκρινε τὸν πληθυσμὸν τῆς Ἠπείρου μὲ τὸν πληθυσμὸν τῆς Σιερραῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Πελοποννήσου.

2. Η ΘΕΣΣΑΛΙΑ

1. Εἰς ποίαν διεύθυνσιν ἀπὸ τὸν τόπον σας εὐρίσκεται ἡ Θεσσαλία ;—2. Ποῖα ὄρη περιβάλλουν δλόγυρα τὴν Θεσσαλικὴν πεδιάδα ;—3. Ποῖος κόλπος ἀνοίγεται εἰς τὰ ΝΑ τῆς Θεσσαλίας καὶ ποίαν χερσόνησον ἀποχωρίζει πρὸς Ἀνατολὰς ;—4. Ποῖος ποταμὸς διαρρέει τὴν πεδιάδα καὶ ποῖοι εἶναι οἱ μεγαλύτεροι παραπόταμοί του ; Διὰ ποίας κοιλάδος ἐκβάλλει οὗτος εἰς τὸν Θερμαϊκὸν κόλπον ;—5. Ποῖον εἶναι τὸ ὄνομα τῆς λίμνης εἰς τὰ ΝΑ τῆς πεδιάδος ;—6. Εὕρε εἰς τὸν χάρτην τὴν Λάρισαν, τὰ Τρικκάλα, τὴν Καρδίτσαν, τὸν Βόλον, τὴν Ἐλασσόνα καὶ ὄρισε τὴν θέσιν των.

Α'. ΟΡΙΑ. ΜΟΡΦΗ ΤΟΥ ΕΔΑΦΟΥΣ

Ἡ Θεσσαλία ἀπλώνεται πρὸς Ἀνατολὰς τῆς Πίνδου ἀπὸ τὴν Ὄθρυν ἕως τὰ ὄρη Χάσια, Καμβούνια καὶ Πιέρια. Τὰ ὄρη αὐτὰ ἀποτελοῦν τὸ βόρειον ὄριον τῆς Θεσσαλίας. Ἄλλη σειρά ὄρεων (Ὀλυμπος, Κίσσαβος, Μαυροβούνι, Πήλιον) ἐκτείνεται εἰς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τῆς Θεσσαλίας. Ὡστε ὄρη ὑψηλὰ περιβάλλουν τὴν Θεσσαλίαν ἀπὸ ὅλας τὰς πλευράς.

Ἡ Πίνδος ὑψώνει ἐμπόδιον ἀδιάβατον πρὸς τὴν Ἠπειρον. Ἐπίσης τὰ ὄρη τῆς παραλίας ἀποκλείουν τὴν Θεσσαλίαν τελεί-

81. Κάθετος τομὴ Ἠπείρου καὶ Θεσσαλίας ἀπὸ Αΐον Πέλαγος πρὸς Α.

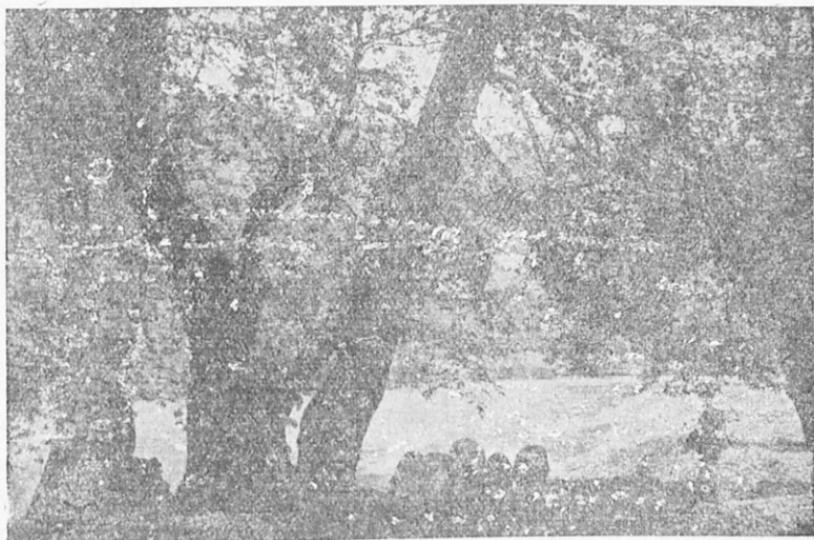
ως ἀπὸ τὴν θάλασσαν. Οἱ ὄρεινοὶ ὅμως βραχίονες, οἱ ὅποιοι τὴν περιβάλλουν ἀπὸ Βορρᾶ καὶ ἀπὸ Νότου, ἀφήνουν χαμηλὰς διαβάσεις. Δι' αὐτῶν ἡ Θεσσαλία συγκοινωνεῖ πρὸς Νότον μὲ τὴν ἀνατολικὴν Στερεὰν καὶ πρὸς Βορρᾶν μὲ τὴν Μακεδονίαν.

Καὶ εἰς τὸ ἐσωτερικόν της ἡ Θεσσαλία διασχίζεται ἀπὸ μίαν χαμηλὴν βουνοσειράν. Αὕτη ἔχει διεύθυνσιν ἀπὸ τὰ ΝΑ πρὸς τὰ ΒΔ καὶ χωρίζει τὴν Θεσσαλικὴν πεδιάδα εἰς δύο μέρη: τὴν πεδιάδα τῶν Τρικκάλων καὶ τὴν πεδιάδα τῆς Λαρίσης.

δίτσης) εἶναι μαῦρο, ὅπως καὶ εἰς τὴν Κωπαΐδα· διότι τὰ νερά μετέφεραν ἄφθονον φυτόχωμα ἀπὸ τὰ γύρω δασωμένα βουνά.

Εἰς τὸ ἀνατολικὸν ὅμως λεκανοπέδιον (πεδιάς Λαρίσης) τὸ ἔδαφος εἶναι ἀπὸ κοκκινόχωμα, τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι τόσον εὐφορον. Δι' αὐτὸ μία γεωργικὴ οἰκογένεια, διὰ τὴν ζήσιν ἐκεῖ, χρειάζεται πολὺ περισσότερα στρέμματα ἀπὸ ὅ,τι χρειάζεται μία οἰκογένεια εἰς τὴν πεδιάδα τῶν Τρικκάλων.

Καὶ τώρα ἀκόμη, ἐπειδὴ αἱ ὄχθαι τοῦ Πηνειοῦ δὲν εἶναι

83. Τὰ Τέμπη. Ὁρατὰ πλατάνια σκεπάζουσιν τὰς ὄχθας τοῦ Πηνειοῦ.
(Φωτογραφία Ν. Ζωγράφου)

ὕψηλαί, ὁ ποταμὸς πολλὰς φορές πλημμυρίζει καὶ μεταβάλλει τὴν πεδιάδα εἰς ἀπέραντον λίμνην· καὶ λιπαίνει μὲν τὴν γῆν μετὰ τὴν ἰλὸν ποῦ ἀφήνει, ἀλλὰ συχνὰ καταστρέφει τὰ σπαρτά.

Καθὼς εἶδομεν, τὰ βουνά τῆς παραλίας ἀποκλείουσιν τὴν Θεσσαλικὴν πεδιάδα ἀπὸ τὴν θάλασσαν. Δι' αὐτὸ ἡ πεδιάς ἔχει κλίμα ἠπειρωτικόν, δηλ. ἔχει χειμῶνα πολὺ ψυχρὸν καὶ θέρος πολὺ θερμόν. Τὸ θερμόμετρον κατὰ τὸ θέρος δεικνύει μερικὰς φορές καὶ ἄνω τῶν 40 βαθμῶν.

Τοιοῦτο κλίμα εἶναι κατάλληλον διὰ τὴν καλλιέργειαν

των δημητριακῶν. Πράγματι ὁ σίτος, ἡ κριθή, ὁ ἀραβόσιτος εὐδοκιμοῦν πολὺ εἰς τὴν Θεσσαλικὴν πεδιάδα, καθὼς καὶ τὰ γεώμηλα καὶ ὁ καπνός. Εἰς τὴν πεδιάδα τῶν Τρικκάλων, ἡ ὁποία ἔχει περισσότερα νερά, ἐπικρατεῖ ἡ καλλιέργεια τοῦ ἀραβόσιτου, τῶν ὀσπρίων καὶ τῶν λαχανικῶν. Εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Λαρίσης ἐπικρατεῖ ὁ σίτος.

Πολλὴν καταστροφὴν εἰς τὰ σπαρτὰ φέρει συχνὰ ἕνας ἄνεμος τοπικός, ὁ λίβας· δηλαδή ἄνεμος δυνατὸς φυσᾶ ἀπὸ τὰ γύρω βουνά· ὅσον κατέρχεται, τόσον περισσότερον θερμαίνεται καὶ γίνεται καυστικός καὶ ἐπιβλαβὴς εἰς τὰ φυτά. Δι' αὐτὸ ὅσον πρωιμώτερα ὀριμάζει ὁ σίτος, τόσον ὀλιγώτερον κινδυνεύει ἀπὸ τὸν ἄνεμον αὐτόν.

Ἄλλοτε ὁ θερισμὸς ἐγένετο μόνον μὲ τὸ δρέπανον καὶ ἐχρειάζοντο πολλαὶ χιλιάδες ἐργατῶν, διὰ νὰ θερίσουν τὸν ἀπέραντον κάμπον. Ὅταν ἡ ἐσοδεῖα ἦτο καλή, δὲν ἐπρόφθαιναν νὰ συναΐξουν τὸν καρπὸν καὶ τὰ δεμάτια πολλακίς ἐσάπιζαν εἰς τὰ ἀλώνια.

Σήμερον ὑπάρχουν θεριστικαὶ μηχαναὶ καὶ μὲ αὐτὰς ὁ θερισμὸς γίνεται καὶ γρηγορώτερα καὶ εὐθηνότερα. Ὑπάρχουν καὶ ἀλωνιστικαὶ μηχαναὶ, μὲ τὰς ὁποίας τὸ σιτάρι χωρίζεται ἀπὸ τὸ ἄχυρον καὶ ἀπὸ τὰ σκύβαλα. Τέλος μὲ ἄλλας μηχανὰς ὀργώνουν καὶ σπείρουν καλύτερα. Τώρα καὶ τὰ χωράφια οἱ γεωργοὶ δὲν τὰ ἀφήνουν πλέον χέρσα, ἀλλὰ τὰ δυναμώνουν μὲ λιπάσματα. Ἔτσι καὶ αὐξάνουν τὴν παραγωγὴν τῶν καὶ τὴν καλυτερεύουν.

Εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ Ἄλμυροῦ εὐδοκιμεῖ πολὺ ὁ καπνός, εἰς δὲ τὰς περιοχὰς τοῦ Τυρνάβου καὶ τῆς Καλαμπάκας ἡ μορέα. Ὡστε τὸ κλίμα καὶ τὸ ἔδαφος τῆς Θεσσαλίας εἶναι κατάλληλα διὰ τὴν καλλιέργειαν. Δι' αὐτὸ ἡ γεωργία εἶναι ἡ κυρία ἀσχολία τῶν κατοίκων τῆς πεδιάδος.

Ἄλλοτε ὅλη ἡ πεδιάς ἦτο κτῆμα ὀλίγων πλουσίων. Οἱ χωρικοὶ ἐκαλλιέργουν τὰ κτήματα ὡς κολλῆγοι. Κατὰ τὰ τελευταῖα ὅμως ἔτη τὸ Κράτος μας ἀπεζημίωσε τοὺς ἰδιοκτῆτας καὶ ἐμοίρασε τοὺς ἀγροὺς εἰς τοὺς χωρικοὺς.

Ἡ Θεσσαλία εἶναι ἀπὸ τὰς εὐφορωτέρας πεδιάδας μας, ἀλλ' ἔχει πολλὰ ἔλη. Τώρα τὸ Κράτος ἀγωνίζεται ν' ἀποξη-

ράνη τὰ ἔλη καὶ νὰ προφυλάξῃ τὰ χαμηλὰ μέρη ἀπὸ τὰς πλημμύρας τοῦ Πηνειοῦ. Ὅταν τελειώσουν αἱ ἐργασίαι αὐταί, καὶ ἡ παραγωγή τῶν σιτηρῶν θ' αὐξήσῃ καὶ ὁ τόπος θ' ἀπαλλαχθῆ ἀπὸ τὴν ἐλονοσίαν.

Γ'. ΑΙ ΟΡΕΙΝΑΙ ΠΕΡΙΟΧΑΙ

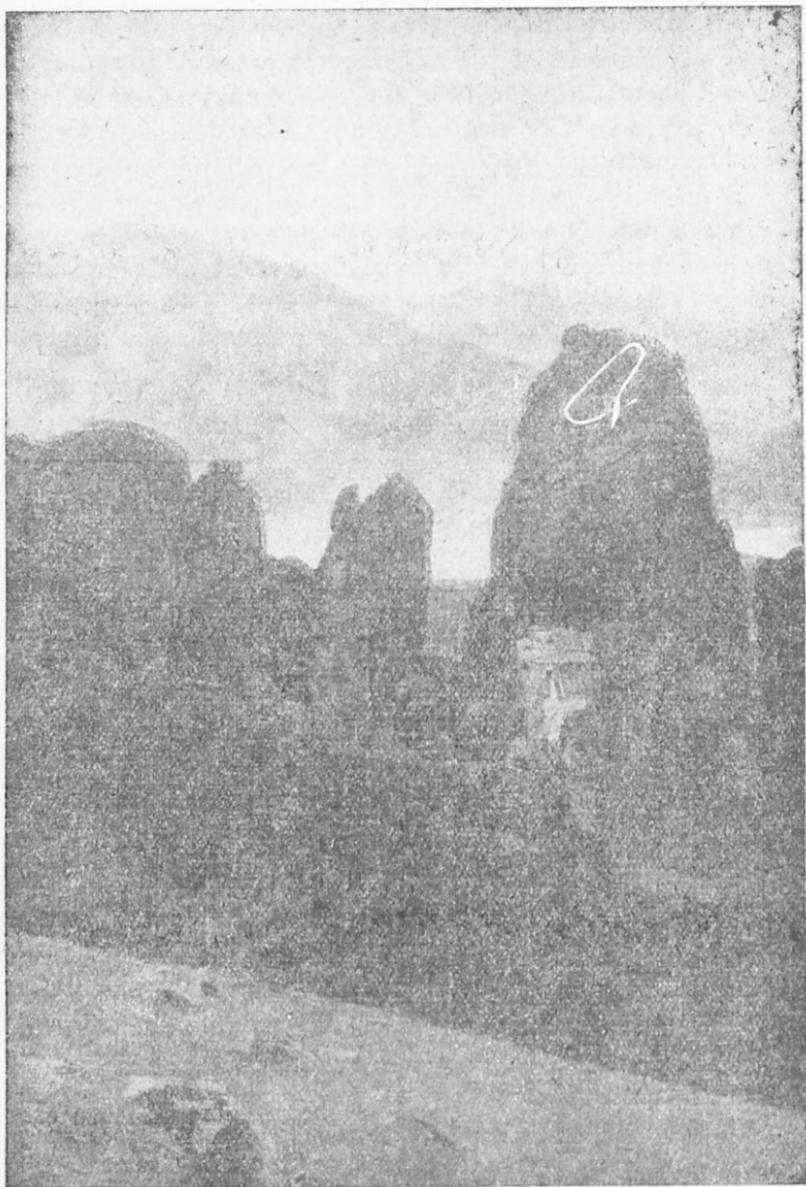
Εἰς τὸ ΒΑ. ἄκρον τῆς Θεσσαλίας ὑψώνεται ὁ **Ὄλυμπος**, τὸ ὑψηλότετον ὄρος τῆς Ἑλλάδος (ὑψὸς 2918 μ.). Εἰς τὰς κορυφάς του τὰ χιόνια δὲν λιώνουν ποτέ· ἐπειδὴ δὲ συνήθως τὰ σύννεφα τὰς σκεπάζουν, ὡς νὰ τὰς κρύπτουν εἰς τὸν οὐρανόν, οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἐπίστευον, ὅτι εἰς τὴν ὑψηλοτέραν κορυ-

81. Μία ἀπὸ τὰς ὑψηλοτέρας κορυφάς τοῦ Ὄλύμπου χιονισμένη.

φὴν του ἦτο ἡ κατοικία τῶν θεῶν. Δάση ἐλάτης καὶ ὀξύας σκεπάζουν τὰς ράχεις καὶ τὰς πλαγιάς τοῦ ὄρους, ἐνῶ εἰς τὰς γυμνάς κορυφάς του ἔχουν τὰς φωλεάς των οἱ ἀετοί. Ἐδῶ εἶχαν καὶ τὰ λιμέρια των οἱ περίφημοι κλέφτες τοῦ Ὄλύμπου κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας.

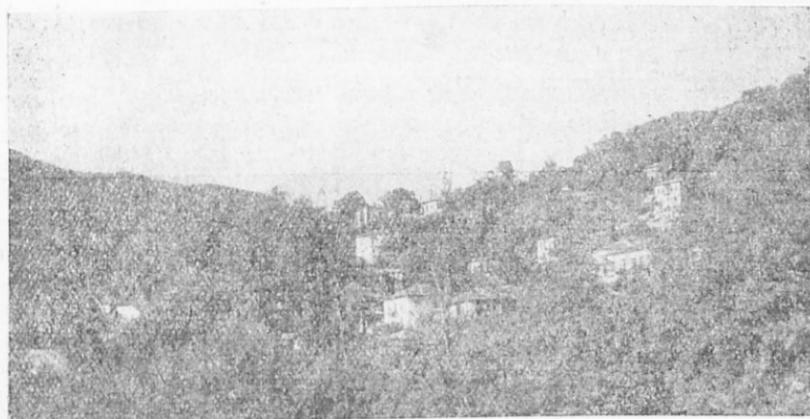
Εἰς τὰ ἄκρα τῆς Θεσσαλικῆς πεδιάδος καὶ εἰς τὰ γύρω

85. Τὰ Μετέωρα.

βουνά οἱ κάτοικοι ἀσχολοῦνται εἰς τὴν κτηνοτροφίαν. Πρὸ πάντων εἰς τὴν Πίνδον ὑπάρχουν ἀνάμεσα εἰς τὰ δάση πλούσιαι βοσκαί, εἰς τὰς ὁποίας νομάδες ποιμένες βόσκουν τὰ ποιμνιά των. Τυριά, βούτυρον, μαλλιά καὶ δέρματα παράγει ἡ θεσσαλικὴ κτηνοτροφία πολλά.

Εἰς τὸ ΒΔ. ἄκρον τῆς Θεσσαλίας, πλησίον τῆς Καλαμπάκας, ὑπάρχουν ὕψηλοί καὶ ἀπότομοι βράχοι μὲ παράδοξα σχήματα. Λέγονται **Μετέωρα**. Ἐπάνω εἰς αὐτὰ ὑπῆρχαν ἄλλοτε 21 βυζαντινὰ μοναστήρια. Σήμερον διατηροῦνται μόνον 4 καὶ πολλοὶ ἐπισκέπτονται τὴν μονὴν τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος,

86. *) Κισσός, ἐν ἀπὸ τὰ ὄρατα χωρία τοῦ Πηλίου.

ποῦ εἶναι ἔπάνω εἰς τὸν ὑψηλότερον βράχον. Ἡ ἀνάβασις εἰς αὐτὸν ἐγένετο ἄλλοτε μὲ ἀνεμόσκαλαν ἢ μὲ δίκτυον, τὸ ὁποῖον ἀνέσυρον οἱ μοναχοὶ μὲ τὴν ἀνέμην. Σήμερον ἀναβαίνουν μὲ κλίμακας, αἱ ὁποῖαι ἔχουν σκαλισθῆ εἰς τὸν βράχον.

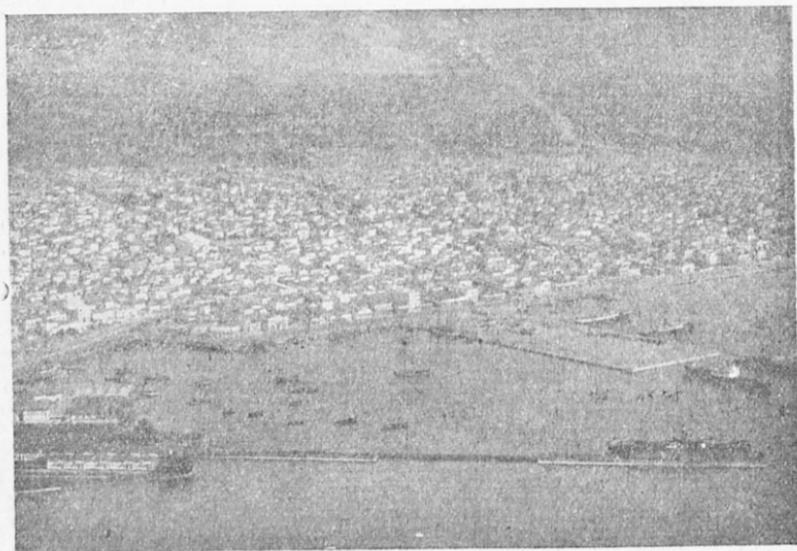
Εἰς τὴν κτηνοτροφίαν ἀσχολοῦνται καὶ οἱ κάτοικοι τῆς Ἄγυιᾶς, ἡ ὁποία εὐρίσκεται εἰς τὰ νότια τοῦ Κισσάβου. Τὰ Ἄμπελάκια, ποῦ εἶναι εἰς τὴν βορείαν πλευρὰν τοῦ βουνοῦ, ὠνομάσθησαν ἔτσι ἀπὸ τὰ πολλά των ἀμπέλια. Τὴν φήμην των ὅμως τὰ Ἄμπελάκια τὴν ἀπέκτησαν κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας μὲ τὴν κατεργασίαν τῶν νημάτων, τὰ ὁποῖα ἐπώλουν εἰς ξένους τόπους. Διότι εἶχον τέλειον συνεταιρισμόν,

ὁ ὁποῖος ἐφρόντιζε διὰ τὴν προμήθειαν ὑλικῶν καὶ διὰ τὴν πώλησιν τῶν προϊόντων. Καὶ τὰ ὠραῖα σπίτια τῶν Ἀμπελακίων χρονολογοῦνται ἀπὸ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν.

Ἡ χερσόνησος **Μαγνησία** ἔχει γλυκὺ θαλάσσιον κλίμα. Δι' αὐτὸ τὸ **Πήλιον** εἰς μὲν τὰ χαμηλότερα μέρη του εἶναι κατάφυτον ἀπὸ ἐλαίας, εἰς δὲ τὰ ὑψηλότερα ἀπὸ κήπους μὲ μηλέας, κερασεάς καὶ ἄλλα ὄπωροφόρα δένδρα. Τὰ πλάγια τοῦ θαυμασίου αὐτοῦ βουνοῦ καλλιεργοῦνται. Δι' αὐτὸ ὑπάρχουν ἐπάνω εἰς τὸ βουνὸν 24 μεγάλα καὶ ὠραιότατα χωρία (Μακρυνίτσα, Πορταριά, Μηλέαι, Ζαγορά, Τσαγκαράδα, Λεχώνια, Κισσὸς κ.τ.λ.).

Δ'. ΕΜΠΟΡΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Κέντρα, ὅπου συγκεντρώνονται τὰ θεσσαλικά προϊόντα, εἶναι ἡ **Λάρισα** (35.000 κάτ.), τὰ **Τρίκαλα** (23.000), ἡ **Καοδίτσα**

87. Ὁ Βόλος καὶ ὁ λιμὴν του, ὅπως φαίνεται ἀπὸ ἀεροπλάνου.

(Φωτογρ. Τοπογρ. Ὑληρ. Ὑπουργ. Συγκοινωνίας)

(14.000), ὁ **Βόλος** (55.000), ὁ **Ἄλμυρὸς** (7.000), ὁ **Τύρναβος** (7.000), ἡ **Ἐλασσών** (4.000) καὶ ἡ **Καλαμπάκα** (4.000).

Ἡ **Λάρισα** εὑρίσκεται εἰς θέσιν κεντρικὴν καὶ ἦτο ἀνέκαθεν ἡ πρωτεύουσα τῆς Θεσσαλίας. Ἄλλ' ὁ **Βόλος**, ἂν καὶ εἶναι νέα πόλις, ἀπέκτησε μεγαλύτεραν ἐμπορικὴν κίνησιν· διότι ἔχει ὠραῖον λιμένα καὶ συνδέεται σιδηροδρομικῶς μετὰ τὰς σπουδαιότερας πόλεις τῆς Θεσσαλίας, καθὼς καὶ μετὰ τὰ χωρία τοῦ Πηλίου Λεχώνια καὶ Μηλέας. Εἶναι πόλις ὠραία καὶ ἔχει σπουδαίαν βιομηχανίαν. Τὰ ἐργοστάσιά του κατασκευάζουν ὑφάσματα, τοιμέντα, γεωργικὰ ἐργαλεῖα, σιγάρα κ.τ.λ. Πρὸς Δυσμὰς τοῦ Βόλου εἶναι ἡ κωμόπολις **Βελεστίνον** (3000 κάτ.), ἡ ὁποία μετὰ τὸ ἀρχαῖον τῆς ὄνομα λέγεται **Φεραί**. Εἶναι πατρις τοῦ ἔθνομάρτυρος Ρήγα τοῦ Φεραίου.

Ὅλιγον ἔξω ἀπὸ τὸν Τύρναβον διήρχετο ἄλλοτε ἡ γραμμὴ τῶν συνόρων μας. Ἄλλ' ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς τὸ 1912 διέσπασε τὴν γραμμὴν αὐτὴν καὶ ἐνίκησε τοὺς Τούρκους εἰς τὰ στενὰ τοῦ **Σαρανταπόρου**. Αὐτὴ ἦτο ἡ πρώτη νίκη τοῦ στρατοῦ μας, μετὰ τὴν ὁποίαν ἠλευθερώθη ἡ δυτικὴ Μακεδονία (9 Ὀκτωβρίου 1912).

Ε'. ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ

Ἡ Θεσσαλία διαιρεῖται εἰς δύο νομοὺς: 1) τὸν **νομὸν Λαρίσης** μετὰ πρωτεύουσαν τὴν **Λάρισαν**· καὶ 2) τὸν **νομὸν Τρικκάλων** μετὰ πρωτεύουσαν τὰ **Τρίκκαλα**.

ΣΤ'. ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΙΣ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

Γεωργικὴ παραγωγὴ τῆς Θεσσαλίας τοῦ ἔτους 1937	Εἶδη καλλιέργειας		Καλλιεργούμεναι ἐκτάσεις εἰς στρέμματα	Ἄξια τῆς παραγωγῆς εἰς δραχμὰς
		Σιτηρά	2.520.000	1.425.000.000
	ὄσπρια	194.000	95.000.000	
	Λαχανικά, γεώμηλα	110.000	125.000.000	
	Καπνός, βάμβαξ	280.000	300.000.000	
	Ἄμπελοι	104.000	49.000.000	

Ἀριθμὸς ζώων ἔτους 1937	Βόες καὶ ἀγελάδες	Ἴπποι	Ἡμίονοι	Πρόβατα	Αἴγες	Χοῖροι
		110.000	62.500	18.500	1.400.000	630.000

Νομοί	Ἐπιφάνεια εἰς τ. χλμ.	Πληθυσμὸς		Σπουδαιότεραι πόλεις (κάτοικοι εἰς χιλιάδας)
		ἐν ὅλῳ	κατὰ τ.χμ.	
Λαρίσης	7620	322.000	43	Λάρισα 35, Βόλος 55, Ἄλμυρος 7, Φάρσαλα 5, Βελεστίον 3, Ἄγυιὰ 3, Τύρναβος 7, Ἐλασσών 4.
Τρικκάλων	5865	521.000	43	Τρίκκαλα 23, Καρδίτσα 14, Καλαμπάκα 4.
Σύνολον	15.485	573.000		

Ἀσκήσεις.—1. Σχεδιογράφησε τὴν Θεσσαλίαν καὶ σημείωσε τὸν ῥοῦν τοῦ Πηνειοῦ. Τοποθέτησε τὰς κυριώτερας πόλεις.—2. Παράστησε μὲ βέλη τὰς διευθύνσεις, πρὸς τὰς ὁποίας ἀναχωροῦν οἱ οἰδηρόδρομοι α') ἀπὸ τὴν Λάρισαν καὶ β') ἀπὸ τὸν Βόλον.—3. Ποίας πόλεις θὰ συναντήσης, ἂν ταξιδεύσῃς ἀπὸ τὴν Λαμίαν ἕως τὴν Καλαμπάκαν;—4. Διὰ τί ἡ Θεσσαλία ἔχει ἓνα μέγαν ποταμὸν καὶ ἡ Ἡπειρος πολλούς;—5. Σύγκρινε τὴν παραγωγὴν καὶ τὴν κτηνοτροφίαν τῆς Θεσσαλίας μὲ μίαν ἀπὸ τὰς χώρας ποῦ ἐζητήσαμεν.

3. Η ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

1. Ποῖα ὄρη χωρίζουν τὴν Μακεδονίαν ἀπὸ τὴν Θεσσαλίαν; Ποῖα ἀπὸ τὴν Ἡπειρον καὶ τὴν Ἀλβανίαν;—2. Ποῖα χώρα εὐρίσκεται πρὸς Α τῆς Μακεδονίας καὶ ποῖος ποταμὸς ἀποτελεῖ ὄριον μεταξὺ των;—3. Ποῖοι μεγάλοι ποταμοὶ διασχίζουν τὴν Μακεδονίαν ἀπὸ Β πρὸς Ν καὶ ἀπὸ ποῦ πηγάζει ἕκαστος;—4. Εὗρε τὴν λίμνην Πρέσπαν καὶ ἀκολούθησε εἰς τὸν χάρτην τὴν ὄροθετικὴν γραμμὴν μας πρὸς τὴν Νοτιοσλαβίαν καὶ πρὸς τὴν Βουλγαρίαν ἕως τὸν Νέστον ποταμὸν. Ἀπὸ ποίαν ἄλλην λίμνην διέρχεται ἡ γραμμὴ αὐτὴ καὶ ποίας κορυφογραμμὰς ἀκολουθεῖ; Ποῦ γίνεται ἡ συνάντησις τῶν συνόρων Ἑλλάδος καὶ Νοτιοσλαβίας α) μὲ τὰ ἄλβανικὰ καὶ β) μὲ τὰ βουλγαρικὰ σύνορα;—5. Ὀνόμασε τὰ κυριώτερα ὄρη τῆς ἑλληνικῆς Μακεδονίας.—6. Ποῖοι ἀπὸ τοὺς ποταμούς της ἔχουν τὰς πηγὰς των ἐντὸς τῆς ὄροθετικῆς μας γραμμῆς;—7. Ὀνόμασε τὰς μεγαλύτερας λίμνας.—8. Ὀνόμασε τοὺς κόλπους, τὰς χερσονήσους καὶ τὰ ἀκρωτήρια τῆς μακεδονικῆς παραλίας.—9. Ποίας πόλεις τῆς Μακεδονίας γνωρίζεις καὶ πῶς ἤμπορεῖς νὰ ταξιδεύσῃς ἀπὸ τὸν τόπον σου ἕως αὐτάς;

ΕΚΤΑΣΙΣ. ΟΡΙΑ

Ἡ Μακεδονία ἐκτείνεται πρὸς Βορρᾶν τοῦ Ὀλύμπου, ἀπὸ τὴν Πίνδον ἕως τὴν Ροδόπην. Ὡς ὄριον φυσικὸν πρὸς Βορρᾶν ἢ Μακεδονία ἔχει τὸν **Σκάρδον** καὶ τὸ **Ρίλον** ὄρος. Ἄλλ' ὄλην τὴν Μακεδονίαν δὲν τὴν κατέχει σήμερον ἡ Ἑλλάς. Τὸ βόρειον μέρος τῆς τὸ κατέχουν δύο ἄλλα κράτη, ἡ Νοτιο-σλαβία καὶ ἡ Βουλγαρία. Ὡς σύνορον μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῆς Ἑλλάδος χρησιμεύουν αἱ κορυφογραμμαὶ τῶν ὄρέων **Βόρας**, **Κόζακον**, **Κερκίνη** (Μπέλες) καὶ **Βροντοῦ**.

Ἄλλοτε εἰς τὴν Μακεδονίαν κατῴκουν καὶ πολλοὶ Τοῦρκοι. Ἄλλὰ πρὸ 25 ἐτῶν ἔγινεν ἀνταλλαγὴ πληθυσμῶν μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας. Οἱ μὲν Τοῦρκοι τῆς Μακεδονίας ἐπήγαν εἰς τὴν Τουρκίαν, οἱ δὲ Ἕλληνες τῆς Τουρκίας ἦλθαν καὶ ἐγκατεστάθησαν πρὸ πάντων εἰς τὴν Μακεδονίαν. Κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον καὶ οἱ Ἕλληνες τῆς Βουλγαρίας μετηνάστευσαν εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ ἔτσι ὁ ἑλληνικὸς πληθυσμὸς τῆς ἐπέκνωσε. Σήμερον ἡ Μακεδονία μας ἔχει ἄνω τοῦ ἐνὸς καὶ ἡμίσεος ἑκατομμυρίου ψυχῶν (1.650.000).

Δύο ὄροσειραὶ, αἱ ὁποῖαι ἐκτείνονται ἀπὸ Βορρᾶ πρὸς Νότον, ἢ μία τοῦ **Βερμίου** καὶ ἡ ἄλλη τοῦ **Βεργίτσκου**, διαιροῦν τὴν ἑλληνικὴν Μακεδονίαν εἰς τρία μέρη: τὴν δυτικὴν, τὴν κεντρικὴν καὶ τὴν ἀνατολικὴν Μακεδονίαν.

Α'. Η ΔΥΤΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

1. ΜΟΡΦΗ ΤΟΥ ΕΔΑΦΟΥΣ

Ὅπως ὁ χάρτης μᾶς δεικνύει, ἡ δυτικὴ Μακεδονία εἶναι χώρα ὄρεινή. Τὰ ὄρη τῆς σχηματίζουν δύο σειράς, αἱ ὁποῖαι ἔχουν τὴν ἴδιαν διεύθυνσιν μὲ τὴν Πίνδον. Εἰς τὴν πρώτην σειράν εἶναι τὰ ὄρη **Βαρνοῦς** (Περιστερί), **Σινιάτσικον** καὶ **Μπούρινος**, εἰς τὴν δευτέραν δὲ σειρὰν τὰ ὄρη **Βόρας** καὶ **Βέρμιον**. Εἶναι ὄρη ὑψηλά: τὰ περισσότερα ὑπερβαίνουν τὰ 2000 μ.

Μεταξὺ τῶν ὄροσειρῶν αὐτῶν καὶ τῆς Πίνδου ὑπάρχουν

ὕψηλὰ λεκανοπέδια. Καὶ αὐτὰ εὐρίσκονται εἰς δύο σειράς, αἱ ὁποῖαι ἔχουν τὴν ἴδιαν διεύθυνσιν μὲ τὰ ὄρη.

Εἰς τὴν πρώτην σειράν, ἡ ὁποία εὐρίσκεται μεταξὺ Πίνδου καὶ Βαρνοῦντος, εἶναι τὰ ἐξῆς λεκανοπέδια: 1) Ἡ **λεκάνη τῆς Βρυγηΐδος ἢ τῆς Πρέσπας**, ἡ ὁποία εὐρίσκεται εἰς ὕψος 850 μέτρων καὶ ὄλη σχεδὸν ἀποτελεῖ λίμνην· 2) τὸ **λεκανοπέδιον τῆς Ὀρεστιάδος**, ὅπου εἶναι ἡ λίμνη τῆς Καστορίας (ὕψος 620 μ.)· καὶ 3) ἡ **λεκάνη τοῦ ἄνω Ἀλιάκμονος**.

Εἰς τὴν δευτέραν σειράν, ἡ ὁποία εὐρίσκεται μεταξὺ Βαρνοῦντος καὶ Βερμίου, ὑπάρχουν εὐρυχωρότερα λεκανοπέδια, τὰ ἐξῆς: 1) τὸ **λεκανοπέδιον τῆς Πελαγονίας ἢ τοῦ Μοναστηρίου** (ὕψος 600 μ.), τοῦ ὁποίου μικρὸν μόνον μέρος, πλησίον τῆς Φλωρίνης, ἀνήκει εἰς τὴν Ἑλλάδα, τὸ δὲ μεγαλύτερον μέρος εὐρίσκεται εἰς τὴν Νοτιοσλαβίαν· 2) τὸ **λεκανοπέδιον τῆς Ἐορδαίας ἢ τῆς Πτολεμαΐδος**, ὅπου εἶναι ἡ **Βεγορίτις ἢ λίμνη τοῦ Ὀστρόβου** καὶ ἡ λίμνη τοῦ **Ἀμυνταίου**· καὶ 3) τὸ **λεκανοπέδιον τῆς Κοζάνης**.

Τὰ λεκανοπέδια τῆς δυτικῆς Μακεδονίας ὁμοιάζουν μὲ τὰ Ἀρκαδικά. Ὅπως εἰς τὴν Ἀρκαδίαν ἔτσι καὶ ἐδῶ τὰ χαμηλὰ μέρη των σκεπάζονται ἀπὸ νερὰ καὶ σχηματίζουν ὠραιότατας λίμνας, αἱ ὁποῖαι ἔχουν καθαρῶτα νερὰ καὶ πολλὰ ψάρια. Ὅπως ἐκεῖ ἡ Φενεός, ἔτσι καὶ ἐδῶ ἡ Πρέσπα καὶ ἡ Βεγορίτις χύνονται εἰς καταβόθρας. Ὅταν τὰ ὑπόγεια αὐτὰ ἀνοίγματα κλείουν, τότε ἡ ἐπιφάνεια τῶν λιμνῶν ὑψώνεται· ὅταν πάλιν μὲ τὸν καιρὸν ἀνοίγουν, τότε τὰ νερὰ κατέρχονται.

Ἄλλ' ὅπως εἰς τὴν λεκάνην τῆς Μεγαλοπόλεως τὰ ὕδατα τοῦ Ἀλφειοῦ κατῶρθωσαν ν' ἀνοίξουν δίοδον ἀνάμεσα εἰς τὰ ὄρη τῆς Ἀνδριτσαίνης καὶ νὰ χυθοῦν εἰς τὸ Ἴόνιον, ἔτσι συνέβη καὶ εἰς τὴν λεκάνην τοῦ Ἀλιάκμονος. Καὶ ἐδῶ τὰ ὕδατα ἤνοιξαν δίοδον μεταξὺ Βερμίου καὶ Πιερίων καὶ ἐχύθησαν εἰς τὸν Θερμαϊκὸν κόλπον.

Τὰ λεκανοπέδια τῆς δυτικῆς Μακεδονίας εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον κλειστά· ἀλλ' εἰς πολλὰ μέρη ὑπάρχουν μεταξὺ τῶν βουνῶν στεναὶ διαβάσεις. Αὐταὶ διευκολύνουν τὴν συγκοινωνίαν μεταξὺ τῶν λεκανοπεδίων. Τὴν διεύθυνσιν δέ, τὴν ὁποίαν ἔχουν αἱ σειραὶ τῶν λεκανοπεδίων, ἀκολουθοῦν καὶ αἱ γραμμαὶ

της συγκοινωνίας, δηλαδή διευθύνονται από τὰ ΝΑ πρὸς τὰ ΒΔ (ὁδὸς Λαρίσης - Κοζάνης - Ἄμυνταιῖου, ὁδὸς Γρεβενῶν - Καστορίας - Φλωρίνης).

Ἐκ τῆν δίοδον, ἡ ὁποία ὑπάρχει μεταξύ Βόρα καὶ Βερμίου, διέρχεται ἡ σιδηροδρομικὴ γραμμὴ Θεσσαλονίκης - Φλωρίνης. Μία ἄλλη γραμμὴ πρόκειται νὰ συνδέσῃ τὴν Καλαμπάκαν με τὴν Κοζάνην καὶ με τὸ Ἄμύνταιον, καθὼς καὶ με τὴν Βέροιαν.

2. ΚΛῖΜΑ ΚΑΙ ΒΛΑΣΤΗΣΙΣ. ΑἴΣΧΟΛΙΑΙ ΤΩΝ ΚΑΤΟΙΚΩΝ

Ἐπειδὴ ἡ Μακεδονία εὐρίσκεται βορειότερον ἀπὸ τὰς ἄλλας ἑλληνικὰς χώρας καὶ ἐπειδὴ τὰ λεκανοπέδιά της πρὸς Δυσμὰς τῶν Πιερίων καὶ τοῦ Βερμίου εἶναι ὑψηλὰ καὶ ἀπομακρυσμένα ἀπὸ τὴν θάλασσαν, τὸ κλίμα τῆς δυτικῆς Μακεδονίας κατὰ τὸν χειμῶνα εἶναι ψυχρὸν. Ἐπειδὴ δὲ τὰ ὄροπέδιά της εἶναι ἀνοικτὰ πρὸς Βορρᾶν, οἱ βόρειοι ἄνεμοι, οἱ ὅποιοι τότε ἐπικρατοῦν, εἰσφομοῦν καὶ φέρουν ἀφθόνοους χιόνιας. Ἐνεκα τούτου ἡ θερμοκρασία εἰς τὰ ὄροπέδια τῆς Κοζάνης καὶ τῆς Φλωρίνης κατέρχεται 15 καὶ 18 βαθμοὺς ὑπὸ τὸ μηδέν. Τότε αἱ λίμναι παγώνουν, τὸ δὲ χιόνι γίνεται αἰτία νὰ διακόπτωνται συχνὰ αἱ συγκοινωνίαι. Ὡστε ἡ δυτικὴ Μακεδονία ἔχει κλίμα ἠπειρωτικόν. Τὸ θέρος ὅμως, ἔνεκα τοῦ ὕψους τῶν ὄρεων καὶ τῶν ὄροπεδίων, εἶναι πολὺ θερμὸν καὶ δὲν μένει χωρὶς βροχᾶς. Δι' αὐτὸ ἡ δυτικὴ Μακεδονία ἔχει περισσότερα ὕδατα ἀπὸ τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα.

Τὰ ὄρη τῆς δυτικῆς Μακεδονίας στολιζονται με πικνὰ δάση. Δασώδεις εἶναι προπάντων αἱ περιοχαὶ Γρεβενῶν, Καστορίας καὶ Σερβίων, καθὼς καὶ τὸ Βέρμιον. Τὰ δάση τῶν ἀποτελοῦνται κυρίως ἀπὸ δρυς, καστανέας, ὄξυας, ἔλατα καὶ ὑψηλὰ πεδκα. Δι' αὐτὸ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς κατοικοὺς τῶν ὄρεινῶν μερῶν καταγίνονται με τὴν ὑλοτομίαν καὶ τὴν παρασκευὴν ξυλανθράκων.

Μέσα εἰς τὰ δάση τῆς δυτικῆς Μακεδονίας ζοῦν πολλὰ ἄγρια ζῷα: ἀλώπεκες, λύκοι, ἄρκτοι, κουνάβια, ἀγριόχοιροι, καθὼς καὶ λαγοί, ἔλαφοι κ.τ.λ.

Τὰ ὄρη τῆς δυτικῆς Μακεδονίας παρέχουν καὶ τροφὴν διὰ

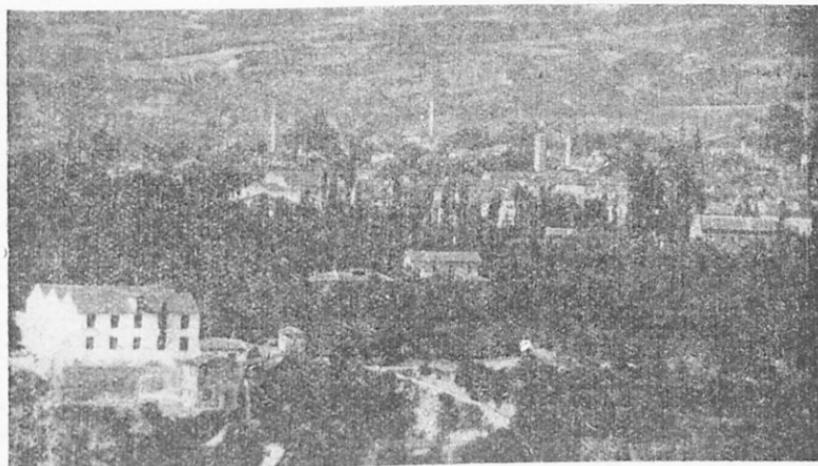
μικρά ζῳα. Δι' αὐτὸ εἶναι ἀνεπτυγμένη ἡ κτηνοτροφία προβάτων καὶ αἰγῶν καὶ ἡ γαλακτοκομία. Περὶφημα εἶναι τὰ μανούρια τῆς **Βλάστης**, τὸ βούτυρον καὶ τὰ κασέρια τοῦ **Καταφυγίου**, τῆς **Σιατίστης** καὶ τῶν χωρίων τῶν **Γρεβενῶν**.

Εἰς τὰ ὄροπέδια καὶ εἰς τὰς κοιλάδας οἱ κάτοικοι ἀσχολοῦνται μὲ τὴν γεωργίαν καὶ μὲ τὴν ἀμπελοουργίαν. Σῖτος, ἀραβόσιτος, βρίζα καὶ φασόλια παράγονται κυρίως εἰς τὰς ὑψηλὰς πεδιάδας τῆς **Πτολεμαΐδος** (Καίλαριων) καὶ τῆς **Φλώρινης**, καπνὸς δὲ εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Ἀλιάκμονος. Περὶφημον εἶναι τὸ ἡλιαστὸ κρασί τῆς Σιατίστης.

Ἀπὸ τὰ ὀπωροφόρα εὐδοκιμοῦν αἱ μηλέαι, αἱ ἀπιδέαι, αἱ καρυδέαι καὶ αἱ καστανέαι. Εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Ἀλιάκμονος εὐδοκιμε καὶ ἡ μορέα καὶ εἶναι ἀνεπτυγμένη ἡ βομβυκοτροφία.

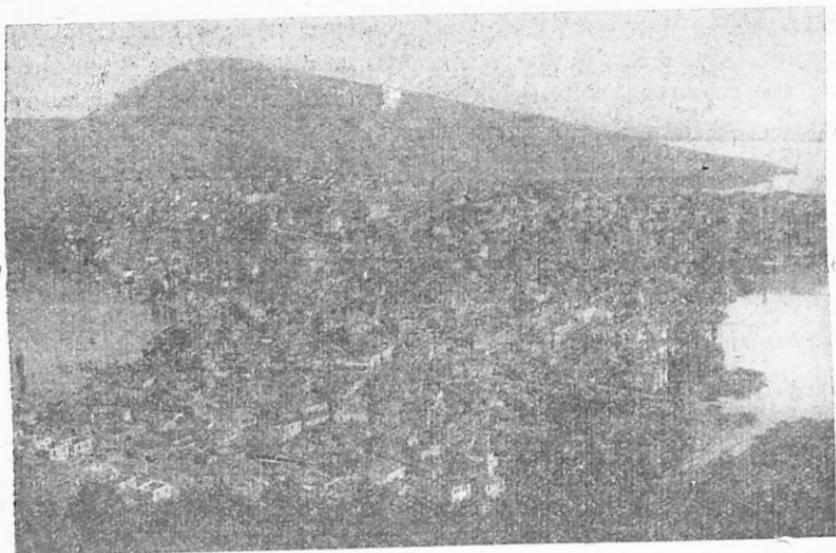
3. ΠΟΛΕΙΣ

Ἐπειδὴ ἡ δυτικὴ Μακεδονία εἶναι χώρα ὄρεινῆ, δι' αὐτὸ εἶναι ἀραιοὶ κατοικημένοι καὶ αἱ πόλεις, ποὺ ἀνεπτύχθησαν εἰς

89. Φλώρινα.

αὐτὴν, εἶναι μικραί. Καὶ εἰς μὲν τὴν ἀνατολικὴν σειρὰν τῶν λεκανοπεδίων εἶναι ἡ **Κοζάνη** (14.000 κάτοικοι), ἡ **Πτολεμαῖς** (8.000 κάτ.), τὸ **Ἀμύνταιον** (Σόροβιτς) καὶ ἡ **Φλώρινα** (13.000),

90. Καστοριά.

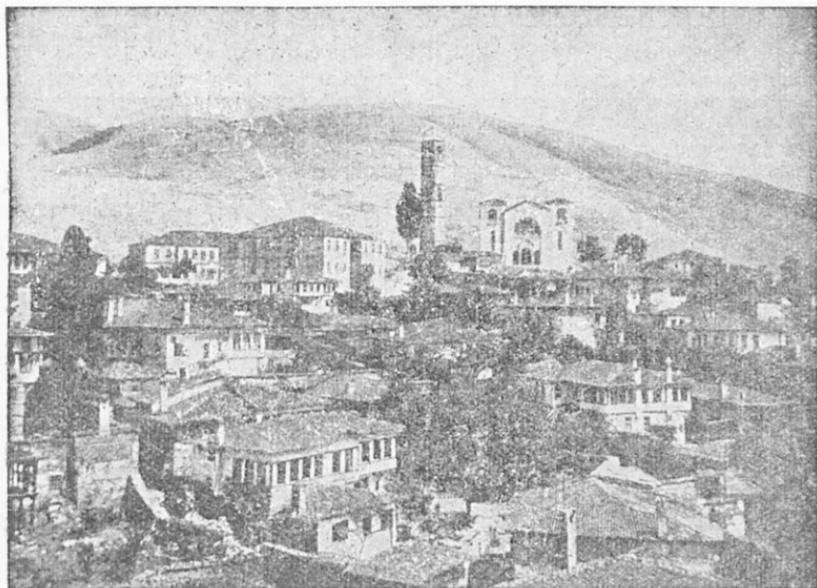
εις δὲ τὴν δυτικὴν σειρὰν τῶν λεκανοπεδίων τὰ Γρεβενὰ (4.000), ἡ Σιάτιστα (5.000), καὶ ἡ Καστοριά (11.000). Τέλος εἰς τὸ κάτω μέρος τοῦ Ἀλιάκμονος εἶναι αἱ κωμοπόλεις Σέρβια (3.500), Βελβενδὸς (35.000) καὶ Δεσκάτη (4.000).

91. Ἐσωτερικὸν ἀρχοντικῶν σπιτιοῦ τῆς Καστορίας.

Ἡ Κοζάνη εὑρίσκεται εἰς τὴν διασταύρωσιν δύο σπουδαίων ὁδῶν: τῆς ὁδοῦ Λαρίσης - Ἀμυνταίου καὶ τῆς ὁδοῦ Καστορίας - Βεροίας, ἔχει δὲ κλίμα ὑγιεινὸν (ὕψόμετρον 730) δι' αὐτὸ εἶναι σπουδαῖον ἐμπορικὸν κέντρον. Ὅμοίως ἡ Φλώρινα εἶναι κέντρον πλουσίας γεωργικῆς περιφερείας, ἀνεπτύχθη δὲ ὡς ἐμπορικὴ πόλις, διότι ἔχει σιδηροδρομικὴν συγκοινωνίαν μετὰ τὴν Θεσσαλονίκην.

Ἡ **Καστορία** εἶναι κτισμένη ἐπάνω εἰς μίαν μικρὰν χερσόνησον, τὴν ὁποίαν βρέχουν τὰ νερά τῆς λίμνης. Εἶναι πόλις παλαιὰ μὲ ὠραίους βυζαντινοὺς ναοὺς καὶ παλαιὰ ἀρχοντικά σπίτια, προώδευσε δὲ μὲ τὴν βιομηχανίαν τῶν γουναρικῶν. Τὰ ψάρια τῆς λίμνης εἶναι πολλὰ καὶ νόστιμα (πέρκες, αὐγοτάραχον) καὶ τὰ ψαρεύουν μὲ πλατιά μονόξυλα. Πλησίον τῆς Καστορίας εἶναι τὸ χωρίον **Στάιιστα**, ὅπου ὁ Παῦλος Μελάς

92. Σιάιιστα.

ἔπεσε διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς Μακεδονίας. Νοτιώτερον ἡ **Σιάιιστα** εἶναι κτισμένη εἰς ὕψος 950 μ., ἤκμασε δὲ ἄλλοτε μὲ τὴν ἀμπελοργίαν καὶ τὴν γουναρικὴν καὶ μὲ τὸ ἐμπόριον. Καὶ αὕτη, καθὼς καὶ ἡ Κοζάνη, ἔχει παλαιὰ ἀρχοντικά μὲ ὠραῖα ξυλόγλυπτα.

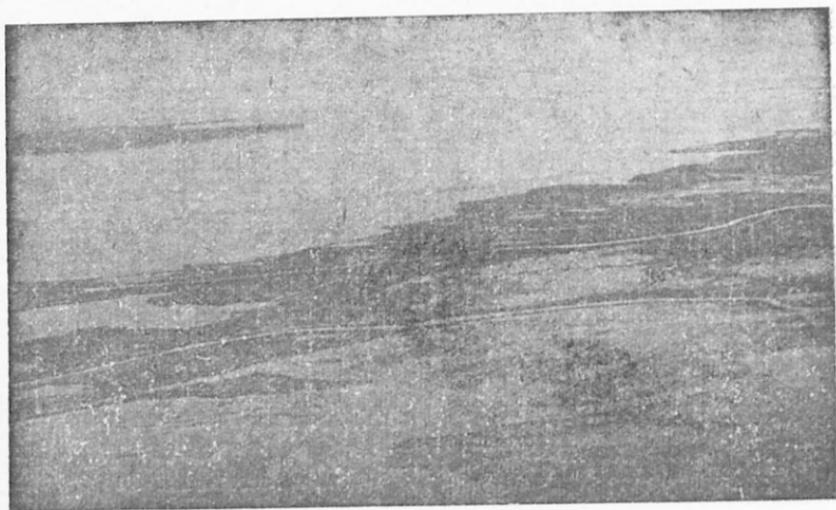
Τέλος εἰς τὰ βόρεια λεκανοπέδια ἀνεπτύχθησαν ὡς κέντρα ἐμπορικὰ τὸ **Μοναστήριον** καὶ ἡ **Κορυτσά**. Ἄλλ' αἱ πόλεις αὗται ἀνήκουν εἰς τὰ γειτονικά κράτη.

Β'. Η ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

1. ΜΟΡΦΗ ΤΗΣ ΞΗΡΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΑΡΑΛΙΑΣ

Ἡ κεντρικὴ Μακεδονία ἐκτείνεται πρὸς Δυσμᾶς τοῦ Βερμίου ἕως τὸ ὄρος Βερτίσκον. Τὴν βορείαν τῆς πλευρᾶν ἀποτελοῦν τὰ ὄρη **Κόζακον**, **Πάϊκον** καὶ **Κερκίνη**, τὰ ὁποῖα διευθύνονται ἀπὸ Δυσμῶν πρὸς Ἀνατολᾶς.

Ὅπως δεικνύει ὁ χάρτης, ἡ κεντρικὴ Μακεδονία περιλαμβάνει: 1) τὸ **βαθύπεδον τῆς Θεσσαλονίκης**, 2) τὴν περίξ **ὄρεινὴν χώραν** καὶ 3) τὴν **Χαλκιδικὴν χερσόνησον**.

93. Αἱ ἐκβολαὶ τοῦ Ἄξιου. Εἰς τὴν φωτογραφίαν διακρίνονται τὰ δύο στόμια, μὲ τὰ ὁποῖα χύνεται ὁ ποταμὸς εἰς τὴν θάλασσαν.

(Φωτογρ. Τοπογρ. Ὑψηρ. Ὑπογρ. Συγκοινωνίας)

Ἡ δυτικὴ παραλία τοῦ Θερμαϊκοῦ εἶναι ὀμαλὴ καὶ δὲν ἔχει λιμένας. Καλὸς φυσικὸς λιμὴν ὑπάρχει μόνον εἰς τὸ βάθος τοῦ Θερμαϊκοῦ κόλπου: ὁ **λιμὴν τῆς Θεσσαλονίκης**. Ἄλλ' οἱ ποταμοὶ Ἄξιός καὶ Ἀλιάκμων μὲ τὰς ἀφθόλους ὕλας, τὰς ὁποίας ἐκφορτῶνουν εἰς τὰς ἐκβολὰς των, θὰ ἀπέκλειον τὴν εἴσοδον τοῦ λιμένος. Δι' αὐτὸ τελευταίως μὲ τεχνικὰ ἔργα μετέθεσαν τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἄξιου δυτικώτερον.

Ὁ Θερμαϊκὸς κόλπος ἔχει μικρὸν βάθος (20 - 30 μ.) καὶ φημίζεται διὰ τὰ πολλὰ ψάρια του, καθὼς καὶ ὁ Στρυμονικὸς κόλπος.

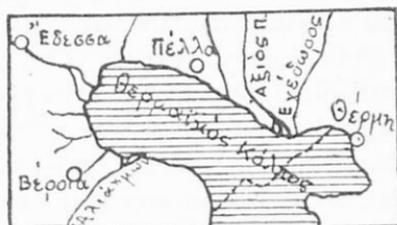
2. ΦΥΣΙΚΑΙ ΠΕΡΙΟΧΑΙ

α. ΤΟ ΒΑΘΥΠΕΔΩΝ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

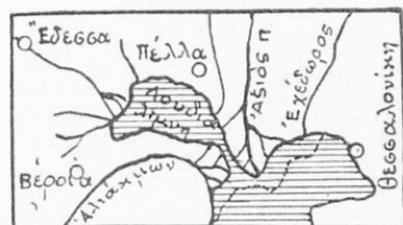
Τὸ μεγάλο αὐτὸ βαθύπεδον εἶναι δημιούργημα τῶν ποταμῶν Ἀξιῶ καὶ Ἀλιάκμωνος. Εἰς παλαιωτάτην δηλ. ἐποχὴν, ἑκατὸν περίπου ἔτη πρὸ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ὁ Θερμαϊκὸς κόλπος ἔφθανε βαθύτερον ἕως τὰ σημερινὰ Γιαντισά. Ἡ ἀρχαία Πέλλα, τῆς ὁποίας τὰ ἐρείπια σφύζονται ἐκεῖ πλησίον, ἦτο παράλιος πόλις. Ἄλλ' ὁ Ἀξιὸς καὶ ὁ Ἀλιάκμων μὲ τὰς προσχώσεις των ἐπεξέτειναν τὴν παραλίαν καὶ μόνον μία λίμνη ἐξηκολούθει νὰ σχηματίζεται εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς πεδιάδος, ἡ λίμνη τῶν Γιαντισῶν.

Συχνὰ ἡ λίμνη καὶ οἱ ποταμοὶ ἐπλημμυροῦσαν καὶ ἄφηναν πολλὰ νερά εἰς τὴν πεδιάδα. Αὐτὰ ἐλίμναζαν καὶ ἔκαμναν ἀκατοικήτους μεγάλας ἐκτάσεις.

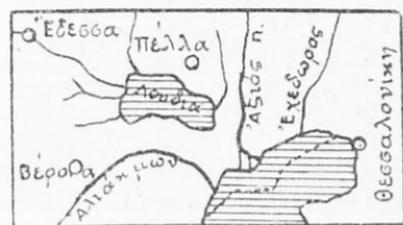
Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τὸ Κράτος μας ἔκαμεν εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα μεγάλα ὑδραυλικά ἔργα. Οἱ μηχανικοὶ ἐκανόνισαν τὴν κοίτην τῶν ποταμῶν καὶ τὴν ἐβάθυναν, ἤνοιξαν διώρυγας καὶ

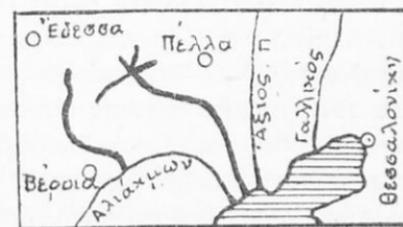
Περί τὸ 500 π.χ.

Περί τὸ 100 π.χ.

Περί τὸ 500 μ.χ.

Μετὰ τὰ ἀποξηραντικὰ ἔργα

94. Ὁ Θερμαϊκὸς κόλπος ἄλλοτε καὶ τώρα

ἔτσι ἀπεξήραναν τὰς λίμνας καὶ ἐπροφύλαξαν τὴν πεδιάδα ἀπὸ τὰς πλημμύρας. Τώρα μὲ αὐλάκια ἀπὸ τὰς διώρυγας ὅλη αὐτὴ ἢ ἔκτασις ποτίζεται κανονικῶς. Μὲ τὰ ἔργα αὐτὰ 1.250.000 στρέμματα ἔγιναν καλλιεργήσιμα. Ὅπου πρὶν ἐπρασίνιζαν στάσιμα νερά, ἐκεῖ τώρα ἡ γῆ σπειρεται καὶ κυματίζουν σπαρτά. Ἄγροϊ μὲ σιτάρια καὶ καλαμπόκια καὶ σησάμια, φυτεῖαι ἀπὸ βαμβάκι καὶ καπνόν, κῆποι μὲ λαχανικὰ καὶ ὄπωροφόρα ἀπλώνονται παντοῦ καὶ μόνον αἱ κόκκιναι στέγαι τῶν χωριῶν, ποῦ ἐξεφύτρωσαν μὲ τὴν φροντίδα τοῦ Κράτους μας, διακό-

95. Ὁ Ἄξιός ἀποτελεῖ καὶ δρόμον φυσικόν πρὸς Βορρᾶν. Διότι ἓνας ἄλλος ποταμὸς (ἢ Μοράβα) πηγάζει σχεδὸν ἀπὸ τὸ ἴδιον μέρος καὶ διευθύνεται πρὸς Βορρᾶν.

πτουν αὐτὴν τὴν πρᾶσινάδα. Ὁ κάμπος πρᾶγματι μετεμορφώθη. Ὁ Ἄξιός δὲν ποτίζει μόνον τὴν πεδιάδα, ἀλλ' ἀποτελεῖ καὶ δρόμον φυσικόν πρὸς Βορρᾶν διότι ἡ κοιλάς του προχωρεῖ ἕως τὰ βόρεια τῆς Μακεδονίας. Ἐτσι ὁ σιδηρόδρομος, ὁ ὁποῖος ἀναχωρεῖ ἀπὸ τὴν Θεσσαλονίκην, ἀκολουθεῖ τὴν κοιλάδα τοῦ Ἄξιου καὶ φθάνει εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς χερσονήσου τοῦ Αἴμου.

Ἐνα μόνον κακὸν φέρει εἰς τὴν πεδιάδα ἢ μακρὰ κοιλάς τοῦ Ἄξιου: τὴν ἀφήνει ἀνοικτὴν εἰς τὸν ψυχρὸν βορρᾶν. Ὁ Βαρδάρης, ὅπως λέγεται ἐκεῖ ὁ ὄρμητικὸς βορρᾶς, ξηραίνει τὴν πεδιάδα καὶ βλάπτει τὰς φυτεῖαις τοῦ κάμπου. Δι' αὐτό, τὸ βαθύπεδον, ἂν καὶ εἶναι ἐστραμμένον πρὸς τὴν θάλασσαν, ἔχει ψυχρὸν τὸν χειμῶνα καὶ τὸ κλίμα του πλησιάζει περισσότερον πρὸς τὸ ἠπειρωτικόν· εἶναι ὅμως μαλακώτερον ἀπὸ τὸ κλίμα τῆς δυτικῆς Μακεδονίας.

Ἐκτὸς τῆς γεωργίας εἶναι ἀνεπτυγμένη εἰς τὴν πεδιάδα καὶ ἡ κτηνοτροφία. Μὲ τὰς ἐκτεταμένας καὶ πλουσίας βο-

σκὰς τῆς ἢ περιοχῆ τῆς Θεσσαλονίκης ἔρχεται πρώτη εἰς τὴν κτηνοτροφίαν τῶν ἀγελάδων καὶ τῶν βοῶν, καθὼς καὶ εἰς τὴν πτηνοτροφίαν.

Κέντρα γεωργικὰ εἰς μὲν τὸ βόρειον τμήμα τῆς πεδιάδος εἶναι τὰ **Γιαντισὰ** (16.000), εἰς δὲ τὸ νότιον τμήμα, τὸ ὁποῖον λέγεται Ρουμλούκι, εἶναι ὁ **Γιδᾶς** (4.500). Αἱ γυναῖκες τοῦ Ρουμλουκιοῦ φοροῦν ὠραίαν μακεδονικὴν ἐνδυμασίαν μὲ ὑψηλὸν κεφαλόδεσμον ὡς περικεφαλαίαν.

Πλησίον εἰς τὰ Γιαντισὰ εἶναι τὰ ἔρειπια τῆς ἀρχαίας Πέλλης, ὅπου ἐγεννήθη ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος. Εἰς τὰ ὑψώματα τῶν Γιαντισῶν εἶχον ὀχυρωθῆ τὸ 1912 οἱ Τοῦρκοι ποῦ ὑπερήσπιζον τὴν Θεσσαλονικὴν. Ἄλλ' ὁ στρατός μας μὲ ἀρχιστράτηγον τὸν τότε διάδοχον Κωνσταντῖνον κατέλαβε τὰ ὑψώματα αὐτὰ καὶ ἤνοιξε τὴν ὁδὸν πρὸς τὴν Θεσσαλονικὴν.

β. ΤΑ ΟΡΕΙΝΑ ΜΕΡΗ ΤΗΣ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ
ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

1. Γύρω εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Θεσσαλονίκης ὑψώνονται βουνά. Τὰ βουνὰ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς (Βέρμιον, Βόρας, Πάϊκον, Πιέρια) εἶναι δασώδη καὶ ἔχουν πολλὰς πηγὰς μὲ ἄφθονα νερά.

Δι' αὐτὸ οἱ πρόποδες τῶν βουνῶν αὐτῶν εἶναι κατάφυτοι ἀπὸ ἀμπέλια, ἀπὸ λαχανοκήπους καὶ κήπους ὀπωροφόρων δένδρων.

Εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Βερμίου, ἐν μέσῳ καταπρασίνων κήπων, ὑπάρχουν τρεῖς ὠραῖαι πόλεις: ἡ **Βέροια** (19.000 κάτ.), ἡ **Νάουσα** (13.000) καὶ ἡ **Ἐδεσσα** (13.000). Κάθε μία ἀπὸ αὐτὰς φημίζεται διὰ τὰ ἐκλεκτὰ τῆς προϊόντα· ἡ Ἐδεσσα διὰ τὰ κεράσια καὶ τὰ σταφύλια τῆς, ἡ Νάουσα διὰ τὰ κρασιά τῆς, ἡ Βέροια διὰ τὰ καρπούζια καὶ τὰ λαχανικά τῆς. Καὶ αἱ τρεῖς

96. Καταρράκτης Ναούσης.

(Φωτογρ. Ὅδοιπ. Συλλόγου)

ὅμως φημίζονται περισσότερο διὰ τὰ προϊόντα τῆς βιομηχανίας των, διὰ τὰ νήματα καὶ τὰ ὑφάσματά των, τὰ ὅποια εἶναι ἐφάμιλλα μὲ τὰ εὐρωπαϊκά. Εἶναι κυρίως βιομηχανικαὶ πόλεις, διότι τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ πληθυσμοῦ των ἀπασχολεῖται εἰς τὰ ἐργοστάσιά των.

Ἐψηλὰς καπνοδόχους δὲν βλέπεις εἰς τὰς πόλεις αὐτάς. Διότι αἱ μηχαναὶ τῶν ἐργοστασίων των δὲν κινοῦνται, ὅπως

97. Καταράτις Ἐδέσσης.

(Φωτογρ. Ν. Ζωγράφου)

ἄλλοῦ, μὲ τὸν ἀτμὸν, ἀλλὰ μὲ τὴν δύναμιν ποῦ ἔχει τὸ νερόν, ὅταν πίπτῃ ἀπὸ ὕψος. Ὁ Ἐδεσσαῖος μάλιστα ποταμὸς (Βόδας) σχηματίζει ἕξ ὠραίους καταράκτας. Ὅπως ὑπελόγησαν, μὲ τὴν δύναμιν των θὰ ἤμπορῶσαν νὰ ἠλεκτροφωτίσουν ἀπὸ ἐκεῖ τὴν Θεσσαλονίκην καὶ ὅλας τὰς ἄλλας πόλεις τῆς Μακεδονίας.

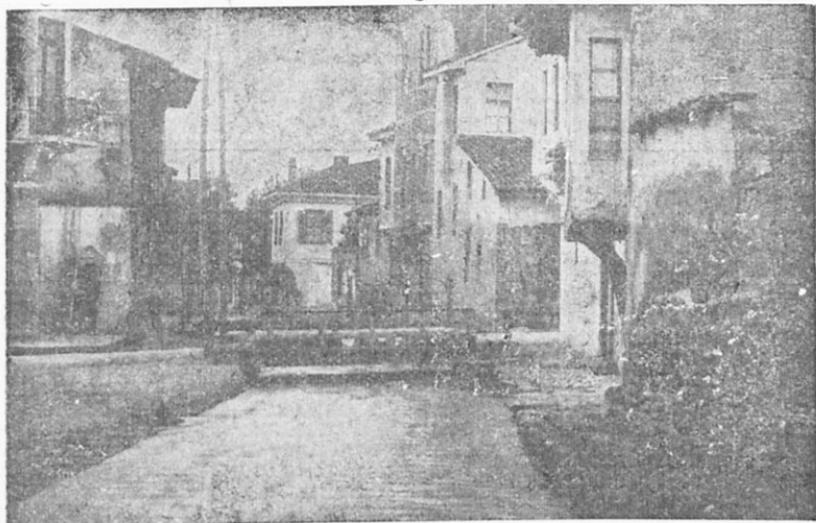
Ἡ Ἐδεσσα εὐρίσκεται ὑψηλὰ εἰς τὸν αὐχένα, ὁ ὅποιος ἐνώνει τὰ ὄρη Βέρμιον καὶ Βόραν. Δι' αὐτὸ καὶ ὁ σιδηρόδρομος, ὁ ὅποιος συνδέει τὴν Θεσσαλονίκην μὲ τὴν βορειοδυτικὴν Μακεδονίαν, διέρχεται ἀπὸ αὐτὴν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ θέσις τῆς εἶναι ὄχυρά, διὰ τοῦτο ἡ Ἐδεσσα ὑ-

πῆρξεν ἡ ἀρχαιοτάτη πρωτεύουσα τοῦ Μακεδονικοῦ βασιλείου.

2. Νοτιώτερον εἰς τὴν στενὴν παραλίαν τοῦ Θερμαϊκοῦ ἡ **Κατερίνη** (24.000 κάτ.) ἔχει μεγάλο ἐμπόριον καυσοξύλων καὶ ξυλανθράκων. Διότι ἡ περιοχή τῆς, καθὼς καὶ τῆς Ναούσης, εἶναι ἀπὸ τὰς πλέον δασώδεις περιοχὰς τῆς Ἑλλάδος. Ἀπὸ ἐκεῖ οἱ σιδηρόδρομοί μας προμηθεύονται στρωτήρας διὰ τὰς γραμμάς των. Πλησίον τῆς Κατερίνης ὑπάρχουν μεγάλα ἀλυκαί.

Ἄν προχωρήσωμεν νοτιώτερον, φθάνομεν εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Ὀλύμπου. Ἐκεῖ τὸ **Λιτόχωρον** (5000 κάτ.) εἶναι κέντρον παραθερισμοῦ. Ἀπὸ ἐκεῖ ξεκινοῦν καὶ ὅσοι θέλουσιν νὰ ἀναβοῦν εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ ὑψηλοτέρου ὄρους τῆς Ἑλλάδος.

3. Βορειότερον τὰ ὄρη Βόρας καὶ Πάϊκον σχηματίζουν μίαν πλατεῖαν λεκάνην, ἡ ὁποία μὲ τὸ ἀρχαῖον τῆς ὄνομα λέγεται **Ἄλμωπία**. Τὰ βουνὰ αὐτὰ τὴν προφυλάσσουν ἀπὸ τοὺς βορείους ἀνέμους· ἐπειδὴ δὲ ἔχει καὶ ἄφθονα νερά, ὅλη ἡ πε-

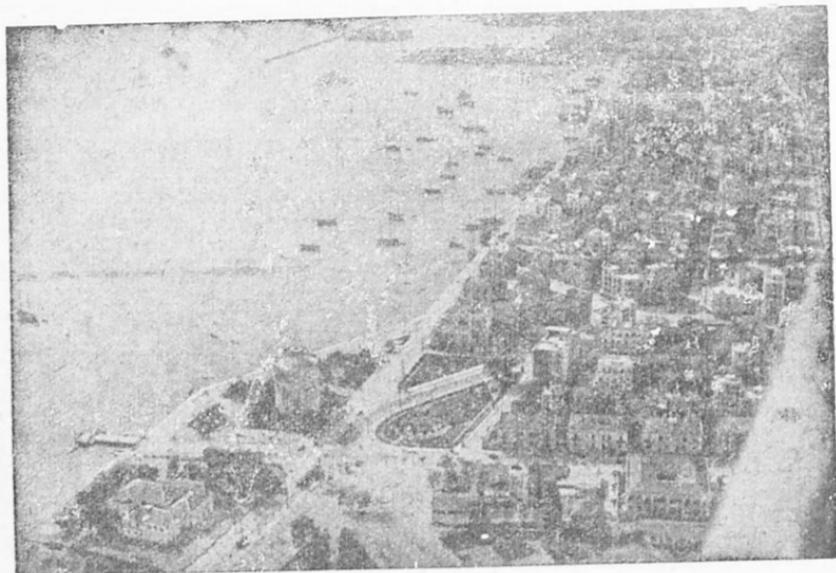
98. Ἐδεσσα. Ὁ ποταμὸς Βόδας ρεῖ διὰ μέσου τῆς πόλεως.

ριοχὴ εἶναι εὐφωρωτάτη. Οἱ κάτοικοι καλλιεργοῦν πρὸ πάντων τὸν βάμβακα καὶ τὴν μορέαν. Κέντρον τῆς περιοχῆς εἶναι ἡ **Ἄρδεα** (Σούμποσκον 4.000 κάτ.).

Ἡ μορέα εὐδοκιμεῖ πολὺ καὶ εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Ἄξιου, ἀνατολικῶς τοῦ Παϊκου ὄρους, ὅπου εἶναι ἡ **Γουμένιτσα** (5.000). Δι' αὐτὸ εἰς τὰς περιοχὰς αὐτάς, ὅπως βορειότερον εἰς τὴν **Γευγελὴν** καὶ τὴν **Δοϊράνην**, τρέφουν μεταξοσκώληκας. Ἄλλαι δύο τελευταῖαι πόλεις ἀνήκουσιν εἰς τὴν Σερβίαν.

4. Ἀνατολικῶς τῆς κοιλάδος τοῦ Ἄξιου ἕως τὰ ὄρη Κερ-

κίνηνη καὶ Βερτίσκον ἢ χώρα εἶναι λοφώδης. Αἱ κοιλάδες καὶ οἱ λόφοι δὲν εἶναι εὐφοροὶ. Δι' αὐτὸ μόνον μικραὶ πόλεις ὑπάρχουν ἐδῶ, ὁ **Λαγκαδᾶς** (6.000 κάτ.), ὅπου ὑπάρχουν θερμοπηγαί, καὶ τὸ **Κιλκίς** (10.000 κάτ.). Τὸ **Κιλκίς**, καθὼς καὶ ὁ **Λαχανᾶς**, ἐν χωρίον εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ ὄρους Βερτίσκου, εἶναι ὀνομαστά εἰς τὴν νεωτέραν ἱστορίαν μας, διότι ἐκεῖ ὁ στρατὸς μας ἐνίκησε τὸ 1913 τοὺς Βουλγάρους καὶ ἠλευθέρωσε τὴν ἀνατολικὴν Μακεδονίαν.

99. Ἡ Θεσσαλονίκη (ἀπὸ ἀεροπλάνου). Ἐμπρὸς ἀριστερὰ ὁ Λευκὸς Πύργος, εἰς τὸ βάθος ὁ λιμὴν μὲ τὸν κωματοθραύστην.

(Φωτογρ. Τοπογρ. Ὑληρ. Ὑπουργ. Συγκοινωνίας)

5. Εἰς τὸ νοτιοδυτικὸν ἄκρον τοῦ βαθυπέδου εὐρίσκεται ἡ **Θεσσαλονίκη**, ἢ «νύμφη τοῦ Θερμαϊκοῦ». Εἶναι πόλις παλαιά, διότι ἐκτίσθη τὸ 315 π. Χ. Ἐπειδὴ δηλ. ἡ Πέλλα, ἢ ὁποῖα εἶχε γίνεαι πρωτεύουσα τῆς Μακεδονίας, εἶχεν ἀποκλεισθῆ ἀπὸ τὴν θάλασσαν μὲ τὰς προσχώσεις τῶν ποταμῶν καὶ δὲν ἤμποροῦσε πλέον νὰ χρησιμεύσῃ ὡς λιμὴν, ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας Κάσσανδρος ἐκτίσεν μίαν νέαν πόλιν εἰς τὴν παραλίαν

τοῦ Θερμαϊκοῦ. Τὴν ὠνόμασε δὲ Θεσσαλονίκην ἀπὸ τὸ ὄνομα τῆς συζύγου του, ἡ ὁποία ἦτο ἀδελφὴ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου.

Ἡ Θεσσαλονίκη ἔγινεν εὐθὺς ἡ κυριωτέρα πόλις τῆς Μακεδονίας. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἡ θέσις τῆς εἶναι κεντρικὴ καὶ ὁ λιμὴν τῆς ἐξαιρετός, ἡ Θεσσαλονίκη ἤκμασε μὲ τὸ ἐμπόριον καὶ ἀργότερα. Κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς μάλιστα χρόνους ἦτο ἡ δευτέρα πόλις τῆς αὐτοκρατορίας μετὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Εἶχε μεγάλα τείχη καὶ πύργους καὶ ὠραιότατους ναοὺς. Μερικοὶ ἀπὸ αὐτοὺς, καθὼς ἡ Ἁγία Σοφία, οἱ Ἁγιοὶ Ἀπόστολοι, ἡ Παναγία τῶν Χαλκῶν, σφῶζονται ἀκόμη καὶ προκαλοῦν τὸν θαυμασμόν.

Καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας ἡ Θεσσαλονίκη ἐξηκολούθησε νὰ εἶναι ἡ σπουδαιότερα πόλις τῆς Μακεδονίας. Τότε ἐγκατεστάθησαν εἰς αὐτὴν καὶ πολλοὶ Ἑβραῖοι ἀπὸ τὴν Ἰσπανίαν.

10'. Ἡ Ἁγία Σοφία, ἡ μητρόπολις τῆς Θεσσαλονίκης. Ἐκτίσθη πιθανῶς τὸν 6ον αἰῶνα μ. Χ.

100. Ὁ Λευκὸς Πύργος, ἕως τὸν ὅποιον ἔφθαναν τὰ τείχη τοῦ περιεβαλλόν τὴν Θεσσαλονίκην.

Τὸ 1912 ἡ Θεσσαλονίκη ἔγινε πάλιν ἑλληνικὴ. Τὴν 26 Ὀκτωβρίου ἑορτὴν τοῦ πολιούχου Ἁγίου Δημητρίου, ὁ στρατός μας εἰσηλθεν εἰς τὴν πόλιν.

Τὸ 1916 τρομερὰ πυρκαϊὰ κατέστρεψε τὸ κεντρικὸν μέρος τῆς πόλεως. Τότε ἐκάη καὶ ὁ περικαλλῆς ναὸς τοῦ Ἁγίου Δημητρίου. Ἀργότερα ἡ πόλις ἐκτίσθη ἐπὶ νέου σχεδίου

καὶ ἀπέκτησε πλατείας, ὁδοὺς, κήπους καὶ ὠραίας οἰκοδομάς.

Ἔτσι ἡ Θεσσαλονίκη ἔγινε μία ἀπὸ τὰς ὠραιότερας καὶ μεγαλυτέρας πόλεις μας. Εἶναι ἡ τρίτη πόλις τοῦ κράτους κατὰ πληθυσμὸν (226.000 κάτοικοι) καὶ συγχρόνως ὁ δεῦτερος ἐμπορικός μας λιμὴν μετὰ τὸν Πειραιᾶ. Ἐπειδὴ δὲ ἡ θέσις τῆς εἶναι κεντρικὴ, σιδηρόδρομοι ἀναχωροῦν πρὸς ὅλας τὰς διευθύνσεις καὶ τὴν συνδέουν μὲ ὅλα τὰ μέρη τῆς Μακεδονίας καὶ μὲ τὴν Σερβίαν.

102. Οἱ Ἅγιοι Ἀπόστολοι, ὠραιότατος βυζαντινὸς ναὸς τῆς Θεσσαλονίκης.

Εἰς τὸν λιμένα τῆς Θεσσαλονίκης ὑπάρχει καὶ ἐλευθέρα ζώνη· ἐκεῖ δηλ. οἱ ἔμποροι ἠμποροῦν νὰ ἐκφορτώνουν καὶ νὰ ἀποθηκεύουν τὰ ἐμπορεύματά των, ὅσα προορίζονται διὰ τὴν Σερβίαν ἢ δι' ἄλλας ξένας χώρας. Καὶ ἐμπορικὴ ἔκθεσις γίνεται εἰς Θεσσαλονίκην κάθε Σεπτέμβριον.

Ἡ Θεσσαλονικὴ ἐκτὸς τῆς ἐμπορικῆς ἔχει καὶ σπουδαίαν βιομηχανικὴν κίνησιν. Ἐχει ἓνα ἀπὸ τοὺς τελειότερους ἀλευρομύλους τῆς χώρας μας, μηχανουργεῖα, νηματουργεῖα, ὕφαντουργεῖα, ἐργοστάσια καπνοῦ, ζυμαρικῶν καὶ βυρσοδεψεῖα. Μὲ τὸ Πανεπιστήμιον δὲ καὶ τὰς ἄλλας σχολὰς τῆς ἔγινε καὶ πνευματικὸν κέντρον τῆς βορείας Ἑλλάδος.

Υ. Η ΧΑΛΚΙΔΙΚΗ ΧΕΡΣΟΝΗΣΟΣ

Ὅπως δεικνύει ὁ χάρτης, ἡ χερσόνησος αὕτη εἶναι πολὺ ὄρεινῆ. Τὰ ὄρη **Χολομῶν** καὶ **Χορτιάτης** διευθύνονται ἀπὸ Δυσμῶν πρὸς Ἀνατολὰς καὶ μὲ τὰς διακλαδώσεις των γεμίζουν ὄλην τὴν χερσόνησον. Τὴν ἰδίαν διεύθυνσιν μὲ τὰ ὄρη ἔχουν καὶ αἱ λίμναι **Βόλβη** καὶ **Λαγκαδᾶ**, αἱ ὁποῖαι ὁμοιάζουν μὲ μεγάλας τάφρους.

Αἱ τρεῖς ὁμως μικρότεραι χερσόνησοι, εἰς τὰς ὁποίας ἀπολήγει ἡ Χαλκιδική, ἐκτείνονται ἀπὸ ΒΔ πρὸς ΝΑ. Καὶ οἱ δύο κόλποι, ποὺ σχηματίζονται μεταξύ των (**Σιγγιτικὸς** καὶ **Τορω-**

ναῖος ἢ τῆς **Κασσάνδρας**) ἔχουν τὴν ἴδιαν διεύθυνσιν μὲ τὸν Θερμαϊκὸν κόλπον.

Στενοὶ ἰσθμοὶ ἐνώνουν τὰς χερσονήσους αὐτὰς μὲ τὸν κορμὸν τῆς Χαλκιδικῆς. Ὁ ἰσθμὸς μάλιστα τῆς ἀνατολικωτέρας χερσονήσου εἶναι τόσον στενός, ὥστε ὁ Ξέρξης, ὅταν ἐξεστράτευσεν ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος τὸ 490 π.Χ., τὸν ἔκοψε, διὰ νὰ περάσῃ ἀπὸ ἐκεῖ τὸν στόλον του.

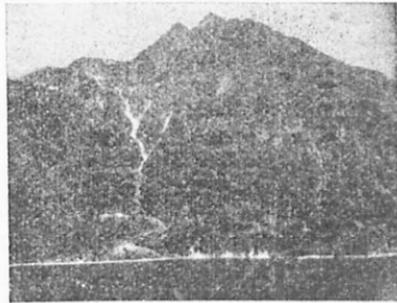
Εἰς τὸ νότιον ἄκρον τῆς χερσονήσου αὐτῆς ὑψώνεται πανύψηλος ὁ **Ἄθως** (2.000 μ.). Λέγεται καὶ **Ἅγιον Ὄρος**, ἐπεὶ εἰς τὰς κλιτῆς του ὑπάρχουν εἰκοσιένα μεγάλα μοναστήρια. Ταῦτα ἐκτίσθησαν κατὰ τὴν βυζαντινὴν ἐποχὴν καὶ ἔχουν σπουδαίας βιβλιοθήκας. Ἐκεῖ σήμερον ζοῦν 5.000 μοναχοί, οἱ ὅποιοι ἀποτελοῦν ἀνεξάρτητον κοινότητα καὶ ἔχουν κέντρον τὰς **Καρυάς**.

Τὸ κλίμα τῆς Χαλκιδικῆς εἶναι θαλάσσιον. Δι' αὐτὸ εἰς τὰ παράλια μέρη εὐδοκιμεῖ ἡ ἐλαία, τὰ δὲ βουνά της στολιζονται μὲ ὠραία δάση. Ἄλλ' ἐπεὶ ἡ χερσονήσος εἶναι πολὺ ὄρεινῆ, ἀκόμη δὲν ἀπέκτησε καλοὺς δρόμους καὶ τὰ δάση της δὲν χρησιμοποιοῦνται ὅσον πρέπει.

Ἡ Χαλκιδικὴ ἔχει ὑπὸ τὸ ἔδαφος πολλὰ ὄρυκτά. Εἰς τὰ ἀνατολικά τοῦ Χολομῶντος ὑπάρχει μεταλλεῖον σιδηροπυρίτου καὶ μολύβδου (**Ἴσβορος**), εἰς δὲ τὰ δυτικά ὑπάρχουν ὄρυχεῖα λευκολίθου καὶ χρωμίου.

Τὸν παλαιὸν καιρὸν ἡ Χαλκιδικὴ εἶχε πολλὰς καὶ σπουδαίας πόλεις. Μία ἀπὸ αὐτάς, τὰ **Στάγειρα**, ἦσαν πατρίς τοῦ φιλοσόφου Ἀριστοτέλους· δύο ἄλλαι, ἡ **Ὀλυνθος** καὶ ἡ **Ποτίδαια**, ὑπῆρξαν ἀξιόλογοι πόλεις.

Σήμερον ἡ Χαλκιδικὴ ἔχει μόνον χωρία καὶ μερικὰς κωμοπόλεις. Σπουδαιότερα εἶναι ὁ **Πολύγυρος** (4.000 κάτ.), ὁ ὅποιος

103. Ὁ Ἄθως ἢ τὸ Ἅγιον Ὄρος ὑψώνεται ὡς τεράστιος κῶνος.

(Φωτογρ. Τοπογρ. Ὑψηρ. Ὑλ. Συγκ.)

εύρσκεται εις τὸ μέσον τῆς χερσονήσου καὶ εἶναι πρωτεύουσα τοῦ νομοῦ Χαλκιδικῆς.

Γ'. Η ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

1. ΜΟΡΦΗ ΤΟΥ ΕΔΑΦΟΥΣ ΚΑΙ ΥΔΑΤΑ

Ὅπως εἰς τὴν κεντρικὴν, ἔτσι καὶ εἰς τὴν ἀνατολικὴν Μακεδονίαν αἱ ὄροσειραὶ ἔχουν διεύθυνσιν ἀπὸ Δυσμῶν πρὸς Ἀνατολάς. Εἰς τὰ βόρεια ἐκτείνεται ἡ **Κερκίνη** (Μπέλες), τὸ **Μενοίκιον**, τὸ **Φαλακρὸν** καὶ ὁ **Μούντζινος**, εἰς τὰ νότια δὲ τὸ **Παγγαῖον** καὶ τὸ χαμηλὸν ὄρος **Σύμβολον**.

Μεταξὺ τῶν ὄροσειρῶν αὐτῶν ὑπάρχουν δύο λεκανοπέδια : τὸ **λεκανοπέδιον τῶν Σερρῶν** καὶ τὸ **λεκανοπέδιον τῆς Δράμας**. Αἱ λοφοσειραὶ ὅμως, πού ὑψώνονται μεταξὺ των, εἶναι χαμηλαὶ καὶ ἡ συγκοινωνία δὲν ἐμποδίζεται, ὁ δὲ σιδηρόδρομος προχωρεῖ εὐκόλως ἀπὸ τὸ ἐν λεκανοπέδιον πρὸς τὸ ἄλλο.

Ἐπειδὴ τὸ Παγγαῖον καὶ τὸ Σύμβολον ὄρος ἐκτείνονται κατὰ μῆκος τῆς παραλίας, τὰ ὕδατα τῶν λεκανοπεδίων δὲν εὕρισκον ἐλευθέραν διέξοδον πρὸς τὴν θάλασσαν. Δι' αὐτὸ ἐσχημάτιζον εἰς μὲν τὴν ἀνατολικὴν πεδιάδα τὰ μεγάλα ἔλη τῶν Φιλίππων, εἰς δὲ τὴν δυτικὴν πεδιάδα τὴν στενόμακρον λίμνην **Κερκινίτιν** (ἢ τ' **Ἀχινού**). Ἐπειδὴ δὲ καὶ ὁ Στρυμὼν καὶ ὁ Ἀγγίτης, οἱ ὅποιοι ἐχύνοντο εἰς τὴν λίμνην αὐτὴν, συχνὰ ἐπλημμύριζον, τὰ νερὰ ἐσκέπαζον ὀλόκληρον τὴν πεδιάδα τῶν Σερρῶν καὶ κατέστρεφον συχνὰ τοὺς κόπους τῶν γεωργῶν.

Εὐτυχῶς κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἔγιναν καὶ ἐδῶ μεγάλα ἔργα, ὅπως καὶ εἰς τὴν κεντρικὴν Μακεδονίαν. Καὶ ἐδῶ ἐκάνονισαν τὴν κοίτην τῶν ποταμῶν καὶ ἀπεξήραναν τὰ ἔλη καὶ τὰς λίμνας. Τώρα οἱ ποταμοί, ἀντὶ νὰ καταστρέφουν, ποτίζουν τὰς πεδιάδας, αἱ ὅποια εἰς εὐφορίαν εἶναι μοναδικαί. Ἐδῶ οἱ ἄγροὶ σπεύρονται δύο φοράς τὸ ἔτος, τὸ δὲ ὕψος τοῦ ἀραβοσίτου φθάνει τὰ τέσσαρα μέτρα ! Πλήθος χωρίων συναντῶμεν τώρα καὶ εἰς τὰς πεδιάδας αὐτὰς καὶ παντοῦ ἐπικρατεῖ κίνησις καὶ ζωή.

Ὅπως ὁ Ἀξιός, ἔτσι καὶ ὁ Στρυμὼν ἔχει τὰς πηγὰς του εἰς τὰ βόρεια τῆς Μακεδονίας, εἰς τὸ βουλγαρικὸν ἔδαφος. Καὶ αὐτός, διὰ νὰ χυθῆ εἰς τὸ Αἰγαῖον, ἤνοιξε στενάς φάραγ-

γας ἀνάμεσα εἰς τὰ βουνά (στενά Κρέσνας καὶ Κλειδίου ἢ Ροῦπελ). Δι' αὐτὸ ἡ κοιλάς του ἀποτελεῖ φυσικὴν ὁδὸν πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς χερσονήσου τοῦ Αἴμου, ἀλλὰ μόνον μία ἀμαξιτὴ ὁδὸς ὑπάρχει ἕως τῶρα εἰς αὐτήν.

Καὶ ὁ Νέστος εἶναι μεγάλος ποταμὸς καὶ σχηματίζει μίαν ἀπὸ τὰς ὠραιότερας κοιλάδας τῆς Ἑλλάδος. Ἄλλ' ἐπειδὴ αἱ ὄροσειραὶ τῆς Ροδόπης κλείουν τὴν κοιλάδα αὐτὴν πρὸς Βορρᾶν, δὲν ἔχει σημασίαν διὰ τὰς συγκοινωνίας. Μὲ τὰς προσχώσεις του ὅμως ὁ Νέστος ἐσχημάτισεν εἰς τὰς ἐκβολὰς του ἓνα μεγάλο καὶ εὐφορον βαθύπεδον.

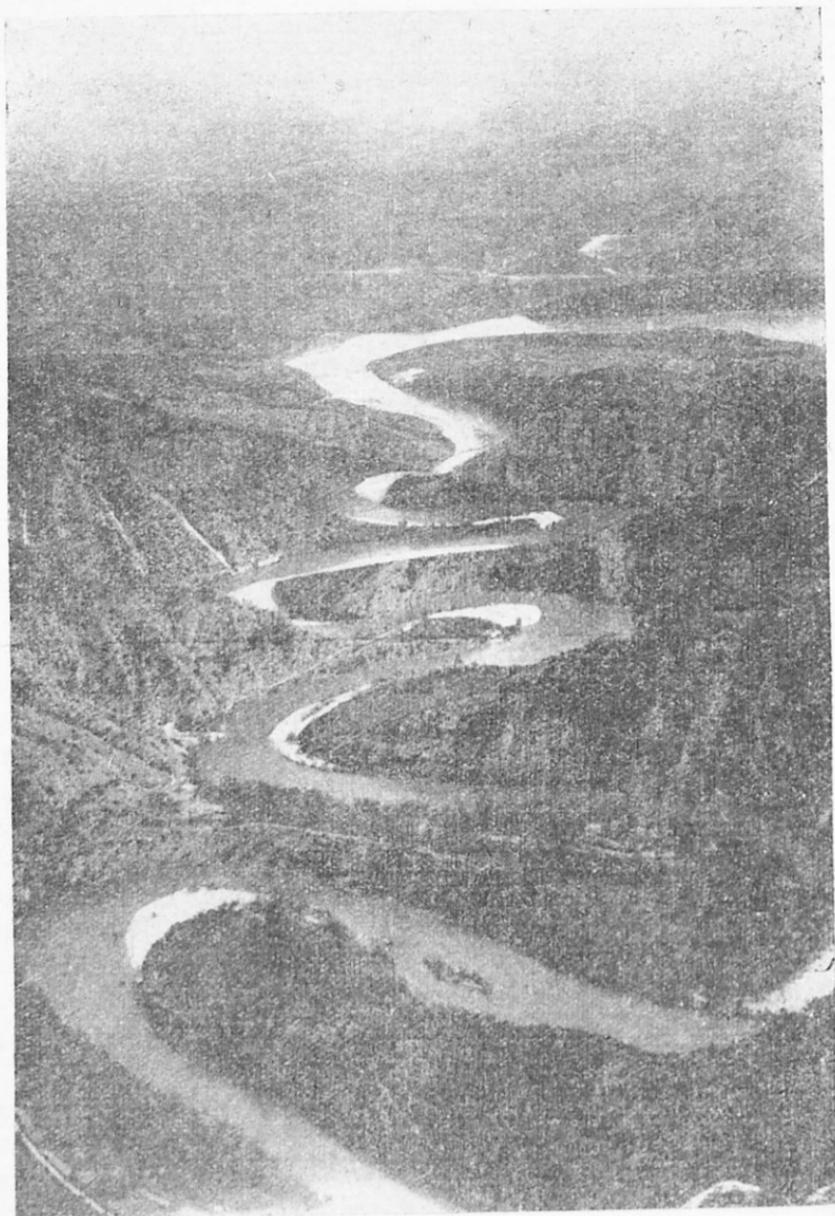
2. ΚΛΙΜΑ ΚΑΙ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑ

Ἄν καὶ δὲν ἀπέχουν πολὺ ἀπὸ τὴν θάλασσαν, τὰ λεκανοπέδια τῆς ἀνατολικῆς Μακεδονίας ἔχουν ἠπειρωτικὸν κλίμα· διότι, ὅπως εἶπομεν, τὰ βουνά τῆς παραλίας τὰ ἀποκλείουν ἀπὸ τὴν θάλασσαν.

Τὸ ἔδαφος των εἰς τὰ χαμηλά μέρη προέρχεται ἀπὸ προσχώσεις· τὸ χῶμα των εἶναι μαῦρο καὶ παχύ. Ἐδῶ οἱ κάτοικοι καλλιεργοῦν σιτηρά, ὄσπρια, γεώμηλα, βάμβακα καὶ σησάμιον. Εἰς παραγωγὴν βάμβακος ἡ πεδιάς τῶν Σερρῶν ἔρχεται τρίτη μετὰ τὰς πεδιάδας Λεβαδείας καὶ Θεσσαλονίκης. Εἰς τοὺς λοφώδεις τόπους καὶ εἰς τοὺς πρόποδας τῶν βουνῶν ἐπικρατεῖ ἡ καλλιέργεια τοῦ καπνοῦ.

Ὁ καπνὸς θέλει πολλὰς φροντίδας. Ἡ ἐργασία ἀρχίζει τὸν Φεβρουάριον· τότε σπείρουν τὸν σπόρον εἰς τὰς πρασιάς, τὸν δὲ Μάιον μεταφυτεύουν τὰ φυτάρια εἰς τὰ χωράφια κατὰ κανονικὰς γραμμάς. Ἐπειδὴ ταῦτα χρειάζονται ποτίσματα καὶ τακτικὰ σκαλίσματα, πολλοὶ ἐργάται ἀπασχολοῦνται, ἕως ὅτου τὸ φυτὸν ἀναπτυχθῆ καὶ βγάλῃ φύλλα.

Τὸν Ἰούνιον τὰ φύλλα ἀρχίζουν νὰ κιτρινίσουν καὶ πρῶτα τὰ κάτω φύλλα. Τότε ἀρχίζει ἡ συγκομιδὴ. Κάθε πρωτὶ ἄνδρες, γυναῖκες, παιδιὰ ξεκινοῦν διὰ τὰ καπνοχώραφα. Ἐκεῖ παρατάσσονται ἐμπρὸς εἰς τὰ φυτὰ καὶ ἀρχίζουν νὰ κόπτουν τὰ φύλλα, ποὺ ἐκιτρίνισαν. Κατόπιν τὰ ἀρμαθιάζουν καὶ τὰ ἐκθέτουν πρῶτα εἰς σκιερὸν μέρος καὶ ἔπειτα εἰς τὸν ἥλιον, διὰ νὰ ξηρανθοῦν.

104. Ο Νέστος. Τους έλιγμούς του ποταμού ακολουθεί ο σιδηρόδρομος. Το θέαμα είναι θαυμάσιον.

(Φωτογρ. Τοπογρ. Ύληρ. Ύπουργ. Συγκοινωνίας)

Τὰ ἀνώτερα φύλλα εἶναι μικρότερα καὶ καλυτέρας ποιότητος. Διὰ τοῦτο, ἀφοῦ τελειώσῃ τὸ μάζευμα τῶν φύλλων, τὰ ξεχωρίζουν κατὰ ποιότητος εἰς τὰ ἐργοστάσια καὶ τὰ συσκευάζουν εἰς δέματα, διὰ νὰ πωληθοῦν τὸν Ἰανουάριον ἢ Φεβρουάριον. Τότε ἀρχίζουν πάλιν αἱ προετοιμασίαι διὰ τὴν καλλιέργειαν. Ἔτσι καθ' ὅλον τὸ ἔτος αἱ ἐργασίαι διὰ τὸν καπνὸν δὲν παύουν.

105. Ἡ Καβάλα, μία ἀπὸ τὰς ὡραιότερας πόλεις τῆς πατρίδος μας.

(Φωτογρ. Τοπογρ. Ὑψηρ. Ὑποναγ. Συγκοινωνίας)

Ὁ καπνὸς τῆς ἀνατολικῆς Μακεδονίας εἶναι ἐξαιρετικῆς ποιότητος καὶ τὸν ζητοῦν πολὺ καὶ εἰς τὸ ἐξωτερικόν. Μὲ τὸ ἔμπόριον καὶ μὲ τὴν ἐπεξεργασίαν τῶν καπνῶν ἀνεπτύχθησαν εἰς τὴν ἀνατολικὴν Μακεδονίαν τρεῖς πόλεις: αἱ **Σέρροι** (35.000 κάτ.), ἡ **Δράμα** (32.000) καὶ ἡ **Καβάλα** (50.000).

Αἱ **Σέρροι** κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας εἶχον περίφημα σχολεῖα· ἦσαν κέντρον ἑλληνικῆς παιδείας. Οἱ Βούλγαροι, οἱ ὁποῖοι κατεῖχον πρὸ ἐτῶν τὴν ἀνατολικὴν Μακεδο-

νίαν, ἔκαυσαν τὰς Σέρρας δύο φορές (1913 καὶ 1917). Ἀπὸ τότε ἡ πόλις ἐκτίσθη μὲ νέον σχέδιον καὶ ἔγινε πάλιν ἡ ὠραιότερα πόλις τῆς ἀνατολικῆς Μακεδονίας.

Ἡ Δράμα ἔχει πλουσίας πηγὰς καὶ μεγάλας καπνοφυτείας. Ἐχει δὲ καὶ ἀεροδρόμιον.

Ἡ Καβάλα εἶναι τὸ σπουδαιότερον καπνικὸν κέντρον τῆς Ἑλλάδος διότι τὸ κλίμα τῆς εἶναι πολὺ εὐνοϊκὸν διὰ τὴν ἐπεξεργασίαν καὶ τὴν ἀποθήκευσιν τῶν καπνῶν. Εἶναι δὲ καὶ ὁ σπουδαιότερος λιμὴν διὰ τὴν ἐξαγωγὴν τῶν μακεδονικῶν καπνῶν. Τελευταίως ἀπέκτησε τεχνητὸν λιμένα.

Ἄλλαι μικρότεραι πόλεις εἶναι ἡ Νιγρίτα (9.000), τὸ Σιδηρόκαστρον (12.000), ἡ Ἐλευθερούπολις (Πράβι, 5.000), τὸ Δοξάτονον (5.000), ἡ Προσωπιάνη (7.000) καὶ ἡ Χρυσόπολις (3.000) εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ Νέστου. Τὸ Σιδηρόκαστρον ἔχει σπουδαίαν θέσιν διὰ τὰς συγκοινωνίας, διότι εὐρίσκεται εἰς τὴν ἔξοδον τῆς κοιλάδος τοῦ Στρυμόνος, ἡ ὁποία φέρει πρὸς τὴν Βουλγαρίαν.

Δ'. ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ

Ἡ ἑλληνικὴ Μακεδονία ἔχει περίπου 1.760.000 κατοίκους. Ἀποτελεῖ Γενικὴν Διοίκησιν καὶ διαιρεῖται εἰς ἑννέα νομοὺς: 1) τὸν νομὸν Κοζάνης, 2) τὸν νομὸν Φλωρίνης, 3) τὸν νομὸν Πέλλης, 4) τὸν νομὸν Κιλκίς, 5) τὸν νομὸν Θεσσαλονίκης, 6) τὸν νομὸν Χαλκιδικῆς, 7) τὸν νομὸν Σερρῶν, 8) τὸν νομὸν Δράμας καὶ 9) τὸν νομὸν Καβάλας.

Ἡ πρωτεύουσα κάθε νομοῦ σημειώνεται εἰς τὸν πίνακα (σελ. 136) μὲ παχύτερα στοιχεῖα.

Ἀσκήσεις.—1. Σχεδιογράφησε τὴν παραλιακὴν γραμμὴν τῆς Μακεδονίας καὶ σημείωσε εἰς αὐτὴν τὰς παραλίους πόλεις.—2. Δεῖξε μὲ βέλη τὰς διευθύνσεις, πρὸς τὰς ὁποίας ἀναχωροῦν οἱ σιδηρόδρομοι ἀπὸ τὴν Θεσσαλονίκην.—3. Ποῖαι πόλεις τῆς Μακεδονίας συνδέονται σιδηροδρομικῶς μὲ τὴν Θεσσαλονίκην;—4. Διατὶ ὁ σιδηρόδρομος Θεσσαλονίκης-Σερρῶν κάμνει τόσον μεγάλην καμπήν;—5. Ποῖας πόλεις θὰ συναντήσης, ἂν ταξιδεύσης μὲ τὸ αὐτοκίνητον ἀπὸ τὴν Λάρισαν ἕως τὴν Φλώριναν;—6. Πῶς θὰ ὑπῆγγ; ἀπὸ τὴν Θεσσαλονίκην εἰς τὴν Καστορίαν; ἀπὸ ποῖας πόλεις θὰ διέλθης;—7. Εἰς ποίους τόπους τῆς Μακε-

δονίας ἔγιναν μεγάλοι μάχαι κατὰ τοὺς πολέμους τοῦ 1912 καὶ 1913 ;
— 8. Ἐῦρε τὴν πυκνότητα τοῦ πληθυσμοῦ ὁλοκλήρου τῆς Μακεδονίας.
Σύγκρινε τὴν Μακεδονίαν μὲ τὴν Στερεάν καὶ μὲ τὴν Θεσσαλίαν μαζὶ
α') ὡς πρὸς τὸν πληθυσμόν, β') ὡς πρὸς τὴν παραγωγὴν σιτηρῶν καὶ
καπνῶν καὶ γ') ὡς πρὸς τὴν κτηνοτροφίαν.

Ε'. ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΙΣ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

Μορφὴ τοῦ ἐδάφους	*Ο ρ η : Γράμμος (2520 μ.), Βόιον, Βαρνοῦς (2330 μ.), Βίτσι, Σινιάτσειον, Μπούρινος, Βόρας (2500 μ.), Βέρμιον (2000 μ.), Χάσια, Καμβούνια, Πιέρια, *Ὀλυμπος (2918 μ.), Κερκίνη (2000 μ.), Μενοΐzion, Φαλαζρόν, Μούντζινος, Βερτίσκος, Χορτιάτης, Χολομών, Κερδύλλιον, Παγγαῖον, Σύμβολον, *Ἄθος (2000 μ.).					
	*Ο ρ ο π έ δ ι α : τῶν Δεσσαρητιζῶν λιμνῶν, τῆς Ὀρεσιάδος, τῆς Πελαγονίας, τῆς Πτολεμαΐδος.					
	Β α θ ύ π ε δ α : τῆς Θεσσαλονίκης, τῶν Σερρῶν, τῆς Δράμας.					
Ποταμοὶ	Ἄλιάκιον, Ἄξιός, Στρυμών, Νέστος, Ἐχέδωρος.					
Λίμναι	Βρυγηίς (Πρόσσα), Βεγορίτις (*Ὀστρόβου), Καστορίας, Δοϊράνης, Βόλβη, Λαγκαδά.					
Γεωργικὴ παραγωγὴ τοῦ ἔτους 1937	Εἶδη καλλιεργείας	Καλλιεργούμε- ναι ἑκτάσεις εἰς στρέμματα		Ἄξια τῆς παραγωγῆς εἰς δραχμάς		
	Σιτηρά	5.400.000		2.980.000 000		
	*Ὄσπρια	270.000		146.000 000		
	Λαχανικά, γεώμηλα . .	170.000		230.000 000		
	Καπνά, βάμβαξ	225.000		2.350.000 000		
	*Ἀμπελοι	165.000		146.000 000		
	Κάστανα, ἀμόγδαλα, κα- ρῦδια	—		26.000 000		
Κτηνοτρο- φία : Ἀριθμὸς ζῴων ἔτους 1937	Βόες καὶ ἀγέλαδες	*Ἴπποι	*Ἡμίονοι	Πρόβατα	Αἴγες	Χοῖροι
	452.000	99.000	24.000	183.000	935.000	100.000

Νομοὶ	Ἐπιφάνεια εἰς τ. χλμ.	Πληθυσμὸς		Σπουδαιότεραι πόλεις (κάτοικοι εἰς χιλιάδας)
		ἐν ὅλῳ	κατὰ τ.χμ.	
Κοζάνης	6297	198.000	31	Κοζάνη 14, Γρεβενὰ 4, Σιάτι- σια 5, Πτολεμαῖς 8, Σέρβια 3,5.
Φλωρίνης	3502	156.000	45	Φλώρινα 13, Καστορία 11.
Πέλλης	2720	128.000	48	Ἐδεσσα 13, Γιαντισὰ 16, Ἄρ- δέα 4.
Θεσσαλο- νίκης	6308	577.000	91	Θεσσαλονίκη 226, Κατερίνη 24, Βέροια 19, Νάουσα 13, Λαγκαδᾶς 6.
Κιλκίς	2505	100.000	40	Κιλκίς 10, Γουμένισσα 5.
Χαλκιδικῆς	3205	81.000	22	Πολύγυρος 4, Ἄρναία 3.
Σερρῶν	4055	232.000	55	Σέρραι 35, Νιγρίτα 9, Σιδη- ρόκαστρον 12, Ζίχνα 4.
Δράμας	3495	145.000	40	Δράμα 34, Δοξᾶτον 5, Προ- σωτισάνη 7.
Καβάλας	2170	138.000	63	Καβάλα 50, Πράβιον 5, Χρυ- σόπολις 3.
Ἅγιον Ὄρος	340	5.000	17	Καρυαί.
Ὅλη ἡ Μα- κεδονία	34.600	1.760.000		

4. Η ΘΡΑΚΗ.

1. Ποῖος ποταμὸς χωρίζει τὴν Θράκην ἀπὸ τὴν Μακεδονίαν;—2. Ἀκολούθησε τὴν γραμμὴν τῶν συνόρων μας ἀπὸ τὸ σημεῖον ὅπου διασταυρῶνεται μὲ τὸν Νέστον ποταμὸν ἕως τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἐβρου. Περιγράψε κατὰ τὸν χάρτην τὴν διεύθυνσιν τῆς συνοριακῆς αὐτῆς γραμμῆς. Ὁ Ἐβρος διαιρεῖ τὴν Θράκην εἰς ἀνατολικὴν καὶ δυτικὴν.—

3. Ποία εἶναι ἡ μορφή τοῦ ἐδάφους τῆς δυτικῆς Θράκης κατὰ τὸν χάρτην;—4. Εὕρε εἰς τὸν χάρτην τὴν Τσατάλιζαν.

Α'. ΘΕΣΙΣ ΚΑΙ ΕΚΤΑΣΙΣ

Ἡ Θράκη ἐκτείνεται πρὸς Ἀνατολάς τοῦ Νέστου ἕως τὴν Προποντιδα καὶ ἕως τὴν Μαύρην Θάλασσαν. Ὡς φυσικὸν ὄριον

106. Χάρτης τῆς δυτικῆς Θράκης (Κλίμαξ 1:2.000.000).

πρὸς Βορρᾶν ἔχει τὸν Αἶμον. Εἶναι μικρότερα ἀπὸ τὴν Μακεδονίαν, ἀλλὰ ἔχει τὸν μεγαλύτερον ποταμὸν καὶ τὴν μεγαλύτεραν πεδιάδα τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου.

Καί τήν Θράκην ὅλην δὲν τὴν κατέχει σήμερον ἡ Ἑλλάς. Τὴν βορείαν Θράκην (**Ἀνατολικὴν Ρουμελίαν**) πρὸ πολλῶν ἐτῶν τὴν κατέλαβον οἱ Βούλγαροι καὶ τὴν ἔκαμαν βουλγαρικὴν. Τὴν νοτίαν Θράκην ἕως τὴν Τσατάλτζαν τὴν ἀπηλευθέρωσεν ὁ στρατός μας κατὰ τὸν Παγκόσμιον Πόλεμον (1919), ἀλλ' ἡ ἀνατολικὴ Θράκη ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Τουρκίαν, ὅταν ἡ Ἑλλάς ἔχασε τὴν νίκην εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν (1922). Ἔτσι μόνον ἡ νοτιοδυτικὴ Θράκη εἶναι σήμερον ἑλληνικὴ, ὁ δὲ Ἔβρος εἶναι τὸ πρὸς Ἀνατολὰς σύνορον τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου.

Εἰς τὴν δυτικὴν Θράκην κατοικοῦν καὶ ἀρκετοὶ Τούρκοι. Οὗτοι παρέμειναν, ἐπειδὴ καὶ οἱ Ἕλληνες τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐξηρέθησαν ἀπὸ τὴν ἀνταλλαγὴν τῶν πληθυσμῶν.

Β'. ΜΟΡΦΗ ΤΟΥ ΕΔΑΦΟΥΣ

Ἡ δυτικὴ Θράκη κατὰ τὴν μορφήν τοῦ ἐδάφους ὁμοιάζει μὲ τὴν ἀνατολικὴν Μακεδονίαν. Καὶ ἐδῶ αἱ ὄροσειραὶ (**Ροδόπη**, **Ἴσμαρος**) ἐκτείνονται ἀπὸ Δυσμῶν πρὸς Ἀνατολὰς καὶ σχηματίζουν μεταξὺ τῶν ἑν λεκανοπέδιον, τὸ **λεκανοπέδιον τῆς Κομοτινῆς**.

Πρὸς Ἀνατολὰς τῆς Ροδόπης ἀπλώνεται μία μεγάλη πεδιάς, τὴν ὁποίαν διαρρέει ὁ **Ἔβρος** ποταμός. Ὁ μεγάλος αὐτὸς ποταμὸς ἔρχεται ἀπὸ τὰ βόρεια τῆς Θράκης. Δι' αὐτὸ ἡ κοιλάς του ἀποτελεῖ σπουδαίαν ὁδόν, τὴν ὁποίαν ἀκολουθεῖ καὶ ὁ σιδηρόδρομος Ἀλεξανδρουπόλεως - Ἀδριανουπόλεως.

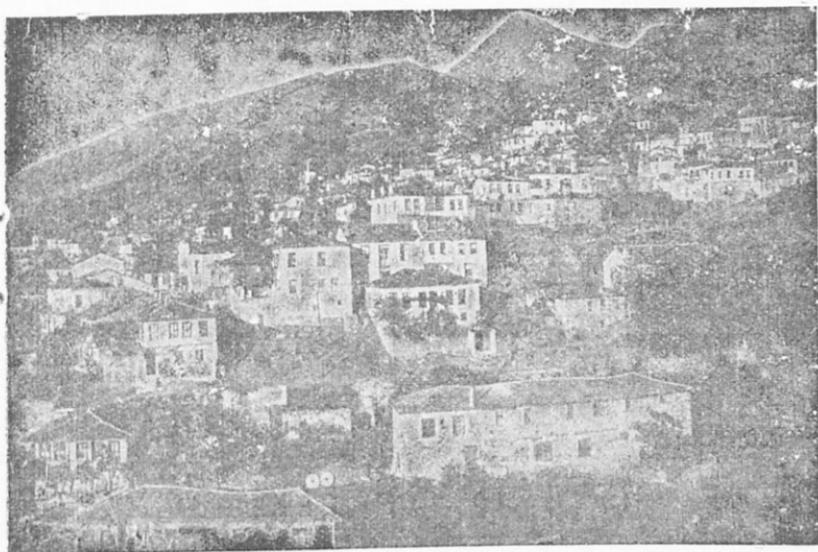
Ἡ παραλία τῆς δυτικῆς Θράκης ἀκολουθεῖ τὴν διεύθυνσιν, ποῦ ἔχουν καὶ αἱ ὄροσειραὶ, καὶ εἶναι ὁμαλὴ. Μόνον εἰς ἓν μέρος εἰσχωρεῖ ἡ θάλασσα καὶ σχηματίζει τὸν κόλπον τοῦ **Πόρτο Λάγου**. Ἡ εἴσοδος του εἶναι στενὴ· ἐπειδὴ δὲ πολλὰ ποτάμια χύνονται εἰς αὐτὸν καὶ κάμνουν προσχώσεις, ὁ κόλπος μετεβλήθη εἰς λιμνοθάλασσαν. Ἐκεῖ ὑπάρχει πλούσιον ἰχθυοτροφεῖον.

Γ'. ΦΥΣΙΚΑΙ ΠΕΡΙΟΧΑΙ

1. Ἡ **περιοχὴ τῆς Ροδόπης**.— Εἰς τοὺς νοτίους πρόποδας τῆς Ροδόπης ἀπλώνεται μία πλατεῖα πεδιάς, ἡ ὁποία ἔχει τὸ ἴδιον ἔδαφος μὲ τὴν ἀνατολικὴν Μακεδονίαν καὶ τὸ ἴδιον

κλίμα (ἠπειρωτικόν). Δι' αὐτὸ καὶ ἐδῶ παράγεται ἡ ἴδια ἐκλεκτὴ ποιότης καπνοῦ (μυρωδάτος) καὶ οἱ κάτοικοι ἀσχολοῦνται κυρίως εἰς τὴν καλλιέργειαν τῶν καπνῶν.

Μὲ τὸ ἐμπόριον καὶ μὲ τὴν ἐπεξεργασίαν τῶν καπνῶν ἀκμάζουν ἡ **Ξάνθη** (31.000 κάτ.) καὶ ἡ **Κομοτινὴ** (33.000). Πρὸ πάντων φημίζονται τὰ καπνὰ τῆς Ξάνθης, τὰ ὁποῖα εἶναι περι-

107. Μερικὴ ἄποψις τῆς Ξάνθης

ζήτητα. Ἄλλ' ἡ περιοχή τῆς Κομοτινῆς εἶναι εὐφορωτάτη καὶ παράγει πολλὰ σιτηρὰ (σῖτον, σίκαλιν, κριθὴν), λαχανικὰ καὶ ὀπωρικὰ. Αἱ πόλεις αὗται εὐρίσκονται ἐπὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Θεσσαλονίκης - Ἀλεξανδρουπόλεως, ἔχουν δὲ συγκοινωνίαν κα μὲ τὸν λιμένα τοῦ Πόρτο Λάγου. Καὶ ἀπὸ τὰ δάση τῆς Ροδόπης ἐξάγουν πολλὴν ξυλείαν.

2. Ἡ περιοχή τοῦ Ἐβρου.—Εἰς τὸ θρακικὸν βαθύπεδον ὁ Ἐβρος ἔκαμε βαθεῖας προσχώσεις. Τὸ ἔδαφος τοῦ εἶναι στρωμένον μὲ μαλακὴν καὶ εὐφορον γῆν. Αἱ προσχώσεις αὗται ἐξακολουθοῦν, ἐπειδὴ δὲν διηυθετήθη ἀκόμη ἡ κοίτη τοῦ

ποταμοῦ. Ἄπο τὰς συχνὰς δὲ πλημμύρας μένουν μεγάλαι ἐκτάσεις πλησίον τοῦ Ἑβρου ἀκαλλιέργητοι.

Τὸ κλίμα εἰς τὰ παράλια εἶναι θαλάσσιον, εἰς μέρη μάλιστα προφυλαγμένα ἀπὸ τὸν βορρᾶν εὐρίσκομεν πεῦκα καὶ ἔλαιας. Ἄλλ' εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ βαθυπέδου τὸ κλίμα εἶναι ἠπειρωτικὸν καὶ πολὺ ψυχρὸν κατὰ τὸν χειμῶνα. Ἡ θερμοκρασία εἰς τὸ Σουφλί καὶ εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν κατέρχεται τὸν χειμῶνα καὶ 20 βαθμοὺς ὑπὸ τὸ μηδέν. Τὸ θέρος ὅμως εἶναι θερμόν' ὥστε τὸ κλίμα εἶναι κατάλληλον διὰ τὴν καλλιέργειαν τῶν δημητριακῶν. Δι' αὐτὸ οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῆς Θράκης εἶναι γεωργοί, ἡ δὲ Θράκη παράγει πολλὰ σιτηρά. Εἰς ὑγρά καὶ βαλτώδη μέρη εὐδοκιμεῖ καὶ τὸ βαμβάκι, τὸ ρύζι καὶ τὸ σησάμι.

108. Χωρική τοῦ Διδυμοτείχου
ζυγίζει μὲ ἐγγρωσίαν ξυλίνην
ζυγαριάν.

Εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Ἑβρου εὐδοκιμεῖ πολὺ καὶ ἡ μορέα. Ἀπέραντοι μορεῶνες ἀπλώνονται εἰς τὴν περιφέρειαν τοῦ Σουφλίου, τοῦ Διδυμοτείχου καὶ τῆς Νέας Ὁρεστιάδος. Ἐκεῖ κάθε οἰκογένεια ἔχει τὸν μορεῶνα τῆς, ὅπως ἄλλοι ἔχουν τὸ ἀμπέλι. Ὅπως δὲ ἄλλοι κατὰ τὸν τρυγητὸν ὄλοι, μεγάλοι καὶ μικροί, τρέχουν εἰς τὰ

ἀμπέλια, ἔτσι εἰς τὰ μέρη αὐτὰ κατὰ τοὺς μῆνας Ἀπρίλιον καὶ Μάϊον τρέχουν εἰς τοὺς μορεῶνας, διὰ νὰ κόψουν φύλλα καὶ νὰ θρέψουν τοὺς μεταξοσκώληκας.

Ἡ δυτικὴ Θράκη ἔρχεται πρώτη εἰς τὴν παραγωγὴν μεταξῆς εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα. Εἰς τὸ Σουφλί μάλιστα (8.000 κάτ.) γίνεται μεγάλη ἀγορὰ κουκουλιῶν, εἰς δὲ τὸ Διδυμότειχον (9.000) ὑπάρχουν καὶ ἐργοστάσια μεταξωτῶν ὑφασμάτων. Τὸ Διδυμότειχον ἦτο κατὰ τὴν βυζαντινὴν ἐποχὴν σπουδαία πόλις, διότι ἦτο ὠχυρωμένον μὲ διπλᾶ τείχη (δίδυμον τεῖχος).

Κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ὅμως ἀνεπτύχθη περισσότερον ἡ Ἀλεξανδρούπολις (20.000 κάτ.), ἡ ὁποία ἐκτίσθη μετὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ σιδηροδρόμου καὶ εἶναι ὁ μόνος ἐμπορικός λιμὴν τῆς δυτικῆς Θράκης. Νέα πόλις εἶναι καὶ ἡ Νέα Ὀρεστιάς (12.000), εἰς τὴν ὁποίαν κατοικοῦν πρόσφυγες ἀπὸ τὴν Ἀδριανούπολιν.

Δ'. ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ

Ἡ δυτικὴ Θράκη διαιρεῖται εἰς δύο νομούς: 1) τὸν νομὸν Ροδόπης με ἔδραν τὴν Κομοτινήν· καὶ 2) τὸν νομὸν Ἐβρου με ἔδραν τὴν Ἀλεξανδρούπολιν.

Ε'. ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΙΣ ΤΗΣ ΔΥΤΙΚΗΣ ΘΡΑΚΗΣ

Γεωργικὴ παραγωγή τοῦ ἔτους 1936	Εἶδη καλλιεργείας		Καλλιεργούμενα ἐκτάσεις εἰς στρέμματα	Ἄξια τῆς παραγωγῆς εἰς δραχμάς		
	Σιτηρά			1.330.000	842.000.000	
Ὄσπρια			60.000	36.500.000		
Λαχανικά, γεώμηλα			63.000	71.000.000		
Καπνά			230.000	480.000.000		
Σησάμι			90.000	25.000.000		
Ἀμπελοὶ			34.000	40.000.000		

Κτηνοτροφία: ἀριθμὸς ζώων ἔτους 1936	Βόες, ἀγελάδες καὶ βούβαλοι	Ἴπποι	Ἡμίονοι	Πρόβατα	Αἴγες	Χοῖροι
	140.000	10.500	1.600	470.000	296.000	21.000

Νομοὶ	Ἐπιφάνεια εἰς τ. χλμ.	Πληθυσμὸς		Σπουδαιότεραι πόλεις (κάτοικοι εἰς χιλιάδας)
		ἐν ὅλῳ	κατὰ τ. χλμ.	
Ροδόπης	4351	2(5.000)	47	Κομοτινή 33, Ξάνθη 31.
Ἐβρου	4233	155.000	86	Ἀλεξανδρούπολις 20, Σουφλί 8, Διδυμότειχον 9, Νέα Ὀρεστιάς 12.
Ἡ δυτικὴ Θράκη	8584	350.000		

Ἀσκήσεις.—1. Σχεδίασε τὸ σχῆμα τῆς δυτικῆς Θωράκης καὶ σημείωσε εἰς αὐτὸ τὰς πόλεις καὶ τὴν σιδηροδρομικὴν γραμμὴν ἀπὸ τὸν σταθμὸν τοῦ Νέστου ἕως τὴν Ἀθριανοῦπολιν. Σχεδίασε καὶ τὴν ἀνατολικὴν Θωράκην ἕως τὴν Τσατάλιζαν — 2. Τὰ χλωρὰ κοινοῦλια, ποὺ παρήχθησαν τὸ 1936 εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα, ἐξῆρχον 2.700.000 χιλιόγραμμα. Ἀπὸ αὐτὰ 600.000 χιλιόγραμμα παρήγαγεν ὁ τομὸς Ἐβρου. Τί ποσοστὸν ἀπὸ ὁλόκληρον τὴν παραγωγὴν ἀναλογεῖ εἰς τὴν περιοχὴν αὐτὴν; — 3. Σύγκρινε τὴν δυτικὴν Θωράκην μὲ τὴν Ἑπειρον κατὰ τὴν ἔκτασιν, κατὰ τὴν παραγωγὴν καὶ κατὰ τὴν κτηνοτροφίαν — 4. Διὰ τί ἡ δυτικὴ Θωράκη ἔχει διπλασίους βοῦς καὶ ἀγελάδας ἀπὸ τὴν Ἑπειρον, ἀλλὰ ἡμίονους 12 φορὰς ὀλιγωτέρους ἀπὸ αὐτὴν;

Γ'. Η ΝΗΣΙΩΤΙΚΗ ΕΛΛΑΣ

1. ΑΙ ΝΗΣΟΙ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

1.— Ποίας χώρας βρέχει τὸ Αἰγαῖον πέλαγος πρὸς Βορρᾶν καὶ ποίας πρὸς Δυσμάς; Ποία ξένη χώρα ἐκτείνεται πρὸς Ἀνατολὰς τοῦ Αἰγαίου; Ποῖαι νῆσοι κλείουν τὸ Αἰγαῖον πρὸς Νότον;—2. Μὲ ποίας θαλάσσας συγκοινωνεῖ τὸ Αἰγαῖον πρὸς τὰ ΒΑ; Μὲ ποίας πρὸς τὰ ΝΔ καὶ ΝΑ; — 3. Ποῖαι νῆσοι εὐρίσκονται εἰς τὸ βόρειον μέρος τοῦ Αἰγαίου; Ποῖαι ἀπὸ αὐτὰς ἀνήκουν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ποῖαι εἰς τὴν Τουρκίαν;—4. Ὄνόμασε τὰς μεγαλυτέρας νήσους τοῦ Αἰγαίου.—5. Ποῖας νήσους τοῦ Αἰγαίου κατεῖχεν ἡ Ἰταλία καὶ μὲ ποῖον ὄνομα τὰς διακρίνομεν;

Α'. ΠΩΣ ΕΓΙΝΕ ΤΟ ΑΙΓΑΙΟΝ ΠΕΛΑΓΟΣ

Τὸ Αἰγαῖον πέλαγος ὁμοιάζει μὲ κλειστὴν θάλασσαν, διότι ἀπὸ τρεῖς μὲν πλευρὰς τὸ περιβάλλει ξηρά, ἀπὸ τὴν νοτίαν δὲ πλευρὰν του τὸ κλείει μίαν μακρὰν σειράν νήσων (Κύθηρα - Ἀντικύθηρα - Κρήτη - Κάσος - Κάρπαθος - Ρόδος).

Τὸ πέλαγος αὐτὸ φαίνεται ὡς νὰ εἶναι σπαρμένον μὲ νήσους. Πόθεν λοιπὸν προέρχεται τὸ πλῆθος αὐτὸ τῶν νήσων;

Κάποτε ἡ Ἑλλάς ἦτο ἠνωμένη μὲ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν. Ἐκεῖ δηλαδὴ ὅπου σήμερον εἶναι τὰ νερὰ τοῦ Αἰγαίου πελάγους, ὑπῆρχε ξηρά. Ἄλλ' ἡ ξηρὰ αὐτὴ ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἔχα-

μήλωσεν, « ἐβούλιαξε » τὰ νερά τῆς θαλάσσης ἐσκέπασαν τὰ χαμηλότερα μέρη τὰ ὑψηλότερα, καθὼς καὶ τὰ βουνά, ἔμειναν ἐπάνω ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης· αὐτὰ εἶναι αἱ νῆσοι τοῦ Αἰγαίου.

Β'. ΑΙ ΠΑΡΑΛΙΑΙ ΚΑΙ Η ΘΕΣΙΣ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

Τὸ Αἰγαῖον πέλαγος, καθὼς εἶπομεν, εἶναι γεμάτον ἀπὸ νήσους. Αἱ νῆσοι αὐταὶ ἀποτελοῦν τρόπον τινὰ γέφυραν μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Μικρᾶς Ἀσίας καὶ διευκολύνουν πολὺ τὰ ταξίδια. Ἔτσι τὸ πέλαγος αὐτό, ἀντὶ νὰ χωρίζῃ, ἐνώνει τὰς χώρας, ποὺ βρέχει μὲ τὰ νερά του.

Ἐκτὸς αὐτοῦ τὰ παράλια τοῦ Αἰγαίου εἶναι πλούσια εἰς κόλπους καὶ τὰ πλοῖα εὐρίσκουν ἀσφαλεῖς λιμένας. Ἔτσι ἡ ναυτιλία καὶ τὸ ἐμπόριον διευκολύνονται καὶ πολλοὶ ἐμπορικὸι λιμένες ἀνεπτύχθησαν εἰς τὰ παράλια τοῦ Αἰγαίου (Πειραιεύς, Βόλος, Θεσσαλονίκη, Καβάλα κ.τ.λ.).

Ἐπὶ πλέον τὸ Αἰγαῖον πέλαγος εἶναι μὲν κλειστὴ θάλασσα, ἀλλ' ἔχει καὶ τρεῖς φυσικὰς ἐξόδους· ἡ μία εἶναι εἰς τὰ ΒΑ πρὸς τὴν Προποντίδα καὶ τὸν Εὐξείνιον Πόντον καὶ αἱ ἄλλαι δύο εἰς τὰ ΝΑ καὶ εἰς τὰ ΝΔ πρὸς τὴν Μεσόγειον θάλασσαν. Ἔτσι τὸ Αἰγαῖον ἀποτελεῖ μίαν μεγάλην ὁδόν, ἡ ὁποία συνδέει τὴν Μεσόγειον μὲ τὸν Εὐξείνιον Πόντον. Ἡ γεωγραφικὴ λοιπὸν θέσις τοῦ Αἰγαίου συντελεῖ, ὥστε νὰ εἶναι τοῦτο ἡ σπουδαιότερα θάλασσα τῆς Ἑλλάδος.

Γ'. ΑΙ ΝΗΣΟΙ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

Ἀναλόγως τῆς θέσεως, τὴν ὁποίαν ἔχουν αἱ νῆσοι εἰς τὸ Αἰγαῖον, τὰς διαιροῦμεν εἰς βορείας, εἰς δυτικὰς, εἰς ἀνατολικὰς καὶ εἰς νοτίας νήσους.

1. ΑΙ ΝΗΣΟΙ ΤΟΥ ΒΟΡΕΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

Αἱ νῆσοι τοῦ βορείου Αἰγαίου εἶναι πέντε : ἡ **Θάσος** (14.000 κάτ.), ἡ **Σαμοθράκη** (4.000), ἡ **Λήμνος** (25.000), ἡ **Ἴμβρος** (10.000) καὶ ἡ **Τένεδος** (3.000).

Τὸ κλίμα εἰς τὰ βόρεια τοῦ Αἰγαίου κατὰ τὸν χειμῶνα εἶναι ψυχρὸν, ἐπεὶδὴ ἐπικρατοῦν οἱ ψυχροὶ βορειοανατολικοὶ

άνεμοι. "Ενεκα τούτου εις τὰς νήσους αὐτὰς μερικὰ ἀπὸ τὰ ἀειθαλῆ φυτὰ, καθὼς ἡ λεμονέα καὶ ἡ πορτοκαλέα, δὲν εὐδοκιμοῦν.

Ἡ **Θάσος** καὶ ἡ **Σαμοθράκη** εἶναι πολὺ ὄρειναί. Τὰ βουνὰ των εἶναι ὑψηλὰ καὶ τὰ στολιζοῦν ὠραῖα δάση ἀπὸ πεδκα, πρίνους, ἔλατα καὶ δρυς. Δι' αὐτὸ οἱ κάτοικοί των, πρὸ πάντων τῆς Σαμοθράκης, ζοῦν κυρίως ἀπὸ τὴν κτηνοτροφίαν καὶ ἀπὸ τὸ ἐμπόριον τῶν ξυλανθράκων. Ἡ Θάσος ἔχει καὶ λευκότετα

109. Σπίτι χωριῶ τῆς Λήμνου με « ἀξάτα » (ἐξώστην) καὶ « κουβούκλι » διὰ τὸν φοῦρνον.

μάρμαρα καὶ μεταλλεύματα ψευδαργύρου. Αἱ κυριώτεραι κωμοπόλεις τῆς εἶναι ἡ **Παναγία** καὶ ὁ **Θεολόγος** (2.500) καὶ τὰ **Λιμενάγια** (2.500).

Ἡ **Λήμνος** ἔχει βουνὰ χαμηλά, ἀλλ' εἶναι τελείως γυμνὴ ἀπὸ δάση· διότι οἱ κάτοικοί τῆς τρέφουν πολλὰ ποίμνια καὶ προτιμοῦν νὰ ἔχουν βοσκοτόπους. Εἰς τὰς κοιλάδας εὐδοκιμοῦν πολὺ ἡ ἄμπελος, ἡ συκὴ καὶ ἡ ἀμυγδαλῆ, εἰς δὲ τὰ πεδινὰ μέρη παράγεται κριθὴ καὶ βάμβαξ ἀρίστης ποιότητος. Ἐκλεκτὸν εἶναι καὶ τὸ μέλι τῆς Λήμνου.

Πρωτεύουσα τῆς νήσου εἶναι τὸ **Κάστρον** (3.500). Εἰς τὴν νοτίαν

πλευρὰν τῆς ὑπάρχει ἓνας μεγάλος καὶ ἀσφαλῆς λιμὴν, ὁ λιμὴν τοῦ **Μεῦδρου**. Αὐτὸς κατὰ τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους ἐχρησίμωσεν ὡς ὄρμητήριον τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου.

Αἱ δύο ἄλλαι νῆσοι, ἡ **Ἰμβρος** καὶ ἡ **Τένεδος**, ἔχουν μὲν ἑλληνικώτατον πληθυσμὸν, ἀλλ' ἀνήκουν τῶρα εἰς τὴν Τουρκίαν. Ἡ Ἰμβρος παράγει τὰ ἴδια προϊόντα μετὰ τὴν Λήμνον, ἡ δὲ Τένεδος παράγει κυρίως οἶνον.

2. Αἱ νῆσοι τοῦ Δυτικοῦ Αἰγαίου

Τὸ δυτικὸν τμήμα τοῦ Αἰγαίου πελάγους περιλαμβάνει τὴν **Εὐβοίαν** καὶ δύο συμπλέγματα νήσων, τὰς **βορείας Σποράδας** καὶ τὰς **Κυκλάδας**.

1. Ἡ Εὐβοία.

(160.000 κάτοικοι)

Μία στενή λωρὶς θαλάσσης χωρίζει τὴν Εὐβοίαν ἀπὸ τὴν Στερεάν Ἑλλάδα, ὁ πορθμὸς τοῦ **Εὐρίπου**. Τὸ πλάτος του εἶναι 40 μέτρων καὶ τὸ βάθος του 8 1/2 μέτρων. Δι' αὐτὸ κατεσκευάσαν ἐκεῖ μίαν σιδηρᾶν γέφυραν καὶ ἔτσι ἡ νῆσος ἐνώνεται μὲ τὴν ἀπέναντι ξηρᾶν.

Ἡ γέφυρα αὐτὴ εἶναι κινητὴ, δηλ. ἀνοίγει καὶ κλείει ἔτσι

110. Ἡ Χαλκὶς καὶ τὸ Στενὸν τοῦ Εὐρίπου μὲ τὴν κινητὴν γέφυραν (ἀπὸ ἀεροπλάνου).

(Φωτογρ. Τοπογρ. Ὑπηρ. Ὑπουργ. Συγκοινωνίας)

ἀφήνει τὰ πλοῖα νὰ περάσουν ἀπὸ τὸ ἓν μέρος τοῦ Εὐβοϊκοῦ κόλπου εἰς τὸ ἄλλο. Συμβαίνει ὅμως ἐκεῖ ἓνα περίεργον φαινόμενον : ἐπὶ 6 1/2 ὥρας τὰ νερὰ τρέχουν ὡς ποταμὸς ὀρμητικὸς ἀπὸ τὸ βόρειον μέρος τοῦ Εὐβοϊκοῦ πρὸς τὸ νότιον καὶ ἐπὶ ἄλλας 6 1/2 ὥρας ἀναβαίνουν ἀντιθέτως ἀπὸ τὸ νότιον μέρος πρὸς τὸ βόρειον. Δι' αὐτὸ τὰ πλοῖα εἶναι ὑποχρεωμένα νὰ περιμένουν, ἕως ὄτου ἡρεμήσουν τὰ νερὰ καὶ ἀλλάξη τὸ ρεῦμα. Ἄλλως δὲν ἔμποροῦν νὰ περάσουν. Τὸ φαινόμενον αὐτὸ λέγεται **παλίρροια**.

“Όπως μᾶς δεικνύει ὁ χάρτης (βλ. εἰκ. 59), ἡ Εὐβοία ὁμοιάζει κατὰ τὴν μορφήν τοῦ ἐδάφους μὲ τὴν ἀνατολικὴν Στερεάν Ἑλλάδα. Εἶναι μὲν ὄρεινὴ, ἀλλ’ ἔχει καὶ μικρὰς καὶ εὐφόρους πεδιάδας. Αἱ μεγαλύτεραι ἀπὸ αὐτὰς εἶναι ἡ **πεδιάς τῆς Χαλκίδος**, ἡ ὁποία μὲ τὸ ἀρχαῖον τῆς ὄνομα λέγεται **Ληλάντιον πεδῖον**, καὶ ἡ **πεδιάς τοῦ Ξηροχωρίου**.

111. Χωρική τῆς Ἁγίας Ἄννης, μὲ τὴν πολυζώντητον τοπιζὴν ἐνδυμασίαν.
(Φωτογρ. Ν. Ζωγράφου)

Ἐκεῖ οἱ κάτοικοι καλλιεργοῦν τὰ σιτηρά, τὰ ὄσπρια, τὴν ἄμπελον, τὴν ἐλαίαν, τὴν συκῆν, τὴν λεμονέαν καὶ τὴν πορτοκαλέαν. Ἐκλεκτοὶ εἶναι οἱ οἶνοι τῆς Χαλκίδος, περίφημα τὰ σῦκα τῆς Κύμης, ἄφθονα δὲ τὰ καρύδια καὶ τὰ λεμόνια ὅλης τῆς νήσου.

Τὰ ὄρη τῆς Εὐβοίας εἶναι ὑψηλὰ καὶ ἀπόκρημνα (**Δίρφυς**, **Ὀχη**, **Κανδήλι**). Τὰ περισσότερα στολίζονται μὲ ὠραῖα δάση, ἔχουν δὲ καὶ βοσκήν διὰ τὰ ποίμνια. Πρὸ πάντων ἡ περιοχή τῆς Καρύστου προμηθεύει πολλὰ σφάγια εἰς τὴν ἀγορὰν τῶν Ἀθηνῶν.

Καὶ ὄρυκτὰ ἔχουν τὰ βουνὰ τῆς Εὐβοίας πολλὰ, καθὼς π. χ. λιγνίτην εἰς τὴν Κύμην καὶ τὸ Ἀλιβέριον, λευκόλιθον εἰς τὴν Λίμνην, χρῶμον κ.τ.λ.

Καθὼς εἶδομεν, ἡ Εὐβοία εἰς τὸν πορθμὸν τοῦ Εὐρίπου πλησιάζει τόσον πολὺ πρὸς τὴν Στερεάν, ὥστε μὲ μίαν γέφυραν ἐνώνεται μὲ αὐτὴν. Δι’ αὐτὸ ὄλαι αἱ ὁδοὶ τῆς νήσου δι-

ευθύνονται πρὸς τὸ σημεῖον αὐτὸ καὶ ἐκεῖ ἀνεπτύχθη ἡ μεγαλύτερα τῆς πόλις, ἡ **Χαλκίς** (22.000 κάτ.).

Εἰς αὐτὴν συγκεντρώνονται τὰ περισσότερα προϊόντα τῆς νήσου καὶ στέλλονται, εἴτε μὲ τὰ πλοῖα εἴτε μὲ τὸν σιδηρόδρομον, εἰς ἄλλας πόλεις, διότι ἡ Χαλκίς ἔχει καὶ σιδηροδρομικὴν

συγκοινωνίαν μὲ τὰς Ἀθήνας. Εἶναι δὲ ὠραία πόλις μὲ δροσερὸν κλίμα. Ἡ κίνησις τῆς αὐξάνει κατὰ τὸ θέρος, ἐπειδὴ πολλοὶ πηγαίνουν τότε εἰς τὴν Αἰδηψὸν διὰ λουτρά.

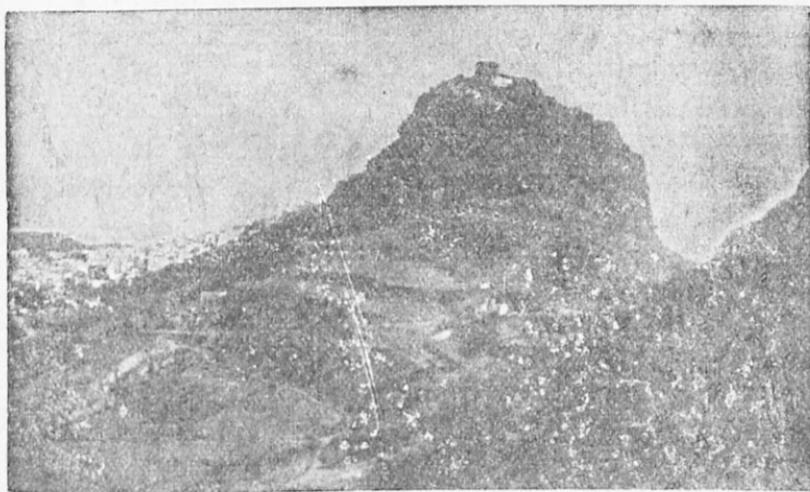
Αἱ κυριώτεραι κωμοπόλεις τῆς νήσου εἶναι ἡ Κύμη (4.000), ἡ Ἰστιαία (Ξηροχώριον) (5.000), ἡ Λίμνη (4.000), ἡ Ἁγία Ἄννα, τὸ Ἀλιβέριον (3.000), ἡ Κάρυστος (3.000).

Ἡ Εὐβοία ἀποτελεῖ ἰδιαιτέρον νομόν, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκουν καὶ αἱ βόρειαι Σποράδες.

2. Αἱ βόρειαι Σποράδες.

(13.500 κάτοικοι)

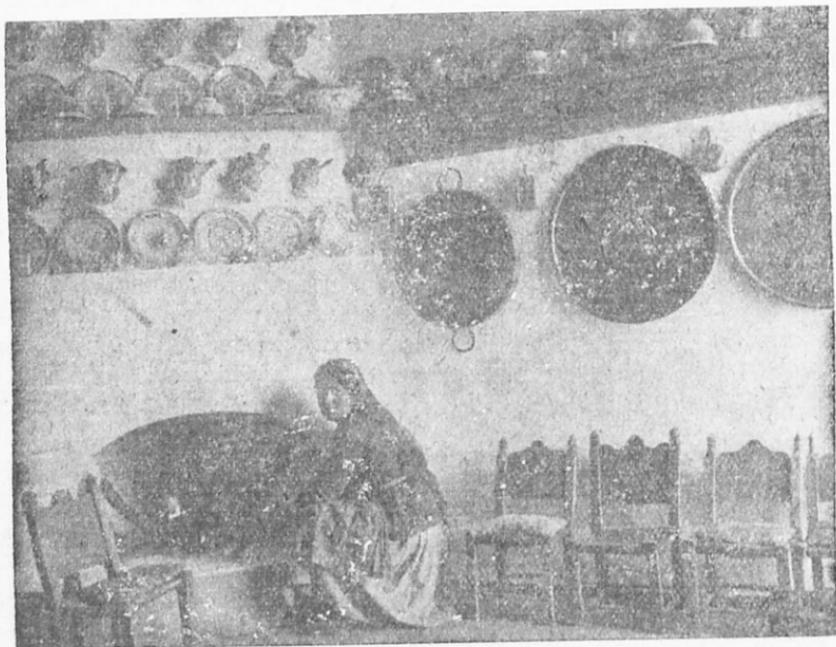
Πρὸς Βορρᾶν τῆς Εὐβοίας εὐρίσκονται διάφοροι νῆσοι. Αἱ μεγαλύτεραι ἀπὸ αὐτὰς εἶναι ἡ Σκῦρος (4.000 κάτ.), ἡ Σκόπελος (3.500) καὶ ἡ Σκίαθος (3.500).

112. Ἀποψις τῆς Σκύρου.

Αἱ νῆσοι αὐταὶ εἶναι βραχώδεις, ἀλλ' ὅπου ὑπάρχει χῶμα εἶναι πολὺ εὐφοροί. Τὰ προϊόντα τῶν εἶναι οἶνος, ἔλαιον καὶ ὄπωρικά. Προπάντων τὰ ἀχλάδια τῆς Σκοπέλου εἶναι περίφημα, καθὼς καὶ τὸ τυρὶ τῆς Σκύρου.

Ἡ Σκυρος φημίζεται καὶ διὰ τὰ σπιτία της, τὰ ὅπο α εἶναι μὲν μικρά, ἀλλ' ἔχουν ὠραίαν ἐσωτερικὴν διακόσμησιν. Καὶ τὰ

113. Ἐσωτερικὸν σκυριανοῦ σπιτιοῦ μὲ ὠραία καὶ χαρακτηριστικὰ ἔπιπλα καὶ σκευή, προϊόντα τῆς τοπικῆς λαϊκῆς βιομηχανίας.
(Φωτογραφία Ν. Ζωγράφου)

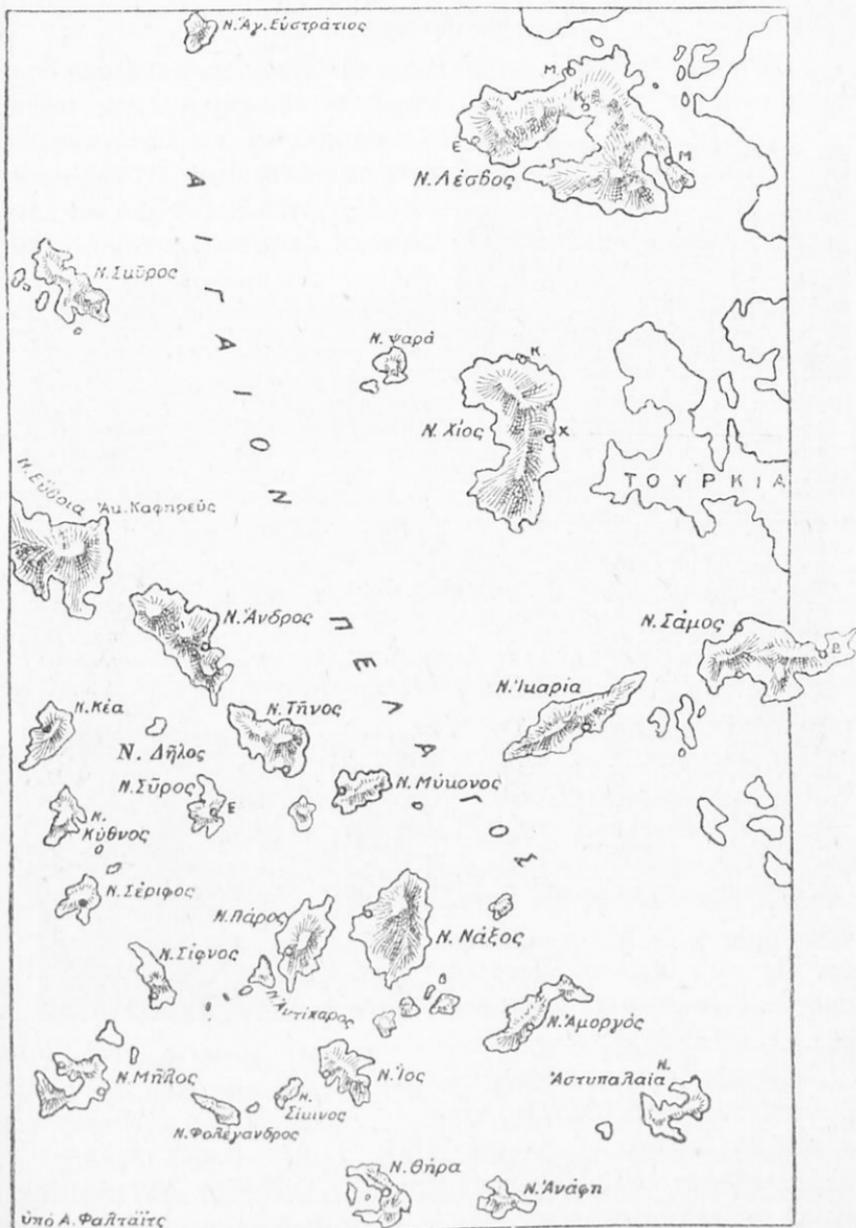
ἔπιπλα καὶ τὰ σκευή των, καθὼς καὶ τὰ κεντήματα, εἶναι δείγματα ὠραίας λαϊκῆς τέχνης.

Οἱ κάτοικοι τῶν νήσων αὐτῶν ἀσχολοῦνται καὶ εἰς τὴν ἀλιείαν, ἰδίως τῶν ἀστακῶν.

3 Αἱ Κυκλάδες.

(130.000 κάτοικοι)

1. Εἰς ποίαν διύθυσιον ἀπὸ τὴν Ἀπτικὴν εὐθίσκονται αἱ Κυκλάδες νῆσοι; Ποῖον μέρος τοῦ Αἰγαίου πελάγους κατέχουν; — 2. Εὗρε τὴν νῆσον Σύρον καὶ ὀνόμασε τὰς μεγαλυτέρας ἀπὸ τὰς Κυκλάδας νήσους.

114. Χάρτης τῶν Κυκλάδων.

α) Όνομα

Πλησίον τῆς Σύρου ὑπάρχει μία μικρά νῆσος, ἡ Δῆλος. Τὴν νησίδα αὐτὴν οἱ ἀρχαῖοι Ἑλληνες τὴν ἐθεώρουν ἱεράν, διότι ἐπίστευον, ὅτι εἰς αὐτὴν ἐγεννήθησαν δύο θεοί, ὁ Ἀπόλλων καὶ ἡ Ἄρτεμις. Ἐπειδὴ λοιπὸν ὅλαι αἱ ἄλλαι νῆσοι ἀποτελοῦν τρόπον τινὰ κύκλον γύρω εἰς τὴν ἱεράν νῆσον, δι' αὐτὸ τὰς ὠνόμασαν **Κυκλάδας**,

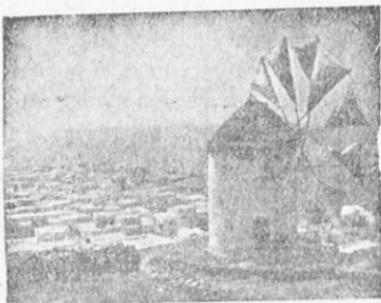
115. Ἐρείπια τῆς Δῆλου.

Αἱ μεγαλύτεραι ἀπὸ τὰς Κυκλάδας εἶναι: ἡ Κέα, ἡ Κύθνος, ἡ Σέριφος, ἡ Σίφνος, ἡ Μῆλος, ἡ Σύρος, ἡ Πάρος, ἡ Ἴος, ἡ Θήρα (Σαντορίνη), ἡ Ἄνδρος, ἡ Τήνος, ἡ Μύκονος, ἡ Νάξος, ἡ Ἀμοργός.

β) Κλίμα

Εἰς τὴν περιοχὴν τῶν Κυκλάδων ὁ χειμὼν εἶναι γλυκύτερος ἀπὸ τὰς Ἀθήνας καὶ τὸ θέρος δροσερώτερον. Ἄλλ' ἐπειδὴ τὸν χειμῶνα φυσοῦν συχνὰ οἱ βόρειοι ἄνεμοι, αἱ Κυκλάδες δὲν ἔχουν πολλὰς βροχὰς. Εἰς μερικὰς μάλιστα νῆσους τὸ κλίμα εἶναι ξηρότερον καὶ ἀπὸ τὰς Ἀθήνας. Ἐπειδὴ δὲ δὲν ὑπάρχουν πηγαί, δι' αὐτὸ οἱ κάτοικοι εἰς τὰς περισσοτέρας νῆσους μαζεύουν τὸ ὕδωρ τῆς βροχῆς εἰς στέρνas.

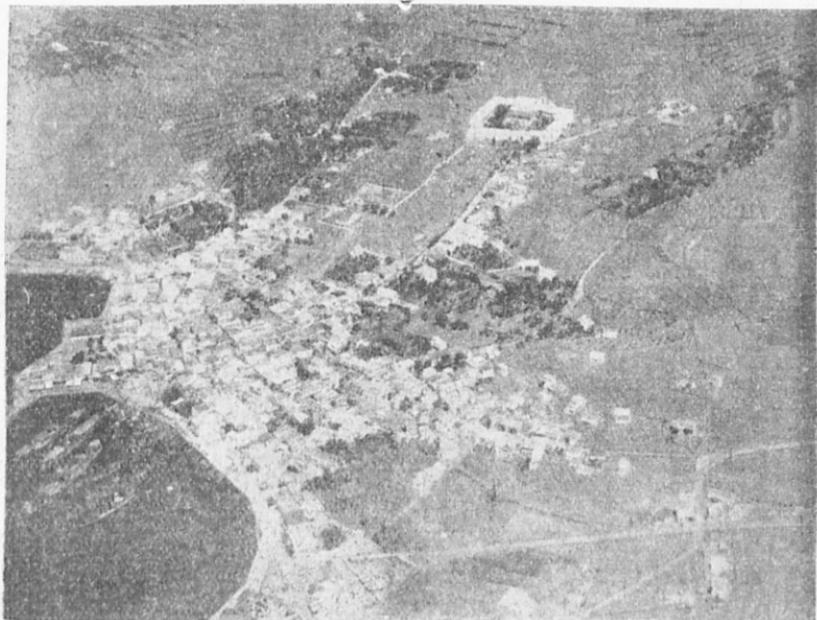
Εἰς τὰς Κυκλάδας ἐκτὸς τῆς ἐλαίας, τῆς συκῆς καὶ τῶν ἐσπεριδοειδῶν εὐδοκιμεῖ ἡ σταφιδάμπελος· τὴν καλλιεργοῦν κυρίως εἰς τὴν Νάξον, τὴν μεγαλύτεραν ἀπὸ τὰς Κυκλάδας.

116. Ἡ Μύκονος
 με τοὺς ὡραίους ἀνεμομύλους.
 (Φωτογραφία Ν. Ζωγράφου)

γ') Ἀσχολίαι τῶν κατοίκων.

Αἱ Κυκλάδες εἶναι ὄρειναι καὶ πετρώδεις δι' αὐτὸ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῶν γίνονται ναυτικοὶ καὶ ἀλιεῖς. Ὅσοι καταγίνονται μὲ τὴν γεωργίαν, καλλιεργοῦν τὴν κριθὴν καὶ τὸν σῖτον, τὰ ὄσπρια, ἰδίως τὰ ρεβίθια, τὴν ἄμπελον, τὸν καπνὸν καὶ τὰ λαχανικά. Τὰ λαχανικά μάλιστα τῆς Σύρου γίνονται πρῶτα καὶ τὰ πωλοῦν μὲ καλὴν τιμὴν εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἐκλε-

117. Ἡ Τήνος μὲ τὴν μονὴν τῆς Εὐαγγελιστρίας (ἀπὸ ἀεροπλάνου), ὅπου καὶ ἔτος συρρέουν χιλιάδες προσκυνητῶν.

(Φωτογρ. Τοπογρ. Ὑψογρ. Ὑδρογρ. Συγκοινωνίας)

κτοὶ εἶναι οἱ οἴνοι τῆς Νάξου καὶ τῆς Σαντορίνης, τὰ πορτοκάλια καὶ μανδαρίνια τῆς Ἄνδρου, ἡ φάβα τῆς Σαντορίνης, τὸ τυρὶ τῆς Νάξου, τῆς Ἀμοργοῦ καὶ τῆς Μυκόνου.

Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς κατοίκους εὐρίσκουν ἐργασίαν καὶ εἰς τὰ λατομεῖα καὶ τὰ μεταλλεῖα τῶν νήσων. Διότι πολλοὶ ἀπὸ αὐτὰς ἔχουν ὑπὸ τὸ ἔδαφος τῶν πολλὰ καὶ διάφορα ὄρυκτά. Π. χ. εἰς τὴν Νάξον ἐξάγουν σμύριδα, ἡ ὁποία εἶναι μοναδική

εις τὸν κόσμον, εἰς τὴν Σέριφον, τὴν Κύθνον καὶ τὴν Σίφνον ἐξάγουν μεταλλεύματα σιδήρου, εἰς τὴν Σίφνον καὶ τὴν Μύκονον μεταλλεύματα μολύβδου, εἰς τὴν Μῆλον θεῖον καὶ μυλόπετρες, εἰς τὴν Πάρον λευκὰ μάρμαρα κ.τ.λ.

118. Σίφνος. Τὰ σπιτία εἰς τὰς Κυκλάδας ἔχουν ἐπίπεδον στέγην (δῶμα), στρωμένην μὲ πηλὸν, καὶ εἶναι ζατάλευκα.

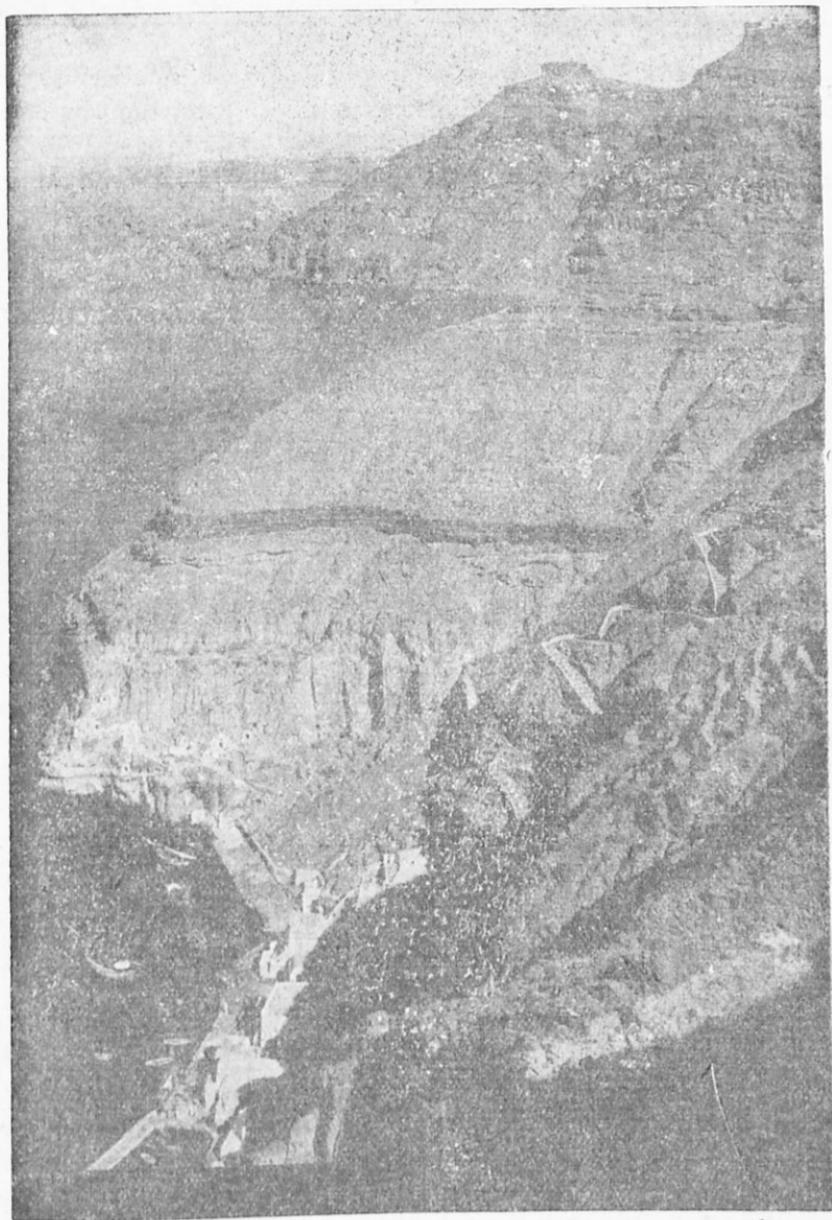
Ἐκ τῆς θηραϊκῆς γῆς, τὴν ὁποίαν ἐξάγουσιν εἰς τὴν Θήραν καὶ τὴν χρησιμοποιοῦσιν διὰ τὴν κατασκευὴν τσιμέντων, πλίνθων κ. ἄ. Ἡ γῆ αὕτη εἶναι πολὺ ἐλαφρὰ καὶ ὁμοιάζει μὲ στάκτην· προήλθεν ἀπὸ παλαιὰς ἐκρήξεις τοῦ ἠφαιστείου, τὸ ὁποῖον ὑπάρχει εἰς τὸ μέσον τοῦ κόλπου τῆς Θήρας. Ἐκεῖ δηλαδὴ ὑπάρχει ἕν ἄνοιγμα τῆς γῆς, ἀπὸ τὸ ὁποῖον, ὡς ἀπὸ μίαν καπνοδόχον, βγαί-

νουν καπνὸς καὶ ἀέρια πνιγηρὰ· κάποτε καὶ στάκτη καὶ πέτρες καυτὲς ἐκσφενδονίζονται καὶ πίπτουν μακρὰν ὡς βροχή. Τότε λέγομεν, ὅτι τὸ ἠφαιστεῖον ἐνεργεῖ ἢ εὐρίσκεται ἐν ἐκρήξει. Αἱ τελευταῖαι τοῦ ἐκρήξεις εἶναι τοῦ 1925, τοῦ 1928 καὶ τοῦ 1939.

δ') Ὁ πληθυσμὸς τῶν Κυκλάδων.

Μεγαλυτέρα κατὰ τὴν ἑκτασιν ἀπὸ ὅλας τὰς Κυκλάδας εἶναι, ὡς εἶπομεν, ἡ **Νάξος** (20.000 κάτ.), ἀκολουθοῦν δὲ κατὰ σειρὰν ἡ **Ἄνδρος** (18.000), ἡ **Τήνος** (12.000), ἡ **Πάρος** (10.000), ἡ **Μῆλος** (5.000), ἡ **Ἀμοργός** (3.000).

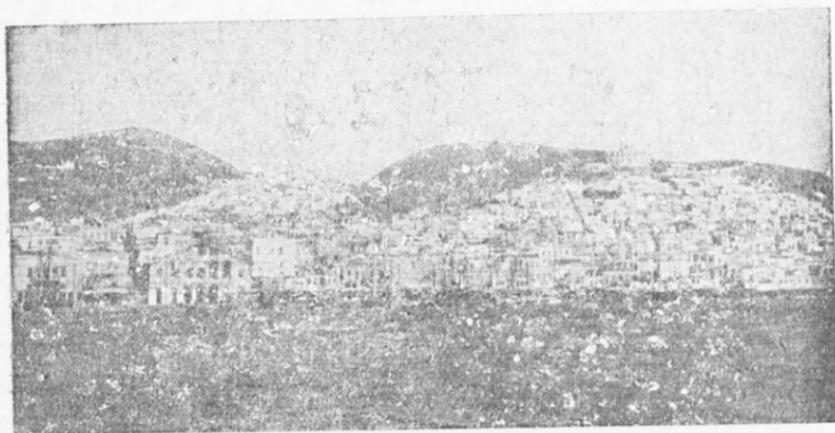
Περισσότερους ὁμως κατοίκους ἔχει ἡ **Σύρος** (28.000), ἢ ὁποῖα ἔχει καλὸν λιμένα καὶ θέσιν κεντρικὴν ἀνάμεσα εἰς τὰς Κυκλάδας. Δι' αὐτὸ ἡ **Ἐρμούπολις** (19.000), ἡ πρωτεύουσα τῆς Σύρου, εἶναι κέντρον ἐμπορικῆς καὶ ναυτιλιακῆς κινήσεως καὶ πρωτεύουσα ὁλοκλήρου τοῦ νομοῦ Κυκλάδων. Ἄλλοτε μάλιστα ὁ λιμὴν τῆς Σύρου ἀπετέλει σπουδαῖον σταθμὸν τῆς συγκοινωνίας, εἰς τὸν ὁποῖον προσήγγιζαν καὶ πολλὰ ξένα πλοῖα.

119. Ὁ λιμὴν τῆς Θήρας, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἀναβαίνουν εἰς τὰ χωρία
μὲ σκαλοπάτια. Εἰς τὰ σκοτεινόχρωμα τοιχώματα διακρίνονται τὰ
διάφορα στρώματα τῆς λάβας.

(Φωτογραφία Νέλλιν)

άλλ' ἀφ' ὅτου ἀνεπτύχθη ὁ λιμὴν τοῦ Πειραιῶς, ἡ κίνησις τῆς Σύρου ὀλιγόστευσεν. Ἡ Ἐρμούπολις εἶναι κτισμένη ἀμφιθεατρικῶς καὶ ἔχει εὐρύχωρον λιμένα. Ἐχει ναυπηγεῖα καὶ δεξαμενάς, εἰς τὰς ὁποίας καθαρίζονται καὶ μεγάλα ἀτμόπλοια,

120. Ἡ Ἐρμούπολις

ἔχει δὲ καὶ πολλὰ ἐργοστάσια, καθὼς ὑφαντουργεῖα, βυρσοδεψεῖα, ὑαλουργεῖα, ἐργοστάσια κατασκευῆς λουκουμίων κ. ἄ.

Πυκνὸν πληθυσμὸν (10.000) ἔχει καὶ ἡ **Θήρα**, διότι ἔχει ἔδαφος πολὺ εὐφορὸν καὶ εἶναι ὄλη κατάφυτος ἀπὸ ἀμπέλια.

3. Αἱ Νῆσοι τοῦ Ἀνατολικοῦ Αἰγαίου

Αἱ νῆσοι τοῦ ἀνατολικοῦ Αἰγαίου εἶναι 4: ἡ **Λέσβος** (135.000 κάτ.), ἡ **Χίος** (75.000), ἡ **Σάμος** (60.000) καὶ ἡ **Ίκαρία** (11.000).

1. Ἡ Λέσβος.

Ἡ Λέσβος, ἐνῶ κατὰ τὴν ἑκτασίαν εἶναι μικροτέρα ἀπὸ τὸ ἥμισυ τῆς Εὐβοίας, κατὰ τὸν πληθυσμὸν εἶναι ἴση μὲ αὐτήν. Διότι δὲν εἶναι τόσον ὄρεινῆ, ὅσον ἡ Εὐβοία. Τὸ ὑψηλότερον ὄρος τῆς, ὁ **Ὀλυμπος**, εἶναι χαμηλότερον ἀπὸ τὸν Ἕμμητον. Ἐπειδὴ λοιπὸν τὸ ἔδαφος τῆς Λέσβου εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον πεδινὸν καὶ πολὺ εὐφορὸν, δι' αὐτὸ ἡ νῆσος αὐτὴ ἠμπορεῖ νὰ συντηρῇ πυκνὸν πληθυσμὸν. Ἐπειδὴ καὶ τὸ κλίμα τῆς εἶναι γλυκὺ, ὄλη ἡ νῆσος εἶναι κατάφυτος ἀπὸ ἐλαιάς, πεῦκα, βα-

λανιδιές καί ἄλλα δένδρα. Ἡ ἐλαία φυτρώνει μόνη τῆς εἰς τοὺς λόφους καί ἀποτελεῖ ὀλόκληρα δάση. Ὡραῖον θέαμα παρουσιάζουν πρὸ πάντων οἱ κόλποι τῆς **Γέρας** καί τῆς **Καλλονῆς**, ἐπειδὴ τοὺς περιστοιχίζουν καταπράσινοι λόφοι. Ἡ Λέσβος παράγει σιτηρὰ πολλά, ὄσπρια, ἄφθονον ἔλαιον, οἶνον, σῦκα, μέταξαν. Πολλὰ εἶναι καί τὰ προϊόντα τῆς κτηνοτροφίας καί τῆς ἀλιείας, καθὼς καί τὰ ὀρυκτὰ (μόλυβδος, λευκόλιθος).

Ἡ πρωτεύουσα τῆς νήσου **Μυτιλήνη** (28.000 κάτ.) συγκεντρώνει ὅλην τὴν ἐμπορικὴν κίνησιν. Αὕτη, καθὼς καί τὸ **Πλωμάριον** (7.000), ἔχει καί μεγάλα ἐργοστάσια ἐλαιουργίας καί σαπωνοποιίας. Πολλοὶ καί σπουδαῖοι εἶναι καί αἱ ἄλλαι κωμοπόλεις τῆς νήσου : ἡ **Ἐρεσσός**, ἡ **Καλλονή**, ἡ **Ἀγιάσος**, ἡ **Μήθυμνα** καί ὁ **Πολύχνιτος** (7.000), ὅπου ὑπάρχουν σπουδαῖα ἱαματικὰ πηγαὶ καί μεγάλη ἀλυκὴ.

2. Ἡ Χίος.

Ἡ Χίος εἶναι περισσότερον ὄρεινὴ καί πετρώδης ἀπὸ τὴν Λέσβον, ἀλλ' ἔχει πολλὰς εὐφόρους κοιλάδας. Δι' αὐτὸ καί αὐτὴ ἔχει πυκνὸν πληθυσμὸν. Εἶναι δὲ καί οἱ κάτοικοί τῆς πολὺ φιλόπονοι καί καλλιεργοῦν τὸ ἔδαφος καλῶς.

Τὸ κλίμα τῆς Χίου εἶναι γλυκύ. Δι' αὐτὸ εὐδοκιμοῦν πολὺ ἡ ἐλαία, ἡ λεμονέα, ἡ ἀμυγδαλὴ καί τὰ ἄλλα ὀπωροφόρα. Πρὸ πάντων τὰ πεδινὰ μέρη τῆς δυτικῆς παραλίας στολίζονται μὲ κήπους ἀπὸ πορτοκαλέας καί μανδαρινέας καί ἄλλα δένδρα.

Εἰς τὸ νότιον τμήμα τῆς νήσου (**Μαστιχοχώρια**) φύεται ἔν εἶδος σχίνου, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἐξάγεται ἡ περίφημος μαστίχα τῆς Χίου. Οἱ κάτοικοι καλλιεργοῦν καί τὰ σιτηρὰ καί τὴν ἄμπελον.

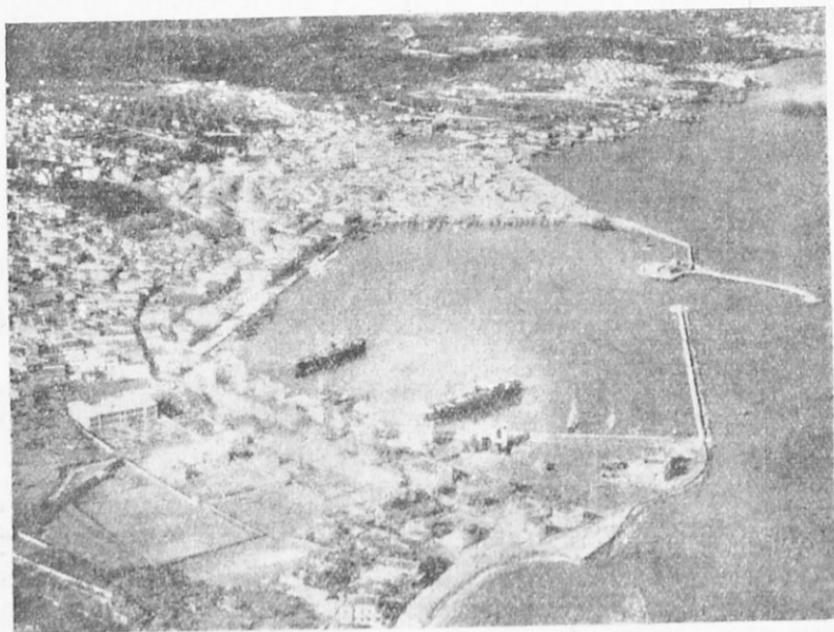
Ἡ ὠραία πρωτεύουσα τῆς νήσου **Χίος** ἢ **Χώρα**, 27.000

121. Ὁ ἀνδρῆς τοῦ τυρολιτοῦ Κανάρη εἰς τὴν Χίον.

κάτ.) έχει καλόν λιμένα καὶ ἐργοστάσια ἐλαιουργίας καὶ κατασκευῆς γλυκῶν. Κωμοπόλεις ἢ νῆσος ἔχει πολλὰς, καθὼς τὰ **Καρδάμυλα** (5.500 κάτ.) καὶ τὴν **Βολισσόν**.

Οἱ Χῖοι διεκρίθησαν ἀνεκαθεν ὡς ἔμποροι. Ὁ Ἄνδρέας Συγγρός, ὁ ὁποῖος ἐπλούτησε μὲ τὸ ἐμπόριον καὶ ἔκαμε τόσας εὐεργεσίας εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἄλλοῦ, κατήγετο ἀπὸ τὴν Χίον. Ἄπὸ τὴν Χίον δὲ κατήγετο καὶ ὁ σοφὸς διδάσκαλος τοῦ Γένους Ἀδαμάντιος Κοραῆς.

122. Ὁ λιμὴν τῆς Χίου (ἀπὸ ἀεροπλάνου).

(Φωτογρ. Τοπογρ. Ὑπηρ. Ὑποναυ. Συγκοινωνίας)

Εἰς τὰ ΒΑ τῆς Χίου εὐρίσκονται αἱ μικραὶ νῆσοι **Οἰνοῦσαι**. Οἱ κάτοικοι τῶν (2.500) εἶναι καλοὶ ναυτικοί.

Εἰς τὰ ΒΔ τῆς Χίου εὐρίσκεται ἡ μικρὰ καὶ ἄγονος νῆσος **Ψαρὰ** μὲ 800 μόνον κατοίκους. Ἄλλοτε ὅμως τὰ Ψαρὰ εἶχον πολυάριθμον ναυτικὸν καὶ μὲ αὐτὸ ἠγωνίσθησαν κατὰ τὸ 1821, ὅπως ἡ Ὑδρα καὶ αἱ Σπέτσαι, διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος. Ὁ πυρπολητὴς Κανάρης ἦτο Ψαριανός.

3. Ἡ Σάμος.

Στενὸς πορθμὸς χωρίζει τὴν Σάμον ἀπὸ τὴν παραλίαν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἐν τούτοις οἱ Σάμιοι τὸ 1821 κατῴρθωσαν νὰ ἀποκρούσουν τοὺς Τούρκους, ποὺ ἐπεχείρησαν ν' ἀποβιβάσθωσιν εἰς τὴν νῆσον τῶν, διὰ νὰ καταπνίξουν τὴν ἐπανάστασιν. Δι' αὐτὸ ἡ Σάμος ἀπὸ τὸ 1832 ἕως τὸ 1912 ἦτο μὲν ὑποτελὴς εἰς τὴν Τουρκίαν, ἀλλ' ἀπετέλει αὐτόνομον ἡγεμονίαν. Τέλος τὸ 1912 ἠνώθη μὲ τὴν Ἑλλάδα μαζί μὲ τὰς ἄλλας νήσους.

Ἡ Σάμος εἶναι πολὺ μικροτέρα ἀπὸ τὴν Χίον, ἀλλ' ἔχει πυκνότερον πληθυσμὸν (57.000). Ἄν καὶ ἔχει ὑψηλὰ ὄρη (**Κερκετεύς**, 1440 μ.), εἶναι ὄλη κατάφυτος. Παντοῦ βλέπει κανεῖς ἐλαιῶνας καὶ ἀμπέλους καὶ δάση πεύκων καὶ δρυῶν. Πρὸ πάντων καλλιεργεῖται ἡ πεδιάς τοῦ **Μαραθοκάμπου**. Τὰ προϊόντα τῆς εἶναι πολλὰ καὶ ἐκλεκτά: οἶνος μοσχάτος, μυρωδάτος κωνός, ἔλαιον καὶ ἐσπεριδοειδῆ.

Λιμένες ἐμπορικοὶ εἶναι κυρίως τρεῖς: ὁ **Λιμὴν Βαθέος** (7.000 κάτ.), τὸ **Καρλόβασι** (5.000) καὶ τὸ **Τηγάνιον** (3.000). Ὁ Λιμὴν Βαθέος εἶναι ἡ πρωτεύουσα τῆς νήσου καὶ ἔχει τὸν εὐρυχωρότερον λιμένα τῆς Ἑλλάδος. Εἰς τὸ Βαθὸ ὑπάρχουν κενεργοστάσια, εἰς δὲ τὸ Καρλόβασι μεγάλα βυρσοδεψεῖα.

4. Ἡ Ἰκαρία.

Ἡ Ἰκαρία κεῖται πρὸς Δυσμᾶς τῆς Σάμου καὶ ἔχει σχῆμα ἐπίμηκες, χωρὶς καλοὺς λιμένας. Εἶναι νῆσος ὄρεινῆ καὶ κατάφυτος ἀπὸ πευκά· δι' αὐτὸ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς κατοικοὺς τῆς ἀσχολοῦνται εἰς τὴν κατασκευὴν ξυλανθράκων. Τὰ ἄλλα προϊόντα τῆς νήσου εἶναι ὀπωρικά, σῦκα, οἶνος, ὀλίγοι δημητριακοὶ καρποὶ καὶ μέλι. Ἐπειδὴ ὅμως τὰ προϊόντα αὐτὰ εἶναι ὀλιγοστά, διὰ τοῦτο ἡ Ἰκαρία ἔχει ὀλίγους κατοικοὺς (11.000).

4. Η ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΙΟΣ

(Ἐπιφάνεια: 2680 τ. χλμ. Κάτοικοι: 118.000)

1. *Εὔρε εἰς τὸν χάρτην τὰς νήσους Ρόδον, Κάρπαθον καὶ Κάσον καὶ ὀνόμασε τὰς ἄλλας νήσους, αἱ ὁποῖαι περιλαμβάνονται μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῆς Σάμου. Εὔρε καὶ τὸ Καστελλόριζον.*—2. *Εἰς ποίαν διεύθυνσιν ἀπὸ τὰς Κυκλάδας εὐρίσκεται τὸ σύμπλεγμα αὐτῶν νή-*

σων ; Ποῖον μέρος τοῦ Αἰγαίου πελάγους κατέχει τοῦτο ;—3. Ποία χώρα εὑρίσκεται πρὸς Α τῆς Δωδεκανήσου ;—4. Εὔρε τον κόλπον τοῦ Γέροντα (ἀπέναντι τῆς Λέρον). Ποία μεγάλη ναυμαχία ἐγένετο εἰς τὸν κόλπον αὐτὸν κατὰ τὸν Ἴερόν Ἀγῶνα ;

α) Ὄνομα καὶ ἱστορία.

Πρὸς Νότον τῆς Σάμου καὶ τῆς Ἰκαρίας τὸ Αἰγαῖον πέλαγος εἶναι ἐσπαρμένον μὲ πλῆθος νήσων καὶ νησίδων. Αὗται λέγονται μὲ τὸ ἀρχαῖον τῶν ὄνομα **νότιαι Σποραδες** καὶ μὲ τὸ νεώτερον ὄνομα **Δωδεκάνησος**· διότι αἱ μεγαλύτεραι ἀπὸ αὐτὰς εἶναι δώδεκα, αἱ ἐξῆς : Πάτμος, Λέρος, Κάλυμνος, Κῶς, Ἀστυάλαια, Νίσυρος, Τῆλος, Χάλκη, Σύμη, Ρόδος, Κάρπαθος, Κάσος. Εἰς αὐτὰς πρέπει νὰ προσθέσωμεν καὶ μίαν μικρὰν καὶ μακρινὴν νῆσον, τὸ **Καστελλόριζον** (ἀρχ. Μεγίστη).

Ἡ Δωδεκάνησος ἐπὶ 640 ἔτη εὑρίσκετο ὑπὸ ζυγόν. Κατ' ἀρχὰς Φράγκοι κατακτηταί, κατόπιν οἱ Τοῦρκοι καὶ τελευταῖοι οἱ Ἰταλοὶ κατεῖχον ὑπόδουλον τὴν Δωδεκάνησον, ἂν καὶ οἱ κάτοικοί τῆς ἦσαν ὅλοι ἀνέκαθεν Ἕλληνες : ὁ Ἐμμανουήλ Ξάνθος, ὁ πρωτεργάτης τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας, ἦτο Πάτμιος· οἱ Κάσιοι μὲ τὰ καράβια τῶν ἠγωνίσθησαν κατὰ τὸ 1821 καὶ ἐθουσιάσθησαν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας, ὅπως οἱ Ψαριανοί.

Ἡ Ἰταλία τὸ 1912 ἀπέσπασε τὴν Δωδεκάνησον ἀπὸ τὴν Τουρκίαν, πρὸς τὴν ὁποίαν εἶχε τότε πόλεμον, καὶ κατεκράτησε τὰς νήσους, χωρὶς νὰ ἔχη κανέν δικαίωμα ἐπ' αὐτῶν. Ἐπεδίωξε μάλιστα μὲ κάθε τρόπον νὰ ἐξοντώσῃ τὸν ἑλληνικὸν πληθυσμὸν τῶν καὶ νὰ ἐξιταλίσῃ τὰς νήσους : ἀπηγόρευσε τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, ἐξώρισε τοὺς Ἕλληνας διδασκάλους καὶ προύχοντας, ἐφυλάκιζε τοὺς ἱερεῖς, ἀπηλλοτριῶνε τὰ εὐφορα μέρη τῶν νήσων καὶ ἐγκαθιστοῦσε Ἰταλοὺς ἀποίκους. Ἀλλ' οἱ Δωδεκανήσιοι παρ' ὅλους τοὺς διωγμοὺς παρέμειναν Ἕλληνες τὴν ψυχὴν καὶ τὴν γλῶσσαν.

Τέλος τὴν 28ην Ὀκτωβρίου 1940 ἡ Ἰταλία ἐπετέθη δολίως καὶ κατὰ τῆς Ἑλλάδος, διὰ νὰ ὑποδουλώσῃ τὴν πατρίδα μας καὶ νὰ κυριαρχήσῃ εἰς ὅλοκληρον τὸ Αἰγαῖον. Τότε ὁ ἑλληνικὸς στρατός, ἂν καὶ ἦτο μικρότερος εἰς ἀριθμὸν καὶ ἀτελῶς ὀπλισμένος, ἐνίκησε τὰς Ἰταλικὰς μεραρχίας εἰς τὰ βουνὰ τῆς

Πίνδου καὶ τῆς Ἀλβανίας καὶ κατεδίωξε τὸν ἐχθρὸν σχεδὸν ἕως τὴν Ἀδριατικὴν θάλασσαν. Ἄν οἱ Γερμανοὶ δὲν ἤρχοντο μὲ τεραστίας δυνάμεις εἰς βοήθειαν τῶν Ἰταλῶν, ὁ στρατὸς μας θὰ ἔρριπτε τοὺς Ἰταλοὺς εἰς τὴν θάλασσαν. Ὁ πρῶτος Ἑλλην ἀξιωματικός, ὁ εὐρῶν ἡρωϊκὸν θάνατον εἰς τὰς μάχας τῆς Πίνδου, ἦτο Δωδεκανήσιος: Ὁ Ἀλέξανδρος Διακός.

Μὲ τὴν λαμπρὰν αὐτὴν νίκην κατὰ τῶν Ἰταλῶν ὁ στρατὸς μας δὲν ἀπέκτησε μόνον ἀθάνατον δόξαν, ἀλλὰ καὶ ἐξησφάλισε τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Δωδεκανήσου ἀπὸ τὸν ἀπαίσιον Ἰταλικὸν ζυγόν. Μὲ τὴν συνθηκολόγησιν τῆς Ἰταλίας (συνθήκη Παρισίων 1946) ἡ Δωδεκάνησος ἀπληλευθέρωθη καὶ τὴν 7ην Μαρτίου 1948 ἐνεσωματώθη εἰς τὴν μητέρα Ἑλλάδα.

β) Κλίμα καὶ ὕδατα. Βλάστησις.

Τὸ κλίμα τῆς Δωδεκανήσου εἶναι πολὺ εὐκρατον: αἱ θερμοκρασίαι κατὰ τὸ θέρος δὲν εἶναι ὑψηλαί, διότι μετριάζονται ἀπὸ τὴν αὐραν τῆς θαλάσσης, ὁ δὲ χειμὼν εἶναι ὄψιμος καὶ πολὺ γλυκύς.

Κατὰ τὸ θέρος ἐπικρατοῦν οἱ βόρειοι ἄνεμοι, οἱ ὁποῖοι προκαλοῦν μακρὰν περίοδον ξηρασίας. Κατὰ τὸν χειμῶνα ἐπικρατοῦν οἱ νότιοι ἄνεμοι, οἱ ὁποῖοι φέρουν πολλὰς βροχάς.

Ἡ Δωδεκάνησος δέχεται περισσοτέρας (σχεδὸν διπλασίας) βροχάς παρὰ αἱ Κυκλάδες· δι' αὐτὸ αἱ μεγαλύτεραι νῆσοι (Ρόδος, Κῶς, Κάρπαθος) ἔχουν πολλὰ πηγαῖα ὕδατα καὶ σκεπάζονται μὲ ὠραῖα δάση πεύκων, κέδρων κλπ. Εἰς τὰ δάση τῆς Ρόδου βόσκουν καὶ πολλὰ ἐλάφια. Ἄλλ' αἱ βροχαὶ εἶναι ραγδαταὶ καὶ δι' αὐτὸ οἱ χεῖμαρροι, ποὺ σχηματίζονται, κατατρώγουν πολὺ τὸ ἔδαφος καὶ ἐπιφέρουν μεγάλας ζημίας εἰς τὴν γεωργίαν.

Ὁ χειμὼν εἶναι εὐνοϊκός διὰ τὴν βλάστησιν· εὐδοκιμοῦν πολὺ ἡ ἄμπελος, ἡ ἐλαία, τὰ ἐσπεριδοειδῆ· εἰς δὲ τοὺς κήπους τῆς Ρόδου καὶ τῆς Κῶ ὁ φοῖνιξ καὶ ἡ βανανέα δίδουν ὠρίμους καὶ εὐχόμεους καρπούς.

γ) Ἐδαφος. Ἀσχολίαι τῶν κατοίκων.

Αἱ νῆσοι τοῦ συμπλέγματος τῆς Δωδεκανήσου εἶναι, ὅπως καὶ αἱ Κυκλάδες, ὄρειναί. Ὅπως ἐκεῖ ἡ Θήρα, ἔτσι ἐδῶ ἡ Νί-

συρος ἔχει εἰς τὸ κέντρον τῆς κρατῆρα ἠφαιστείου, τὸ ὁποῖον ὅμως εἶναι τῶρα «ἐσβεσμένον». Εἰς τὴν παραλίαν τῆς Νισύρου, ὡς καὶ τῆς Κῶ καὶ τῆς Ρόδου, ὑπάρχουν θερμαὶ μεταλλικαὶ πηγαί, συχνὰ δὲ αἱ νῆσοι αὐταὶ ὑποφέρουν ἀπὸ σεισμοῦς.

Ἡ σύστασις τῶν πετρωμάτων ὄλων τῶν νήσων δὲν εἶναι ἡ ἴδια. Ὑπάρχουν σκληρὰ πετρώματα (μάρμαρα, ἀσβεστόλιθοι) καὶ αὐτὰ ἀποτελοῦν τοὺς κυριωτέρους ὄρεινους ὄγκους (Ἄττάβυρος εἰς τὴν Ρόδον, Δίκαιος εἰς τὴν Κῶν) ἀλλ' ὑπάρχουν καὶ μαλακώτερα πετρώματα (σχιστόλιθοι, ἀμμόλιθοι, φλύσχης, ἠφαιστειακοὶ τόφφοι, θηραϊκὴ γῆ), τὰ ὁποῖα εὐκολώτερα διαβιβρῶσκονται ἀπὸ τὴν βροχὴν καὶ τὴν ἀτμοσφαιρικὴν ἐπίδρασιν καὶ ἀποσαθροῦνται. Δι' αὐτὸ εἰς πολλὰς νήσους, ὡς εἰς τὴν Ρόδον, Κῶν, Κάρπαθον, Λέρον καὶ Τήλον, αἱ κοιλάδες μεταξὺ τῶν βουνῶν καὶ αἱ ἀκταὶ (ἴδια εἰς τὴν Ρόδον καὶ Κῶν) σκεπάζονται μὲ παχέα στρώματα, ποῦ ἐσχηματίσθησαν ἀπὸ προσχώσεις καὶ εἶναι κατάλληλα διὰ τὴν γεωργίαν.

Δι' αὐτὸ ἡ κυρία ἀσχολία τῶν κατοίκων τῶν μεγαλυτέρων νήσων εἶναι ἡ γεωργία, μολονότι οἱ κάτοικοι δὲν ἐδιδάχθησαν νεωτέρας μεθόδους καλλιέργειας καὶ τὰ εἰσοδήματά των εἶναι μικρά. Καλλιεροῦνται τὰ σιτηρά, τὰ ὄσπρια, προπάντων τὰ ρεβίθια, τὰ λαχανικά, ἡ ἄμπελος, ἡ ἐλαία, τὰ ἐσπεριδοειδῆ καὶ ἄλλα ὀπωροφόρα δένδρα (ροδακινέα, βερυκοκκέα κλπ.).

Ἡ Νίσυρος εἶναι καταπράσινος ἀπὸ τὰς ἐλαίας καὶ τὰς ἀμυγδαλᾶς. Τὰ ἀμύγδαλα εἶναι ἐπίσης τὸ κύριον εἰσόδημα καὶ τῶν κατοίκων τῆς Τήλου. Νοστιμώτατα εἶναι καὶ τὰ μανταρίνια τῆς Καλύμνου καὶ γίνεται μεγάλη ἐξαγωγή ἀπὸ αὐτά.

Μερικαὶ ὅμως ἀπὸ τὰς νήσους, ὡς ἡ Κάλυμνος, ἡ Σύμη, ἡ Χάλκη, ἡ Ἀστυπάλαια, ἡ Κάσος, τὸ Καστελλόριζον, εἶναι πολὺ πετρώδεις. Δι' αὐτὸ ὁ πληθυσμὸς των καταγίνεται περισσότερο εἰς τὴν ναυτιλίαν, τὴν ἀλιεῖαν καὶ μάλιστα τὴν σπογγαλιεῖαν. Ἐκατοντάδες σπογγαλιευτικὰ πλοῖα ἀπὸ τὰς νήσους αὐτὰς πλέουσι τὸ θέρος εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Κυρηναικῆς καὶ τῆς Τριπολίτιδος καὶ καταγίνονται εἰς τὴν ἀλιεῖαν τῶν σπόγγων καὶ τὴν κατεργασίαν των. Δι' αὐτὸ ἡ Δωδεκάνησος ἀποτελεῖ τὸ μεγαλύτερον σπογγαλιευτικὸν κέντρον τῆς Μεσογείου καὶ ἐξάγει

τὰ 25% τῆς παγκοσμίου παραγωγῆς σπόγγων. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἡ ποιότης τῶν σπόγγων εἶναι ἀρίστη, πωλοῦνται εἰς τὴν Ἀγγλίαν μὲ καλὴν τιμὴν.

Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῶν νήσων ἀσχολοῦνται καὶ εἰς τὴν βοσκὴν ὧν ποιμνίων καὶ τὴν τυροκομίαν, ὡς καὶ τὴν μελισσοκομίαν καὶ σπηροτροφίαν. Μερικαὶ ἀπὸ τὰς νήσους ἔχουν ὑπὸ τὸ ἔδαφος τῶν διάφορα ὄρυκτά, καθὼς χρώμιον, σίδηρον, μόλυβδον, χαλκόν, λευκόλιθον κλπ. Ἀπὸ τὴν Νίσυρον ἐξάγεται θεῖον, ἀπὸ τὴν Κῶν θηραϊκὴ γῆ, ἀπὸ τὴν Κάσον γύψος. Ἀλυκὴ ὑπάρχει μόνον μία εἰς τὴν Κῶν.

δ) Ὁ πληθυσμὸς τῆς Δωδεκανήσου.

Ἡ Ρόδος εἶναι 1 1/2 φορὰς μεγαλυτέρα ἀπὸ τὴν Χίον, καὶ ἐνῶ εἶναι πολὺ εὐφορωτέρα ἀπὸ αὐτήν, ἔχει μόνον 55.000 κατοίκους. Ὁμοίως ἡ Κῶς ἔχει 18.500 κατοίκους, ἐνῶ ἡ Λευκάς, ποὺ ἔχει ἴσην ἔκτασιν μὲ αὐτήν, κατοικεῖται ἀπὸ 32.000 ψυχὰς.

Καὶ ὁλόκληρος ἡ Δωδεκάνησος, ἡ ὁποία τὸ 1912 εἶχε πληθυσμὸν 150.000, σήμερον ἔχει μόνον 118.000. Δηλαδή μέσα εἰς 32 ἔτη ἰταλικῆς κατοχῆς ὁ πληθυσμὸς τῶν νήσων ἀντὶ ν' αὐξήθη, ὡς ἦτο φυσικόν, ἠλαττώθη κατὰ 22% . Διότι πολλοὶ Δωδεκανήσιοι εἶχον ἐξορισθῆ ἢ ἀναγκασθῆ νὰ μεταναστεύσουν ἀπὸ τὰς πιέσεις τῶν Ἰταλῶν. Ἔτσι ἀποδεικνύεται διὰ μίαν ἀκόμη φορὰν, ὅτι τόπος, ποὺ δουλεῖ εἰς ξένην κυριαρχίαν ὄχι μόνον δὲν προοδεύει, ἀλλὰ καὶ ὀπισθοδρομεῖ.

Μεγαλυτέρα κατὰ τὴν ἔκτασιν εἶναι ἡ Ρόδος, ἀκολουθοῦν δὲ κατὰ σειρὰν ἡ Κῶς (18.500 κάτ.), ἡ Κάρπαθος (7.500), ἡ Κάλυμνος (15.000), ἡ Ἀστυάλεια (1.800), ἡ Κάσος (1.300), ἡ Τήλος (1.100), ἡ Σύμη (4.000), ἡ Λέρος (6.000) ἡ Νίσυρος (2.500), ἡ Πάτμος (2.700), ἡ Χάλκη (765), οἱ Λειψοὶ (865), τὸ Καστελλόριζον (663).

Ἡ πρωτεύουσα τῆς Ρόδου ἔχει 22.000 κατοίκους καὶ εἶναι τὸ ἐμπορικὸν καὶ διοικητικὸν κέντρον ὁλοκλήρου τῆς Δωδεκανήσου. Ἡ νέα πόλις ἔχει ὠραίαν ρυμοτομίαν καὶ ὠραίας οἰκοδομὰς μὲ καταπρασίνους κήπους. Εἰς τὸ μουσεῖον τῆς Ρόδου εἶναι συγκεντρωμένα πολλὰ λείψανα τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς τέχνης.

Αί κυριώτεροι κωμοπόλεις τῆς Ρόδου εἶναι ὁ Ἀρχάγγελος (2.500), τ' Ἀφάντου (2.300), τὰ Τριάντα (2.000), ἡ Κρεμαστή (2.000), τὸ Παραδείσι (1.500) καὶ ἡ ὠραία Λίνδος. Διὰ τὰς φυσικὰς καλλονὰς τῆς καὶ τὰ κειμήλια τῆς ἀρχαίας καὶ λαϊκῆς τέχνης προσελκύει πολλοὺς περιηγητὰς. Ἔχει δὲ δύο ἀεροδρόμια καὶ τακτικὴν ἀεροπορικὴν συγκοινωνίαν.

Περίφημος διὰ τὴν πλούσιαν βλάστησιν καὶ διὰ τοὺς σπουδαίους ἀρχαιολογικοὺς τῆς χώρου εἶναι καὶ ἡ Κῶς, ἡ πατρίς τοῦ Ἱπποκράτους, τοῦ μεγαλυτέρου ἱατροῦ τῆς Ἀρχαιότητος. Ἡ πρωτεύουσά τῆς (8.000) ἔχει ἀσφαλῆ λιμένα καὶ ὠραίους κήπους.

Ἡ νῆσος Πάτμος εἶναι ὀνομαστή, διότι εἰς αὐτὴν ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης ἔγραψε τὴν Ἀποκάλυψιν. Εἰς τὴν νῆσον αὐτὴν ἤκμασε καὶ ἡ περίφημος Πάτμιος Ἐκκλησιαστικὴ Σχολή.

Ὅλοι οἱ κάτοικοι τῆς Δωδεκανήσου εἶναι Ἕλληνες. Μόνον εἰς τὴν Ρόδον καὶ τὴν Κῶν ὑπάρχουν περὶ τὰς 6.000 Τοῦρκοι. Ἡ Δωδεκάνησος ἀποτελεῖ Γενικὴν Διοίκησιν καὶ διαιρεῖται εἰς 4 ἐπαρχίας: 1) τῆς Ρόδου, 2) τῆς Καρπάθου, 3) τῆς Κῶ καὶ 4) τῆς Καλύμνου.

Ἀσκήσεις.—1. Κιτὰ τὸ 1946 ἡ Ἑλλὰς εἰσέπραξεν ἀπὸ τὴν ἐξαγωγὴν καπνῶν 30 000.000 δολλάρια, ἀπὸ τὴν ἐξαγωγὴν ἐλαιῶν 2.000 000 δολλάρια, ἀπὸ τὴν ἐξαγωγὴν σταφίδων 1.580.000 δολλάρια, ἀπὸ τὴν ἐξαγωγὴν σπόγγων 1.550.000 δολλάρια. Ποίαν θέσιν εἰς τὸ ἐξαγωγικὸν ἐμπόριον τῆς Ἑλλάδος κατέχουν οἱ σπόγγοι;—2. Κυψέλαι ὑπῆρχον πρὸ τοῦ πολέμου εἰς τὴν Δωδεκάνησον 30 000 παράγουσαι κατ' ἔτος 146.000 χιλιόγραμμα μέλι καὶ 14.600 χγρμ. κηρόν. Ποία ἡ ἀξία τῆς παραγωγῆς αὐτῆς μὲ βάσιν τὰς τιμὰς τῶν εἰδῶν αὐτῶν εἰς τὸν τόπον σας;—3. Εὔρε πόσοι κάτοικοι ἀναλογοῦν εἰς 1 τετραγωνικὸν χλμ εἰς τὴν Ρόδον (ἐπιφάνεια 1404 τ. χλμ. Κάτοικοι 55.180) καὶ πόσοι εἰς τὴν Κάλυμνον (ἐπιφάνεια 107 τ.χλμ. Κάτοικοι 14.737). Πῶς ἐξηγεῖται ἡ διαφορὰ;

5. Αἱ Νῆσοι τοῦ Νοτίου Αἰγαίου

1. Ἡ Κρήτη.

(430 000 κάτοικοι)

1. Ὅσο εἰς τὴν θέσιν τῆς Κρήτης.—2. Ποία πελάγη τὴν βρέχουν καὶ ποίους κόλπους σχηματίζουν;—3. Ὄνόμασε τὰς μεγαλιέρας

χερσονήσους καὶ τ' ἀκρωτήριά των.—4. Ποῖα εἶναι τὰ κυριώτερα ὄρη τῆς Κρήτης καὶ ποῖον τὸ ὕψος των; Σύγκρινε τὸ ὕψος τῆς Ἰδης μὲ τὸ ὑψηλότερον βουνὸν τῆς περιοχῆς οὗσ.—5. Ποίαν πεδιάδα διαρρέει ὁ Αἰθαῖος ποταμὸς;—6. Δεῖξε εἰς τὸν χάρτην τὰς πόλεις: Χανιά, Ρέθυμνον, Ἡράκλειον καὶ Ἅγιον Νικόλαον. Ὅρισε τὴν θέσιν των.

123 - 124. Χάρτης τῆς Κρήτης καὶ τομὴ αὐτῆς ἀπὸ Δ πρὸς Α.

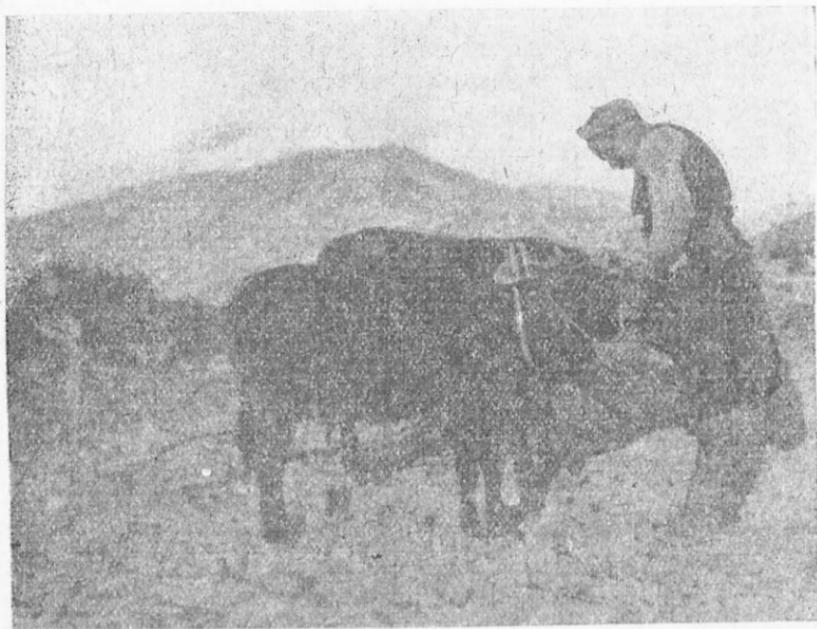
α') Ἐκτασις. Μορφή τοῦ ἐδάφους.

Ἡ Κρήτη εἶναι ἡ μεγαλύτερα ἀπὸ ὅλας τὰς ἑλληνικὰς νήσους μετὰ τὴν Κύπρον, σχεδὸν δύο καὶ ἡμίσειαν φορές μεγαλύτερα ἀπὸ τὴν Εὐβοίαν.

Ἡ Κρήτη μὲ τὰς νήσους, αἱ ὁποῖαι εὐρίσκονται εἰς τὰ βορειοδυτικὰ (Κύθηρα, Ἀντικύθηρα) καὶ εἰς τὰ βορειοανατολικά αὐτῆς (Κάσος, Κάρπαθος, Ρόδος), σχηματίζει ἕν τόξον νησιωτικόν, τὸ ὁποῖον φαίνεται ὡς νὰ κλείη τὴν λεκάνην τοῦ Αἰγαίου πελάγους ἀπὸ νότου. Καὶ τὸ μὲν δυτικὸν ἄκρον τοῦ τόξου αὐτοῦ ἐγγίζει τὴν Πελοπόννησον κατὰ τὸ ἀκρωτήριον Μαλέαν, τὸ δὲ ἀνατολικὸν πλησιάζει τὴν Μικρὰν Ἀσίαν. Δι' αὐτὸ καὶ τὰ ὄρη τῆς Κρήτης, τὰ ὁποῖα ἐκτείνονται εἰς μίαν γραμμὴν

ἀπὸ Δυσμῶν πρὸς Ἀνατολάς, τὰ θεωροῦμεν ὡς συνέχειαν τῶν ὁρέων τῆς Πελοποννήσου.

Τὰ ὄρη τῆς Κρήτης (Λευκὰ ὄρη, Ἴδη, Δίκτη) εἶναι ὑψηλά καὶ κατέχουν κυρίως τὸ ἐσωτερικὸν τῆς νήσου. Τὸ ὑψηλότερον ἀπὸ αὐτὰ εἶναι ἡ Ἴδη, ἡ ὁποία λέγεται καὶ Ψηλορείτης (2450μ.). Ἐπειδὴ δὲ ἀποτελοῦν μίαν συνεχῆ ὄροσειράν, τὰ ὄρη δυσκολεύουν πολὺ τὴν συγκοινωνίαν μεταξύ τῆς βορείας καὶ τῆς νο-

125. Κρητικὸς ζευγολάτης εἰς ἓν ὄροπέδιον τῆς νήσου.

(Φωτογραφία Ν. Ζωγράφου)

τίας παραλίας καὶ μόνον εἰς τὰς μεταξύ τῶν τριῶν ὁρέων ράχεις ὑπάρχουν ὑψηλαὶ διαβάσεις. Δι' αὐτὸ ἡ συγκοινωνία εἰς τὰς περιοχὰς αὐτὰς γίνεται μὲ ἡμίονους. Εἶναι δὲ αἱ ἡμίονοι τῆς Κρήτης μεγάλης ἀντοχῆς καὶ ἀπὸ τὰς ὠραιότερας τοῦ εἴδους.

Τὰ ὄρη τῆς Κρήτης πρὸς μὲν τὴν νοτίαν παραλίαν πίπτουν ἀποτόμως, πρὸς δὲ τὴν βορείαν παραλίαν κατέρχονται ὁμαλῶς. Δι' αὐτὸ ἡ μὲν νοτία ἀκτὴ εἶναι ἀπότομος καὶ ἀπλησίαστος, ἡ δὲ βορεία εἶναι χαμηλὴ καὶ σχηματίζει πολλοὺς κόλπους.

Φυσικὸν ὁμως λιμένα ἔχει μόνον ἓνα, τὸν λιμένα τῆς **Σούδας**. Τὸ ἔδαφος λοιπὸν τῆς Κρήτης εἶναι ὄρεινόν, ἀλλ' ἔχει ἀρκετὰ ὀροπέδια, καθὼς τὸ **Λασηθί** καὶ τὸν **Όμαλόν**, καὶ χαμηλά καὶ εὐφορα μέρη. Ἡ μεγαλύτερα πεδιάς εἶναι ἡ **Μεσαρά**, τὴν ὁποίαν ἀπὸ Βορρᾶ μὲν κλείει ἡ ὑψηλὴ Ἴδη, ἀπὸ Νότου δὲ μία μικρὰ καὶ χαμηλὴ παραλιακὴ ὄροσειρά. Δι' αὐτὸ καὶ ὁ μεγαλύτερος ποταμὸς τῆς νήσου εἶναι ὁ **Ληθαῖος**, ὁ ὁποῖος διαρρέει τὴν πεδιάδα αὐτὴν.

β) Κλίμα καὶ ὕδατα. Βλάστησις.

Τὸ κ λ ῖ μ α τῆς Κρήτης εἶναι εὐκρατον καὶ ὑγιεινόν, ἀλλὰ τὸν περισσότερον καιρὸν δὲν βρέχει. Βρέχει κυρίως ἀπὸ τὸν Νοέμβριον ἕως τὸν Μάρτιον (μεσογειακὸν κλίμα). Δι' αὐτὸ ἡ Κρήτη δὲν ἔχει πολλὰ δάση. Εἰς τὰ χαμηλότερα μέρη τῶν βουνῶν ὑπάρχουν πεῦκα, καστανέαι, πλάτανοι, χαρουπιές καὶ εἰς τὰ ὑψηλότερα ἔλατα καὶ κέδροι. Εἰς τὴν Ἴδην καὶ εἰς τὰ Λευκὰ ὄρη ζοῦν καὶ αἶγαγροι (ἀγρίμια).

Τὸ ἔ δ α φ ο ς τῆς Κρήτης εἶναι κατάλληλον διὰ κάθε καλλιέργειαν, οἱ δὲ Κρήτες τὸ καλλιεργοῦν μὲ ἐπιμέλειαν καὶ φιλοπονίαν. Ὅλα τὰ κρητικὰ π ρ ο ῖ ὄ ν τ α εἶναι ἐξαιρέτα, καθὼς τὸ ἔλαιον, τὰ πορτοκάλια, τὰ μανδαρίνια, τὰ κίτρα, τὰ κάστανα, τὰ χαρούπια. Τὸ κυριώτερον ἀπὸ αὐτὰ εἶναι τὸ ἔλαιον. Δι' αὐτὸ γίνεται μεγάλη ἐξαγωγή ἐλαίου ἀπὸ τὴν Κρήτην καὶ εἶναι ἀνεπτυγμένη ἡ βιομηχανία τοῦ σάπωνος.

Ἡ Κρήτη παράγει καὶ ἐκλεκτοὺς οἴνους, ξανθὴν σταφίδα (σουλτανίνα), κριθήν, ὄσπρια, πατάτες κτλ. Περίφημα εἶναι καὶ τὰ τυριά καὶ ἡ μυζήθρα τῆς Κρήτης.

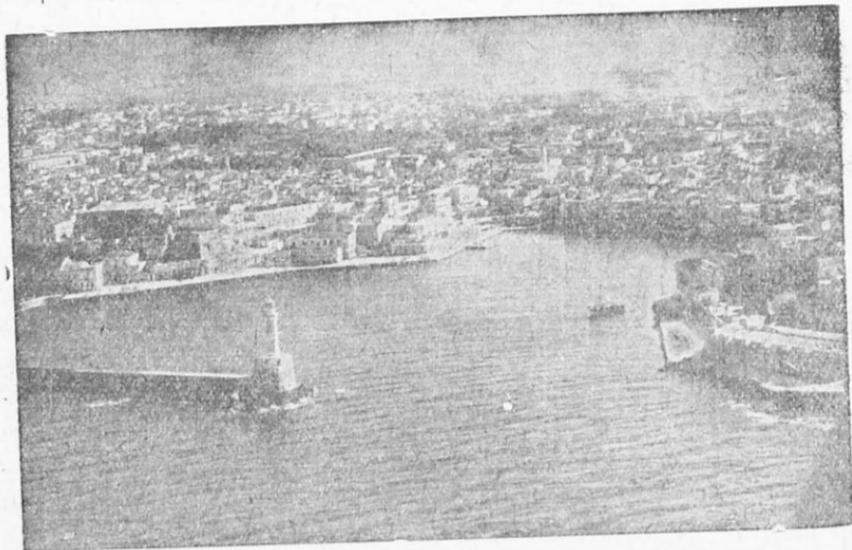
γ) Πόλεις. Ἱστορία.

Πόλεις μεγάλαι ὑπάρχουν εἰς τὴν βορείαν πλευρὰν τὰ **Χανιά** (28.000 κάτ.), τὸ **Ἡράκλειον** (43.000) καὶ τὸ **Ρέθυμνον** (11.000). Τὰ Χανιά εἶναι ἔδρα τοῦ Γενικοῦ Διοικητοῦ τῆς νήσου καὶ ἔχει τεχνητὸν λιμένα καὶ ὠραίας ἐξοχάς. Τὸ Ἡράκλειον ὁμως, ἐπεὶδὴ ἔχει μεγαλύτεραν καὶ εὐφορωτέραν περιοχὴν, παρυσιάζει μεγαλύτεραν ἐμπορικὴν καὶ βιομηχανικὴν κίνησιν. Ἐχει καὶ μουσεῖον, εἰς τὸ ὁποῖον φυλάσσονται λείψανα ἀπὸ

τὸν παλαιότατον κρητικὸν πολιτισμὸν· διότι πλησίον τοῦ Ἡρακλείου, εἰς τὴν **Κνωσόν**, εὐρέθησαν ἐρείπια ἀπὸ παλαιότατα ἀνάκτορα. Αἱ τοιχογραφίαι, ποῦ ἐσώθησαν, τὰ ἀγγεῖα καὶ ἡ ὄλη ἀρχιτεκτονικὴ προκαλοῦν τὸν θαυμασμὸν μας.

Εἰς τὴν ἀνατολικὴν Κρήτην εἶναι ὁ Ἅγιος Νικόλαος, ἡ **Σητεία** καὶ ἡ **Γεράπετρα**.

Εἰς τὰ ΝΑ τοῦ Ρεθύμνου εὐρίσκεται ἡ ἱστορικὴ μονὴ τοῦ Ἄρκαδίου. Τὸ 1866 οἱ Κρήτες εἶχον ἐπαναστατήσει κατὰ τῶν Τούρκων, 300 δὲ ἐπαναστάται ὑπερήσπιζον μὲ ὀλίγους καλο-

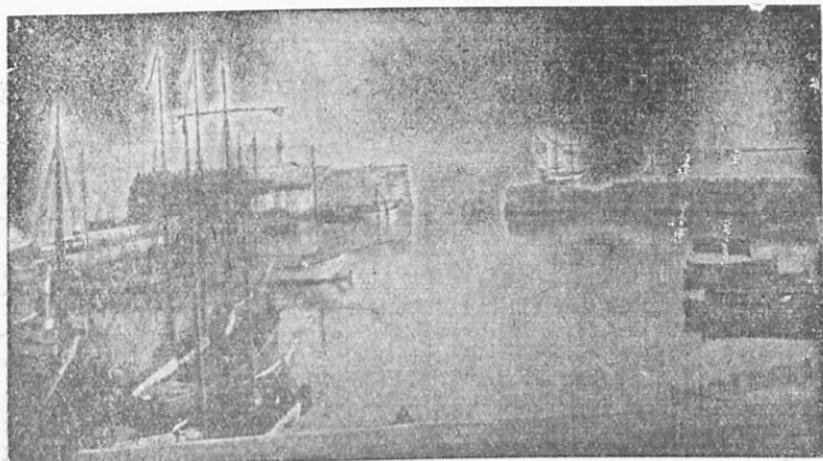
126. Τὰ Χανιά, ἡ ὠραία πρωτεύουσα τῆς Κρήτης.

(Φωτογραφία Τοπογρ. Ὑληρ. Ὑπουργ. Συγκοινωνίας)

γῆρους τὴν μονήν, ὅπου εἶχον καταφύγει πολλὰ γυναῖκόπαιδα. Τουρκικὸς στρατὸς 20 χιλιάδων ἀνδρῶν ἐπολιόρκησε τὴν μονήν. Ἐν τούτοις, μόνον ὅταν ἔφεραν κανόνια ἀπὸ τὸ Ρέθυμνον καὶ κατέρριψαν τὴν πύλην τῆς μονῆς, κατάρθωσαν οἱ Τούρκοι νὰ εἰσέλθουν. Τότε οἱ Κρητικοί, διὰ νὰ μὴ πέσουν εἰς τὰς χεῖρας τῶν Τούρκων, ἔθεσαν πῦρ εἰς τὴν πυριτιδαποθήκην καὶ ἀνετινάχθησαν εἰς τὸν ἀέρα.

Τοιαύτας ἐπαναστάσεις ἔκαμεν ἡ Κρήτη κατὰ τῶν Τούρκων πολλάς. Ὁ πόλεμος δὲν ἔπαυεν εἰς τὴν Κρήτην σχεδὸν

ποτέ. Δι' αὐτὸ ὁ πληθυσμὸς τῆς μεγαλονήσου εἶχεν ὀλιγοστεύσει πολὺ. Τέλος τὸ 1897 ἡ Κρήτη ἐκηρύχθη αὐτόνομος πολιτεία, τὸ δὲ 1912 ἠνώθη μετὰ τὴν μητέρα Ἑλλάδα. Ἀπὸ τότε ἡ Κρήτη προώδευσε πολὺ. Δρόμοι κατεσκευάσθησαν, τὰ δὲ προϊόντα τῆς νήσου εὐρίσκουν καλὴν ἀγορὰν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἄλλοι. Τελευταίως τὸ Ἡράκλειον συνεδέθη ἀεροπορικῶς μετὰ τὰς Ἀθήνας.

127. Ὁ λιμὴν τοῦ Ἡρακλείου (λιμὴν τεχνητός).

(Φωτογρ. Ν. Ζωγράφου)

Ἡ Κρήτη ἀποτελεῖ Γενικὴν Διοίκησιν καὶ διαιρεῖται εἰς τέσσαρας νομοὺς: 1) τὸν νομὸν Χανίων μετὰ ἔδραν τὰ Χανιά· 2) τὸν νομὸν Ρεθύμνης μετὰ ἔδραν τὸ Ρέθυμνον· 3) τὸν νομὸν Ἡρακλείου μετὰ ἔδραν τὸ Ἡράκλειον καὶ 4) τὸν νομὸν Λασιθίου μετὰ ἔδραν τὸν Ἅγιον Νικόλαον.

Ἀσκήσεις.—1. Κάμε ἐν σχέδιον τῆς νήσου Κρήτης καὶ σημείωσε εἰς αὐτὸ τὰς σπουδαιότερας πόλεις. — 2. Ποῖα εἶναι τὰ κυριώτερα γεωργικὰ προϊόντα τῆς Κρήτης; Σύγκρινε τὴν παραγωγὴν τῆς Κρήτης μετὰ τὴν παραγωγὴν τῆς Πελοποννήσου. — 3. Σύγκρινε τὴν κτηνοτροφίαν τῆς Κρήτης μετὰ τὴν κτηνοτροφίαν τῆς Ἀντικῆς Θεσσαλίας. Διατί ἡ Κρήτη ἔχει ὀλιγωτέρους ἵππους, ἀλλὰ περισσοτέρας ἡμίονους ἀπὸ τὴν Ἀντικὴν Θεσσαλίαν;

δ') Έπισκόπησις τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς κτηνοτροφίας τῆς Κρήτης.

Γεωργικὴ παραγωγή τοῦ ἔτους 1937	Εἶδη Καλλιεργείας		Καλλιεργούμε- ναι ἐκτάσεις εἰς στρέμματα	Ἄξια τῆς παραγωγῆς εἰς δραχμὰς		
	Σιτηρὰ			579.000	332.000.000	
᾽Οσπρία			108.000	64.000.000		
Λιχανικά, γεώμηλα κ.λ.π.			65.000	140.000.000		
᾽Αμπελοὶ			162.000	160.000.000		
Σταφίς			100.000	285.000.000		
᾽Ελαιὸν			—	350.000.000		
Πορτοκάλια, λεμόνια, μαν- δαρίνια			—	50.000.000		
Κίτρα			—	16.000.000		
Κτηνοτροφία Ἀριθμὸς ζώων ἔτους 1937	Βόες ἀγε- λάδες καὶ βούβαλοι	Ἴπποι	Ἡμίονοι	Πρόβατα	Αἴγες	Χοῖροι
	157.000	15.000	12.000	500.000	300.000	45.500

Δ'. ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ ΤΩΝ ΝΗΣΩΝ ΤΟΥ ΑἰΓΑΙΟΥ

Νομοὶ	Ἐπιφά- νεια εἰς τ. χλμ.	Πληθυσμὸς		Σπουδαιότεραι πόλεις (κάτοικοι εἰς χιλιάδας)
		ἐν ὅλῳ	κατὰ τ. χλ.	
Εὐβοίας	4327	177.000	40	Χαλκίς 22, Ἴσθιαία 5, Κύμη 4, Λίμνη 4, Κάρυστος 3, Σκό- πελος, 3,5, Σκίαθος 3,5, Ἰ
Κυκλάδων	2635	129.000	48	Ἐρμούπολις 19, ᾽Ανδρος, Τή- νος, Νάξος, Κέα, Μήλος, Θήρα.
Λέσβου	2161	160.000	74	Μυτιλήνη 28, Πλωμάριον 7, Πολυχνίτος 7, Μήθυμνα 2, Κάστρον (Λήμνου) 3.
Χίου	953	76.000	80	Χίος 27, Καρδάμυλα 5.
Σάμου	810	70.000	86	Λιμὴν Βαθέος 7, Βαθὸ 5, Καρ- λοβασι 5, Μυτιληνοὶ 5, ᾽Α- γίος Κήρυκος (Ἰκαρίας) 3.
Δωδεκα- νήσου	2680	118.000	43	Ρόδος 22, Κάλυμνος 14, Κῶς 8,5, Λέρος 6, Σύμη 4.
Χανίων	2400	126.000	51	Χανιά 28, Καστέλλι, Βάμος-

Νομοὶ	Ἐπιφάνεια εἰς τ. χλμ.	Πληθυσμὸς		Σπουδαιότεραι πόλεις (κάτοικοι εἰς χιλιάδας)
		ἐν ὅλῳ	κατὰ τ. χμ.	
Ρεθύμνης	1506	73.000	48	Ρέθυμνον 11, Ἀνώγεια 3.
Ἡρακλείου	2550	168.000	65	Ἡράκλειον 43, Ἀρχάναι 4, Ἀρκαλοχώρι 2, Ἄνω Βιάννος 2.
Λασηθίου	1903	71.000	37	Ἅγιος Νικόλαος 3, Νεάπολις 4, Ἱεράπετρα 5, Σητεία 3.
Αἶ νῆσοι Αἰγαίου	21600	1.163.000		

2. Αἶ ΙΟΝΙΟΙ ΝΗΣΟΙ

Α'. ΤΟ ΙΟΝΙΟΝ ΠΕΛΑΓΟΣ

Ἐνῶ αἶ νῆσοι, τὰς ὁποίας ἐξετάσαμεν ἕως τῶρα, εἶναι ἐσπαρμέναι ἀτάκτως εἰς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος, αἶ νῆσοι τοῦ Ἰονίου πελάγους εὐρίσκονται ὅλαι εἰς μίαν σειρὰν, ἡ ὁποία διευθύνεται ἀπὸ τὰ ΒΔ πρὸς τὰ ΝΑ· ἔχει δηλ. τὴν ἴδιαν διεύθυνσιν μὲ τὰς κυριωτέρας ὄροσειράς τῆς Ἑλλάδος καὶ μὲ τὴν δυτικὴν παραλίαν τῆς. Καὶ ὁ πυθμὴν δὲ τῆς θαλάσσης, εἰς τὸν ὅποιον ἐπικάθηται, δὲν προχωρεῖ κάτω ἀπὸ τὰ 200 μ. Τοῦναντίον ὀλίγον ἔξω ἀπὸ τὰς Ἰονίους νήσους ὁ πυθμὴν τοῦ Ἰονίου πελάγους φθάνει εἰς μεγάλα βάθη· εἰς τὰ ΝΔ μάλιστα τοῦ ἀκρωτηρίου Ἀκρίτα τῆς Μεσσηνίας ἔχει βάθος 4.400 μέτρων (φρέαρ τῶν Οἰνουσῶν). Αὐτὸ δὲ εἶναι καὶ τὸ μέγιστον βάθος τῆς Μεσογείου θαλάσσης.

Ἀπὸ τὰ ἀνωτέρω συμπεραίνομεν, ὅτι ἄλλοτε εἰς τὸ δυτικὸν ἄκρον τῆς Ἑλλάδος ὑψώνετο μία μακροτάτη ὄροσειρά, ἡ ὁποία κατόπιν ἐβυθίσθη. Τὰ ὑψηλότερα μέρη τῆς ὄροσειρᾶς ἔμειναν ἐπάνω ἀπὸ τὰ νερά καὶ ἀποτελοῦν τὰς Ἰονίους Νήσους.

Β'. Αἶ ΙΟΝΙΟΙ ΝΗΣΟΙ

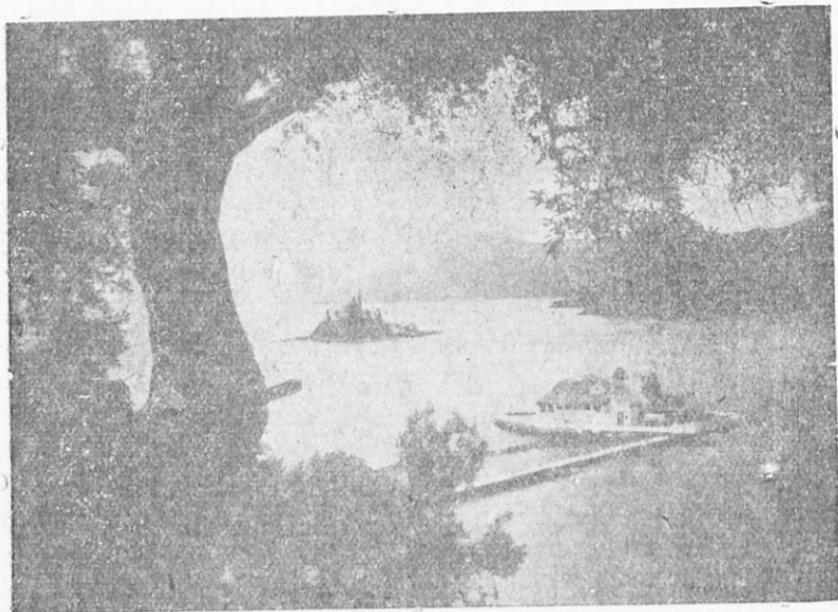
Αἶ κυριώτεραι ἀπὸ τὰς Ἰονίους Νήσους εἶναι ἐπτὰ· οἱ αὐτὸ καὶ λέγονται μὲ μίαν λέξιν Ἑπτάνησος. Αἶ νῆσοι αὗται εἶναι: ἡ Κέρκυρα, οἱ Παξοί, ἡ Λευκάς, ἡ Ἰθάκη, ἡ Κεφαλληνία, ἡ Ζάκυνθος καὶ τὰ Κύθηρα.

1. Ἡ Κέρκυρα.

(110.000 κάτοικοι)

Ἡ Κέρκυρα δὲν ἀπέχει πολὺ ἀπὸ τὴν παραλίαν τῆς Ἠπείρου· εἰς τὸ βόρειον μάλιστα ἄκρον τῆς τὸ στενόν, ποὺ τὴν χωρίζει, ἔχει πλάτος δύο καὶ ἡμίσεος χιλιομέτρων.

Τὸ ἔδαφος τῆς Κερκύρας εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον πεδινόν. Τὸ ὑψηλότερον ὄρος τῆς εἶναι κατὰ τι χαμηλότερον ἀπὸ τὸν Ὑμηττόν. Ἐπειδὴ δὲ δέχεται καὶ πολλὰς βροχὰς (120 ἑκατο-

128. Τὸ Ποντικονήσι καὶ τὸ νησάκι τῆς Μονῆς τῶν Βλαχερνῶν, παρὰ τὸ στόμιον τῆς λιμνοθαλάσσης τῆς Κερκύρας.

στόμετρα τὸ ἔτος), ὅλη ἡ νῆσος εἶναι κατάφυτος. Τὸ ἡμισὺ τοῦ ἔδαφους τῆς τὸ σκεπάζουν οἱ ἐλαιῶνες (4.000.000 δένδρα), μεγάλας δὲ ἐκτάσεις καταλαμβάνουν ἡ πορτοκαλέα, ἡ λεμονέα καὶ ἡ ἄμπελος. Καλλιεργοῦν ὁμως οἱ κάτοικοι καὶ τὰ σιτηρὰ, τὰ γεώμηλα καὶ τὰ λαχανικά.

Λόγω τῆς εὐφορίας τῆς ἡ Κέρκυρα ἔχει πυκνὸν πληθυσμόν.

δηλαδή ἀναλογοῦν 178 κάτοικοι εἰς 1 τετραγωνικὸν χιλιόμετρον τοῦ ἐδάφους τῆς. (Πόσοι ἀναλογοῦν εἰς 1 τετραγωνικὸν χιλιόμετρον τοῦ νομοῦ σας;) Ἔχει δὲ καὶ θέσιν σπουδαίαν διὰ τὴν συγκοινωνίαν μας μετὰ τὴν Ἰταλίαν.

129. Ἡ Παλιοκαστρίτσα, μία ἀπὸ τὰς ὠραιότερας ἐξοχὰς τῆς Κερκύρας.

Ἡ πρωτεύουσα τῆς νήσου **Κέρκυρα** (35.000) ἔχει ὠραῖον καὶ ἀσφαλῆ λιμένα. Ἔχει δὲ καὶ ἐργοστάσια ἐλαιουργίας, σαπωνοποιίας καὶ λιθοτυπογραφίας. Μετὰ τὰς ὠραίας ἐξοχὰς τῆς προσελκύει πολλοὺς ξένους διὰ τὸν παραθερισμὸν. Ἔχει δὲ τέλειον δίκτυον ἀμαξιτῶν ὁδῶν.

2. Οἱ Παξοί.

(3.000 κάτοικοι)

Αἱ νῆσοι **Παξὸς** καὶ **Ἀντίπαξος** εἶναι μικραὶ, ἀλλ' ἔχουν ἀρκετοὺς κατοίκους, οἱ ὅποιοι ἀσχολοῦνται κυρίως εἰς τὴν καλλιέργειαν τῆς ἐλαίας. Ἡ κυριώτερα πόλις λέγεται **Γάϊος**.

3. Ἡ Λευκάς.

(31.000 κάτοικοι)

Στενὸς πορθμὸς, ἓνα ἀδᾶκι 17 μ. πλάτους καὶ 5,50 μ. βάθους, χωρίζει τὴν Λευκάδα ἀπὸ τὴν Ἀκαρνανίαν.

Ἡ νήσος αὐτὴ εἶναι ὄρεινὴ. Τὰ ὄρη τῆς εἶναι ὑψηλά, αἱ δὲ παραλίας τῆς πολὺ ἀπόκρημνοι. Τὸ ἀκρωτήριο **Λευκάτας** (Κάβος τῆς Κυρᾶς) ἔχει ὕψος 660 μ. ἐπάνω ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης.

Ἡ ἀνατολικὴ πλευρὰ τῆς νήσου ἔχει πολλοὺς ἐλαιῶνας καὶ πολλὰ ἀμπέλια. Τὰ κρασιά τῆς Λευκάδος φημίζονται διὰ τὸ χρῶμα καὶ τὴν γευσιν τῶν. Ἡ νήσος παράγει καὶ σταφίδα καὶ καπνὸν καὶ ὄσπρια. Ἔχει καὶ δύο μεγάλας ἀλυκάς. Ἡ πρωτεύουσα **Λευκάς** (ἢ **Ἁγία Μαρίνα**) ἔχει 6000 κατοικοὺς.

4. Ἡ Ἰθάκη.

(8.000 κάτοικοι)

Ἡ Ἰθάκη εἶναι πολὺ ὄρεινὴ καὶ βραχῶδης. Μὲ τὴν ἐργατικότητα τῶν κατοίκων τῆς εἶναι φυτευμένη καὶ ἐπάνω εἰς τὰ βραχῶδη ἀκόμη μέρη. Ὀλίγον ἔλαιον καὶ ἐκλεκτοὶ οἶνοι εἶναι τὰ προϊόντα τῆς νήσου. Δι' αὐτὸ οἱ κάτοικοι ἀσχολοῦνται εἰς τὴν ναυτιλίαν. Πρωτεύουσα τῆς νήσου εἶναι τὸ **Βαθὺ** (κάτ. 3.000)

5. Ἡ Κεφαλληνία.

(60.000 κάτοικοι)

Ἡ Κεφαλληνία εἶναι ἡ μεγαλυτέρα, ἀλλὰ καὶ ἡ περισσότερον ὄρεινὴ ἀπὸ τὰς Ἰονίους Νήσους. Τὸ ὑψηλότερον ὄρος τῆς εἶναι ὁ **Αἶνος** (ὕψος 1600 μ.), τὸν ὁποῖον ἀπὸ τὰ 900 μ. καὶ ἄνω σκεπάζουν ὠραῖα δάση ἐλάτης.

Εἰς τὴν νοτιανὴν πλευρὰν τῆς νήσου ὑπάρχει ἕνας βαθὺς κόλπος, ὁ ὁποῖος χωρίζει μίαν στενὴν χερσονήσον, τὴν **Πάλην**.

Πεδινὰ μέρη ὑπάρχουν ὀλίγα. Δι' αὐτὸ τὰ προϊόντα τῆς νήσου δὲν εἶναι πολλὰ· τὰ κυριώτερα εἶναι: οἶνοι ἐκλεκτοί, σταφίς, ἔλαιον, σιτηρὰ καὶ πολλὰ ὄσπρια (φακὴ). Ἐπειδὴ τὸ ἔδαφος τῆς νήσου εἶναι ὄρεινόν, πολλοὶ Κεφαλλῆνες ξενιτεύονται καὶ προοδεύουν εἰς τὸ ἐμπόριον.

Πρωτεύουσα τῆς νήσου εἶναι τὸ **Ἀργοστόλιον** (10.000), τὸ ὁποῖον ἔχει ὠραίας οἰκοδομὰς καὶ καθαρὺς δρόμους. Ἀπέναντι αὐτοῦ εἶναι τὸ **Ληξούριον** (5.000) ἐπὶ τῆς χερσονήσου Πάλης.

130. Τὸ Ἀργοστόλιον (ἀπὸ ἀεροπλάνου).

(Φωτογρ. Τοπογρ. Ὑληρ. Ὑπουργ. Συγκοινωνίας)

6. Ἡ Ζάκυνθος.

(40.000 κάτοικοι)

Τὴν νῆσον αὐτὴν οἱ ξένοι τὴν ὀνομάζουσι «ἄνθος τῆς Ἀνατολῆς», διότι εἶναι κατάφυτος ἀπὸ κήπους καὶ ἀμπέλους.

Τὸ βόρειον μέρος τῆς νήσου εἶναι ὄρεινόν, ἀλλ' εἰς τὰ νοτιοανατολικά τῆς ἀπλώνεται μίᾳ μεγάλῃ πεδιάδι. Ἔχει κλίμα γλυκὺ καὶ πολλὰς βροχάς. Δι' αὐτὸ ἡ νῆσος εἶναι πολὺ εὐφορος καὶ ἔχει πυκνὸν πληθυσμὸν (100 κάτ. κατὰ 1 τετραγ. χλμ.). Παράγει σταφίδα, οἶνον, ἔλαιον, καθὼς καὶ ὄσπρια, σῖτον, λεμόνια κ.τ.λ. καὶ ἔχει ἀνεπτυγμένην σαπωνοποιίαν. Ἡ πρωτεύουσα τῆς νήσου ἔχει 12.000 κατοίκους καὶ ὠραῖον λιμένα.

Τὸ γλυκὺ κλίμα καὶ ἡ ὠραία φύσις τῆς νήσου συνετέλεσαν, ὥστε οἱ κάτοικοι νὰ ἔχουσι χαρακτήρα φαιδρόν, εἶναι δὲ οἱ Ζακύνθιοι, καθὼς καὶ οἱ Κερκυραῖοι, πολὺ φιλόμουσοι.

7. Τὰ Κύθηρα.

(8000 κάτοικοι)

Ἡ νῆσος αὐτὴ εὐρίσκεται ἀπέναντι τοῦ ἀκρωτηρίου Μαλέα τῆς Λακωνικῆς καὶ εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον ὄρεινῆ. Τὰ παράλιά της εἶναι ἀπότομα καὶ βραχώδη, ἀλλ' εἰς τὸ μέσον της ἔχει ἓν ὕψηλὸν ὄροπέδιον. Αὐτό, καθὼς καὶ αἱ κοιλάδες, παράγουν ἀρκετὰ καὶ ἐκλεκτὰ προϊόντα: ἔλαιον, οἶνον, συκα, λεμόνια, ἀμύγδαλα, κρόμμυα καὶ ὀλίγα δημητριακά. Ἡ πρωτεύουσα τῆς νήσου εἶναι κτισμένη ἐπάνω εἰς μίαν ὕψηλὴν ράχιν.

Ἡ νῆσος ὑπάγεται εἰς τὸν νομὸν Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας.

Γ. ΙΣΤΟΡΙΑ

Αἱ Ἴόνιοι Νῆσοι ὑπῆρξαν εὐτυχεῖς, διότι δὲν ἐγνώρισαν ποτὲ τὸν ζυγὸν τῶν Τούρκων. Ἐπὶ αἰῶνας τὰς κατεῖχον οἱ Ἑνετοί. Ἀπὸ αὐτοῦς τὰς παρέλαβον οἱ Γάλλοι καὶ κατόπιν οἱ Ἄγγλοι. Αὐτοὶ τέλος τὰς παρεχώρησαν τὸ 1864 εἰς τὴν Ἑλλάδα. Δι' αὐτὸ ὑπῆρξαν τὸ καταφύγιον τῶν Ἑλλήνων, ὅταν τοὺς κατεδίωκον οἱ Τούρκοι, καὶ ἐκαλλιέργησαν τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας ἐνωρίτερον ἀπὸ τὰς ἄλλας ἑλληνικὰς χώρας. Εἰς τὴν Ζάκυνθον ἐγεννήθη ὁ ποιητὴς τοῦ ἐθνικοῦ μας Ὕμνου Διονύσιος Σολωμός, εἰς δὲ τὴν Λευκάδα ὁ ποιητὴς Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης.

Δ'. ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ ΤΗΣ ΕΠΤΑΝΗΣΟΥ

Νομοὶ	Ἐπιφάνεια εἰς τ. χλμ	Πληθυσμὸς		Σπουδαιότεραι πόλεις (κάτοικοι εἰς χιλιάδας)
		ἐν ὄλῳ	κατὰ τ. χμ.	
Κερκύρας	638	113.000	178	Κέρκυρα 35, Γάϊος
Κεφ. ἑλλη- νίας	943	68.000	75	Ἀργοστόλιον 10, Ληξοῦριον 5, Β. λιθ. 3
Ζακύνθου	415	41.000	106	Ζάκυνθος 2.
Ἴόνιοι νῆσοι	1996	222.000		

Ἀσκήσεις.— 1. *Εἰς ποίους λιμένας προσεγγίζει τὸ πλοῖον, ὅταν ταξιδεύῃ ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ ἕως τὴν Κέρκυραν;*— 2. *Εὗρε εἰς τοὺς πίνακας τὴν ἑκτασιν καὶ τὸν πληθυσμὸν τῶν Κυκλάδων καὶ σύγκρινέ τα μετὰ τὰς Ἰονίους Νήσους.*— 3. *Εἰς τὰς Κυκλάδας τὸ 1936 ὑπῆρχον 510 ἵπποι καὶ 5.000 ἡμίονοι καὶ εἰς τὰς Ἰονίους Νήσους 7.370 ἵπποι καὶ 1.450 ἡμίονοι. Πῶς ἐξηγεῖς αὐτὴν τὴν διαφορὰν;*

3. ΕΛΛΗΝΙΚΑΙ ΝΗΣΟΙ ΥΠΟ ΞΕΝΗΝ ΚΑΤΟΧΗΝ

Ἐκτὸς τῶν νήσων Ἴμβρου καὶ Τενέδου, αἱ ὁποῖαι, καθὼς εἶδομεν, ἀνήκουν εἰς τὴν Τουρκίαν, καὶ ἄλλη ἑλληνικὴ νῆσος ἀνήκει ἐπίσης εἰς ξένον κράτος, ἡ **Κύπρος**.

Ἡ Κύπρος.

(9.300 τετρ. χιλιόμετρα, 450.000 κάτοικοι)

1. *Εἰς ποίαν διεύθυνσιν ἀπὸ τὴν Δωδεκάνησον εὐρίσκεται ἡ Κύπρος;*— 2. *Εἰς ποῖον μέρος τῆς Μεσογείου εὐρίσκεται αὕτη;*— 3. *Ἐνόμασε τοὺς μεγαλύτερους κόλπους, τὰς χειρσονήσους καὶ τὰ ἀκρωτήρια τῆς Κύπρου.*— 4. *Ποῖα εἶναι τὰ ὑψηλότερα ὄρη τῆς; Σύγκρινέ τα μετὰ ὄρη τῆς Κρήτης.*— 5. *Ποῦ εἶναι ἡ μεγαλύτερη πεδιάς τῆς νήσου;*— 6. *Ἐνόμασε τοὺς μεγαλύτερους ποταμούς τῆς.*— 7. *Ὄρε τὴν θέσιν τῶν πόλεων: Λευκωσία, Ἀμμόχωστος, Λάραξ, Λεμεσός, Κυρήνεια. Ποῖα ἀπὸ αὐτὰς ἔχουν σιδηροδρομικὴν συγκοινωνίαν;*

α) Ἐκτασις. Μορφὴ τοῦ ἐδάφους.

Ἡ Κύπρος εἶναι μεγαλύτερα κατὰ τὴν ἑκτασιν ἀπὸ τὴν Κρήτην, ἀλλ' ἔχει ὀλιγώτερον πληθυσμὸν. Δύο μακραὶ ὄροσειραὶ ἐκτείνονται εἰς τὴν Κύπρον ἀπὸ Δυσμῶν πρὸς Ἀνατολάς, ἡ μία εἰς τὴν βορείαν πλευρὰν (**Πενταδάκτυλον**) καὶ ἡ ἄλλη εἰς τὴν νοτίαν (**Ὀλύμπος**, ὕψος 2140 μ.). Δάση ἀπὸ πεῦκα σκεπάζουν τὰ πλάγια τοῦ Ὀλύμπου. Ἡ κορυφή του εἶναι πάντοτε χιονισμένη καὶ λέγεται Χιονίστρα.

Μεταξὺ τῶν δύο αὐτῶν ὄροσειρῶν ἀπλώνεται μία μεγάλη πεδιάς, ἡ ὁποία λέγεται **Μεσσαριά**. Καὶ ἡ παραλία εἰς ὅλον τὸ μήκος τῆς εἶναι στενὴ, ἀλλὰ πεδινή.

β) Κλίμα καὶ προϊόντα.

Τὰ παράλια τῆς Κύπρου ἔχουν γλυκὺ θαλάσσιον κλίμα, τὸ

έσωτερικόν ὅμως ἔχει θέρος πολὺ θερμόν. Βροχὰς ἡ Κύπρος δὲν ἔχει πολλὰς, συχνὰ δὲ ὑποφέρει ἀπὸ ἀνομβρίαν.

Εὐφορωτάτη εἶναι πρὸ πάντων ἡ πεδιάς τῆς Μεσσαριᾶς, ἡ ὁποία παράγει σίτον, κριθήν, ἔλαιον, βάμβακα, λίνον, πορτοκάλια καὶ οἶνον ἐκλεκτὸν (κουμανταρία). Ἐπίσης παράγει σταφίδα καὶ μέταξαν.

Ἄνεπτυγμένη εἰς τὴν Κύπρον εἶναι ἡ κτηνοτροφία, γίνεται δὲ ἐξαγωγή τυροῦ, βουτύρου καὶ δερμάτων. Ὀνομαστοὶ εἶναι καὶ οἱ ὄνοι, οἱ ἵπποι καὶ οἱ ἡμίονοι τῆς Κύπρου, ἡ ὁποία ἔχει καὶ πολλὰ ὀρυκτά, καθὼς χαλκόν, ἀμίαντον κ. ἄ.

γ) Αἱ κυριώτεραι πόλεις.

Μεγαλύτερα πόλις τῆς Κύπρου εἶναι ἡ **Λευκωσία** (35.000 κατ.), ἡ ὁποία εὐρίσκεται εἰς τὸ μέσον τῆς νήσου. Πυκναὶ δει-

131. Χωρική τῆς Κύπρου.

δροστοιχία ἀπὸ ἀκακίας καὶ εὐκαλύπτου περιβάλλουν τὴν πόλιν, ἡ ὁποία ἔχει καὶ ὠραῖον δημόσιον κήπον καὶ πολλὰ κοινοτικά ἰδρύματα (Παγκύπριον Γυμνάσιον, διδασκαλεῖον, παρθεναγωγεῖα, πτωχοκομεῖον, ὀρφανοτροφεῖον κ.τ.λ.). Εἶναι ἔδρα τοῦ Ἀγγλοῦ Κυβερνήτου τῆς νήσου, καθὼς καὶ τοῦ Ἑλληνος Ἀρχιεπισκόπου.

Ἡ Λευκωσία συνδέεται σιδηροδρομικῶς μὲ τὸ ἐπίνειον αὐτῆς, τὴν **Ἀμμόχωστον** (16.000). Αὕτη διασώζει λείψανα μεσαιωνικῶν ἀνακτόρων καὶ ναῶν ἀπὸ τοὺς χρόνους τῆς φραγκικῆς κατοχῆς τῆς Κύπρου. Ἡ πόλις ὑπὸ τῶν ξένων λέγεται **Φαμαγκούστα**.

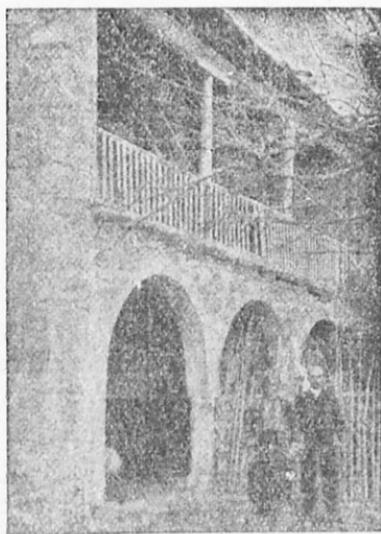
Αἱ ἄλλαι σπουδαῖαι πόλεις τῆς νήσου εἶναι: ἡ **Λεμεσός**, ἡ ὁποία ἔχει 22.000 κατ. μὲ γυμνάσιον, τρεῖς ἀστικὰς σχολὰς καὶ

δύο παρθεναγωγεία, ἡ **Λάρναξ** (15.000 κάτ.) με ἐμπορικὸν λύκειον καὶ ἱερατικὴν σχολήν, ἡ **Κυρήνεια** (3.000) με ἡμιγυμνάσιον καὶ παρθεναγωγεῖον, τὸ **Κτήμα** (6.000). Τὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα εἰς ὅλην τὴν νῆσον ἀνέρχονται εἰς 626.

δ) Ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς Κύπρου.

Ἄν καὶ εἶναι τόσον ἀπομακρυσμένη ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, ἡ Κύπρος διετήρησε τὸν ἑλληνικὸν της χαρακτήρα. Ἀπὸ ὅλων τὸν πληθυσμὸν της μόνον τὸ ἓν πέμπτον εἶναι ξένοι, δηλ. Τοῦρκοι, Ἀρμένιοι καὶ Ἑβραῖοι. Ὅλοι οἱ ἄλλοι κάτοικοι (360.000) εἶναι Ἑλληγες.

Οἱ Ἄγγλοι κατέχουν τὴν Κύπρον ἀπὸ 60 ἐτῶν. Ἐν τούτοις ἡ Κύπρος δὲν ἔκαμε μεγάλας προόδους, ἴσως διότι δὲν ἔχει ἐλευθερίαν. Οἱ Κύπριοι ἓνα μόνον πόθον ἔχουν, νὰ ἐνωθοῦν με τὴν μητέρα Ἑλλάδα, καὶ μίαν ἡμέραν αἱ ἐλπίδες των θὰ ἐκπληρωθοῦν.

132. Χωρικό σπίτι τῆς Κύπρου.

ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Α'. ΘΕΣΙΣ. ΟΡΙΑ. ΕΚΤΑΣΙΣ

1. Με ποῖα κράτη συνορεύει ἡ Ἑλλάς πρὸς Β καὶ πρὸς Α; Περιόρισε τὴν μεθόριον γραμμὴν τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ Α πρὸς Α.—2. Ποῖα σύνορα εἶχεν ἡ Ἑλλάς τὸ 1920; Ποῖαι ἑλληνικαὶ πόλεις μένουσιν ἔξω ἀπὸ τὰ σύνορα τῆς Ἑλλάδος; Ποῖαι ἑλληνικαὶ χώραι καὶ ποῖαι νῆσοι ἀνήκουσιν εἰς ξένα κράτη;—3. Ποῖαι θάλασσαι περιβάλλουσιν τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ Α, ἀπὸ Ν καὶ ἀπὸ Δ;—4. Ποῖα χώρα εὐρίσκεται εἰς τὴν ἀπέναντι τῆς Ἑλλάδος ἀκτὴν τοῦ Αἰγαίου; Ποῖα εἰς τὴν ἀπέναντι τῆς Ἑλλάδος ἀκτὴν τοῦ Ἰονίου καὶ ποῖα εἰς τὴν ἀπέναντι τῆς Κρήτης ἀκτὴν τῆς Μεσογείου;—5. Εὔρε εἰς τὸν χάρτην τῆς Εὐρώπης τὴν Ἑλλάδα καὶ παρατήρησε εἰς ποῖον μέρος τῆς Εὐρώπης εὐρίσκεται.

Ἡ Ἑλλάς κατέχει τὸ νότιον μέρος τῆς Ἑλληνικῆς Χερσονήσου, ἡ ὁποία λέγεται καὶ **Βαλκανικὴ ἢ Χερσόνησος τοῦ Αἴμου**. Καθὼς δὲ ὁ χάρτης μᾶς δεικνύει, ἡ Ἑλληνικὴ Χερσόνησος εὐρίσκεται εἰς τὸ νοτιοανατολικὸν ἄκρον τῆς Εὐρώπης.

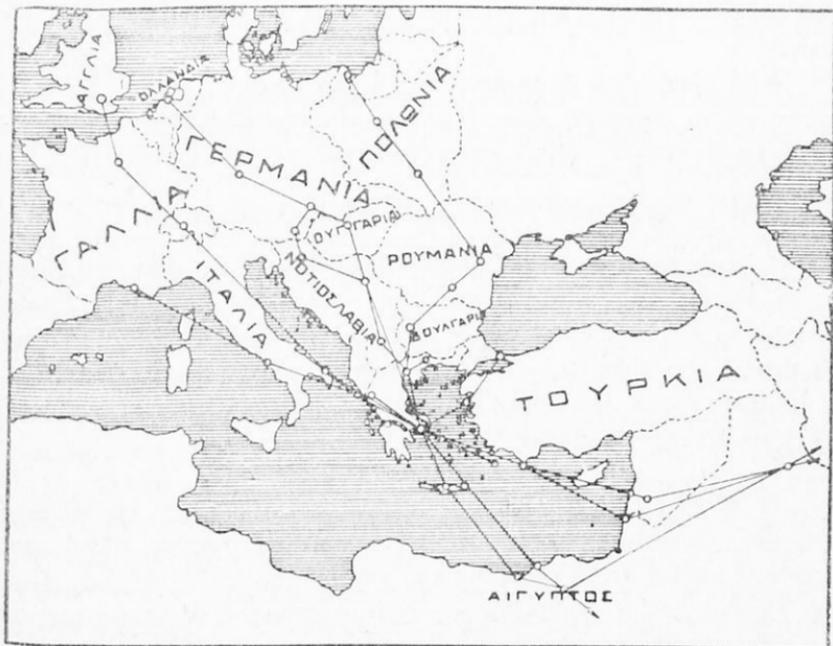
Ἡ ὀροθετικὴ γραμμὴ τῆς Ἑλλάδος δεικνύει ἕως ποῦ ἐκτείνεται πρὸς Βορρᾶν καὶ πρὸς Ἀνατολάς τὸ Κράτος μας.

Σήμερον ὁ Ἐβρος ἀποτελεῖ τὸ πρὸς Α ὄριον τῆς Ἑλλάδος. Ἀλλὰ πρὸ ὀλίγων ἀκόμη ἐτῶν ἡ Ἑλλάς ἐφθάνεν ἕως τὸν Εὐξεινον Πόντον καὶ ἕως τὴν Προποντίδα καὶ κατεῖχε τὴν περιφέρειαν τῆς Σμύρνης. Μετὰ τὴν συνθήκην τῆς Λωζάνης (1923) ἡ Ἑλλάς ἔχασε τὴν ἀνατολικὴν Θράκην καὶ τὴν Σμύρνην, καθὼς καὶ τὰς νήσους Ἰμβρον καὶ Τένεδον. Ὁμοίως ἡ Ἑλλάς ἔχασε τὴν βόρειον Ἠπειρον, τὴν ὁποίαν κατέχει τώρα ἡ Ἀλβανία, μολοντί ὁ στρατός μας ἔγραψε τὸ 1940 νέας σελίδας δόξης εἰς τὰ βουνὰ τῆς Πίνδου καὶ τῆς Ἀλβανίας. Μετὰ τὴν συνθήκην τῶν Παρισίων (1946) μόνον ἡ Δωδεκάνησος ἠλευθερώθη.

Σήμερον ἡ ἐπιφάνεια τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου εἶναι περίπου 132.000 τ. χλμ. Ἀπὸ αὐτὰ 107.000 τ. χλμ. εἶναι στερεὰ καὶ 25.000 τ. χλμ. εἶναι νῆσοι.

Καθὼς δεικνύει ὁ χάρτης, ἡ Ἑλλάς εὐρίσκεται εἰς τὴν ἀνατολικὴν λεκάνην τῆς Μεσογείου θαλάσσης, ἡ ὁποία τὴν περιβάλλει ἀπὸ τρεῖς πλευράς. Ἡ θέσις αὐτὴ δίδει εἰς τὴν Ἑλλάδα πολλὰ καὶ σπουδαῖα πλεονεκτήματα:

1) Οἱ θαλάσσιοι ἄνεμοι ἔχουν ἐπίδρασιν εἰς τὸ κλίμα τῆς

133. Ἡ θέσις τῆς Ἑλλάδος διὰ τὰς συγκοινωνίας.

Ἑλλάδος καὶ μετριάζουν τὸ ψῦχος τοῦ χειμῶνος καὶ τὴν ζέσθην τοῦ θέρους· ἔτσι βοηθοῦν τὴν ἀνάπτυξιν τῶν φυτῶν, τῶν ζώων καὶ τοῦ ἀνθρώπου.

2) Ἐχει ἐμπρὸς τῆς ἀνοικτῆς τῆς θαλασσίαν ὁδόν, ἡ ὁποία εἶναι εὐθνή. Ἐτσι ἡ Ἑλλάς ἠμπορεῖ νὰ στέλλῃ εὐκόλως τὰ προϊόντα τῆς εἰς ξένους τόπους καὶ νὰ προμηθεύεται ἀπὸ αὐτοῦς ὅ,τι χρειάζεται.

3) Οἱ λιμένες καὶ τὰ ἀεροδρόμια τῆς Ἑλλάδος ἔχουν με-

γάλην σπουδαιότητα διὰ τὰς συγκοινωνίας τῆς Εὐρώπης· διότι εὐρίσκονται εἰς τὸ μέσον τῶν μεγάλων γραμμῶν, αἱ ὁποῖαι φέρουν ἀπὸ τὴν δυτικὴν καὶ κεντρικὴν Εὐρώπην πρὸς τὴν Ἀσίαν καὶ τὴν Ἀφρικὴν καὶ ἀπὸ τὴν Μεσόγειον θάλασσαν πρὸς τὸν Εὐξείνιον Πόντον. Δι' αὐτὸ οἱ λιμένες καὶ τὰ ἀεροδρόμια τῆς Ἑλλάδος εἶναι σπουδαῖοι σταθμοὶ διὰ τὰ πλοῖα καὶ διὰ τὰ ἀεροπλάνα.

4) Ἐπειδὴ ἡ Ἑλλάς ἔχει τὴν θάλασσαν πλησίον, πολλοὶ ἀπὸ τοὺς κατοικοὺς τῆς καταγίνονται μὲ τὴν ἀλιεῖαν καὶ τὴν ναυτιλίαν.

Ἀπὸ ὅλα αὐτὰ βλέπομεν, ὅτι ἡ γεωγραφικὴ θέσις τῆς Ἑλλάδος εἶναι εὐνοϊκὴ διὰ τὸ κλίμα καὶ τὴν βλάστησιν, καθὼς καὶ διὰ τὴν συγκοινωνίαν καὶ τὰς ἀσχολίας τῶν κατοίκων.

Β' ΜΟΡΦΗ ΤΟΥ ΕΔΑΦΟΥΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

1. Ὀνόμασε τὰ ὄρη τῆς Ἑλλάδος, ὅσα ἔχουν ὕψος ἄνω τῶν 2000 μ., καὶ κατάταξέ τὰ κατὰ τὸ ὕψος των.— 2. Ποῖαν διεύθυνσιν ἔχουν γενικῶς τὰ ὄρη τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τῆς Ἑλλάδος καὶ ποῖαν τὰ ὄρη τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς;— 3. Ποῖται πεδιάδες τῆς Ἑλλάδος ὁμοιάζουν μὲ λεκάνας; Ποῖται ἀπὸ αὐτὰς ἦσαν ἄλλοτε λίμναι καὶ πῶς τὰ νερά των ἐχύθησαν εἰς τὴν θάλασσαν;

Ἡ Ἑλλάς ἔχει πολλὰ καὶ ὑψηλὰ ὄρη, ἀλλ' ἔχει καὶ πεδιάδας καὶ κοιλάδας εὐφόρους· ἔχει παράλια ὀμαλά, ἀλλὰ καὶ παράλια μὲ πολλοὺς κόλπους καὶ χερσονήσους. Ἡ Ἑλλάς λοιπὸν ἔχει μεγάλην ποικιλίαν εἰς τὴν μορφήν τοῦ ἐδάφους τῆς.

Διὰ νὰ ἐννοήσωμεν πῶς προήλθεν ἡ ποικιλία αὐτή, πρέπει νὰ μάθωμεν, πῶς ἐ σχ η μ α τ ῖ σ θ η σ α ν α ἰ ἔ λ λ η ν ι κ α ἰ χ ῶ ρ α ι κ α ἰ ν ἥ σ ο ι· καὶ πρῶτον πῶς ἐ σχ η μ τ ῖ σ θ η ὀ σ τ ε ρ ε ὀ ς φ λ ο ι ὀ ς τ ῆ ς Γ ἥ ς.

Θὰ ἔχετε ἀκούσει, ὅτι ἡ Γῆ εἶναι μία πελωρία σφαῖρα καὶ ὅτι εἰς τὸ ἐσωτερικόν τῆς ὑπάρχει τόσον μεγάλη θερμότης, ὥστε ὅλα τὰ ὑλικά τῆς γῆς εἶναι λιωμένα. Καὶ τὸ ἐξωτερικόν τῆς, τὸ ὁποῖον εἶναι στερεόν, εἶναι σχετικῶς πολὺ λεπτόν, λεπτότερον ἀπὸ ὅ,τι εἶναι ὁ φλοιὸς εἰς ἓνα πορτοκάλι. Δηλαδή, ἂν παραστήσωμεν τὴν Γῆν μὲ μίαν σφαῖραν, ἡ ὁποία ἔχει ἀκτῖνα

1 μέτρου, ὁ φλοιὸς τῆς Γῆς εἰς τὴν σφαῖραν αὐτὴν θὰ παρασταθῇ μὲ ἓνα μόνον ἑκατοστὸν τοῦ μέτρου.

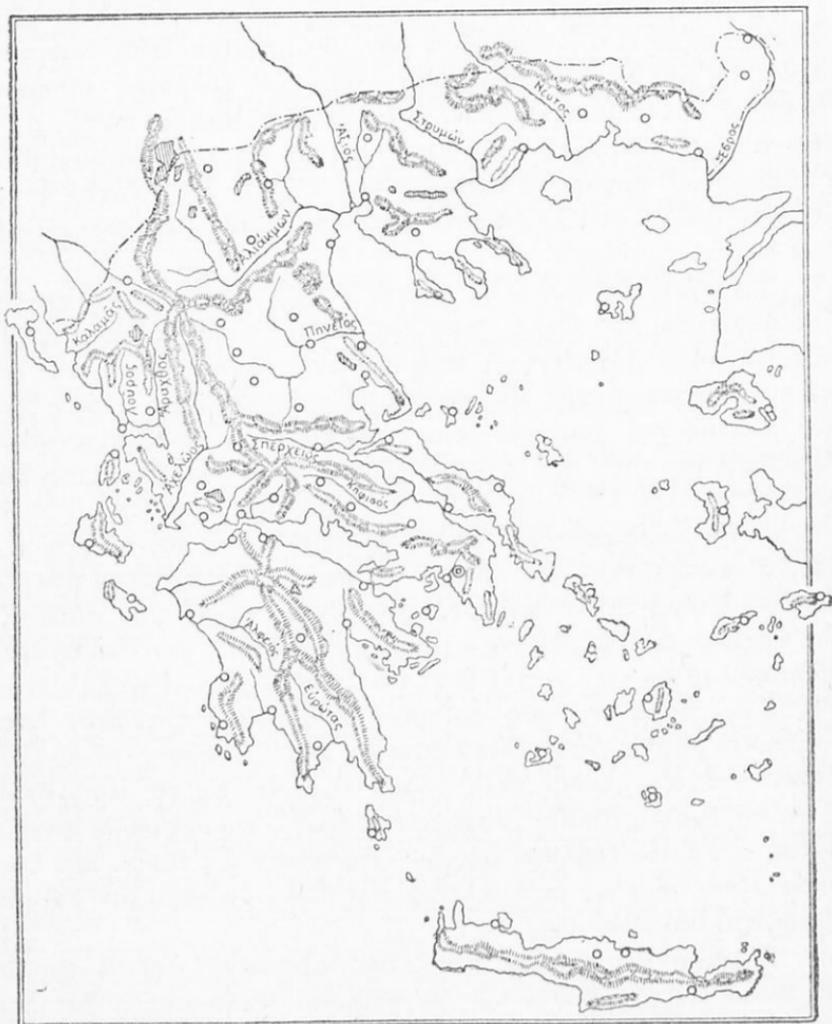
Ἐπῆρξε μάλιστα ἐποχὴ, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ Γῆ δὲν εἶχε καθόλου φλοιόν, ἀλλ' ἦτο ὅλη ὡς μία σφαῖρα ἀπὸ λιωμένα ὕλικά, τὰ ὁποῖα ἀκτινοβολοῦσαν, ὅπως ὁ λιωμένος σίδηρος. Ἡ Γῆ τότε ἔλαμπεν εἰς τὸν οὐρανόν, ὡς μικρὸς ἥλιος, ἀλλ' ἔπειτα, ἐνῶ ἐστρέφετο ὀλόγυρά της εἰς τὸ κατάψυχρον χάος τοῦ οὐρανοῦ, ἤρχισε νὰ ψύχεται καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐσχημάτισεν ἀπέξω ἓνα λεπτότατον φλοιόν. Ἔτσι ἡ Γῆ ἔγινε σκιερὸν σῶμα.

Ἦτο ὅμως ἀκόμη πολὺ θερμὴ, καθὼς καὶ ἡ ἀτμόσφαιρα, ποὺ ἦτο γύρω της. Ἄλλ' ὅταν καὶ αὐτὴ μὲ τὸν καιρὸν ἐψύχθη ἀρκετά, τότε ἤρχισαν νὰ συμπυκνώνωνται οἱ ὕδρατμοὶ καὶ νὰ πίπτουν ὡς βροχὴ εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τῆς Γῆς. Ἦσαν βροχαὶ αἰώνιοι καὶ χειμαρρῶδεις, ὥστε τὰ νερὰ ἐσκέπασαν ὅλον τὸ πρόσωπον τῆς Γῆς. Ἔτσι ἐσχηματίσθη μία παγκόσμιος θάλασσα.

Ἡ Γῆ ὅμως ἐξηκολούθει νὰ ψύχεται εἰς τὸ ἐσωτερικόν της καὶ νὰ συστέλλεται, ἐνῶ ὁ φλοιός, ποὺ τὴν ἐσκέπαζεν ἀπέξω, δὲν ἦτο ἀκόμη τόσο στερεός, ὅσον εἶναι σήμερον. Δι' αὐτὸ οὗτος ἤρχισεν ἄλλοῦ μὲν νὰ διαρρηγνύεται καὶ νὰ κατακαθίζῃ, ἄλλοῦ δὲ νὰ ρυτιδώνεται, νὰ σχηματίζῃ δηλ. πτυχᾶς, ὅπως ἀκριβῶς ἡ φλούδα τοῦ μήλου, ὅταν ξηραίνεται. Ἔτσι ἐφάνησαν ἐπάνω ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης αἱ πρῶται νῆσαι γαῖαι ὡς ἐπιμήκεις νῆσοι. Τότε καὶ εἰς τὰ μέρη, ὅπου εἶναι σήμερον ἡ Ἑλλάς, ἐσχηματίσθησαν δύο κρυσταλλοπαγεῖς ὄγκοι, οἱ ὁποῖοι ἐξῆλθον εἰς τὴν ἐπιφάνειαν ὡς νῆσοι, μία ἐκεῖ ὅπου εἶναι σήμερον αἱ Κυκλάδες καὶ ἄλλη βορειότερον μεταξὺ Ὀλύμπου καὶ Ροδόπης.

Ἡ ἐπιφάνειά των ἕως τότε εἶχε παραμείνει ἐπὶ ἑκατομμύρια ἔτων εἰς τὸν βυθὸν τῆς παγκοσμίου θαλάσσης. Μέσα εἰς τὴν θάλασσαν αὐτὴν ἔζων ἑκατομμύρια κογχύλια, ζωῦφια, ὀστρακόδερμα. Ὅταν αὐτὰ ἀπέθνησκον, κατεκρημνίζοντο εἰς τὸν πυθμένα τῆς θαλάσσης καὶ ἐσχημάτιζον πυκνὸν στῶμα ἀπὸ ἀσβεστώδη ὕλην (ἀσβεστόλιθος). Ἀλλὰ καὶ λάσπη καὶ ἄμμοι συνεσωρεύοντο εἰς τὸν πυθμένα τῶν θαλασσῶν

καί ἀπετέλουν στρώματα μεγάλου πάχους. Καί αὐτὰ μὲ τὸν καιρὸν ἐσκληρύνθησαν καί ἐσχημάτισαν πετρώματα (ἄ μ ο -

131. Αἱ κυριώτεραι ὄροσειραὶ καὶ τὰ ποτάμια συστήματα τῆς Ἑλλάδος.

λίθους, ἀργιλικούς σχιστολίθους κ.τ.λ.). Ὅλα αὐτὰ τὰ πετρώματα, ἐπειδὴ ἐσχηματίσθησαν μέσα εἰς τὰ ὕδατα, λέγονται ὕδατογενῆ.

Ἐπειδὴ ἐπέεσαν ἑκατομμύρια ἐτῶν, ἔγιναν πάλιν μεγάλαι πτυχώσεις εἰς τὸν φλοιὸν τῆς Γῆς. Αὗται ἦσαν γενικαὶ καθ' ὅλην τὴν ἐπιφάνειαν τῆς Γῆς καὶ ἐγέννησαν τὰς Ἄλπεις καὶ ἄλλα ὑψηλὰ ὄρη (ἀλπικαὶ πτυχώσεις). Τότε ἐγεννήθησαν ὡς συνέχεια εἰς τὰς Ἄλπεις καὶ αἱ ἐλληνικαὶ ὄροσειραὶ, ἡ Πίνδος καὶ μακρὰ ἄλυσις τῶν ὑψηλῶν ὄρεων, τὰ ὁποῖα συνεχίζονται εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ πέραν αὐτῆς εἰς τὴν Κρήτην, τὴν Κάρπαθον, τὴν Ρόδον κ. τ. λ. Καὶ κλάδοι δὲ ὄρεινοί, καθὼς γνωρίζομεν, ἐσχηματίσθησαν μὲ διεύθυνσιν πρὸς Ἀνατολὰς (Χάσια - Καμβούνια, Ὄθρυς, Οἶτη—πτυχωσιγενῆ ὄρη).

Τότε ἀνέβη ἀπὸ τὴν θάλασσαν καὶ ὀλόκληρος ἡ ἕκτασις, τὴν ὁποίαν καταλαμβάνει ἡ Ἑλλάς ἀπὸ τὰς Ἰονίους Νήσους ἕως τὰ δυτικὰ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἔτσι ἐσχηματίσθη μία ἐλληνοασιατικὴ ἡπειρος, τὴν ὁποίαν οἱ γεωλόγοι ὀνομάζουν **Αἰγίδα**.

Ἐπειδὴ ἀνεφάνη ἡ Αἰγίς, ἤρχισαν μεγάλαι διαταραχαὶ ἔπρεπε τὰ διάφορα μέρη τῆς νὰ ἰσορροπήσουν. Ἐπὶ τὸν λόγον αὐτὸν ἔγιναν εἰς πολλὰ μέρη ρήγματα, δηλ. σχισμαί, ὅπως γίνεται εἰς τὸν πηλόν, ὅταν ξηραίνεται. Ἡ ἐπιφάνεια τῆς γῆς ἐτεμαχίσθη, πολλὰ δὲ ἀπὸ τὰ τεμάχια αὐτὰ κατεβυθίσθησαν καὶ ἐσχημάτισαν λεκανοειδεῖς χώρας καὶ ταφροειδεῖς κοιλάδας. Ἔτσι ἐσχηματίσθησαν τὰ λεκανοπέδια τῶν Ἀθηνῶν, τῶν Θηβῶν καὶ τῆς Κωπαΐδος, ἡ λεκάνη τῆς Αἰτωλίας, αἱ κοιλάδες τοῦ Εὐρώτα, τοῦ Σπερχειοῦ, τοῦ Ἀλιάκμονος κ.τ.λ., καθὼς καὶ οἱ κόλποι Κορινθιακός, Εὐβοϊκός, Μαλιακός, Παγασσητικός, Ἀμβρακικός, οἱ κόλποι τῆς Χαλκιδικῆς, ὁ Ἀργολικὸς κ.τ.λ.

Πολλοὶ ἀπὸ τὰς λεκανοειδεῖς κοιλότητας, αἱ ὁποῖαι ἐσχηματίσθησαν καθ' αὐτὸν τὸν τρόπον, ἐπειδὴ ἦσαν κλεισταὶ ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη, ἐγένεσαν ἀπὸ νερὰ καὶ μετεβλήθησαν εἰς λίμνας (Θεσσαλία, λεκάνη Βοιωτίας, Ἀλιάκμονος κ.τ.λ.),

Τὸ ἔδαφος ὁμῶς τῆς Ἑλλάδος δὲν ἔπαθε μόνον τὰ ρήγματα αὐτὰ, ἀπὸ τὰ ὁποῖα καὶ λάβα ἐξεχύθη εἰς πολλὰ σημεῖα (ἠφαίστεια) καὶ θερμαὶ πηγαὶ ἐξακολουθοῦν νὰ ἀναβλύζουν, καθὼς εἰς τὸ Λουτράκι, τὴν Αἰδηψόν, τὰς Θερμοπόλεις, τὴν Ὑπάτην, τὴν Νίσυρον κ. ἄ. Εἰς πολλὰ μέρη τὸ ἔδαφος καθήρ-

χετο βραδέως, ἔπασχε βραδείαν καθίζησιν, ἡ δὲ θάλασσα τὸ ἐσκέπαζε μὲ τὰ νερά της.

Αὐτὸ συνέβη πρὸ πάντων εἰς τὸ μέρος τῆς Αἰγῆδος, τὸ ὁποῖον ἐξετείνεται ἀπὸ τὴν ἠπειρωτικὴν Ἑλλάδα ἕως τὴν Μικρὰν Ἀσίαν. Ὁλη ἡ ἔκτασις αὐτῆ ἔπαθε βραδείαν καθίζησιν, ἡ δὲ θάλασσα εἰσεχώρησε καὶ τὴν ἐσκέπασε. Ἐξω ἀπὸ τὰ νερά ἔμειναν μόνον τὰ ὑψηλά μέρη ἔτσι ἐσηματίσθη τὸ Αἰγαῖον πέλαγος μὲ τὰς νήσους του.

Τέλος καὶ μία ἄλλη δύναμις ἐνήργησεν εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἐδάφους, τὰ ρέοντα ὕδατα. Ρύακες, χεῖμαρροι καὶ ποταμοί, οἱ ὁποῖοι ἔρρεον ἀκατάπαυστα εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἐδάφους, διήνοιξαν εἰς τὰς πλευράς τῶν βουνῶν ἄλλοῦ στενάς καὶ ἄλλοῦ πλατείας φάραγγας καὶ χαράδρας. Ὅπου δὲ ὑπῆρχε τυχὸν σειρὰ λόφων ἢ βουνῶν καὶ ἔφραττε τὸν ροῦν τοῦ ποταμοῦ πρὸς ὄλας τὰς διευθύνσεις, ἐκεῖ τὸ ρεῦμα κατῶρθωσε μὲ τὸν καιρὸν νὰ διαρρήξῃ τὸν φραγμὸν καὶ νὰ διανοίξῃ στενὴν ποταμίαν κοιλάδα (Πηνειός, Ἀλιάκμων, Ἀξιός, Στρυμών). Ἐπειτα οἱ χεῖμαρροι καὶ οἱ ποταμοὶ ἀπέθεσαν ἄμμους, χαλίκια καὶ πηλοῦς εἰς τὰ βαθύτερα μέρη τῶν κοιλάδων καὶ τῶν λεκανοειδῶν χώρων (προσχωσιγενῆ πεδία) ἢ τὰ ἐξεφόρτωσαν εἰς τὰς ἐκβολὰς των καὶ ἔτσι ἐπεξέτειναν τὴν παραλίαν (Σπερχειός, Ἀχελῶς, Ἀλφειός, Ἀξιός κ.τ.λ.).

Ἀσκήσεις.— 1. Ἐὔρε εἰς τὸν χάρτην τὰς δύο κρυσταλλοπαγεῖς μάζας, αἱ ὁποῖαι πρῶται ἐβγήκαν ἀπὸ τὸν βυθὸν τῆς θαλάσσης. Ποίας νήσους καὶ ποίας χώρας τῆς Ἑλλάδος περιλαμβάνει κάθε μία ἀπὸ αὐτάς; Τὰ πετρώματά των εἶναι τὰ παλαιότερα (κρυσταλλικά, γρανίται κ.τ.λ.).— 2. Ἐὔρε εἰς τὸν χάρτην τὴν ἄλλοισιν τῶν πτυχωσιγενῶν δρέων τῆς Ἑλλάδος καὶ ὀνόμασε τὰς κυριωτέρας ὄροσειράς. Ὀνόμασε τὰς ὄροσειράς, αἱ ὁποῖαι διακλαδίζονται ἀπὸ τὴν Πίνδον. Τὰ πετρώματά των συνίστανται ἀπὸ σχιστολίθους καὶ ἀσβεστολίθους.— 3. Ὀνόμασε τὰς λεκανοειδεῖς χώρας καὶ τὰς ταφροειδεῖς κοιλάδας τῆς Ἑλλάδος. Ποῖαι ἀπὸ αὐτὰς ἦσαν ἄλλοτε λίμναι; Πῶς ἀπεξηράνθησαν;— 4. Ποῖαι εἶναι αἱ προσχωσιγενεῖς πεδιάδες τῆς Ἑλλάδος; Πῶς προέκυψαν αὐταί;— 5. Ποίαν ἐπίδρασιν ἔχει ἡ μακρὰ κεντρικὴ ὄροσειρὰ τῆς Ἑλλάδος α') εἰς τὸ κλίμα καὶ εἰς τὰς βροχάς, β') εἰς τὰ προϊόντα καὶ γ') εἰς τὰς συγ-

κοινωνίας τῆς Ἑλλάδος ;—6. Ποῦ ὑπάρχουν παραθαλάσσιαι ὄροσειραὶ καὶ ποῖα εἶναι ἢ ἐπίδρασις των εἰς τὸ κλίμα καὶ εἰς τὰ ὕδατα τοῦ ἐσωτερικοῦ ; — 7. Ποῖαι πεδιάδες εἶναι ἀνοικταὶ πρὸς τὴν θάλασσαν καὶ ποῖα πλεονεκτήματα ἔχουν ;

Γ'. ΠΟΤΑΜΟΙ ΚΑΙ ΛΙΜΝΑΙ

1. Ὄνόμασε τοὺς μεγαλύτερους ποταμοὺς τῆς Ἑλλάδος.—2. Ἐὔρε τὸν Ζυγὸν τοῦ Μετσόβου καὶ ὀνόμασε τοὺς ποταμούς, οἱ ὅποιοι πηγάζουν ἀπὸ αὐτόν. Εἰς ποῖαν θάλασσαν χύνεται καθεὶς ἀπὸ τοὺς ποταμοὺς αὐτούς ;—3. Περιέγραψε τὸν ροῦν τοῦ Πηνειοῦ ἀπὸ τὰς πηγὰς του ἕως τὴν ἐκβολὴν του.—4. Περιέγραψε ὁμοίως τὸν ροῦν τοῦ Σπερχειοῦ, τοῦ Ἀχελώου, τοῦ Ἀράχθου, τοῦ Ἀλιάκμονος καὶ τοῦ Στρυμόνος.—5. Ποῖαν διεύθυνσιν ἀκολουθοῦν γενικῶς οἱ ποταμοὶ τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, ποῖαν οἱ ποταμοὶ τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος καὶ ποῖαν οἱ μακεδονικοὶ ποταμοὶ ;—6. Ποῖοι ποταμοὶ ἐσχημάτισαν εἰς τὰς ἐκβολὰς των λιμνοθαλάσσας ;—7. Ποῖαι ποτάμια κοιλάδες ἔχουν σπουδαιότητα διὰ τὴν συγκοινωνίαν ;—8. Ποῖαι εἶναι αἱ μεγαλύτεραι λίμναι τῆς Ἑλλάδος ; Ὅρισε τὴν θέσιν ἐκάστης.

Ἐνας ποταμὸς ἔχει πολλὰ νερά : α') ἂν αἱ πηγαὶ του εἶναι ἀφθονοὶ, β') ἂν ἡ ἔκτασις, ἀπὸ τὴν ὁποίαν μαζεύει τὰ νερά του, εἶναι μεγάλη καὶ γ') ἂν τὸ ποσὸν τῆς βροχῆς, ποῦ πίπτει εἰς τὴν περιοχὴν του, εἶναι πολὺ.

Πηγαὶ ὑπάρχουν προπάντων εἰς τὰ βουνά. Δι' αὐτὸ οἱ ποταμοὶ πηγάζουν συνήθως ἀπὸ τὰ βουνά. Ἐπειδὴ δὲ τὰ νερά, ὅταν τρέχουν, ἀκολουθοῦν τὴν κλίσιν τοῦ ἐδάφους, δι' αὐτὸ οἱ ποταμοὶ εἰς μὲν τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα ρέουν ἀπὸ Δ πρὸς Α, εἰς δὲ τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα ἀπὸ Β πρὸς Ν.

Ὁμοίως οἱ ποταμοὶ τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης ἔχουν διεύθυνσιν ἀπὸ Β πρὸς Ν, διότι τὸ ἔδαφός των ἔχει κλίσιν πρὸς τὴν λεκάνην τοῦ Αἰγαίου. Ἐπειδὴ δὲ αἱ κοιλάδες των διεύθύνονται πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς χερσονήσου, διὰ τοῦτο εἶναι σπουδαιότατοι διὰ τὴν συγκοινωνίαν (Ἀξιός, Στρυμών, Ἐβρος).

Γενικῶς τὸ ὕδωρ τῶν ποταμῶν τῆς Ἑλλάδος εἶναι ὀλίγον· καὶ διότι αἱ βροχαὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα εἶναι ὀλίγαι καὶ διότι γίνεται μεγάλη ἐξάτμισις ὕδατος. Ἐξ ἄλλου καὶ τὰ νερά πολλῶν ποταμῶν χάνονται εἰς καταβόθρας.

Τὰ νερά τῶν ποταμῶν μας τὰ χρησιμοποιοῦν: α') διὰ τὸ πότισμα τῶν ἀγρῶν καὶ τῶν κήπων, καὶ β') διὰ νὰ κινοῦν νερομύλους καὶ τὰς μηχανὰς τῶν ἐργοστασίων (π. χ. ὁ Βόδας εἰς τὴν Ἑδεσσαν, ὁ Γλαῦκος εἰς τὰς Πάτρας, ἡ Ἐρκυνα εἰς τὴν Λεβάδειαν κ.ο.κ.).

Ποῖον εἶναι τὸ ἔργον ἑνὸς ποταμοῦ εἰς τὰς ἐκβολὰς του; Πότε ὁ ποταμὸς φέρει βλάβην εἰς τὴν ὑγιάν καὶ εἰς τὰ ἔργα τῶν ἀνθρώπων;

Καὶ αἱ λίμναι τῆς Ἑλλάδος δὲν ἔχουν πάντοτε τὴν ἴδιαν ἔκτασιν, διότι τὰ νερά των ἐκρέουσι εἰς καταβόθρας. Ἐπειδὴ δὲ πλησίον εἰς τὰς ὄχθας των σχηματίζονται ἔλη, αἱ λίμναι περισσότερον βλάπτουσι παρά ὠφελοῦσι. Δι' αὐτὸ τὸ Κράτος μας προσπαθεῖ νὰ ἀποξηράνη τὰς λίμνας, αἱ ὁποῖαι εἶναι βαλτώδεις, π.χ. τὴν λίμνην τῶν Γιανιτσῶν καὶ τῶν Φιλίππων εἰς τὴν Μακεδονίαν, τὴν Ξυνιάδα λίμνην εἰς τὴν Στερεάν Ἑλλάδα κ.ἄ.

Δ'. ΚΛΙΜΑ

Ὅλοι οἱ τόποι τῆς Ἑλλάδος δὲν ἔχουσι τὸ ἴδιον κλίμα. Π. χ. εἰς τὴν βόρειον Ἑλλάδα καὶ εἰς τὰ ὄρεινά μέρη ὅλης τῆς Ἑλλάδος ἡ θερμοκρασία κατὰ τὸν χειμῶνα κατέρχεται συχνὰ ὑπὸ τὸ μηδέν· ἀντιθέτως εἰς τὴν νότιον Ἑλλάδα καὶ εἰς τὰ παράλια μέρη ἡ χιών εἶναι σπάνιον φαινόμενον.

Ἐπίσης τὸ θέρος εἰς τὰς πεδιάδας εἶναι πολὺ θερμόν· ἡ θερμοκρασία κατὰ τὰς μεσημβρινὰς ὥρας φθάνει ἐκεῖ συνήθως 32 ἕως 36 βαθμοῦς. Ἀντιθέτως, εἰς τὰς νήσους καὶ εἰς τὰ παράλια ἡ ζέστη μετριάζεται ἀπὸ τὴν δροσερὰν αὔραν τῆς θαλάσσης.

Καὶ τὸ ὕδωρ τῆς βροχῆς, τὸ ὁποῖον πίπτει κατ' ἔτος εἰς τὰ διάφορα μέρη τῆς Ἑλλάδος, δὲν εἶναι τὸ ἴδιον. Αἱ διαφοραὶ αὗται φαίνονται εἰς τὸν κατωτέρω πίνακα, ὅπου σημειώνονται ἡ θερμοκρασία, οἱ ἄνεμοι καὶ αἱ βροχαὶ διαφόρων τόπων τῆς Ἑλλάδος.

Αἱ πόλεις εἰς τὸν κατωτέρω πίνακα ἔχουσι καταταχθῆ κατὰ ζώνας, δηλ. χωριστὰ αἱ πόλεις τῆς ἀνατολικῆς καὶ χωριστὰ αἱ πόλεις τῆς κεντρικῆς καὶ τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος. Ποῖα ἀπὸ τὰς ζώνας αὐτὰς ἔχει τὸν μαλακώτερον χειμῶνα καὶ ποῖα τὸν ψυ-

χρότερον; Ποία περιοχή δέχεται τὰς περισσοτέρας βροχὰς καὶ ποία τὰς ὀλιγωτέρας;

Πόλεις	ῥΥψος ἀπὸ θαλάσσης	Μέση θερμοκρασία			Διαφορὰ μεταξὺ θερμοκρασίας θερμοτάτου καὶ ψυχροτάτου μηνῶς	Μέσος ὕψος βροχῆς τοῦ ἔτους εἰς ἑκατοστόμετρα	Ἐπικρατεῖ ἀνεμῶς
		Ἰαν.	Ἰουλ.	τοῦ ἔτους			
Κέρκυρα	30 μ.	10,2	25,9	17,7	15,7	118	Νότιος
Ἄργοςτόλ.	11 μ.	11,0	26,2	18,1	15,3	86	Β.Α. Νότ.
Ζάκυνθος	3 μ.	11,5	26,6	18,7	15,1	112	Β.Α.
Καλάμαι	32 μ.	10,9	27,1	18,8	16,2	83	Βόρειος
Ἰωάννινα	485 μ.	5,0	24,0	14,0	18,8	126	Β.Α.
Πάτραι	5 μ.	10,3	27,1	18,4	16,8	70	Βόρειος
Φλώρινα	620 μ.	1,0	22,2	11,7	23,2	73	
Λάρισα	75 μ.	5,5	25,5	15,9	21,0	50	Αντικῶς
Δελφοὶ	557 μ.	7,0	25,6	16,0	18,6	58	
Τρίπολις	664 μ.	4,6	22,8	13,3	18,2	83	Ν.Α.
Σπάρτη	170 μ.	9,4	27,2	17,7	17,8	77	Βόρειος
Θεσ/νίκη	2 μ.	5,0	26,2	15,8	21,7	44	Ν.Α.
Βόλος	8 μ.	7,4	26,0	16,8	18,6	50	Β.Α.
Ἀθῆναι	167 μ.	8,6	27,3	17,6	18,7	38	Β.Α.
Ναύπλιον	6 μ.	10,0	26,7	18,0	16,7	44	Β.Ν.
Σῶρος	24 μ.	11,7	26,7	18,7	15,0	50	Βόρειος
Θήρα	225 μ.	10,4	24,8	17,4	14,4	36	Β.Α.
Χανιά	40 μ.	10,3	25,7	17,9	14,9	66	Βόρειος

Ἀπὸ τὰς παρατηρήσεις αὐτὰς συμπεραίνομεν, ὅτι ἡ ἐπίδρασις τῆς θαλάσσης εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα εἶναι μεγαλύτερα παρὰ εἰς τὴν ἀνατολικὴν. Δηλαδή εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα τὸ θέρος εἶναι δροσερώτερον καὶ ὁ χειμὼν μαλακώτερος ἀπὸ τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα.

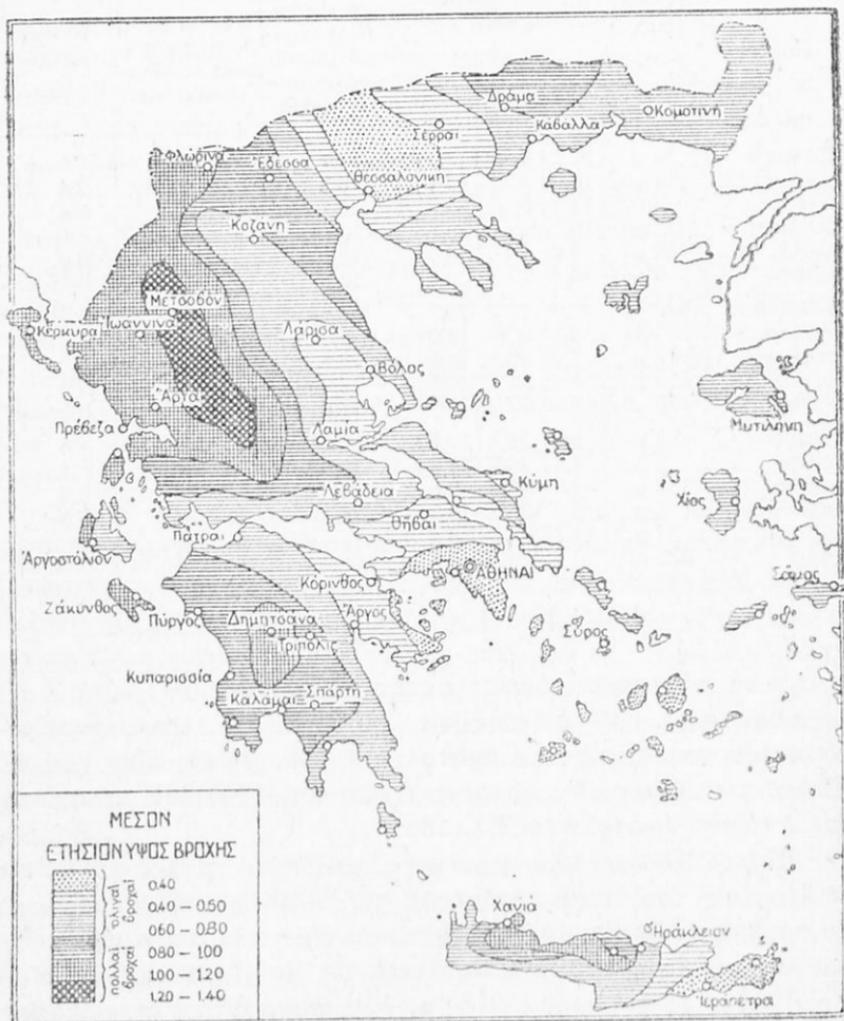
Καὶ τὸ ὕδωρ τῆς βροχῆς, τὸ ὁποῖον πίπτει καθ' ὅλον τὸ ἔτος εἰς τὸ ἀνατολικὸν μέρος τῆς Ἑλλάδος, εἶναι μόλις τὸ ἡμῖς ἀπὸ τὸ ὕδωρ, τὸ ὁποῖον πίπτει εἰς τὸ δυτικὸν μέρος.

Θερμὰ θέρη καὶ χειμῶνας ψυχροὺς (κλίμα ἡπειρωτικόν) ἔχει τὸ ἐσωτερικὸν τῆς χώρας, προπάντων αἱ πεδιάδες, ποὺ εἶναι μακρὰν ἀπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς θαλάσσης.

Μεγάλην ἐπίδρασιν εἰς τὸ κλίμα τῆς Ἑλλάδος ἔχουν καὶ οἱ ἀνεμοὶ, οἱ ὁποῖοι ἐπικρατοῦν κατὰ τὰς διαφόρους ἐποχὰς. Κατὰ τὸ θέρος ἐπικρατοῦν οἱ ξηροὶ βορειοανατολικοὶ

άνεμοι, οί οποίοι φυσούν κανονικά καί λέγονται έτησια (μελτέμα).

Κατά τὸ φθινόπωρον εἶναι συχνότεροι οί νότιοι άνεμοι, οί

135. Χάρτης τῶν βροχῶν.

ὅποιοι ἔρχονται ἀπὸ τὴν θάλασσαν καί φέρουν βροχάς. Τέλος κατὰ τὸν χειμῶνα ἐπικρατοῦν πάλιν οί βόρειοι άνεμοι, οί ὅποιοι

εἶναι ψυχροί· φυσοῦν ὁμως τότε καὶ νότιοι ἢ νοτιοδυτικοὶ ὕγροι ἄνεμοι.

Αἱ βροχαὶ λοιπὸν εἰς τὴν Ἑλλάδα πίπτουν κυρίως τὸ φθινόπωρον καὶ τὸν χειμῶνα· ἐπειδὴ δὲ οἱ νότιοι ἢ νοτιοδυτικοὶ ἄνεμοι συναντοῦν πρῶτον τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα, δι' αὐτὸ βρέχει ἐκεῖ περισσότερο παρά εἰς τὴν ἀνατολικήν. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ἡ δυτικὴ Ἑλλάς ἔχει περισσότερους ποταμοὺς καὶ περισσότεραν βλάστησιν ἀπὸ τὴν ἀνατολικήν.

Τὸ ποσὸν τῆς βροχῆς, τὸ ὅποιον πίπτει εἰς τὴν Ἑλλάδα κατ' ἔτος, δὲν εἶναι ὀλίγον· ἀλλ' ἐπειδὴ αἱ βροχαὶ συνήθως εἶναι ραγδαῖαι καὶ δὲν διακοῦν πολὺ, ἡ βροχὴ δὲν εἰσδύει εἰς τὸ ἔδαφος, ἀλλὰ σχηματίζει χειμάρρους, οἱ ὅποιοι ρέουν ὀρηκτικῶς καὶ ἐπιφέρουν μεγάλας ζημίας.

*** Ἀσκησις.**—Ὁ καιωτέρω πίναξ δεικνύει εἰς χιλιοστὰ τοῦ μέτρου τὸ ὕψος τῆς βροχῆς, ποὺ πίπτει κάθε μῆνα εἰς ὠρισμένας πόλεις τῆς Ἑλλάδος. Ἐξορετε ἀπὸ τὸν πίνακα αὐτὸν κατὰ ποῖον μῆνα πίπτει περισσότερο βροχὴ εἰς κάθε μίαν ἀπὸ τὰς πόλεις αὐτὰς καὶ κατὰ ποῖον μῆνα ὀλιγωτέρα; Πόσον εἶναι τὸ μέσον ὕψος τῆς βροχῆς κατὰ τὴν βροχεράν ἐποχὴν (Ὀκτώβριον - Μάρτιον) καὶ πόσον κατὰ τὴν ξηρὰν ἐποχὴν εἰς ἐκάστην πόλιν;

* Ὄνομα πόλεων	Ἰανουά.	Φεβρουάφ.	Μάρτιος	* Ἀπριλίος	Μαῖος	Ἰούνιος	Ἰούλιος	Αὐγουστος	Σεπτέμβρ.	* Ὀκτώβρ.	Νοέμβρ.	Δεκέμβρ.	* Ἐτησίως
Ἀθῆναι . .	52	41	21	21	22	18	5	8	16	40	69	64	377
Θεσσ/νίκη . .	29	28	32	38	48	35	27	21	33	56	56	39	443
Πάτραι . .	90	78	67	54	37	8	4	6	27	97	115	114	707
Βόλος . .	49	51	47	32	43	31	15	24	32	63	74	53	507
Κέρκυρα . .	158	146	91	80	52	27	7	20	60	188	156	197	1182
Ζάκυνθος . .	184	137	84	57	31	8	2	12	31	121	220	232	1119
Χανιά . .	113	95	67	29	16	8	1	4	21	35	127	155	666
Τρίπολις . .	127	102	67	57	54	41	14	16	23	79	123	123	826

Ε'. ΦΥΤΑ ΚΑΙ ΖΩΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

1. Ποῖα περιοχὰ τῆς Ἑλλάδος ἔχουν τὰ πλουσιώτερα δάση; Ἀπὸ ποῖα δένδρα ἀποτελοῦνται τὰ δάση μας;—2. Ποῖα φυτὰ καλλιεργοῦμεν εἰς τοὺς κήπους καὶ εἰς τοὺς ἀγρούς μας; Ποῖα ἀπὸ αὐτὰ εἰ-

δοκιμοῦν μὲ τὸ θαλάσσιον κλίμα; Ποῖα εὐδοκιμοῦν μᾶλλον μὲ τὸ ἠπειρωτικὸν κλίμα;

1. Τὰ δένδρα, καὶ τὰ πλέον σκληρὰ καὶ ἄγρια, διὰ νὰ ζήσουν, χρειάζονται κάποιαν θερμότητα· δι' αὐτὸ αἱ κορυφαὶ τῶν βουνῶν, ὅσαι φθάνουν ἐπάνω ἀπὸ 1800-2000 μέτρα, εἶναι γυμναὶ ἀπὸ δένδρα.

Κάτω ἀπὸ τὸ ὄριον αὐτὸ ἀρχίζουν τὰ δένδρα τῶν δασῶν μας. Πρῶτα ἔρχονται εἰς τὰ ὑψηλὰ μέρη ἡ ἑλάτη, ἡ ὄξυα καὶ ἡ πεύκη ἡ ὑψηλή, κατόπιν δὲ ἀκολουθοῦν ἀπὸ ὕψος 800 μ. ἡ δρυς καὶ ἡ καστανέα καὶ ἀπὸ ὕψος 500 περίπου μ. ἡ πεύκη, ἡ βαλανιδέα καὶ ἄλλα δένδρα (πρίνος, δάφνη, μύρτος κτλ.).

Εἰς τὴν Ἑλλάδα λοιπὸν διακρίνομεν ἀναλόγως τοῦ ὕψους τρεῖς ζώνας βλαστήσεως, τὴν κατωτέραν (ἀπὸ τὴν παρα-

136. Ζῶναι βλαστήσεως (σχηματογραφικὴ παράστασις).

λίαν ἕως τὰ 800 μ.), τὴν ὄρεινὴν (1800 μ.) καὶ τὴν ἀλπικὴν ζώνην (ἄνω τῶν 1800 μ.).

Εἰς τὴν βλάστησιν τῶν φυτῶν ἐκτὸς τοῦ ὕψους ἐπιδρᾷ καὶ ἡ ἀπόστασις, εἰς τὴν ὁποίαν εὐρίσκεται ἕνας τόπος ἀπὸ τὴν θάλασσαν. Ἔτσι εἰς τὴν κατωτέραν ζώνην, ὅταν ἕνας τόπος δὲν ἀπέχη πολὺ ἀπὸ τὴν θάλασσαν, εὐδοκιμοῦν τὰ ἀειθαλῆ καὶ μάλιστα ἡ ἐλαία καὶ ἡ συκῆ (εἰκ. 137).

Ἡ ἐλαία, ἡ συκῆ, ἡ ἀμυγδαλῆ καὶ ἄλλα ὀπωροφόρα εὐδοκιμοῦν εἰς τὸ ξηρὸν κλίμα· ἡ ἐλαία μάλιστα ζῆ εἰς κάθε ἔδαφος καὶ εἰς αὐτὰ τὰ ἀπότομα καὶ βραχώδη μέρη (Κυνουρία, Μάνη, Κρήτη). Τὰ ἐσπεριδοειδῆ ὅμως (λεμονέα, πορτοκαλέα, μανδαρινέα) ἔχουν ἀνάγκην ἀπὸ μεγαλυτέραν θερμότητα

2. Δυστυχώς ή πατρίς μας είναι πτωχή εις δάση διότι μόνον μικρόν ποσοστόν από ὅλην τήν ἐπιφάνειάν της (14%) σκεπάζεται από δάση, ἐνῶ ἄλλοῦ, π. χ. εις τήν Σερβίαν, τὰ δάση κατέχουν τὰ 36% από τήν ἐπιφάνειαν τῆς χώρας.

Καί ὅμως εις παλαιότεραν ἐποχὴν καί ἡ Ἑλλάς εἶχε μέγα δάση. Πολλά από τὰ δάση μας τὰ κατέστρεψαν αἱ πυρκαϊαί, οἱ ξυλοκόποι καί οἱ ποιμένες, ἐπειδὴ ἤθελαν νά ἔχουν πολλοὺς βοσκοτόπους διὰ τὰ ποιμνιά των. Τότε κανεῖς δὲν τοὺς ἤμπόδιζε. Δὲν ἤξεραν ὅμως ποῖον κακὸν ἔκαμναν εις τὸν τόπον των! Διότι, ὅταν ἔλειψαν τὰ δένδρα από τὰς πλαγιάς τῶν βουνῶν, ἡ βροχὴ ὀλίγον κατ' ὀλίγον παρέσυρε τὰ χῶματα καί ἀπέμεναν γυμνοὶ οἱ μαῦροι βράχοι.

Δι' αὐτὸ ἡ Ἑλλάς εἶναι πολὺ πτωχὴ εις δάση. Καί αὐτὸ εἶναι μέγα δυστύχημα· διότι τὰ δάση δὲν μᾶς δίδουν μόνον ξύλα, ἀλλὰ καί καθαρίζουν τὸν ἀέρα, τὸν ὁποῖον ἀναπνέομεν, προκαλοῦν βροχὰς καί ἀποτελοῦν τὸν ὠραιότερον στολισμὸν ἐνὸς τόπου. Καθηκὼν ἔχομεν ν' ἀναδασώσωμεν τοὺς λόφους γύρω εις τὰς πόλεις καί τὰ χωρία μας καί νά δώσωμεν πάλιν εις τὴν πατρίδα μας τὸ πράσινόν της φῶρεμα.

Τὰ μεγαλύτερα δάση ὑπάρχουν εις τὴν Μακεδονίαν, τὴν Ἥπειρον καί τὴν δυτικὴν Θράκην. Αἱ ἐπαρχίαι Γρεβενῶν, Ναούσης, Κατερίνης, Χαλκιδικῆς, Κονίτσης, Σουφλίου καί Ροδόπης εἶναι από τὰς περισσότερον δασωμένας περιοχὰς τῆς Ἑλλάδος (ποσοστὸν δασώσεως 35-40%). Ὀλίγα δάση ἔχουν ἡ Στερεὰ Ἑλλάς, ἡ Εὐβοία καί ἡ Θεσσαλία, ὀλιγώτερα δὲ ἡ Πελοπόννησος καί ἡ Κρήτη.

Περισσότερα εἶναι τὰ δάση, ποὺ ἀποτελοῦνται από δρῦν, ἔπειτα δ' ἔρχονται τὰ δάση τῆς πεύκης καί κατόπιν τὰ δάση τῆς ἐλάτης, τῆς ὀξύας καί τῆς καστανάας.

3. Ἄγρια ζῷα ὑπάρχουν εις τὰ δάση καί τὰ βουνὰ τῆς Ἑλλάδος πολὺ ὀλίγα. Ταῦτα εἶναι: ἡ ἄρκτος εις τὴν βόρειον Πίνδον, ὁ λύκος, ὁ θῶς (τσακάλι) καί ἡ ἀλώπηξ εις ὅλα τὰ ἑλληνικὰ βουνὰ, ὁ ἀγριόχοιρος, ἡ ἔλαφος καί ἡ δορκὰς (ζαρκάδι) εις τὰ βόρεια τῆς Ἑλλάδος, ὁ αἶγαγρος (ἀγριόγιδο) εις τὰς κορυφὰς τῆς Ἰδῆς καί εις μερικὰς μικρὰς νήσους, λαγοὶ κ.ἄ.

Πολύ περισσότερα εἶναι τὰ ἄγρια πτηνά, πού ζοῦν εἰς τὸν τόπον μας. Τὰ κυριώτερα ἀπὸ αὐτὰ εἶναι: πέρδικες, ἀγριοπε-

138. Χάρτης τῶν δασῶν τῆς Ἑλλάδος.

ριστεραί, τρυγόνες, φασιανοί, πελαργοί, ἀετοί, ἰέρακες, κόρακες, κ. ἄ.

ΣΤ'. ΟΙ ΚΑΤΟΙΚΟΙ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Οί κάτοικοι τῆς Ἑλλάδος εἶναι σχεδὸν ὅλοι ἑλληνικῆς καταγωγῆς. Ἄλλοτε ἐντὸς τῶν συνόρων τοῦ Κράτους μας κατοικοῦσαν καὶ Τοῦρκοι καὶ Βούλγαροι, προπάντων εἰς τὰς βορείας ἑλληνικὰς χώρας· ἀλλ' αὐτοὶ πρὸ 25 ἐτῶν ἔφυγαν ἀπὸ τῆν Ἑλλάδα. Μόνον ὀλίγοι Τοῦρκοι (περίπου 100.000) ἔμειναν καὶ κατοικοῦν εἰς τὴν δυτικὴν Θράκην.

Εἰς τὴν θέσιν των ἦλθον καὶ ἐγκατεστάθησαν 1.225.000 Ἕλληνες ἀπὸ τὴν ἀνατολικὴν Θράκην, ἀπὸ τὴν Βουλγαρίαν, ἀπὸ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, τὸν Πόντον καὶ τὸν Καύκασον. Ἀλλὰ πολλαὶ χιλιάδες Ἑλλήνων ζοῦν ἀκόμη ἔξω ἀπὸ τὰ σύνορά μας, εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, εἰς τὴν Κύπρον, εἰς τὴν βόρειον Ἡπειρον, εἰς τὴν Σερβίαν καὶ τὴν Βουλγαρίαν.

Ὅλοι οἱ Ἕλληνες ἔχομεν τὴν ἰδίαν γλῶσσαν καὶ τὴν ἰδίαν θρησκείαν καὶ τὰ ἴδια ἦθη καὶ ἔθιμα.

Πρὸ ἑκατὸν ἐτῶν τὸ Ἑλληνικὸν Κράτος εἶχε 780.000 κατοίκους, ὅσους δηλαδὴ ἔχουν σήμερον μόνον αἱ Ἀθῆναι.

Σήμερον οἱ κάτοικοι τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους ἀνέρχοντα εἰς 7.500.000. Ἀπὸ αὐτοὺς 120.000 εἶναι Τοῦρκοι, 20.000 Ἑβραῖοι, 20.000 Ἀρμένιοι, 18.000 Ἀλβανοὶ μωαμεθανοὶ καὶ 5.000 Ἀθίγανοι. Ὅλοι οἱ ἄλλοι, δηλαδὴ τὰ 98% ἀπὸ ὄλον τὸν πληθυσμόν, εἶναι Ἕλληνες.

Ἄν ὑπολογίσωμεν καὶ τοὺς ὁμοεθνεῖς μας, οἱ ὅποιοι ζοῦν μακρὰν, εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ εἰς χώρας τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀμερικῆς, θὰ εὕρωμεν, ὅτι ὄλος ὁ Ἑλληνισμὸς ἐπὶ τῆς Γῆς εἶναι περισσότερος ἀπὸ 9 ἑκατομμύρια.

Θὰ ἐξετάσωμεν τώρα ποῖα εἶναι αἱ ἀσχολίαι, μὲ τὰς ὁποίας συντηρεῖται ὁ σημερινὸς πληθυσμὸς τῆς Ἑλλάδος.

Ζ'. Αἱ ἀσχολίαι τῶν κατοικῶν

1. *Εὔρε εἰς τοὺς πίνακας τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς τῶν διαφόρων ἑλληνικῶν χωρῶν πόσα στρέμματα ἐκαλλιεργήθησαν τὸ 1936 μὲ σιτηρὰ καὶ πόσα μὲ ἄλλα εἶδη τῆς καλλιεργείας. Πόσα ἑκατομμύρια στρεμμάτων ἐκαλλιεργήθησαν ;* — 2. *Εὔρε εἰς τοὺς πίνακας αὐτοὺς εἰς*

πόσα ἑκατομμύρια δραχμῶν ἔφθασεν ἡ ἀξία τῶν σιτηρῶν κατὰ τὸ 1936 καὶ εἰς πόσα ἡ ἀξία τοῦ καπνοῦ καὶ τοῦ βάμβακος, τῆς σταφίδος κ.τ.λ.

1. ΓΕΩΡΓΙΑ

Κανὲν ἐπάγγελμα εἰς τὸν τόπον μας δὲν εἶναι τόσο διαδομένον, ὅσον τὸ ἐπάγγελμα τοῦ γεωργοῦ καὶ τοῦ βοσκοῦ. Μὲ τὴν καλλιέργειαν τῆς γῆς καὶ μὲ τὴν κτηνοτροφίαν ζῆ τὸ μεγαλύτερον μέρος, σχεδὸν τὰ δύο τρίτα τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ἑλλάδος. Δι' αὐτὸ ἡ Ἑλλάς εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον χώρα γεωργικὴ.

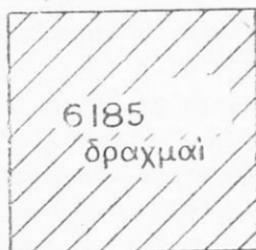
Τὸ κλίμα τῆς Ἑλλάδος, καθὼς εἶδομεν, διαφέρει ἀπὸ ἓνα τόπον εἰς ἄλλον δι' αὐτὸ καὶ τὰ προϊόντα τῶν διαφόρων περιοχῶν τῆς Ἑλλάδος εἶναι διάφορα. Π. χ. ἡ Θεσσαλία, ἡ Μακεδονία, ἡ Θράκη, ἡ Βοιωτία, ἡ Ἀρκαδία ἔχουν κλίμα ἠπειρωτικόν δι' αὐτὸ ἐκεῖ εὐδοκιμοῦν τὰ σιτηρὰ καὶ τὰ ὄσπρια, τὰ ὁποῖα χρειάζονται θέρος θερμὸν μὲ ξηροὺς τοὺς μῆνας τοῦ θερισμοῦ. Ἀντιθέτως τὰ παράλια μας καὶ αἱ νῆσοι μας ἔχουν θαλάσσιον κλίμα δι' αὐτὸ εὐδοκιμοῦν ἡ ἐλαία, ἡ λεμονέας, ἡ πορτοκαλέα καὶ εἰς ὠρισμένα μέρη ἡ σταφιδάμπελος.

Ἄλλα μέρη τῆς πατρίδος μας ἔχουν ἔδαφος κατάλληλον δι' ὠρισμένον εἶδος καλλιέργειας· ἔτσι εἰς τὴν ἀνατολικὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν δυτικὴν Θράκην, εἰς τὸ Ἀγρίνιον καὶ τὴν Σάμον, οἱ κάτοικοι ἐπιδίδονται περισσότερο εἰς τὴν καλλιέργειαν τοῦ καπνοῦ· εἰς τὰς πεδιάδας τῆς Λεβαδείας, τῶν Σερρῶν καὶ τῆς Θεσσαλονίκης εἰς τὴν καλλιέργειαν τοῦ βάμβακος· εἰς τὴν περιφέρειαν τοῦ Σουφλίου εἰς τὴν καλλιέργειαν τῆς μορέας κ.τ.λ. Ὡστε ὁ τόπος μας παράγει πολλὰ καὶ διάφορα προϊόντα καὶ δι' αὐτὸ ἡ γεωργία εἶναι ἡ κυριωτέρα ἀσχολία τῶν κατοίκων.

Καλλιέργειαι.

1. Ὅλη ἡ ἑκτασις, τὴν ὁποίαν καλλιεργοῦν κατ' ἔτος οἱ χωρικοὶ μας, φθάνει τὰ 23.000.000 στρέμματα. Ἀπὸ αὐτὰ τὰ 15.000.000 στρέμματα τὰ σπείρουν σιτάρι, κριθάρι, βρώμη, ἀραβόσιτον καὶ σιτηρὰ.

Ἄλλ' ἡ ποσότης τοῦ σίτου, ποὺ παράγεται εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα, δὲν ἀρκεῖ, διὰ νὰ τραφοῦν τὰ 7.500.000 τοῦ πληθυ-

Παραγωγή.

Κατανάλωσις.

139. Πόσα σιτηρά παρήχθησαν και πόσα εξοδεύθησαν το 1935 εις την Ελλάδα (ή αξία των εις δραχμαίς).

σμοῦ μας. Χρειαζόμεθα περισσότερον σιτάρι, και ένα μεγάλο ποσόν (τά 49% από ὅ,τι χρειαζόμεθα) τὸ εισάγομεν ἀπὸ ξένους τόπους.

Τὸ ἴδιον συμβαίνει μὲ τὰ ὄσπρια, τὰ γεώμηλα και τὰ λαχανικά. Ὁ τόπος μας παράγει ὀλιγώτερα ἀπὸ ὅσα χρειαζόμεθα και μεγάλα ποσὰ εισάγουν οἱ ἔμποροὶ μας ἀπ' ἔξω.

Και ὁμως ὑπάρχουν ἀκόμη εις τὴν Ελλάδα τόσα χέρσα μέρη, ὥστε, ἂν καλλιεργηθοῦν και αὐτά, ὁ τόπος μας δὲν θὰ ἔχη ἀνάγκη νὰ εισάγη ἀπ' ἔξω τόσα γεωργικά προϊόντα και νὰ πληρῶνῃ τόσα ἑκατομμύρια. Μόνον διὰ φασόλια ἐπληρώσαμεν τὸ 1936 εις τοὺς ξένους 123 ἑκατομμύρια δραχμαίς!

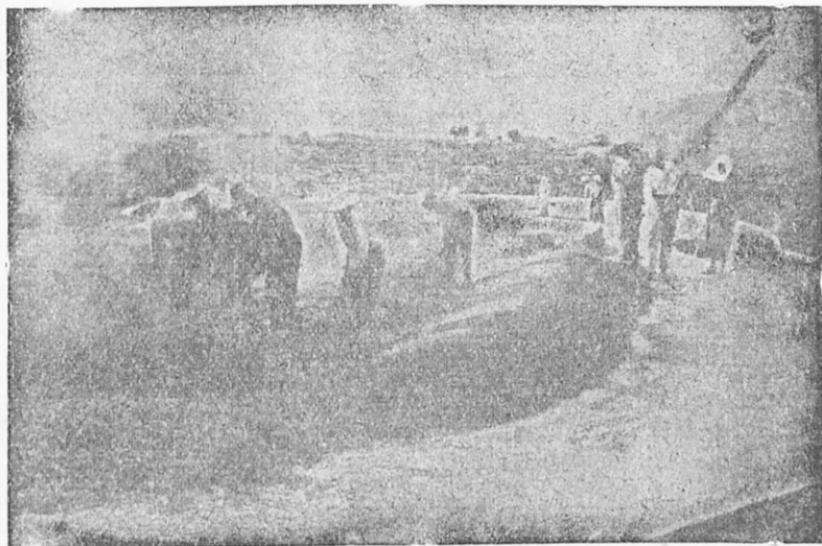

140 Θερισμός.

Δι' αὐτὸ τὸ Κράτος μας ἀνέλαβε ν' ἀποξηράνη τὰ ἔλη εις τὴν Μακεδονίαν, εις τὴν Θεσσαλίαν, εις τὴν Ἠπειρον και ἄλλοῦ και νὰ προφυλάξῃ τὰς πεδιάδας μας ἀπὸ τὰς πλημμύρας τῶν ποταμῶν. Ἔτσι ἑκατομμύρια στρέμματα θὰ δοθοῦν

εἰς τὴν γεωργίαν. Ἄν δὲ καὶ οἱ γεωργοὶ μας μάθουν νὰ ὀργώ-
νουν βαθύτερα τὴν γῆν, νὰ μεταχειρίζωνται λιπάσματα καὶ ν'
ἀπολυμαίνουν τὸν σπόρον, τότε ὑπάρχει ἐλπίς γρήγορα ἢ πα-
τρὶς μας νὰ μὴ χρειάζεται εἶδη τροφῆς ἀπὸ ξένα μέρη.

2. Ἄλλο σπουδαῖον προϊόν τῶν ἀγρῶν μας εἶναι ὁ κα-
πνός. Αὐτὸς ἔρχεται δεύτερος εἰς τὴν ἀξίαν μετὰ τὰ σιτηρά.
Ἀπὸ τὴν πώλησιν τῶν καπνῶν κατὰ τὸ ἔτος 1936 ἡ Ἑλλάς
εἰσέπραξε 3 1/2 δισεκατομμύρια δραχμάς. Διότι τὰ καπνά μας

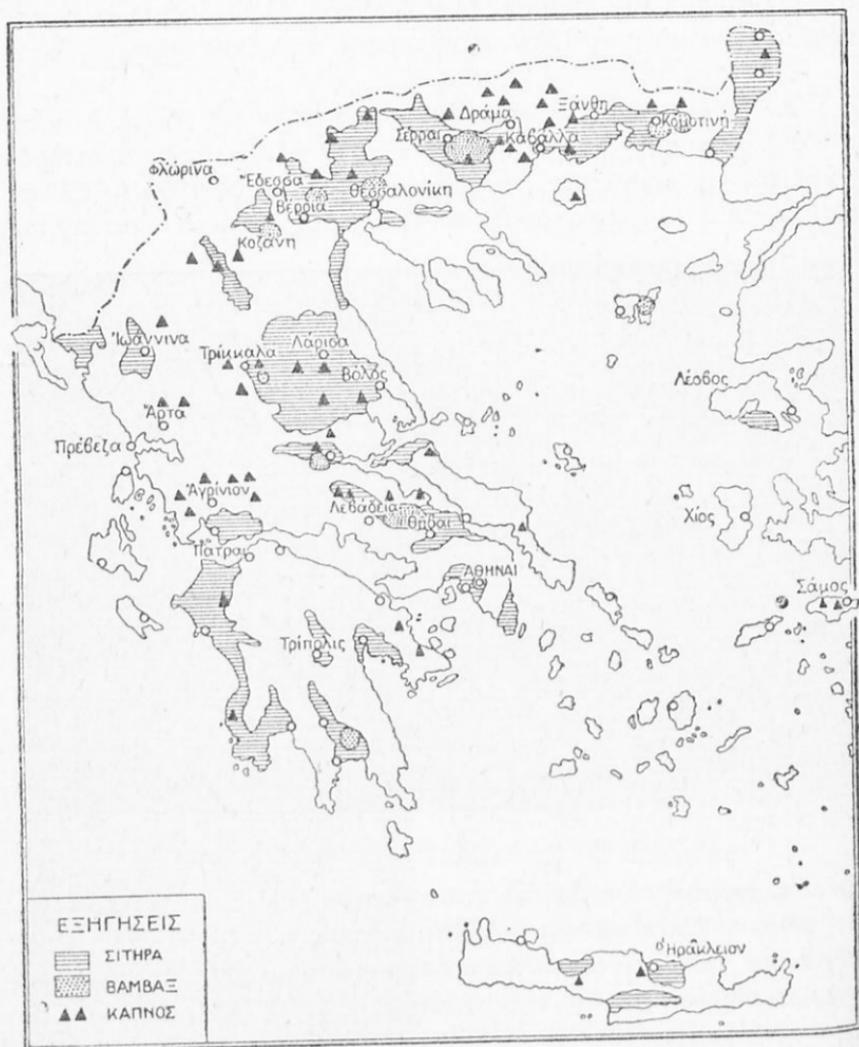

141. Τὸ «λίχνισμα», μία ἀπὸ τὰς ἐργασίας τοῦ ἀλωνίσματος.

εἶναι ἐξαιρετικῆς ποιότητος καὶ τὰ ζητοῦν εἰς ὅλον τὸν κόσμον.
Δι' αὐτὸ ἡ Ἑλλάς εἶναι ἡ πρώτη καπνοπαραγωγὸς χώρα τῆς
Εὐρώπης. Ποῖα εἶναι τὰ καπνοπαραγωγὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος,
βλέπετε εἰς τὸν χάρτην τῆς παραγωγῆς (εἰκ. 142).

3. Τρίτη εἰς σημασίαν ἔρχεται ἡ ἐλαιοπαραγωγή.
Ὑπολογίζουν, ὅτι τὰ ἐλαιόδενδρα τῆς Ἑλλάδος εἶναι 25 - 30
ἐκατομμύρια. Τὸ ἐλαιον καὶ αἱ ἐλαῖαι μας εἶναι ἀπὸ τὰς θρε-
πτικωτέρας τροφάς μας. Τὸ ποσόν, ποῦ περισσεύει, τὸ πωλοῦν

εις τὸ ἐξωτερικόν· ἔτσι ὁ τόπος μας εἰσπράττει κατ' ἔτος ἀπὸ ἔλαιον περίπου 300 ἑκατομμύρια δραχμᾶς. Εἰς παραγωγὴν

142. Χάρτης καλλιέργειας σιτηρών, καπνού και βάμβακος.

ἐλαίου ἡ πατρίς μας εἶναι τρίτη μεταξύ τῶν εὐρωπαϊκῶν χωρῶν. Πρώτη εἶναι ἡ Ἰσπανία καὶ δευτέρα ἡ Ἰταλία.

143. Συγκομιδὴ ἐλαιῶν εἰς τὴν Κέρκυραν.

Εὔρε εἰς τὸν χάρτην τῆς Ἑλλάδος (εἰκ. 137) τὰς περιοχάς, αἱ ὁποῖαι παράγουν ἔλαιον.

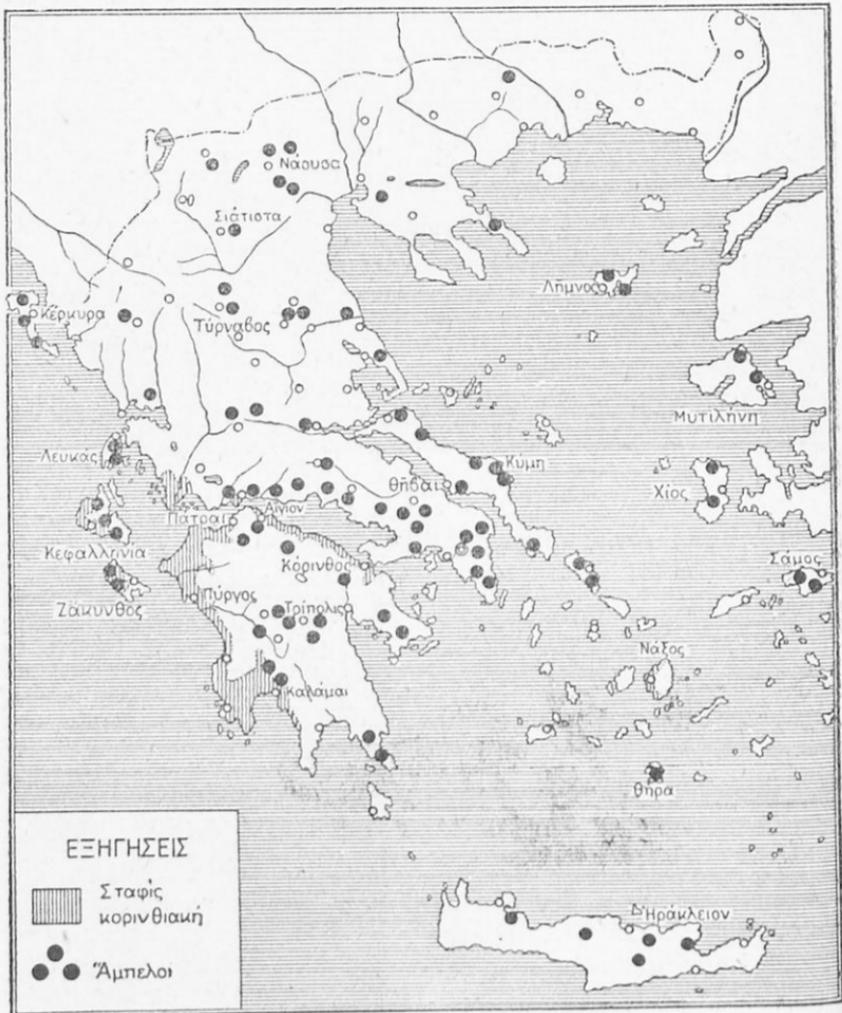
3. Τέλος, κατ' ἐξοχὴν ἑλληνικὸν προϊόν εἶναι αἱ σταφίδες, ἡ κορινθιακὴ καὶ ἡ σουλτανίνα. Κανὲν μέρος τοῦ κόσμου δὲν παράγει τόσον καλὰς σταφίδας, ὅσον ἡ Ἑλλάς. Δι' αὐτὸ τὰς σταφίδας μας τὰς ἀγοράζουν εἰς ξένας χώρας, καθὼς εἰς τὴν Ἀγγλίαν, τὴν Γερμανίαν, τὴν Ἀμερικὴν καὶ πολὺ χρῆμα εἰσέρχεται ἀπὸ τὴν πώλησιν τῶν σταφίδων εἰς τὸν τόπον μας (περίπου 1.300.000.000 δραχμαὶ κατ' ἔτος).

Μεγάλῃ ἐπίσης εἶναι ἡ ἀξία τῶν οἴνων μας. Ἰδίως φημίζονται οἱ οἴνοι τῆς Σάμου,

144. Τρυγητός.

της Ἀχαΐας, τῆς Λευκάδος, τῆς Τεγέας, καθὼς καὶ μερικῶν τόπων τῆς Μακεδονίας (Σιατίστης, Ναούσης). Πρὸ ὀλίγων ἐτῶν

145. Χάρτης καλλιέργειας τῆς ἀμπέλου.

ἤρχισαν νὰ ἐξάγουν καὶ νωπὰς σταφυλάς, προπάντων ξανθὴν σουλτανίναν, καὶ τὰς πωλοῦν μὲ πολὺ καλὴν τιμὴν.

5. Ἄλλο σπουδαῖον προϊόν τῶν ἀγρῶν μας εἶναι ὁ βᾶμ-

βαξ. Καί τὸ κλίμα καὶ τὸ ἔδαφος πολλῶν περιοχῶν τῆς Ἑλλάδος εἶναι καταλληλότερα διὰ τὴν καλλιέργειαν τοῦ βάμβακος. Τὸν καλλιεργοῦν προπάντων εἰς τὰς πεδιάδας τῆς Λεβανδίας, τῆς Θεσσαλονίκης, τῶν Σερρῶν καὶ εἰς πολλὰ ἄλλα μέρη, καθὼς εἰς τὴν Λήμνον. Κατὰ τὰ τελευταῖα μάλιστα ἔτη ἡ παραγωγή τοῦ ἑλληνικοῦ βάμβακος ἤρξησε. Ἐνῶ τὸ 1931 οἱ γεωργοὶ μας ἔκαλλιέργησαν μὲ βάμβακα 180.000 στρέμματα, τὸ 1937 ἔκαλλιέργησαν 820.000 στρέμματα. Ἔτσι καὶ αὐτοὶ ἔδεκα-

146. Συλλογὴ βάμβακος.

(Φωτογραφία Μεγαλοσιζονόμου)

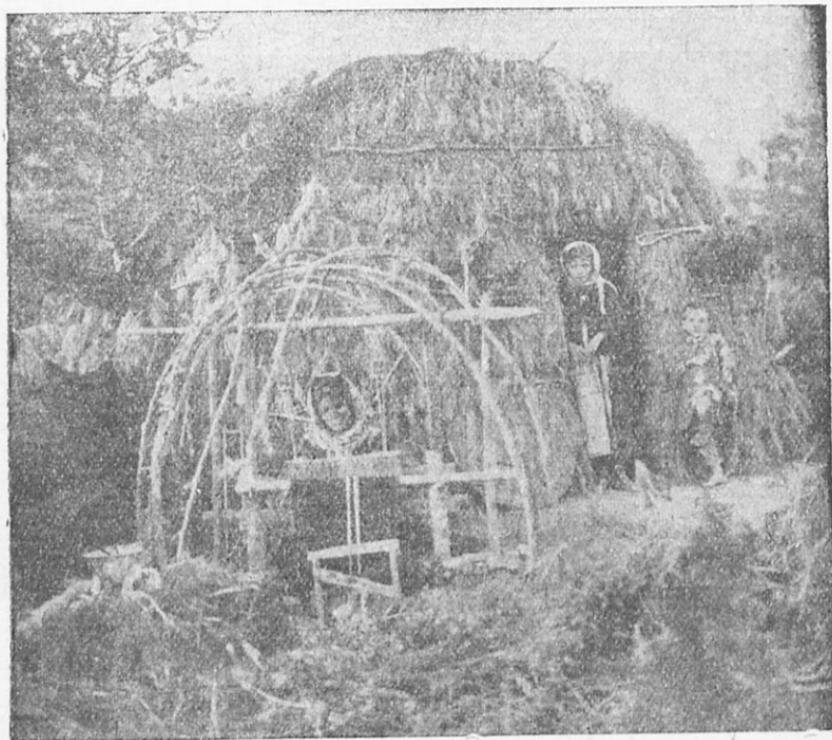
πλασίασαν τὸ εἰσόδημά των καὶ ἡ βιομηχανία μας ἐχρησιμοποίησεν ἑλληνικὸν βάμβακα (βλ. εἰκ. 142).

6. Σπουδαῖα εἶναι καὶ τὰ ἄλλα προϊόντα τῆς γεωργίας μας, καθὼς τὸ σησάμιον, τὸ ὁποῖον παράγεται εἰς τὴν Μακεδονίαν, τὴν Θράκην καὶ τὴν Θεσσαλίαν, τὰ ἔσπεριδοειδῆ (πορτοκάλια, λεμόνια, μανταρίνια), τὰ σῦκα, τὰ κάστανα καὶ οἱ ἄλλοι ξηροὶ καρποὶ κ.τ.λ.

Τέλος ἡ καλλιέργεια τῆς μορέας εἶναι ἀνεπτυγμένη εἰς

τὴν δυτικὴν Θράκην, τὴν Μακεδονίαν, τὴν Πελοπόννησον, τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν Κρήτην. Ἐκεῖ τρέφουν μεταξοσκώληκας καὶ παράγουν μέταξαν. Εἰς τὸ εἶδος αὐτὸ ἡ πατρίς μας ἔρχεται τρίτη μετὰ τῶν χωρῶν τῆς Εὐρώπης μετὰ τὴν Ρωσσίαν καὶ τὴν Ἰταλίαν.

Ἡ γεωργία λοιπὸν εἶναι ἡ κυριωτέρα πηγὴ πλούτου διὰ τὴν πατρίδα μας.

147. Καλύβια ποιμένων εἰς τὴν Πάρνηθα. Ἐμπρὸς ὁ ἀργαλειός.

(Φωτογραφία Ν. Ζωγράφου)

2. ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΙΑ

Λιβάδια καὶ βοσκαὶ ὑπάρχουν πρὸ πάντων εἰς τὰ βουνά, καθὼς καὶ εἰς τὰ παραποτάμια καὶ τὰ βαλτώδη μέρη. Ἐπειδὴ λοιπὸν τὸ χόρτον εἰς τὰ πεδινὰ μέρη μετὰ τὸν Μάϊον ξηραίνε-

ται τελείως, οἱ ποιμένες μας τὴν ἄνοιξιν μεταναστεύουν μὲ τὰ ποιμνιά των εἰς τὰ ὄρεινά μέρη (νομαδικὴ κτηνοτροφία).

Ἡ ἑλληνικὴ κτηνοτροφία δίδει εἰς τὸν λαόν μας: α') εἶδη διατροφῆς (κρέας, γάλα, τυρί, βούτυρον, αὐγά), β') πρώτας ὕλας διὰ τὴν βιομηχανίαν (ἔρια, δέρματα) καὶ γ') ζῶα διὰ τὴν ἀροτρίασιν ἴστων ἀγρῶν καὶ διὰ τὰς μεταφοράς (βοῦς, ἵππους, ἡμιόνους, ὄνους).

Δυστυχῶς καὶ ἡ κτηνοτροφία μας δὲν ἐπαρκεῖ διὰ τὰς

118. Τὸ ἄρμεγμα εἰς ἓνα μαντρί τῆς Μακεδονίας.

ἀνάγκας μας δι' αὐτὸ εἴμεθα ἀναγκασμένοι νὰ πληρῶνωμεν κατ' ἔτος εἰς τὸ ἐξωτερικὸν πολλὰ ἑκατομμύρια δραχμῶν, διὰ νὰ προμηθευώμεθα ζῶα, σφάγια, βούτυρον κ.τ.λ. Μόνον δι' ἀγελάδας καὶ βοῦς ἐπληρώσαμεν τὸ 1935 εἰς τὸ ἐξωτερικὸν 200 ἑκατομμύρια δραχμάς!

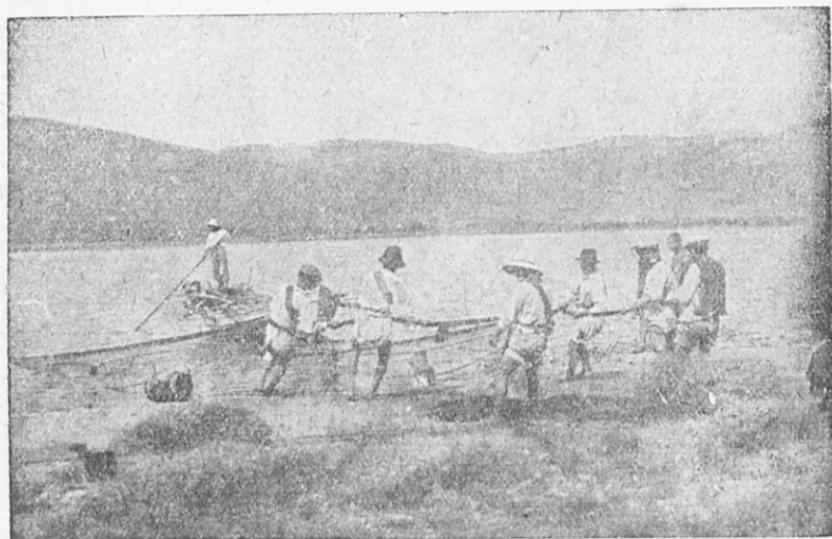
Αἱ περιοχαὶ τῆς Ἑλλάδος, αἱ περισσότερον κτηνοτροφικαί, εἶναι ὁ νομὸς Θεσσαλονίκης καὶ ὁ νομὸς Αἰτωλοκαρνανίας. Κατόπιν ἔρχονται κατὰ σειρὰν ἡ Θεσσαλία, ἡ Φθιώτις καὶ ἡ Φωκίς, ἡ δυτικὴ Μακεδονία, ἡ Ἀρκαδία κ. ἄ.

"Ασκησις. Εὔρετε εἰς τοὺς πίνακας τῆς κτηνοτροφίας τοῦ βιβλίου σας πόσα εἶναι ἐν ὄλῳ τὰ πρόβατα, αἱ αἴγες, οἱ βόες, οἱ ἵπποι καὶ αἱ ἡμίονοι τῶν ἐλληνικῶν χωρῶν.

3. Α Λ Ι Ε Ι Α

Αἱ θάλασσαί τῆς Ἑλλάδος, ἰδίως οἱ κόλποι, ἔχουν πολλὰ καὶ νόστιμα ψάρια. Οἱ ψαράδες μας εἶναι πολὺ ἐπιδέξιοι καὶ ψαρεύουν καὶ εἰς τὰ ἀνοικτὰ καὶ εἰς τοὺς κόλπους. Ἔτσι μᾶς προμηθεύουν καλὴν καὶ ἐκλεκτὴν τροφήν.

Πολὺ ψάρευμα γίνεται προπάντων εἰς τοὺς κλειστοὺς κόλπους (Εὐβοϊκόν, Κορινθιακόν, Ἀμβρακικόν) καὶ εἰς τὰ παράλια

149. Ψάρευμα μετὰ τὴν τράτα.

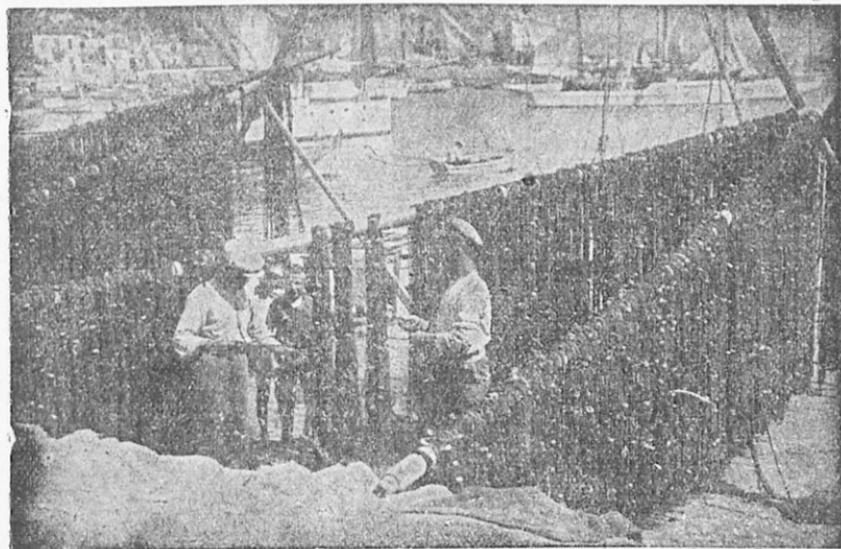
(Φωτογρ. Μεγαλοοικονόμου)

τῆς Θράκης καὶ τῆς Μακεδονίας, τὰ ὅποια ἔχουν μικρὸν βάθος. Τὰ ψάρια τοῦ Σαρωνικοῦ εἶναι μὲν ὀλίγα, ἀλλὰ νοστιμώτατα (μπαρμπούνια, λιθρίνια, τσιποῦρες). Ἐπίσης μερικαὶ λίμναι, π.χ. τῆς Καστορίας, ἡ Βοιβῆς (Κάρλα), ἡ Πρέσπα κ. ἄ. ἔχουν μεγάλα καὶ νόστιμα ψάρια.

Τὰ προϊόντα τῆς ἀλιείας μας δὲν εἶναι ἀρκετὰ διὰ τὴν

κατανάλωσιν. Δι' αὐτὸ εἰσάγομεν ἀπὸ τὸ ἐξωτερικὸν μεγάλα φορτία ἀπὸ παστὰ ψάρια. Μόνον διὰ βακαλάον, ρέγγες καὶ σαρδέλες ἐπληρώναμεν κάθε χρόνον περίπου 70 ἑκατομμύρια δραχμάς !

Μεγάλην καταστροφὴν εἰς τὴν ἰχθυοπαραγωγὴν φέρουσι οἱ ψαρεύουσι μὲ δυναμίτιδα. Αὐτοὶ εἶναι ἡ κυρία αἰτία, διὰ

150. Τὸ στέγνωμα τῶν διχτυῶν.

(Φωτογραφία Μεγαλοοικονόμου)

τὴν ὁποίαν δὲν ἔχομεν ἀρκετὰ ψάρια, ἐνῶ ἔχομεν γύρω μας τόσῃ θάλασσαν.

Ἄρκετὸν εἰσόδημα φέρει εἰς τὸν τόπον μας καὶ ἡ σπογγαλιεία. Οἱ Ἕλληνες σπογγαλιεῖς (Ὑδραῖοι, Αἰγινήται, Δωδεκανήσιοι) ἀλιεύουσι σπόγγους κυρίως εἰς τὰ παράλια τῆς βορείας Ἀφρικῆς. Ἡ Ἑλλάς εἶναι τὸ μεγαλύτερον σπογγαλιευτικὸν κέντρον τῆς Μεσογείου.

4. ΔΑΣΟΚΟΜΙΑ

Πλούσιαι εἰς δάση εἶναι, ὡς εἶδομεν, αἱ βόρειαι χῶραι τῆς Ἑλλάδος (Μακεδονία, Ἠπειρος, Θράκη), καθὼς καὶ μερικαὶ περιοχαὶ τῆς ἄλλης Ἑλλάδος (Πίνδος, Καλάβρυτα, Βυτίνα).

Ἐκ τῆς δάσης τῆς ἐλάτης καὶ τῆς ὀξύας παράγουν κυρίως ξυλείαν δι' οἰκοδομὰς καὶ δι' ἔπιπλα, ἀπὸ τῆς δάσης δὲ τῆς δρυός, τῆς πεύκης κ.τ.λ. παράγουν ξυλάνθρακα καὶ καυσόξυλα. Ἄλλ' ἐνῶ καύσιμον ὕλην τὰ δάση μας δίδουν ἀρκετὴν, ἀντιθέτως ἡ ξυλεία, ποὺ ἐξάγεται ἀπὸ τὰ δάση μας, δὲν εἶναι ἀρκετὴ. Δι' αὐτὸ ἡ χώρα μας εἰσάγει μεγάλας ποσότητας ξένης ξυλείας.

Οἱ Ἕλληνες χωρικοί, οἱ ὁποῖοι ἔχουν ὡς ἐπάγγελμα τὴν ὕλοτομίαν, ἀνέρχονται εἰς 5.000.

5. ΟΡΥΚΤΩΡΥΧΙΑ

Τὰ ὀρυκτὰ προϊόντα τῆς Ἑλλάδος εἶναι πολλὰ καὶ διάφορα. Τὰ κυριώτερα ἀπὸ αὐτὰ εἶναι: σίδηρος (Σέριφος, Κύθνος, Λαύρειον) καὶ σιδηροपुरίτης (Χαλκιδική, Ἑρμιόνη), μόλυβδος (Λαύρειον, Σίφνος), ψευδάργυρος (Θάσος, Λαύρειον), χρωμίον (Φάρσαλα, Δομοκός), λευκόλιθος (Εὐβοία), σμύρις (Νάξος), λιγνίτης (Κύμη καὶ Ἀλιβέριον τῆς Εὐβοίας, Ὠρωπός, Μέγαρα, Σέρραι, Φλώρινα, Κατερίνη).

Ὅλα σχεδὸν τὰ προϊόντα τῶν μεταλλείων μας τὰ ἐξάγομεν εἰς τὸ ἐξωτερικόν· διότι ὁ τόπος μας δὲν ἔχει γαιάνθρακα, οἱ ὁποῖοι χρειάζονται διὰ τὴν χώνευσιν τῶν μετάλλων.

Εἰς τὰ μεταλλεῖα μας ἀσχολοῦνται 8.000 ἐργάται, ὁ δὲ τόπος μας εἰσπράττει κατ' ἔτος ἀπὸ μεταλλεύματα περίπου 250 ἑκατομμύρια δραχμῶν.

Τέλος τὰ προϊόντα τῶν λατομείων μας εἶναι μάρμαρα λευκὰ καὶ πολύχρωμα (Πεντέλη, Πάρος, Θάσος, Σκύρος, Τήνος, Χίος κ. ἄ.), θηραϊκὴ γῆ (Θήρα), γύψος (Αἰτωλικόν, Κρήτη, Ζάκυνθος, Κάσος) καὶ μολόπετρες (Μήλος).

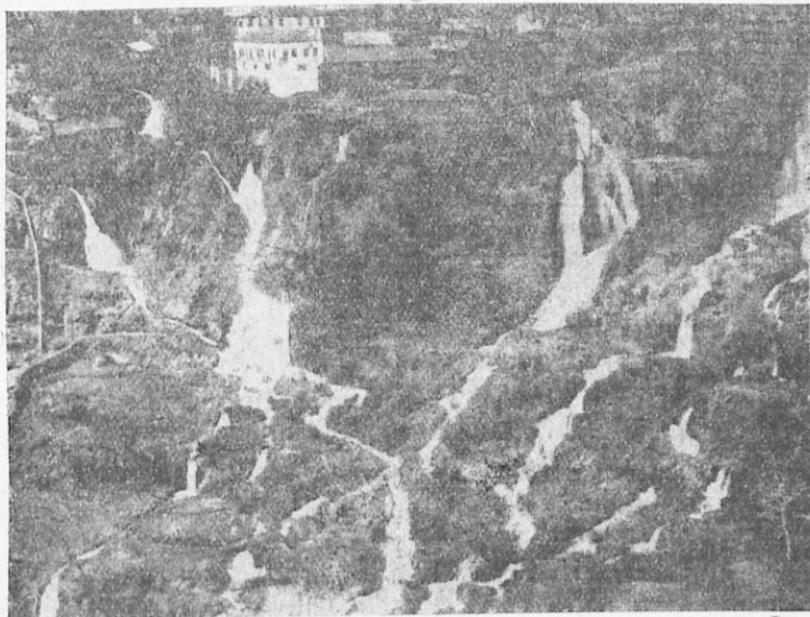
6. ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ

Διὰ τὴν ἀναπτυχθῆναι ἡ βιομηχανία εἰς ἓνα τόπον, χρειάζονται κυρίως πρῶται ὕλαι, δηλ. φυσικὰ προϊόντα καὶ ἄνθρακες διὰ τὴν κίνησιν τῶν μηχανῶν. Τοὺς ἄνθρακα ἤμπορεῖ ν' ἀντικαταστήσῃ ἡ δύναμις, ἡ ὁποία παράγεται ἀπὸ τὴν πτώσιν τῶν ὑδάτων (λευκὸς ἄνθραξ).

Ἡ Ἑλλάς πρώτας ὕλας ἔχει ἀρκετάς, ἀφοῦ παράγει ἄφθονα γεωργικὰ καὶ ὀρυκτὰ προϊόντα. Καὶ δὲν ἔχει μὲν

λιθάνθρακας, ἔχει ὅμως πολλοὺς καὶ καλοὺς λιγνίτας, καθὼς καὶ πολλὰς πτώσεις ὑδάτων, ἂν καὶ ἀκόμη δὲν ἔγινεν ἀρκετὴ ἐκμετάλλευσίς αὐτῶν.

Προσέτι ἡ Ἑλλάς ἔχει θέσιν παραλίαν καὶ ἡμπορεῖ νὰ προμηθεύεται εὐθηνὰ διὰ θαλάσσης μηχανάς, πρώτας ὕλας κ.τ.λ. Ἐπίσης ἔχει καὶ πολλὰς ἐργατικὰς χεῖρας. Οἱ Ἕλληνες ἐργάται εἶναι εὐφυεῖς καὶ ἐπιδέξιοι, ἂν δὲ μορφωθοῦν καὶ τε-

151. Καταρράκτης τῆς Ἑδέσσης. Δύναμις κινητήριος ποῦ μένει ἔως τώρα ἀχρησιμοποίητος.

(Φωτογρ. Τοπογρ. Ὑψηρ. Ὑπογρ. Συγκοινωνίας)

χνικῶς, θὰ γίνουν ἴσοι μὲ τοὺς καλυτέρους ξένους τεχνίτας. Ἡ βιομηχανία μας ἀπασχολεῖ περίπου 300.000 ἐργάτας.

Τὰ μεγαλύτερα κέντρα τῆς ἐλληνικῆς βιομηχανίας εἶναι ὁ Πειραιεὺς, αἱ Ἀθῆναι καὶ αἱ μεγαλύτεραι παράλια πόλεις (Θεσσαλονίκη, Πάτραι, Βόλος, Καλάμαι, Καβάλα), καθὼς καὶ ἡ περιοχὴ τοῦ Βερμίου (Νάουσα, Ἐδεσσα, Βέροια).

152. Ἐν ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα καπνεργοστάσια τοῦ Πειραιῶς, εἰς τὸ ὁποῖον ἐργάζονται 500 ἐργάται.

(Φωτογρ. Τοπογρ. Ὑψηρ. Ὑπουργ. Συγκοινωνίας)

Ἡ βιομηχανία μας ἐπεξεργάζεται κυρίως γεωργικὰ καὶ κτηνοτροφικὰ προϊόντα. Τὰ περισσότερα ἐργοστάσιά μας παράγουν εἶδη διατροφῆς (ἀλευροβιομηχανία, οἰνοποιία, ἐλαιουργία κ.τ.λ.).

153. Ὁ ἀργαλιὸς εἶναι μία ἀπὸ τὰς κυριωτέρας ἐνασχολήσεις τῶν γυναικῶν εἰς τὰ χωρία καὶ τὰς κωμοπόλεις μας.

Δευτέρα εἰς σπουδαιότητα ἔρχεται ἡ βιομηχανία κλωστικῆς καὶ ὑφαντουργίας (βαμβακουργία, ἐριουργία, ταπητουργία, μεταξουργία). Τὰ προϊόντα τῆς ὑφαντουργίας μας συναγωνίζονται μὲ τὰ προϊόντα τοῦ ἐξωτερικοῦ. Κατόπιν ἀκολουθοῦν ἡ βυρσοδεψία, ἡ βιομηχανία χημικῶν εἰδῶν (σαπυνοποιία, ὑαλοουργία, βιομηχανία χημικῶν λιπασμάτων),

ή καπνοβιομηχανία, ή χαρτοποιία, ή σιδηρουργία κ.τ.λ.

7. ΕΜΠΟΡΙΟΝ

Οί διάφοροι τόποι τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους δὲν παράγουν τὰ ἴδια προϊόντα. Δι' αὐτὸ ὁ εἷς τόπος προμηθεύεται ἀπὸ τὸν ἄλλον τὰ προϊόντα, τὰ ὁποῖα δὲν ἔχει. Ἔτσι γίνεται μία ἀνταλλαγὴ προϊόντων μεταξύ τῶν διαφόρων τόπων τῆς πατρίδος

	Εἰσαγωγή	Ἐξαγωγή
1926	9 967 ἑκατ. δραχ.	5 440 ἑκ. δραχ.
1927	12 600 ἑκ.	6 040 ἑκ.
1929	13 276 ἑκ.	6 960 ἑκ.
1930	10 524 ἑκ.	5 985 ἑκ.
1931	8 763 ἑκ.	4 200 ἑκ.
1932	7 870 ἑκ.	4 757 ἑκ.
1933	8 426 ἑκ.	5 154 ἑκ.
1934	8 792 ἑκ.	5 474 ἑκ.
1935	10 680 ἑκ.	7 100 ἑκ.

154. Τὸ ἐμπόριον τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη.

μας, ἀπὸ τὴν ὁποίαν προέρχεται κίνησις ἐμπορικῆ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ Κράτους μας (ἐσωτερικὸν ἐμπόριον).

Ἄλλ' ὅπως εἶδομεν, ἡ παραγωγὴ μας δὲν ἠμπορεῖ ἀκόμη νὰ ἐπαρκέσῃ εἰς ὅλας τὰς ἀνάγκας μας. Μᾶς λείπουν ἀρκετὰ εἶδη διατροφῆς, τὰ ὁποῖα ἀναγκαζόμεθα νὰ προμηθευώ-

	Εισαγωγή	1935	Έξαγωγή
41%	Βιομηχανικά προϊόντα 4 420 έκατ. δραχ.		Καπνά 3 570 έκατ. δραχ.
29%	Υλαι άκατέργαστοι ή ήμικατεργασμένοι 3 000 έκ.		Σταφίδες 1 233 έκ.
			"Ελαιον = 300 έκ
			Σύκα, όπωραι 515 έκ.
			οίνοι 147 έκ
			δέρματα 146 έκ
25%	Δημητριακοί καρποί και άλευρα 1 650		άλλα είδη 1 190 έκ.
	Λοιπά είδη διατροφής 950 έκ.		
5%	Ζώα Ζώντα 480 έκ.		
	Σύνολον 10.680 έκ. δρ.		Σύνολον 7.100 έκ. δρ.

155. Άξία των κυριωτέρων ειδών του εισαγωγικού
και έξαγωγικού έμπορίου μας.

μεθα ἀπὸ τὸ ἐξωτερικὸν (σῖτον, ἄλευρα, σφάγια, ἀλιπάστους ἰχθῦς, ὄρυζαν, καφέν, τέιον, ζάχαριν). Ἐπίσης μᾶς λείπουν πρῶται ὕλαι καὶ εἶδη βιομηχανικά (βάμβαξ καὶ ὑφάσματα, γαιάνθρακες καὶ πετρέλαιον, ξυλεῖα, μηχαναί, δέρματα κ.τ.λ.). Αὐτὸ ἀποτελεῖ τὸ εἰσαγωγικὸν ἐμπόριον.

Εὐτυχῶς ἔχομεν καὶ προϊόντα, τὰ ὁποῖα χρειάζονται ἄλλοι λαοί, καθὼς καπνόν, σταφίδα καὶ οἴνους, ἔλαιον καὶ ἐλαίας, σπόγγους, μεταλλεύματα, ρητίνην, τάπητας κ. ἄ. Αὐτὰ οἱ ἔμποροὶ μας τὰ ἐξάγουν εἰς τὸ ἐξωτερικόν. Ἔτσι γίνεται τὸ ἐξαγωγικὸν ἐμπόριον τῆς Ἑλλάδος.

Ἀσκήσεις.—*Παρατήρησε τὴν σχηματογραφικὴν παράστασιν τοῦ ἐμπορίου τῆς Ἑλλάδος (εἰκ. 154). Εὔρε τὴν διαφορὰν τῆς ἀξίας τοῦ ἐξαγωγικοῦ μας ἐμπορίου ἀπὸ τὸ εἰσαγωγικὸν δι' ἕκαστον ἔτος. Κατὰ ποῖον ἔτος ἡ διαφορὰ αὐτὴ ἦτο μικροτέρα; Τί συμπεραίνεις ἀπὸ τὴν ἐλάττωσιν αὐτὴν τῆς διαφορᾶς;*

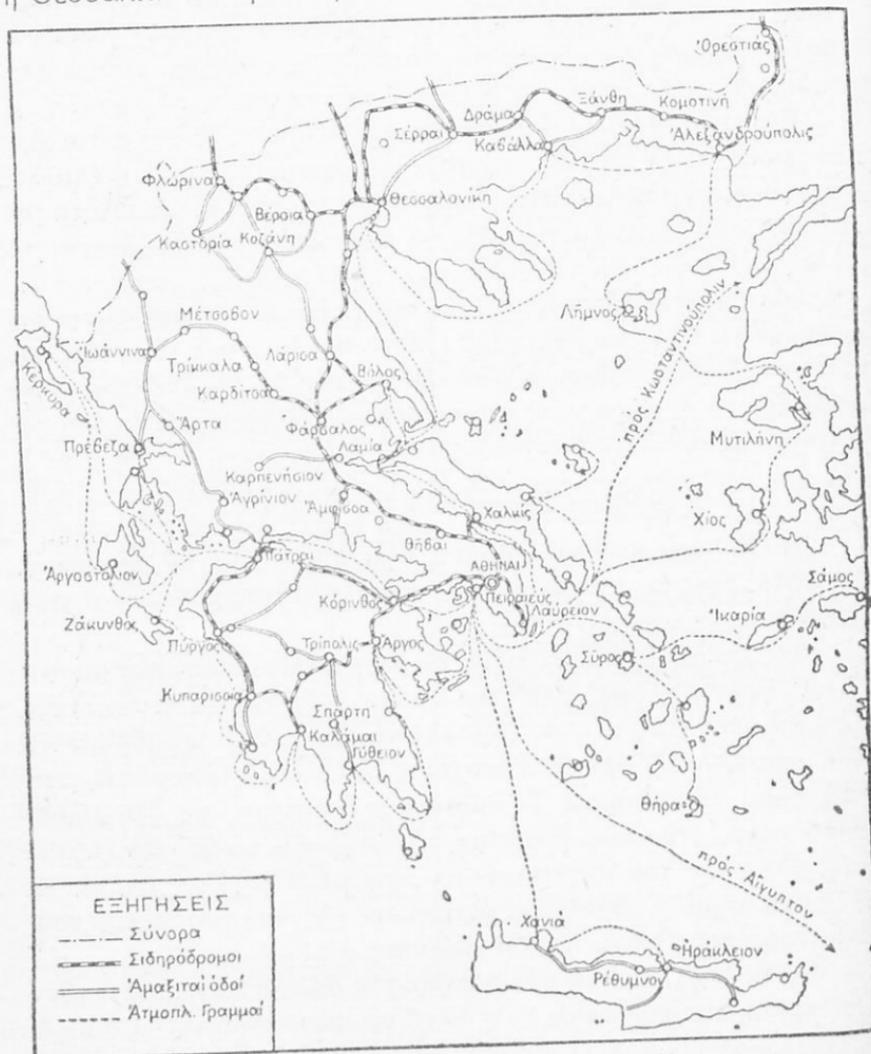
8. ΣΥΓΚΟΙΝΩΝΙΑΙ

Ἡ Ἑλλάς, καθὼς εἶδομεν, ἔχει ἀνεπτυγμένον ἐμπόριον. Δι' αὐτὸ ἔχει ἀνάγκην καὶ ἀπὸ πυκνὸν δίκτυον ὁδῶν καὶ ἀπὸ ἄφθονα μέσα συγκοινωνίας.

Ἡ Ἑλλάς βρέχεται κατὰ τὸ πλεῖστον ἀπὸ τὴν θάλασσαν. Ἔτσι ἔχει εὐκόλον τὴν θαλασσίαν συγκοινωνίαν. Ὁ ἐμπορικὸς μας στόλος ἀποτελεῖται ἀπὸ 600 ἀτμόπλοια καὶ 700 ἰστιοφόρα. Ἔρχεται δέκατος μετὰξὺ τῶν ἐμπορικῶν στόλων ὅλου τοῦ κόσμου. Τὸ ἐμπορικὸν ναυτικὸν μας δὲν ἐξυπηρετεῖ μόνον τὴν συγκοινωνίαν τῶν παραλίων καὶ τῶν νήσων μας, ἀλλὰ καὶ τὴν συγκοινωνίαν μας μετὰς ξένας χώρας. Ἡ ἑλληνικὴ σημαία διασχίζει μετὰ τὸλμην τὰς θαλάσσας καὶ τοὺς ὠκεανούς πρὸς ὅλας τὰς διευθύνσεις.

Ἀντιθέτως, εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς χώρας δὲν ἔχομεν παντοῦ καλὴν συγκοινωνίαν. Τὸ δίκτυον τῶν ἑλληνικῶν σιδηροδρόμων, καθὼς καὶ οἱ δρόμοι μας, δὲν εἶναι ἀρκετοί, διὰ τὰ ἐξυπηρετήσουν τὰς ἀνάγκας τοῦ τόπου. Κατὰ τὰ τελευταῖα ὅμως ἔτη τὸ Κράτος μας κατεσκεύασεν εἰς πολλὰ μέρη καλοὺς δρόμους. Τώρα δὲ μετὰ τὰ αὐτοκίνητα τὰ μέρη αὐτὰ ἀπέκτησαν τακτικὴν συγκοινωνίαν.

Πυκνόν δίκτυον σιδηροδρόμων ἔχει ἡ Πελοπόννησος, ἡ Θεσσαλία καὶ ἡ κεντρικὴ Μακεδονία. Ἀδικομένη ἀπὸ τῆς

156. Χάρτης τῶν συγκοινωνιῶν τῆς Ἑλλάδος.

ἀποψιν αὐτὴν εἶναι ἡ Ἠπειρὸς καὶ ἡ δυτικὴ Στερεά. Κέντρα τῶν σιδηροδρομικῶν συγκοινωνιῶν εἶναι ὁ Πειραιεὺς καὶ ἡ Θεσσαλονίκη.

Μὲ τὸ δίκτυον τῶν κρατικῶν σιδηροδρόμων ἡ Ἑλλάς ἐπικοινωνεῖ σιδηροδρομικῶς μὲ τὴν δυτικὴν καὶ τὴν κεντρικὴν Εὐρώπην. Δύο ἐπιβατικαὶ ἀμαξοστοιχίαι καὶ τέσσαρες ἐμπορικαὶ ἀναχωροῦν καθ' ἑκάστην ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ καὶ διευθύνονται πρὸς τὴν Εὐρώπην.

Τὸ πλουσιώτερον δίκτυον ἀμαξιτῶν ὁδῶν ἔχουν αἱ Ἰόνιοι Νῆσοι καὶ ἡ Πελοπόννησος.

Τέλος τὰ ἀεροπλάνα ἐκτελοῦν τὴν συγκοινωνίαν ἀπὸ τὰς Ἀθήνας πρὸς τὰ μεγαλύτερα κέντρα τῆς Ἑλλάδος, δηλ. τὴν Θεσσαλονίκην, τὴν Δράμαν, τὰ Ἰωάννινα, τὸ Ἀγρίνιον, τὴν Κέρκυραν, τὰς Πάτρας, τὴν Μυτιλήνην καὶ τὴν Κρήτην. Τὰ ἀεροδρόμια δὲ τῆς Δεκελείας, τοῦ Ἑλληνικοῦ καὶ τῆς Θεσσαλονίκης εἶναι καὶ σπουδαῖοι σταθμοὶ διὰ τὰ ἀεροπλάνα, τὰ ὅποια συνδέουν τὰ ἄλλα κράτη τῆς Εὐρώπης μὲ τὴν Αἴγυπτον καὶ τὰς χώρας τῆς Ἀσίας (βλ. εἰκ. 133).

Η'. ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΚΑΙ ΠΥΚΝΟΤΗΣ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ

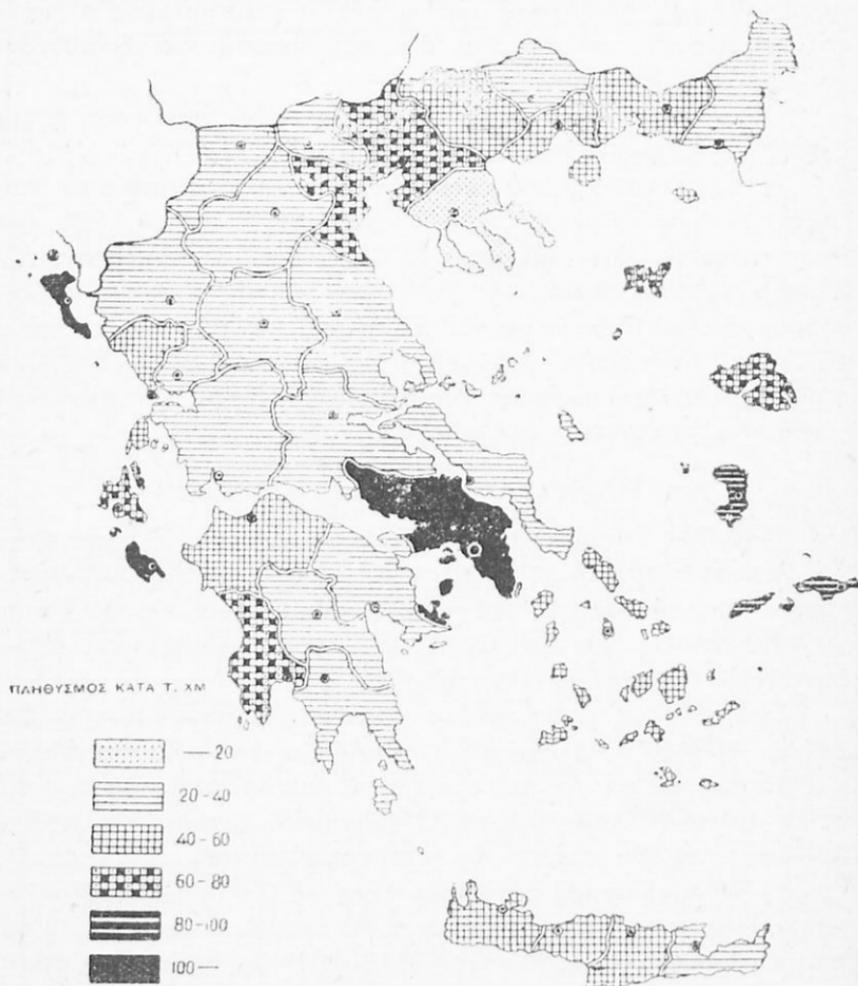
1. Καθὼς εἶδομεν, τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ἑλλάδος (61%) ἀσχολεῖται εἰς τὴν γεωργίαν, τὴν κτηνοτροφίαν καὶ τὴν ἀλιείαν, τὸ μικρότερον δὲ μέρος εἰς τὴν βιομηχανίαν καὶ τὸ ἐμπόριον (24%). Οἱ ὑπόλοιποι κάτοικοι ἐπιδίδονται εἰς ἄλλα ἐπαγγέλματα.

Σύμφωνα μὲ αὐτὰ, τὰ δύο τρίτα τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ἑλλάδος, ἥτοι τὰ 67 ἑκατοστὰ αὐτοῦ, ζοῦν εἰς χωρία καὶ κώμας καὶ ἀποτελοῦν τὸν ἀγροτικὸν πληθυσμὸν τοῦ Κράτους, τὸ δὲ ἓν τρίτον αὐτοῦ, ἥτοι τὰ 33 ἑκατοστὰ, κατοικεῖ εἰς πόλεις καὶ ἀποτελεῖ τὸν ἀστικὸν πληθυσμὸν αὐτοῦ.

2. Ὁ πληθυσμὸς αὐτὸς δὲν εἶναι ἐξ ἴσου μοιρασμένος εἰς τὰς διαφόρους ἑλληνικὰς χώρας. Αἱ ὄρειναι περιοχαὶ δὲν ἔμποροῦν νὰ συντηρήσουν πολὺν πληθυσμόν· δι' αὐτὸ εἶναι ἀραιὰ κατοικημένα, καθὼς ἡ Εὐρυτανία, ἡ περιοχὴ τῆς Καλαμπάκας, τὸ ἀνατολικὸν μέρος τῆς Χαλκιδικῆς, τὸ ΒΔ τμήμα τῆς περιοχῆς τῆς Δράμας.

Ἀντιθέτως αἱ εὐφοροὶ γεωργικαὶ περιοχαὶ, καὶ μάλιστα τὰ κέντρα τῆς βιομηχανίας, εἶναι πυκνὰ κατοικημένα. Τοιαῦτα περιοχαὶ εἶναι: ἡ Ἀττικὴ, ἡ Κέρκυρα, ἡ Ζάκυνθος, ἡ Σάμος,

ή Μεσσηνία, ή Θήρα, αί περιοχαί Πατρῶν, Θεσσαλονίκης και

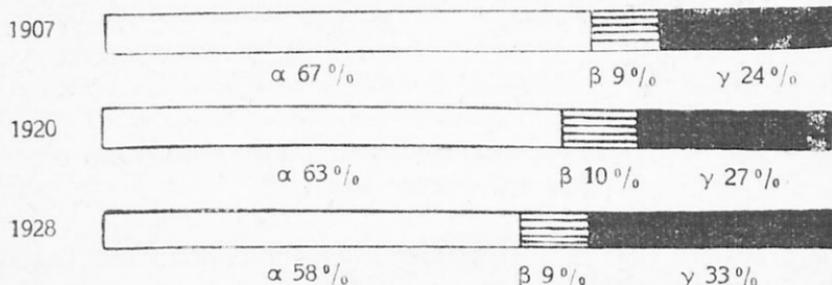
157. Χάρτης πυκνότητος τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ἑλλάδος.

(Κατὰ τὴν Γεν. Στατιστικὴν Ὑπηρεσίαν τῆς Ἑλλάδος ἔτους 1938)

Βόλου. Πυκνὸν πληθυσμὸν ἔχουν σχετικῶς καὶ αἱ νῆσοι Λέσβος καὶ Χίος καὶ ὁ νομὸς Ἡρακλείου τῆς Κρήτης.

3. Εἰς σημεῖα, ὅπου διασταυρῶνονται σπουδαῖαι ὁδοὶ τῶν

συγκοινωνιῶν καὶ εἰς μέρη τῆς παραλίας, ὅπου ὑπάρχει ἀσφαλῆς λιμὴν, ἐκεῖ ἰδρύθησαν πόλεις. Αὗται συγκεντρῶνουν τὰ

α = πληθυσμὸς χωριῶν

β = πληθυσμὸς κοινοτήτων (ἀπὸ 2000 - 5000 κατοίκων)

γ = πληθυσμὸς πόλεων (ἀπὸ 5000 καὶ ἄνω)

158. Ἀγροτικὸς καὶ ἀστικὸς πληθυσμὸς κατὰ διαφόρους ἀπογραφάς. Ποῖον μέρος τοῦ πληθυσμοῦ ἐλαττώνεται συνεχῶς καὶ ποίαν σημασίαν ἔχει ἡ ἐλάττωσις αὐτὴ διὰ τὸν τόπον μας;

προϊόντα γεωργικῶν καὶ κτηνοτροφικῶν περιοχῶν ἢ τὴν ἐμπορικὴν καὶ βιομηχανικὴν κίνησιν τοῦ τόπου. Αἱ μεγαλύτεραι ἀπὸ αὐτάς εἶναι αἱ ἑξῆς :

*Ἀθῆναι	725.000	Ἰωάννινα	22.000
Πειραιεὺς	340.000	Ρόδος	22.000
Θεσσαλονίκη	226.000	Χαλκίς	22.000
Πάτραι	80.000	*Ἀγρίνιον	20.000
Βόλος	55.000	*Ἀλεξανδρούπολις	20.000
Καβάλα	50.000	Βέροια	19.000
*Ἡράκλειον	43.000	Λαμία	17.000
Κέρκυρα	35.000	Γιαννιτσά	16.000
Σέρραι	35.000	Τρίπολις	15.000
Καλάμαι	35.000	Αἴγιον	15.000
Λάρισα	35.000	*Ἀμαλιάς	15.000
Δράμα	34.000	Καρδίτσα	14.000
Κομοτινή	33.000	Κοζάνη	14.000
Ξάνθη	31.000	Κάλυμνος	14.000
Μυτιλήνη	23.000	Θῆβαι	13.000
Χανιά	28.000	Λεβάθεια	13.000
Χίος	27.000	*Ἐδεσσα	13.000
Κατερίνη	24.000	Νάουσα	13.000
Τρίκαλα	23.000	*Ἀργός	13.000

Μέγαρα	13.000	Μεσολόγγιον	10.000
Κόρινθος	13.000	Άργαστόλιον	10.000
Φλώρινα	13.000	Πρέβεζα	10.000
Σιδηρόκαστρον	12.000	Σπάρτη	10.000
Νέα Όρεστιάς	12.000	Καστοριά	10.000
Ρέθυμνον	11.000	Κιλκίς	10.000

**Θ'. ΤΟ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΚΑΙ Η ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ
ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ**

“Όταν τὸ 1821 οἱ Ἕλληνες ἐπανεστάτησαν κατὰ τοῦ Τουρκοῦ κράτους καὶ ὁ ἱερός ἀγὼν τῶν ἤρχισε νὰ ἐπικρατῆ, ἐξέλεξαν χωριστὰ κάθε τόπος ἀντιπροσώπους, οἱ ὅποιοι συνήλθον εἰς τὴν Ἐπίδραυρον τῆς Πελοποννήσου. Αὐτοὶ ἐξ ὀνόματος ὄλου τοῦ Ἔθνους, πού ἠγωνίζετο, διεκήρυξαν τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν Ἑλλήνων καὶ ἔλαβον ἀποφάσεις διὰ τὰς κοινὰς ὑποθέσεις αὐτῆ ἤτο ἡ Ἀ΄ Ἐθνοσυνέλευσις τῶν Ἑλλήνων. “Όταν ἓνας λαὸς μόνος ἀποφασίζει διὰ τὰς ὑποθέσεις του, ἀποτελεῖ ἐλευθέρων Πολιτείαν.

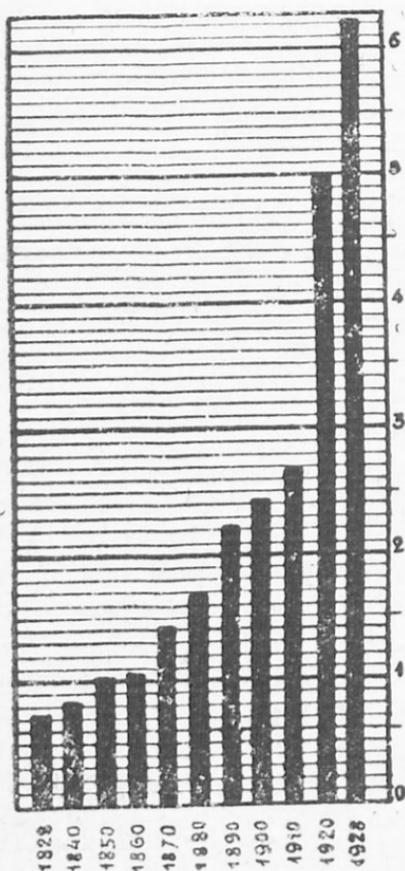
Καὶ ἄλλαι Ἐθνοσυνελεύσεις ἔγιναν κατόπιν, αἱ ὅποια καθώρισαν τὰς γενικὰς ἀρχάς, δηλ. τὸ Σύνταγμα, κατὰ τὸ ὅποιον κυβερνᾶται ὁ τόπος, καὶ ἐξέλεξαν Βασιλέα.

Πρῶτος κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος ἔγινεν ὁ Ἰω. Καποδίστριας, πρῶτος δὲ Βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων ὁ Ὅθων. “Υστερα ἀπὸ αὐτὸν ἐβασίλευσεν ὁ Γεώργιος Α΄.

Ἄλλ’ ὅσας προόδους καὶ ἂν ἔκαμεν ἡ Ἑλλάς, δὲν ἤτο εὐτυχής. Τὰ ὄρια τῆς εἶχον χαραχθῆ πολὺ στενά, εἰς τὴν Ὅθρον, ἐνῶ τὸ ὄνειρον τῶν Ἑλλήνων ἤτο ν’ ἀπελευθερώσουν ἀπὸ τοὺς Τούρκους καὶ τοὺς ἄλλους ὑποδοῦλους ἀδελφούς. Δι’ αὐτὸ ἤτο μέγας ὁ ἐνθουσιασμός τῶν Ἑλλήνων, ὅταν τὸ 1864 ἡ Ἀγγλία παρεχώρησεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὰς Ἰονίους Νήσους, τὰς ὁποίας αὐτὴ κατεῖχε. Μετὰ ἄλλα 17 ἔτη ἡ Ἑλλάς μετὴν ὑποστήριξιν τῆς Ἀγγλίας ἀπέκτησε τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὸ ΝΑ. μέρος τῆς Ἠπείρου.

Καὶ μόνη τῆς ἐπεχείρησεν ἡ Ἑλλάς τὸ 1897 ν’ ἀπελευθερώσῃ τὴν Κρήτην καὶ τὰς ἄλλας ἑλληνικὰς χώρας. Ἀτυχῶς ἤτο ἀνέτοιμος, ἐνῶ οἱ Τούρκοι ἦσαν πολλοὶ καὶ τελείως ἐξω-

Κωνσταντινουπόλεως (Συνθήκη Σεβρών 1919). Έτσι εξεπληρώνοντο σχεδόν τὰ ὄνειρα τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς καὶ ἡ Ἑλλάς ἠπλώνετο εἰς τὰς ἀκτὰς τεσσάρων θαλασσῶν, ἀπὸ τοῦ

160. Πῶς ἠῤῥξησεν ὁ πληθυσμὸς τῆς Ἑλλάδος ἐντὸς 100 ἐτῶν.

ἰονίου μέχρι τῆς Προποντίδος καὶ τῆς Μαύρης θαλάσσης. Ἡ κυανόλευκος ἐκυμάτιζεν εἰς τὰς ἀκτὰς τοῦ Βοσπόρου.

Ἄλλ' ἡ Τουρκία δὲν εἶχεν ὑποταχθῆ τελείως. Εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν ἐξηκολούθησε τὸν πόλεμον καὶ αὐτὸν ἡ Ἑλλάς τὸν ἀνέλαβε μόνη. Ἀτυχῶς, ἂν καὶ ἐνίκησε τοὺς Τούρκους εἰς πεισματώδεις μάχας καὶ τοὺς κατεδίωξεν ἕως τὸν Σαγγάριον ποταμὸν, δὲν ἠδυνήθη νὰ τοὺς καταβάλῃ τελείως καὶ τέλος ἔχασε τὴν νίκην. Δι' αὐτὸ ἐγίνε μία συνθήκη εἰς τὴν Λωζάννην τὸ 1922 καὶ σύμφωνα μὲ αὐτὴν ἡ ἀνατολικὴ Θράκη μὲ τὰς νήσους Ἴμβρον καὶ Τένεδον καὶ ἡ περιοχὴ τῆς Σμύρνης ἐδόθησαν ὀπίσω εἰς τὴν Τουρκίαν. Ἐπίσης αἱ Μεγάλαι δυνάμεις παρεχώρησαν τὴν βόρειον Ἡπειρον εἰς τὴν Ἀλβανίαν. Τέλος ἡ Ἑλλάς τὸ 1940 ἐνί-

κησε τοὺς Ἴταλοὺς εἰς τὰ βουνὰ τῆς Πίνδου καὶ τῆς Ἀλβανίας καὶ ἀπηλευθέρωσε τὴν Δωδεκάνησον (Συνθήκη Παρισίων 1946).

Τὸ πολίτευμα τῆς Ἑλλάδος εἶναι βασιλεία κληρονομικὴ. Βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων εἶναι Παῦλος ὁ Α'.

Γ. ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ. ΕΚΚΛΗΣΙΑ. ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΙΣ

1. Διὰ νὰ εἶναι εὐκόλος ἡ διοίκησις τοῦ τόπου, ἡ Ἑλλάς εἶναι διηρημένη εἰς νομοὺς. Εἰς κάθε νομὸν ὑπάρχει εἷς νομάρχης, ὡς ἀντιπρόσωπος τῆς Κυβερνήσεως. Αὐτὸς ἐπιβλέπει, διὰ νὰ τηρηται ἡ τάξις καὶ ἡ ἀσφάλεια εἰς ὅλον τὸν νομὸν.

Πρὸ τοῦ τελευταίου πολέμου οἱ νομοὶ τοῦ Κράτους ἦσαν 38, ὅπως σημειώνονται εἰς τὸν χάρτην τῆς σελίδος 220 (εἰκ. 161).

Κατὰ τὰ τελευταῖα ὅμως ἔτη οἱ νομοὶ ἠὲξήθησαν εἰς 47, διὰ νὰ εἶναι εὐκολωτέρα ἡ ἐπίβλεψις τῆς τάξεως. Μὲ τὴν ἀπελευθέρωσιν δὲ τῆς Δωδεκανήσου προσετέθη καὶ μία γενικὴ Διοίκησις μὲ πρωτεύουσαν τὴν Ρόδον.

Ἡ νέα διοικητικὴ διαίρεσις τῆς χώρας μας φαίνεται εἰς τὸν χάρτην τῆς εἰκόνας 162. Ὅπως βλέπομεν εἰς αὐτόν, μερικαὶ περιοχαί, πού ἦσαν πρότερον ἠνωμένοι ἀνά δύο εἰς ἓνα νομὸν, (ὡς τὸν νομὸν Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας, τὸν νομὸν Φθιώτιδος καὶ Φωκίδος, τὸν νομὸν Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας) ἐχωρίσθησαν καὶ ἀπετέλεσαν χωριστοὺς νομοὺς. Οὗτοι εἶναι :

1.	Ὁ νομὸς Ἀττικῆς	μὲ	πρωτεύουσαν	τὰς	Ἀθήνας.
2.	» Βοιωτίας	»	»	τὴν	Λεβάδειαν.
3.	» Φθιώτιδος	»	»	τὴν	Λαμίαν.
4.	» Φωκίδος	»	»	τὴν	Ἀμφισσαν.
5.	» Ἀκαρνανίας	»	»	τὸ	Μεσολόγγιον.
6.	» Εὐρυτανίας	»	»	τὸ	Καρπενήσιον.

Ἄλλοι ἐπίσης μεγάλοι νομοὶ, (ὡς ὁ νομὸς Τρικκάλων, ὁ νομὸς Λαρίσης, ὁ νομὸς Φλωρίνης, ὁ νομὸς Θεσσαλονίκης, ὁ νομὸς Ροδόπης καὶ ὁ νομὸς Πρεβέζης), διηρέθησαν καὶ ἔτσι ἐσχηματίσθησαν καὶ 6 νέοι νομοὶ, οἱ ἐξῆς :

1.	Ὁ νομὸς Καρδίτσης	μὲ	πρωτεύουσαν	τὴν	Καρδίτσαν.
2.	» Μαγνησίας	»	»	τὸν	Βόλον.
3.	» Καστορίας	»	»	τὴν	Καστορίαν.
4.	» Ἡμαθίας	»	»	τὴν	Βέροian.
5.	» Ξάνθης	»	»	τὴν	Ξάνθην.
6.	» Λευκάδος	»	»	τὴν	Λευκάδα.

Νομοί:

1 Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας, 2 Φθιώτιδος καὶ Φωκίδος, 3 Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας, 4 Εὐβοίας, 5 Λαρίσης, 6 Τριφυλίων, 7 Ζακύνθου, 8 Κεφαλονίας, 9 Κεφαλληνίας, 10 Κυκλάδων, 11 Ἀργολίδος καὶ Κορινθίας, 12 Ἀργαδίας, 13 Ἀχαΐας, 14 Ἠλείας, 15 Λακωνίας, 16 Μεσσηνίας, 17 Λορέας, 18 Θεσσαλονίκης, 19 Καβάλας, 20 Κοζάνης, 21 Πέλλης, 22 Σερρών, 23 Φλώρινης, 24 Χαλκιδικῆς, 25 Ἁγίου Ὄρους, 26 Ἄρτης, 27 Ἰωαννίνων, 28 Περφέτης, 29 Λέσβου, 30 Σάμου, 31 Χίου, 32 Ἡρακλείου, 33 Λασηθίου, 34 Ρεθύμνης, 35 Χανίων, 36 Ἐβρου, 37 Ροδόπης, 38 Κιλίκης.

161. Χάρτης τῶν νομῶν τῆς Ἑλλάδος (πρὸ τοῦ ἔτους 1940).

Νομοί

- 1 'Αργολίδος και Κορινθίας
- 2 'Αρκαδίας
- 3 Λακωνίας
- 4 Μεσσηνίας
- 5 'Ηλείας
- 6 'Αχαΐας
- 7 'Αττικής
- 8 Βοιωτίας
- 9 Φθιώτιδος
- 10 Φωκίδος
- 11 'Ακαρνανίας
- 12 Εύβοιανίας
- 13 'Αρτης
- 14 Πρεβέζης
- 15 Θεσσαρίας
- 16 'Ιωνανίνων
- 17 Καρδίτσας
- 18 Τρικιάλων
- 19 Μαγνησίας
- 20 Λαρίσης
- 21 Κοζάνης
- 22 Καστοριάς
- 23 Φλωρίνης
- 24 Πέλλης
- 25 Ημαθίας
- 26 Θεσσαλονίκης
- 27 Κιλκίς
- 28 Χαλκιδικής
- 29 Σερρών
- 30 Δράμας
- 31 Καβάλας
- 32 Ξάνθης
- 33 Ροδόπης
- 34 Έβρου
- 35 Εύβοίας
- 36 Κυκλάδων
- 37 Λέσβου
- 38 Χίου
- 39 Σάμου
- 40 Δωδεκανήσου
- 41 Χανίων
- 42 Ρεθύμνου
- 43 'Ηρακλείου
- 44 Λασηθίου
- 45 Κερκύρας
- 46 Λευκάδος
- 47 Κεφαλληνίας
- 48 Ζακύνθου

Εἰς τὰς νέας χώρας, καθὼς τὴν Μακεδονίαν καὶ Θράκην, τὴν Ἡπειρον, τὴν Κρήτην καὶ τὴν Δωδεκάνησον, ὑπάρχουν Γενικοὶ Διοικηταί. Αὐτοὶ ἐπιβλέπουν τὴν διοίκησιν εἰς ὅλην τὴν περιφέρειαν.

Οἱ δικασταὶ δικάζουν τὰς ὑποθέσεις τῶν πολιτῶν. Ἐκτὸς αὐτῶν ὑπάρχει καὶ Συμβούλιον Ἐπικρατείας. Εἰς τοῦτο δύναται νὰ προσφύγῃ κάθε πολίτης, ὁ ὁποῖος νομίζει, ὅτι μίᾳ κρατικῇ ὑπηρεσίᾳ τὸν ἠδίκησε.

2. Οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῆς Ἑλλάδος (τὰ 95%) ἀνήκουν εἰς τὴν Ὁρθόδοξον Χριστιανικὴν Ἐκκλησίαν. Οἱ ὑπόλοιποι εἶναι ἔβραῖοι, μωαμεθανοὶ, καθολικοὶ καὶ διαμαρτυρόμενοι. Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος δὲν ἐξαρτᾶται ἀπὸ ἄλλην Ἐκκλησίαν. Ἐχει ἰδικὴν τῆς διοίκησιν, διοικεῖται δὲ ἀπὸ τὴν Ἱερὰν Σύνοδον, ἀλλ' ἀναγνωρίζει ὡς ἀρχηγὸν τῆς Ὁρθοδοξίας τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην.

3. Τὴν στοιχειώδη ἐκπαίδευσιν παρέχει τὸ Κράτος μας δωρεάν. Ὅπου ἤμπορουν νὰ συγκεντρωθοῦν καὶ 15 μαθηταί, ἐκεῖ ἰδρύει δημοτικὸν σχολεῖον. Ὑπάρχουν καθ' ὅλον τὸ Κράτος περισσότερα ἀπὸ 8.000 δημοτικὰ σχολεῖα. Ἡ φοίτησις εἰς αὐτὰ εἶναι ὑποχρεωτικὴ, ἀλλ' ἀτυχῶς ὑπάρχουν ἀκόμη εἰς τὸν τόπον μας καὶ ἀναλφάβητοι.

Σχολεῖα τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως εἶναι τὰ γυμνάσια, τὰ λύκεια, τὰ ἀστικά σχολεῖα καὶ αἱ εἰδικαὶ σχολαὶ (ἐμπορικαί, ἱερατικά, γεωργικαί, παιδαγωγικαὶ Ἀκαδημαί κ.τ.λ.).

Διὰ τὴν ἀνωτάτην ἐκπαίδευσιν ὑπάρχουν: α') τὸ Ἐθνικὸν καὶ Καποδιστριακὸν Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν, β') τὸ Πανεπιστήμιον Θεσσαλονίκης, γ') τὸ ἐν Ἀθήναις Μετσόβιον Πολυτεχνεῖον καὶ δ') διάφοροι ἀνώταται σχολαὶ (Ἀνωτάτη Σχολὴ Καλῶν Τεχνῶν, Ἀνωτάτη Σχολὴ Οἰκονομικῶν Ἐπιστημῶν, Ἀνωτάτη Δασολογικὴ καὶ Γεωπονικὴ Σχολὴ κ.τ.λ.).

Ἀπὸ ὅσα εἶπομεν, βλέπομεν ὅτι ἡ πατρίς μας Ἑλλάς εἶναι χώρα ὡραία μὲ εὐκρατον καὶ ὑγιεινὸν κλίμα. Ἐχει θέσιν εὐνοϊκὴν διὰ τὰς συγκοινωνίας καὶ διὰ τὸ ἐμπόριον καὶ τόσας πηγὰς πλοῦτου, ὥστε ὅσοι ἐργάζονται μὲ ἐπιμέλειαν καὶ φι-

λοπονίαν, ἡμποροῦν νὰ κερδίζουσι εἰς αὐτὴν ὅσα χρειάζονται, διὰ νὰ ζήσουσι μὲ ἄνεσιν. Ἐχει δὲ ἡ Πατρίς μας καὶ λαμπρὰν ἱστορίαν, καθὼς μαρτυροῦν οἱ ἱστορικοὶ τόποι, ὅπου οἱ πατέρες μας ἠγωνίσθησαν ἡρωικῶς διὰ τὴν ἐλευθερίαν.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

	Σελ.		Σελ.
1. Τί είναι Γεωγραφία και πώς μανθάνομεν αὐτήν	5	3. Εἰκόνες καὶ χάρται (φωτογραφαίαι, σχέδια, κλιμαξί, χάρται)	8
2. Μετρήσεις	6	4. Ὁ χάρτης τῆς Ἑλλάδος	16

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

Αἱ Γεωγραφικαὶ Περιοχαὶ τῆς Ἑλλάδος

Α'.— Ἡ νοτιὰ Ἑλλάς.

1. Ἀττικὴ	20	α') Ἡ ἀνατολικὴ Στερεὰ Ἑλλάς	75
2. Πελοπόννησος	46	β') Ἡ κεντρικὴ καὶ ἡ δυτικὴ Στερεὰ Ἑλλάς	83
3. Στερεὰ Ἑλλάς (ἐκτὸς τῆς Ἀττικῆς)	74		

Β'.— Ἡ βορειὰ Ἑλλάς.

1. Ἡπειρος	93	β) Ἡ κεντρικὴ Μακεδονία	120
2. Θεσσαλία	103	γ) Ἡ ἀνατολικὴ Μακεδονία	130
3. Μακεδονία	112	4. Θράκη	136
α') Ἡ δυτικὴ Μακεδονία	113		

Γ'.— Ἡ νησιωτικὴ Ἑλλάς.

1. Αἱ νῆσοι τοῦ Αἰγαίου	142	3. Ἑλληνικαὶ νῆσοι ὑπὸ ξένην κατοχὴν	175
2. Αἱ Ἴονιοι νῆσοι	169		

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Γενικὴ ἐπισκόπησις τῆς Ἑλλάδος

1. Θέσις. Ὅρια. Ἐκτασις	178	ε) ὀρυκτωρυχία	206
2. Μορφή τοῦ ἐδάφους	180	ς) βιομηχανία	206
3. Ποταμοὶ καὶ λίμναι	185	ζ) ἐμπόριον	209
4. Κλίμα	186	ε') συγκοινωναί	211
5. Φυτὰ καὶ ζῶα τῆς Ἑλλάδος	189	8. Κατανομὴ καὶ πυκνότης τοῦ πληθυσμοῦ	213
6. Οἱ κάτοικοι τῆς Ἑλλάδος	194	9. Τὸ πολίτευμα τῆς Ἑλλάδος καὶ ἡ ἀνάπτυξις τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους	216
7. Αἱ ἀσχολαὶ τῶν κατοίκων	194	10. Διοικήσις. Ἐκκλησία. Ἐκπαίδευσις	219
α') γεωργία	195		
β') κτηνοτροφία	202		
γ') ἀλιεΐα	204		
δ') δασοκομία	205		

ΠΙΝΑΞ ΧΑΡΤΩΝ

	Σελίς
1. Ἀττικῆς	16
2. Ἑλλάδος	19
3. Ἀττικῆς	21
4. Πελοποννήσου	47
5. Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ Εὐβοίας	76
6. Ἠπείρου καὶ Ἴονων νήσων	94
7. Θεσσαλίας	104
8. Μακεδονίας	114
9. Δυτικῆς Θράκης	137
10. Κυκλάδων	149
11. Κρήτης	163
12. Θέσις τῆς Ἑλλάδος διὰ τὰς συγκοινωνίας	179
13. Αἱ κυριώτεραι ὄροσειραὶ καὶ τὰ ποτάμια συστήματα τῆς Ἑλλάδος	182
14. Χάρτης τῶν βροχῶν	188
15. » Καλλιεργείας τῆς ἐλαίας	191
16. » Δασῶν τῆς Ἑλλάδος	193
17. » Καλλιεργείας σιτηρῶν, καπνοῦ καὶ βάμβακος.	198
18. » Καλλιεργείας τῆς ἀμπέλου	200
19. » Συγκοινωνιῶν τῆς Ἑλλάδος	212
20. Πυκνότης τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ἑλλάδος	214
21. Πῶς ἐμεγάλωσεν ἡ Ἑλλάς	217
22. Χάρτης Νομῶν τῆς Ἑλλάδος (πρὸ τοῦ 1940)	220
23. Χάρτης τῆς νέας διοικητικῆς διαιρέσεως τῆς Ἑλλάδος (ἐκτὸς κειμένου).	

Πάντες οἱ γεωφυσικοὶ χάρται τοῦ παρόντος βιβλίου ἐσχεδιάσθησαν ἀπὸ τὸν κ. Ἀλέξανδρον Φαλαίτις.

Σημείωμα *

Ἐκ τῶν ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ περιλαμβανομένων εἰκόνων αἱ κάτωθι 58 ἐλήφθησαν ἐκ τῶν βραβευθεισῶν Γεωγραφιῶν τῆς Ἑλλάδος τῶν κ.κ. Παναγῆ Δημητράτου, Ἰω. Σαρρῆ, Ἰω. Πετροχείλου καὶ Κ. Πολυζώη, ὡς ἀκολούθως:

I. Ἐκ τῆς βραβευθείσης Γεωγραφίας Παναγῆ Δημητράτου.

1. Τὸ Ζάππειον μὲ τὸν Λυκαβητὸν εἰς τὸ βάθος (18).
2. Τὸ φράγμα τῆς λίμνης τοῦ Μαραθῶνος (30).
3. Ἡ διώρυξ τῆς Κορίνθου (35).
4. Ἄπλωμα σταφίδος πρὸς ἀποξηράνσιν εἰς ἓνα ἀλώνι (41).
5. Ἄπλωμα σταφίδος κάτω ἀπὸ ὑπόστεγα (42).
6. Ὁ λιμὴν τῶν Πατρῶν (44).
7. Τὸ Λουτράκι (47).
8. Ἡ Μονὴ Ἁγίας Λαύρας (50).
9. Μάνη (54).
10. Δρόμος εἰς τὸ Γύθειον (55).
11. Ἡ ἱερὰ ὁδὸς τῶν Δελφῶν (60).
12. Τὸ σπῖτι ὅπου ἐγεννήθη ὁ Ἀθανάσιος Διάκος (65).
13. Ὁ ἀνδριὰς τοῦ Ἀθανασίου Διακού εἰς τὴν Λαμίαν (66).
14. Παλαιὰ γέφυρα πλησίον τῆς Κονίτσης (75).
15. Τὸ γεφύρι τῆς Ἄρτας (80).
16. Τὰ Τέμπη (83).
17. Αἱ ἐκβολαὶ τοῦ Ἀξιοῦ (93).
18. Ἑδεσσα. Ὁ ποταμὸς Ἑδεσσαῖος (Βόδας) ρεεὶ διὰ μέσου τῆς πόλεως (93).
19. Ὁ Λευκὸς Πύργος εἰς τὴν Θεσσαλονίκην (100).
20. Ἡ Ἁγία Σοφία, ἡ μητρόπολις τῆς Θεσσαλονίκης (101).
21. Ἅγιοι Ἀπόστολοι Θεσσαλονίκης (102).
22. Ὁ Νέστος (104).
23. Ἡ Χαλκίς καὶ τὸ στενὸν τοῦ Εὐρίπου μὲ τὴν κινητὴν γέφυραν (110).
24. Ἐσωτερικὸν σκυριανοῦ σπιτιοῦ (113).
25. Ἡ Μύκονος μὲ τοὺς ὠραίους ἀνεμομύλους (116).
26. Ὁ λιμὴν τῆς Θήρας (119).
27. Ὁ ἀνδριὰς τοῦ πυρπολητοῦ Κανάρη εἰς τὴν Χίον (121).
28. Ἡ Παλαιοκαστροῦτσα (143).
29. Συγκομιδὴ ἐλαίων εἰς τὴν Κέρκυραν (143).
30. Τρυγητὸς (140).
31. Καλύβα ποιμένων εἰς τὴν Πάρνηθα. Ἐμπρὸς ὁ ἀργαλειὸς (147).

* Ὁ ἐντός παρενθέσεως ἀριθμὸς δηλοῖ τὸν ἐν τῷ βιβλίῳ αὐξοῖα ἀριθμὸν τῆς εἰκόνας.

130